Mehmet
Kaplan

Nesillerin Ruhu

dergâh yayınları

Nesillerin Ruhu'nun yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Dergâh Yayınları: 54
Sertifika No: 14420
Çağdaş Türk Düşüncesi: 6
Mehmet Kaplan dizisi: 9
ISBN: 978-975-7462-21-7
1. b. Ocak 1967, 2. b. Ocak 1970, 3. b. Eylül 1974
4. b. Şubat 1978, 5. b. Temmuz 1991, 6. b. Haziran 1997
7. b. Ocak 1999, 8. b. Eylül 2001, 9. b. Ocak 2005
10. Baskı: Şubat 2010

Basım Yeri: A Ajans Reklamcılık Filimcilik Matb. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Beysan Sanayi Sitesi Birlik Cad. Yayıncılar Birliği Sitesi
No: 32 Kapı No: 4G Yakuplu – Büyükçekmece / İstanbul

Cilt: Güven Mücellit ve Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Devekaldırımı Cad. Gelincik Sok. Güven İşhanı No: 6
Mahmutbey – Bağcılar / İstanbul

Dağıtım ve Satış: Ana Basın Yayın
Molla Fenari Sok. No: 28 Yıldız Han Giriş Kat
Tel: [212] 526 99 41 (3 hat) Faks: [212] 519 04 21
Cağaloğlu / İstanbul

Mehmet Kaplan

NESİLLERİN RUHU

DERGÂH YAYINLARI
Klodfarer Cad. Altan İş Merkezi No: 3/20 34112 Sultanahmet / İstanbul
Tel: [212] 518 95 78 (3 hat) Faks: [212] 518 95 81
www.dergahyayinlari.com / bilgi@dergahyayinlari.com

SUNUŞ

Milliyetçilik, dün olduğu gibi bugün de dünyamızı etkileyen fikir hareketlerindendir. Enternasyonalci olan düşünce ve sistemler dahi kendi içlerinde ve kendilerine has bir milliyetçiliği savunmak durumundadırlar. Irk, dil, vatan, millet, hürriyet, toprak, emek gibi bir takım aslî unsurlarla birlikte ele alınan ve çeşitli bakış açılarına göre biçimlenen milliyetçilik kavramının önemli bir tarafı da kültür alanında görülen tatbikatıdır. Hemen hemen millî olan her şeyi içine alan "kültür milliyetçiliği" Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın üzerinde çok durduğu bir meseledir.

Yaklaşık elli yıllık bir zamanın ötesinden bugüne kadar sade ve açık bir üslupla milliyetçilik ve kültür meselelerimiz üzerinde yazılar yayımlayan Mehmet Kaplan'ın bu kitapta bazı makaleleri bir araya getirildi. Cumhuriyet'ten önceki neslin, Cumhuriyet'e yön veren neslin, Cumhuriyet neslinin yani bugünkü neslin duyuş ve düşüncelerinin nabzını, günah ve sevaplarını önünüze seren *Nesillerin Ruhu* dünkü buhranlarımızdan bugünkü buhranlarımıza geçişi anlatıyor. Batı medeniyeti karşısında aldığımız tavrın, menşei doğulu olan kıymetlerimizin, Anadolu'nun iç dünyasını oluşturan unsurların muhasebesini yapıyor.

Yayınevimiz Mehmet Kaplan'ın bütün makalelerini yeniden düzenleyerek yayına hazırlamıştır. Böylece düşünce ve edebiyat dünyamıza kıymetli bir ilim ve sanat adamının külliyatını kazandırdığımıza inanıyoruz.

DERGÂH YAYINLARI

MEHMET KAPLAN
(1915-1986)

BİRİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

II. Dünya Savaşı başlarken Üniversite'den mezun oldum. O tarihten sonra, bir yandan seçmiş olduğum ilim dalında akademik çalışmalar yaparken, öte yandan geniş okuyucu zümresine hitap eden dergilerde, edebiyat, dil, sanat, medeniyet ve sosyal konular üzerinde kısa makaleler yazdım. Bu kitap, bu sonuncular arasından seçilmiş yazılardan ibarettir.

Seçimi yapan ben değil, onlara değer veren ve kitap haline getirilmesini arzu eden gençlerdir. Şahsen bu nevi yazılarımı ne biriktirdim, ne de tekrar okudum. Onlar benim için küçük düşünme ekzersizleri ve geniş okuyucu zümresi ile temas vasıtası idiler. Kitap haline getirmeyi asla düşünmemiştim. Çeşitli sebepler dolayısıyla onları bu son neşirlerinde de yeniden gözden geçiremedim. Herşeyi iyi niyetli gençler hazırladılar. Ben sadece muvafakat ettim.

Bu suretle iyi mi yoksa kötü mü ettiğimi bilmiyorum. Bu tereddütümün sebebi onların dağınık olmaları, çeşitli yerlerde ve tarihlerde yazılmış bulunmalardır. Bu tarzda vücuda gelmiş kitaplarda bir çok tekrarlar, hatta çelişmeler olması kaçınılmaz birşeydir.

Gençliğimden beri benimsediğim bir düşünme metodu vardır: Kafamı işgâl eden bir konu üzerinde açık ve seçik fikirlere ulaşmak için onları yazarım, Alain'in deyimi ve tavsiyesi ile "yazarak düşünürüm". Hiçbir mesele benim için kapanmış, son şeklini almış değildir. Muayyen bir konuda daha önce yazdıklarımı unutur, eğer beni yeniden alâkadar ediyorsa tekrar kaleme sarılırım.

Bu tarz düşünme, okuyucu bakımından belki mahzurlu, fakat yazar için faydalıdır. Zira her meselede hakikate ulaşmak için onu muhtelif zamanlarda tekrar tekrar ele almak iyi birşeydir. İnsan bu surette, başkaları için değilse bile, kendisi için sabit bazı gerçekleri keşfeder.

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafî, tarihî ve sosyal şartlar bana milliyetçiliği kendisinden vazgeçilmez bir fikir olarak gösterdi. Bilhassa II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Rus Bolşevizmi'nin Türkiye'yi tehdit etmesi bu inancı daha fazla kuvvetlendirdi. Cumhuriyetin başından beri, Türkiye'ye şekil veren ana fikirlerden biri milliyetçilik, ötekisi parlemento ve hürriyet fikridir. Bunlar mahiyetleri icabı Rus Bolşevizmi'ne ve bir diktatörlük rejimi olan komünizme zıttırlar. Ben bu nevi yazılarımda daima bize şekil veren ana fikirleri ele aldım ve onları kendi düşünce ve mizacıma göre işledim. Bugün de onların doğru olduklarına inanıyorum.

Benim anladığım milliyetçiliğin şovenlik, taassup ve gericilikle hiçbir ilgisi yoktur. Kendi milletimi sevmem ve varlığını müdafaa etmem, başka milletleri hakir görmem için bir sebep değildir. Doğru olduğuna inanılan fikirlere bağlanma taassup olmadığı gibi. İlericiliğe gelince, memleketimin en yüksek medeniyet seviyesine ulaşmasını dileyenlerden biriyim. Beni milliyetçi olduğum ve millî kıymetlere inandığım için "gerici" diye damgalayanlar çıkmıştır. Bunlar ya milliyetçiliği gericilikle bir tutan komünistler, yahut da yazılarımı dikkatle okumayan dalgın veya kötü niyetli kişilerdir. Bu yazılar, eğer okurlarsa, onların hakkımdaki görüşlerini teyid etmelerine veya değiştirmelerine vesile olacaktır. Şunu da söyliyelim ki, bazıları polemik mahiyetinde olmakla beraber, hitap etmek istediğim kimseler, kendimi kendilerinden saydığım milliyetçilerdir.

Her fikir gibi milliyetçilik de, üzerinde tekrar tekrar, yeniden düşünülmezse basmakalıp hale gelebilir. Bir fikrin basmakalıp hale gelmesi ise onun ölümü demektir. Millî olan herşey bizi yeniden düşünmeye sevk etmelidir. Bunun için bir fikir, bir hâdise, bir mısra, bir kelime kâfidir. Unutmayalım ki, ebedî hakikatler bile, biz

onları düşündüğümüz müddetçe vardırlar. Milliyetçilik, onu yaşarsak ve her an yeni bir şekilde ifade edebilirsek bizi besleyen asıl anafikir ve büyük kaynak olur.

Bu yazılar, başlıklarından da anlaşılacağı üzere sadece milliyetçilik ile alâkalı değildirler. Onun etrafında çeşitli mesele ve konulara uzanılmıştır. Fakat dış görünüşlerindeki dağınıklığa rağmen, onları birbirine bağlayan bazı temel meselelerin içten birlik vücuda getirdiklerine kaniim.

Bu yazılar neşrolunurken, Birol Emil onları tekrar okumuş ve değiştirilmesi veya düzeltilmesi gereken noktaları benimle münakaşa etmiştir. Bundan dolayı, ona ve bu kitabı bana hiç zahmet vermeden hazırlayan "hareket"çi gençlere çok müteşekkirim.

Kasım 1966, İstanbul
MEHMET KAPLAN

İçindekiler

Nesillerin ruhu/13
Milliyetçiliğe dair/30
Yeni Türk milliyetçiliği/33
Oğuzlar/37
Malazgirt Savaşı'nın Türk medeniyet tarihi bakım
miyeti/42
Milliyetçilik ve coğrafya/47
Milliyetçilik ve bugün/53
Milliyetçilik ve din/55
Millet hayatında mânevi kuvvetlerin rolü/59
Milliyetçilik ve ilim/63
Anadolu'nun kuvvetleri/68
Köy, köylü ve köy öğretmeni/73
Milliyetçilik ve beynelmilelcilik/79
Milliyetçilik ve bolşeviklik/82
Madde ve ruh/85
Komünizm ve insanlık/88
Komünizm ve sanat/90
Şark ve Garp medeniyetleri karşısında Türkiye/99
Batıl itikatlarla mücadele/105
Din ve ilim/110
Kahramanlık din ve ilim/114
İçtimaî birlik/120
Basamaklar/122
Halk kültürü ve yüksek kültür/127
Dini yeniden yaşama/131
Medeniyet ve üslûba dair/134
Dil davası/138

n mâna vc chcm-

Osmanlıca, Türkçe, öztürkçe/143
Edebiyat coğrafyası/151
İçtimaî şuuraltı ve edebiyat/154
Edebiyat ve terbiye/160
Kendi kendine değer verme/171
Millet ve sanat/174
Rejim ve sanat/178
Sanat ve siyaset/181
İnsan ve hürriyet/184
Bugünkü medeniyet ve fert/187
Ölüler/191
Yahya Kemal'de tarih ve coğrafya fikri/193
Büyük daire/199
Mevlâna/203
Yunus Emre ve bugünün meseleleri/219
Mukaddes uçurum/223
Mehmetçik/226
Kalabalık ve millet/229

NESİLLERİN RUHU

I

Fertlerin nasıl birbirinden ayrı bir duyma, düşünme ve hareket etme tarzları varsa, nesillerin de kendilerine has, önceki ve sonraki nesillerinkine benzemeyen bir duyma, düşünme ve haraket etme tarzları vardır.

Aynı içtimaî, siyasî ve iktisadî şartlar altında yaşayan, aynı çeşit terbiye müesseselerinde yetişen, aynı endişe ve meselelerle meşgul olan ve aşağı yukarı aynı yaşta bulunan insan toplulukları arasında müşterek bir ruhun teşekkül etmesi gayet tabiî bir hadisedir.

Milletlerin tarihî hayatında nesiller, büyük fertlerden daha mühim rol oynarlar; zira devirlere şekil ve renk veren esas kitleyi onlar teşkil ederler.

Hatta sivrilmiş şahsiyetlerin kendi nesillerinden tamamiyle ayrı varlıklar değil, bilâkis onları en iyi surette temsil ve ifade eden kabiliyet ve dehâ sahibi insanlar olduğu iddia olunabilir. Bu müstesna fertleri bize tek ve yüksek gösteren şey, onlardaki ifade ve temsil kudreti ile beraber, kendilerine uzak mesafelerden bakmamızdır. Yakınlarına vardığımız, içlerinde bulundukları muhiti tetkik ettiğimiz zaman, etraflarında onlara benzer küçük çapta bir yığın insan ve insancık buluruz.

Devri anlamak için, mutlaka nesli toptan göz önünde bulundurmak lâzım gelir. Burada Tanzimat'tan bugüne kadar gelmiş geçmiş nesilleri hatırlayarak karakterlerini tesbite çalışacağız. Nesiller

umumiyetle tez, antitez, yükselen ve inen dalgalar şeklinde gelişirler. Böyle oluş, mukayese yoliyle onlardan her birini vazıh surette anlamağa elverişlidir.

1860-1876 Yılları arasında faliyette bulunan Namık Kemal-Ziya Paşa nesline mensup olanlar, devlet kalemlerinde yetişmişlerdir. Bundan dolayı çok hayatî ve siyasî bir karakter taşırlar. Terbiyeleri yarıdan çok şarklı ve muhafazakârdır. Yabancı dillerini ve kitaplarını ömürlerinin yarısından sonra öğrenirler. Bundan dolayı ruhlarında kuvvetli bir Şark-Garp mücadelesi vardır. Dindar ve tarihe bağlı oldukları için Garb'a kendilerini fazla kaptırmaz ve ezilmezler. Müteakip nesillerde bir hastalık halini alan aşağılık kompleksi bunlarda hemen hemen yoktur. Büyük ideallere sahiptirler ve kahramandırlar. Müşterek birkaç ana fikir etrafında birleşirler. Bunların içinde en mühimi Meşrutiyetin ilânı, yani saraya ve Bâbıâli'ye karşı parlamentonun kurulmasıdır.

Onları bu dâvaya sevk eden âmil, bazılarının zannettiği gibi, sadece Fransız İhtilâli'nden, o sıralarda Avrupa'ya yayılmış hürriyet fikirlerinden ilham almaları, basit bir taklit arzusu değildir. Cemiyetin içinde bulunduğu şartları ve yükselmesi için lâzım gelen müesseseleri anlamışlardır.

Mesele şöyle hülâsa olunabilir: Eskiden Osmanlı cemiyetinde mahiyet itibariyle birbirine zıd, icabında birbirini kontrol ve idare eden üç kuvvetli müessese vardı. Saray, Yeniçeri Ocağı ve Medrese, XVI. asra kadar muvazeneli ve sıhhatli birer kuvvet merkezi olan bu Ortaçağ müesseseleri XVII. asırdan itibaren bozulmağa başlar. İlkin, devrine göre büyük bir adalet ve bilgi kaynağı olan medrese yıkılır. Ordu ile Saray karşı karşıya kalır. Muvazene bozulduğu için tahakküm mücadelesi başlar. Ordu Saray'a sözünü geçirmek için bir çok isyanlar çıkarır. Saray bundan bizar olur ve Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmayı düşünür. III. Selim kendi emrinde yeni bir ordu kurmaya teşebbüs ederse de muvaffak olamaz. II. Mahmud bu işi başarır. Yeniçeri Ocağı tarihten silinir. Bu suretle Saray memleketin mukadderatına tek başına hâkim olur. Artık onu içerden kont-

rol ve ikaz edecek hiçbir kuvvet, hiçbir müessese yoktur. Yalnız Avrupa devletleri, Hıristiyan reâyâyı korumak maksadiyle Saray üzerinde baskı yaparlar. Bu devir, devletimizde dahilî muvazene kuvvetlerinin ortadan kalkması, Avrupa kontrol ve müdahalesinin başlaması devridir. Abdülmecit devrinde, Saray'a karşı kısmen mukavemetli olan, Avrupalı fikirlerle mücehhez ve yabancı kuvvetlere sırtını dayayan bir Bâbıâli teşekkül eder.

1860 Nesli işte bu şartlar altında ortaya çıkar. Saray'a ve Bâbıâli'ye karşı bir cephe teşkiline çalışır. Parlâmentoyu istemesi de bundan ileri gelir.

Bu neslin yazdığı bütün eserler, hep bu gaye etrafında döner. Üçüncü kuvvetin temeli olması ümid edilen "efkâr-ı umumiye" yi uyandırmak için gazete ve tiyatroya büyük ehemmiyet verilir. Bu nesil şiirine varıncaya kadar "içtimaî" dir. Onaltı sene çalışma neticesi 1876 da hadiselerin de müsadesi ile meşrutiyet ilân edilir. Fakat arkalarında ordu veya Medrese gibi büyük bir kuvvet bulunmadığından, Rus harbini bahane eden Abdülhamid, Millet Meclisini kapatır, hürriyet taraftarlarını sürgün eder. 1876 da ortaya çıkan nesil çocuklarıda "peri-i hürriyet" in yüzünü hiç olmazsa uzaktan görmüş, sözünü işitmiş, fakat hayata atılır atılmaz istibdatın sert çehresi ile karşılaşmıştır. Siyasî ve içtimaî davalarla uğraşmak şiddetle yasaktır. Bu vaziyet karşısında bu nesil, âdeta zarurî olarak felsefe, aşk, seyahat ve macera mevzularına dökülür. Eskiden hürriyet fikirlerine bağlı olanlar, davalarına ihanet etmek suretiyle devre uymağa çalışırlar. Midhat Paşa'nın hiçlikten alarak yükselttiği Ahmet Midhat Efendi, eski arkadaşlarının ve parlamantarizmin aleyhinde makaleler yazarak Abdülhamid'e dalkavukluk eder. Monte Kristo vârî romanlar kaleme almak suretiyle edebî hayatını devam ettirir. Bunlarda suya sabuna dokunmayan bir sürü faydalı malûmat vardır. Abdülhak Hâmid, felsefe, aşk ve tabiat âlemlerinde dolaşır, zevcesini ve validesini terennüm eden şiirler yazar. Recaizâde Ekrem, çocuklarının ölümünden duyduğu teessürü esas mevzu alır ve estetik yapar. Edebiyat bakımandan şüphesiz zengin olan bu devre-

de Namık Kemal neslinin kuvvetli erkek sesini hatırlatan hemen hemen hiçbir şey yoktur. Aciz bir ferdiyetçilik ruhlara, yazılara hâkim olur.

1895 Yıllarında bir nesil daha ortaya çıkar. Memlekette karanlık ve sefalet arttığı için bu nesil bedbahttır. Servet-i Fünûn nesli, şiirlerinde ve romanlarında daima hayatı bir ıstırap kaynağı ifade eden, iradesiz, bedbin ve melânkolik nesil! Bu nesli en iyi temsil eden *Rübâb-ı Şikeste* müellifi Tevfik Fikret, kendi neslinin ruhunu güzel teşrih eder: "Edebiyatımız sağlam bir bünyeye malik değil! Edebiyatımız hasta!.. Tekmil şiirlerimizde, hikâyelerimizde, tasvirlerimizde bir solgunluk, bir kansızlık, bir eser-i hüzal görülüyor" der. *Mâi ve Siyah* romanında bu neslin tipik kahramanı Ahmed Cemil'i hatırlayınız... Hayattan, hakikatten ve halktan ayrılan bu neslin, Tanzimat'ın başından beri sadeleşmeye başlayan yazı dilimizi divanınkinden daha sun'î bir preciositeye götürdüğüne dikkat ediniz. Nesillerin dil şuurları diğer mevzularda aldıkları tavırdan ayrılmaz.

1908 de yeni bir nesil ortaya çıkıyor. 1923 Yılına kadar siyaset ve kültür sahasında faaliyette bulunan bu nesil, tıpkı o devir gibi karışık bir manzara arzeder. İmparatorluğun bünyesinde iki asırdan beri devam eden çözülme ve dağılma hareketi bu devirde son haddini bulmuştur. Hürriyet bir anarşi halini alır. Siyasî partiler, içtimaî teşekküller, cemiyetler, gazeteler ve mecmualar Türkiye'nin yüzünü bir panayır yerine benzetirler. Bununla beraber bu karışıklığa hâkim olan müşterek bir ruh vardır. Hürriyet, istiklâl ve yükselme iştiyakı bütün kalpleri doldurur. Bu devirde tesirleri bugüne kadar devam eden ütopiler doğar. Eskiden ölümü arzulayan Tevfik Fikret bile bu devirde canlanır: *Halûk'un Defteri* adlı şiir kitabında bir cemiyet ve insanlık havârisi kesilir. *Halûk'un Amentüsü*'nde fencilik, beynelmilelcilik ve dinsizlik fikirlerini yüceltir. Onun karışsında ise muhtelif meseleler üzerinde hal tarzları ileri süren dindar ve büyük şair Mehmet Âkif vardı. Ziya Gökalp, Malazgirt'ten önceki Türk tarihini, Asya Türklerini esas alan Turancılık ideoloji-

sini kurar. Yahya Kemal ise millî varlığı esas tutar ve coğrafyaya bağlanır. Meşrutiyet devrinin istikrarsız, çalkantılı, uzaklarını görmek mümkün olmayan havasında meydana çıkmış olan fikirlerden bir çoğu, İstiklâl mücadelesini, bizi bu memleketin realitelerine götüren derslerinden sonra değerlerini kaybetmişlerdir.

İstiklâl mücadelesi Ankara'yı yaratır. Ankara Anadolu bozkırlarının ortasındadır. Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne bozkır ruhu hâkimdir.

1923 den sonra Türk tarihinin mukadderatını yeni bir nesil eline alır. Yazının başında, nesiller birbirine reaksiyon yaparak faaliyette bulunurlar, demiştik. Cumhuriyet neslinde reaksiyon kuvveti, geçmiş nesillerle kıyas kabul etmiyecek kadar şiddetlidir. Tanzimat'tan Cumhuriyet devrine kadar nesillerin her biri yeni bir fikir ortaya atmakla beraber, hepsinde, az çok, şöyle veya böyle, maziye ait kıymetlerle bir anlaşma cehdi vardı. Türklükle pek az alâkası olan Servet-i Fünûn edebiyatı bile, bazı bakımlardan geçmişe bağlanır. Bu neslin kendi üslûpları ile Şeyh Galib'in üslûbu arasında bir yakınlık bulmağa çalışmaları yabana atılacak bir fikir değildir.

Cumhuriyet devrini II. Dünya Harbi'nden önce ve sonra olmak üzere iki kısımda mütalaa etmek yerinde olur. Zira bu iki devir, siyasî, içtimaî ve edebî sahalarda ayrı manzaralar arzeder. Harbten önceki Türkiye "tek parti, tek şef, tek ideoloji" esasına dayanır. Harbden sonraki Türkiye ise, çok partili siyasî ve içtimaî kaynaşmalarla doludur.

İlk Cumhuriyet nesli için, zarurî sebeplerle çok hissî bir mevzu olan "İstanbul" veya "Bâbıâli" fikri, bütün maziye bakılan bir pencere olur. Bugün bunun doğru olmadığını açıkça görüyoruz. Mütareke devri, çürümüş saray ve muhiti, bütün maziyi temsil eder gibi telâkki olunuyordu. Ölmek üzere olan bir adama bakarak, bu adam bütün hayatınca böyle hasta ve bitkindi demek ne kadar yanlış ise, imparatorluğun çökme anını görerek, işte sizin mazi dediğiniz budur, demek de o kadar yanlış olur. Her millet gibi bizim mazimizin de iyi kötü tarafları vardır. Her millet gibi, bizim de asırlar-

ca yaşanmış hayatımızn bir mânası ve değeri olması icap eder. O ana has tarihî şartlar, ilk Cumhuriyet neslinin bu basit hakikatı görmesine mani oluyordu.

Düz ve çıplak sahada yeni bir yapı kurulmak isteniliyordu. Issız bozkırlar ortasında, küçük bir Amerikan şehri gibi yükselen Ankara bu zihniyeti çok güzel temsil eder. Ankara sun'î bir şehirdir. Değil harap köy ve köylülerden ibaret Anadolu ile, kendi dar tabiî muhiti ile bile münasebeti yoktur. Bu şehir, tarihî, coğrafî ve içtimaî şartların dışında, bir tasavvurun sembolü gibidir. Bunda kahramanca bir şey olduğu inkâr olunamaz. Tarihe, coğrafyaya ve içtimaî şartlara meydan okumak, onların empoze ettiği zaruretler dışında bir âlem kurmağa çalışmak, eşine ancak masallarda rastlanan bir tahayyül ve iradenin ifadesidir. Bu zaman zarfında Türkiye'de yapılan hareketler, derinlik ve genişlik bakımından ölçülürse, hayal edilen ve ettirilmek istenilenin yanında çok dar ve sığ kalır.

Bütün hareketleri maziye karşı toptan bir reaksiyon olan Cumhuriyet nesilinin yaşama, düşünme ve duyma tarzlarında derin tezatlar bulunur. İlk Cumhuriyet nesli, istibdat ve Meşrutiyet devrinde yetişmiş insanlardan mürekkepti. Maziye ait kıymetler, onların şahsiyetlerinin temelini teşkil ediyordu. Şimdi onlar inkılâp yapmak için bu kıymetleri inkâr etmek ve yıkmak mecburiyetinde idiler. Bu ancak zorla olabilirdi. Fakat zorlamanın da bir hududu vardır. Bu hududa gelince, alınan yeni istikametten dönülmek istenilmezse, kendi kendini mahvetmek veya aldatmaktan başka çare yoktur.

İçtimaî hayatta ve bizzat inkılâpçı neslin bünyesinde yaşıyan maziye ait kıymetlerle, kurulmak istenilen yeni hayata ait kıymetler, zorlama neticesi, gizli veya açık bir çatışma vücuda getirdi. Bu çatışmanın neticelerini siyaset ve kültür sahasında sivrilmiş şahsiyetlerimizin en küçük hareketlerinde dahi görebilirsiniz. Atatürk, alaturka musıkîyi sever, fakat alafranga musıkîyi yerleştirmek için kendini, radyoyu ve mektepeleri zorlar. Atatürk, Osmanlı tarihini çok iyi bilir, eski kahramanlarımızdan bir çoğuna hayrandır; fakat Saraya karşı nefreti dolayısiyle ve yakın tarihin milleti geriye çeke-

ceğinden korkarak, Sümerler devrine ait çok eski bir mazi hayali yaratır. Eski harflerle dokuz asırlık bir Türk edebiyatı vardır; fakat bunların hepsi maziye ait kıymetleri ihtiva ettiği için, harf inkılabı ile araya kalın bir perde çekilir. Boşalan millî kütüphane tercüme eserlerle doldurulur. Daha ileriye gidilir: Asırların mahsulü olan Türkçe beğenilmez, yepyeni bir dil vücuda getirilmek istenilir. Maziye karşı bu kadar şiddetli ve bu kadar cesaretli bir teşebbüse başka yerlerde rastlanmaz.

Millî hayatımız için çok mühim olan bu merhale, bu zaman hakkında serbest surette düşünmenin zamanı gelmiştir. Birkaç yıldanberi, 1918 den önceki kıymet hükümlerinden yavaş yavaş ayrıldığımızı kimse inkâr edemez. Eğer tuttuğumuz yeni istikamette esaslı adımlar atmak istiyorsak, şimdiye kadar yapılanları tarafsız ve dikkatli bir gözle tetkik etmemiz lâzımdır. Nesiller arasında mevcut olduğunu söylediğimiz reaksiyon prensibi, zarurî olark bizi gün geçtikçe önceki nesillere karşı bir tavır almağa zorlayacaktır. İtiraf edilsin, edilmesin bu hareket şimdiden başlamıştır.

Tenkitsiz devirler yaşadık. Bunu tenkit devrinin takip etmesi gayet tabiîdir. Unutmayalım ki, daima bir ideal olarak öne sürdüğümüz batı medeniyeti tenkit sayesinde gelişmiştir. Descartes "En bedihî olan şeylerden dahi, prensip itibariyle şüphe etmek ve onları dikkatle yoklamak lâzımdır" der.

İçinde yaşadığımız devrin tezatlarını belirtmek maksadı ile, büyük Fransız tarihçisi ve mütefekkiri Andre Siegfrid'in Garp medeniyetinin esaslarına dair ortaya koyduğu çok vazıh düşünceleri ölçü olarak ele alacağım.

Andre Siegfrid, Garp medeniyetini üç temel üzerine istinat ettiriyor: 1- Eski Yunan'dan intikal eden akıl (serbest tenkit), 2- Hıristiyanlıktan gelen insan şahsına hürmet duygusu (Roma bunu hukukîleştiriyor; Fransız İhtilâli siyasî umdeler haline getiriyor), 3- XVIII. ve XIX. asırda gelişen büyük sanayi.

Bu prensiplere dayanarak yirmibeş senelik garplılaşma hareketimize bakarsak, Cumhuriyet nesillerinin Garb'ı asla Garblıların

anladığı şekilde anlamadıklarını görürüz.

Fransız mütefekkirinin Garb'ın temellerinden biri saydığı akıl, ki serbest tenkiti icap ettirir ve ancak serbest tenkit sayesinde yaşar, bu devirde hiç de yüksek bir değer olarak tanınmamış ve sevilmemiştir. Bilâkis aklın inkişafına engel olan kuvvetli bir sansür bu devri karakterize eder. İtiraf etmek lâzımdır ki, Meşrutiyet devri, bu bakımdan Cumhuriyet'in ilk devrine nazaran çok ileridir. Serbest tenkit olmıyan yerde aklın hâkim olduğunu kim iddia edebilir? Herşeyi yoklayan Sokrat'ı ortadan kaldırın, eski Yunan medeniyetinden değerli olarak ne kalır? Dikkat edilirse, Cumhuriyet devrinde gerçekten mütefekkir adını alacak bir büyük şahsiyet yetişmemiştir. Meşrutiyet devri hiç olmazsa Gökalp'ı çıkarmıştı.

Andre Siegfrid'in Hıristiyanlıktan geldiğini söylediği insan şahsiyetine hürmet duygusu, eskiden halis İslamiyet'in hâkim olduğu çağlarda, bizim cemiyetimizde de vardı. İslamiyet'e göre insan şahsiyetine hürmet duygusunun ne olduğunu öğrenmek isteyenler, Yunus Emre'nin şiirlerini okusunlar. Orada Tanrı'nın bir parçası olarak görülen insanın ulviyetini bulacaklardır. Fakat İran ve Bizans'tan gelen istibdat an'anesi, İslamiyet'in cevherinde olan bu asil ışığı karartmış ve bu nur sadece gerçekten dindar olan kalblerde kalmıştır.

Cumhuriyet devrinde, dinî duygular, yine tarihî zaruretler dolayısiyle ihmal edildiği ve bilhassa Garb'ı taklid ederken bu fikre değer verilmediği için, insan şahsına hürmet duygusu, çok zaafa uğramış, içtimaî hayatımızda otoriterler hakikî şahsiyetler olmaktan ziyade, hiçbir şahsiyeti olmayan köle ve dalkavuklar bulmaktan hoşlanmışlardır. Bu devirde, korkunç bir "aydınlar ihaneti" ne rastlarız. Kalbini ve kafasını yitiren, etten robotlar etrafı sarar.

Garp medeniyetinin temellerinden üçüncüsü olan büyük sanayî meselesi üzerinde fazla durmağa lüzum görmüyoruz. Zira henüz kaba yollarını yaptırmamış, iptidaî ziraat tekniğinden kurtulmamış bir milletin böyle bir davaya kalkması gülünç olur.

Bütün bu tezatların en feciî şüphesiz, yaptıklarımızı serbest bir

şekilde tenkit etmekten korkarak kendi kendimizi aldatmaya çalışmamızdır. Garblı asla bunu yapmaz. Zira bu bir milleti hayal kırıklığına doğru götüren en kısa yoldur. Serbest tenkit olmıyan bir memlekette işlerin iyi gittiğinden yüzde yüz şüphe edebilirsiniz.

Şu şartlar içinde yetişen ilk Cumhuriyet neslinin fikir ve edebiyat mahsullerinin mahiyeti ve değeri nedir? Evvelâ muhtevayı ele alalım ve bu devir edebiyatının ana temlerinin neler olduğunu araştıralım. Nesiller arasında mevcut olduğunu söylediğimiz diyalektik, duygular sahasında da cereyan eder. Vâkıaları bu prensibe göre tefsir edersek, harp öncesi Türk edebiyatında, Tanzimat'ın başından beri muhtelif nesillerde ve şahsiyetlerde kuvvetli ifadelerini bulduğumuz esaslı temlerin ya tamamen kaybolduğunu veya başka bir şekle inkılâp ettiğini görürürz.

1. Şinasi - Namık Kemâl - Ziya Paşa, Hâmid - Ekrem neslinin eserlerinde ehemmiyetli bir yer işgâl eden "din duygusu", Servet-i Fünûn edebiyatında ortadan çekildikten sonra 1908 i müteakip Mehmet Âkif, Yahya Kemal, Ziya Gökalp ve daha başka şahsiyetlerde tekrar görünür. Bu nesilde ise metafizik endişe, ahlâkî dram, kudsiyet ve ulviyet duyguları mevcut değildir. Bu nesil dine karşı kuvvetli bir reaksiyon içinde yetişir. Bu terbiyenin akislerini edebiyatta açıkça görürüz. Eskilerin Allah, Peygamber ve Kur'an hakkında kullandıkları mukaddes kelimelerin, bu devirde, fanî insanlar ve fanî işler için kullanılması dinî duyguların dejenere oluşunun bariz bir alâmetidir. Bu devirde açıkça dinî duygular aleyhinde edebî eserler de kaleme alınmıştır. Bu devirde yalnız Necip Fazıl patetik bir dinî duyguyu terennüm eder. Fakat o bir nesli değil, kendi kendini temsil eden bir şahsiyettir. Cahit Sıtkı'da dinî duygunun zevalini gösteren güzel parçalar vardır.

Bu devirde din duygusunun yerini, onun tam zıddı olan bir duygu, dünya duygusu alır. Yeni nesil duyguyu "hayat sevgisi", "yaşama neşesi" gibi tabirlerle adlandırır. Andre Gide'nin *Dünya Nimetleri* bu neslin el kitabı olur. Kendini ulvî perensiplerden koparan insan yer yüzüne düşer. Fakat bu düşme, onu diğer sahalarda

da sukût ettirir.

2. "Ruhî muhtevâdan boşalma" cereyanı, Cumhuriyet'in ilk neslinin diğer duyguları üzerinde de tesirini göstermiştir. Meselâ bu devirde, Stendhal'in "ruhî bir kristalizasyon" olarak tavsif ettiği "aşk duygusu" yerini şehvet ve çapkınlığa terk eder. Freudizm ve libido fikri bu devir roman ve şiirinde mühim yer tutar.

Bu devirde reel hayatta dahi "aşk duygusu" sukût etmiştir. Kadının hazırlıksız ve merhalesiz olarak birdenbire hayata atılması ruhlar üzerinde bir şok tesiri yaptı. Bunun neticesinde kadına karşı beslenen ulvî duygular ortadan kalkar. Artık kadın ruhla dolu, erkeğin ruhunu yükselten büyük bir varlık değil, sadece meslek arkadaşı, şehvet ve ihtirası tatmin eden bir âlettir. Bu devirde zinaya ait bütün eserler tercüme olunur.

3. Aşk dugusunun bu seviyeye inmesi, kadının sokağa dökülmesi aile hakkında beslenilen fikirleri de değiştirir. Gençler evlenmeyi, aile yuvası kurmayı lüzumsuz bulmaya başlarlar. *Düşman* piyesinde olduğu gibi, evlenme müessesesi ile alay eden eserler tercüme olunur. Dinî duygusunun zevalini terennüm ettiğini söylediğimiz Cahit Sıtkı, aşk ve aile duygularının sükûtu demek olan bekârlığa ait şiirler yazar. "Bekârlık" müşterek bir tem haline gelir. Edebiyatta kadının ruhundan çok vücuduna ait telmih ve tasvirler artar.

4. Bu devir edebiyatında din, aşk ve aile duyguları gibi tarih temi de sükût eder. Tanzimat edebiyatında tarih, esaslı bir mevzudur. Servet-i Fünûn neslinde tarih fikri yoktur. Melankoli bu neslin gözlerini maziye ve istikbale karşı kapamıştır. Fikret *Tarih-i Kadîm*'inde beşer tarihine karşı lânetler yağdırır. II. Meşrutiyet nesli tarihi yeniden canlandırır. Mehmed Âkif, Türk-İslam tarihini, Ziya Gökalp eski Türk tarihini, Yahya Kemal Selçuk ve Osmanlı tarihini işlerler. Cumhuriyet devrinde yakın mazi ile alâkalı, hatıraları hâlihâzıra kadar gelen canlı tarih fikri yerine milletin hafızasında hiçbir izi olmıyan sunî, uydurma bir tarih tezi ortaya atılır. Bu hareket edebî eserlerde de bazı akisler uyandırırsa da tutmaz. Maziye

karşı kuvvetli bir reaksiyon olduğu için gençlikte tarih duygusu kalmaz. Gençliği Türk tarihinden soğutmak için edebiyat kitaplarına millî "mefahir" değil, en kötü sahneler alınır.

5. Din, aile ve tarih fikirleri milliyetçiliğin en mühim unsurlarını teşkil ederler. Bunların değerlerini kaybetmesi, milliyet duygularını da zaafa uğratır. Harpten önceki Cumhuriyet nesli edebiyatında hakikî milliyetçilik fikrinin zaafa uğradığını, edip ve şairlerimiz için esaslı bir mevzu teşkil etmediğini görüyoruz. Servet-i Fünûn devrinde psikolojizm, milliyetçilik fikrini uyuşturmuştu. Cumhuriyet devrinde gençliği saran hedonizm, ihsas felsefesi bu duyguyu köreltmiştir. Milliyetçilik fikrinin zaafa uğraması üzerine beynelmilel fikirler edebiyatımıza nüfuz eder.

"İnsaniyetçilik", "dünya vatandaşlığı" kisvesi altında başlayan benelmilelci neşriyat gençliği komünizme doğru sürükler. Bu devirde Rus ihtilâlini hazırlayan bütün edebiyat Türkçeye tercüme olunur. Bunların tesiri altında zahiren bu memlekete bağlı gibi görünen, fakat hakikatte komünist dünya ihtilâline Türkiye'nin de iştirakini hazırlayan, kuvvetli Rus edebiyatı çeşnisinde bir "sefalet edebiyatı" doğar. Nazım Hikmet, Sabahattin Ali gibi şair ve hikâyeciler yetişir. Bugünkü genç nesil arasında açıkça komünist olanlar bulunmasa bile bunun başlıca sebebi Türkiye'de resmen bu ideolojinin yasak edilmiş olmasıdır. Fakat hissî ve psikolojik bakımdan komünizme mütemayil olanlar çoktur. Bu bir hazırlığın muhassalasıdır. Bu gizli ruhî ve içtimaî cereyan Türkiye'nin istikbali bakımından pek mühimdir.

Harp öncesi Cumhuriyet devri edebiyatı muhteva bakımından bize böyle bir manzara arz eder görünüyor. Bu hususiyetler, harpten sonraki Türk edebiyatında da devam etmektedir. Hürriyet havası, evvelce gizli kalan duygulara resmî bir açıklık vermiştir. Fakat daha başka içtimaî ve fikrî temayüllerin de baş gösterdiği bir vâkıadır.

Türkiye'nin hür milletler camiasına bağlanışı, siyasî ve içtimaî sahada derin akisler yapmaktadır. Bu tesirlerin fikir ve edebiyat sa-

hasına da intikal ederek edebiyatımızın çehresini değiştirmesi pek mümkündür. Ayrıca dine, tarihe, aileye karşı bir dönüş hareketi de başlamış bulunmaktadır. Fakat reaksiyon henüz korkak ve iptidaîdir. Zamanla bunun olgunlaşması beklenebilir.

II

Bir önceki deneme 1948 yılında yazılmıştır. O tarihten bugüne kadar Türkiye'de siyasî ve içtimaî sahada birçok değişiklikler olmuş, yeni fikir akımları ortaya çıkmış ve bunlar edebiyata da tesir etmiştir. Burada kısaca bunları anlatmak istiyorum.

Bahis konusu yazının son paragraflarında, yarına, yani bugüne tesir etmesi muhtemel başlıca üç vâkıaya işaret olunuyordu:

1. Türkiye'nin hür milletler camiasına girmesi,
2. Komünizimin cesur ve yaygın hale gelmesi,
3. Dine ve tarihe dönüş.

Gerçekten o tarihten sonra Türkiye'de bu hâdiseler gelişmiş, kuvvetli akımlar haline gelmiş, siyasî ve içtimaî hayata yeni şekiller vermiştir.

II. Dünya Savaşı'nda müttefiklerle beraber Nazi Almanyasını mağlup eden Rusya, Balkanlardan Avrupa'nın ortalarına kadar geniş bir tahakküm sahası kurdu. Ajanları, mütehassısları ve ikdisadî yardımlarıyla Afrika ve Asya'da istiklâllerine kavuşan milletleri kendi tarafına çekerek dünyayı tehdit eden bir kuvvet haline geldi. Bu durum karşısında Türkiye zarurî olarak Avrupa ve Amerika ile askerî ve siyasî anlaşmalar yaptı. Bu münasebet, iktisadî ve sinaî sahalara kadar genişledi. Atatürk ve İnönü devirlerinde kendi içine kapalı olan Türkiye, bu suretle bütün dünyaya kapılarını açtı.

Bunun kültür hayatında da büyük tesirleri olmuştur. 1950 den sonra Türkiye'ye giren yabancı mütehassıs ve yabancı sermayenin Türk ordusu ve Türk halkı üzerindeki tesiri inkâr olunamıyacak bir vâkıadır. Bunun müspet olduğu kadar menfî tarafları da vardır. Yaşayış, giyiniş, hatta düşünüş tarzında sathi de olsa bir "amerikanlaş-

ma" dikkat çekecek dereccde bariz hale gelir. Bu yıllarda teşekkül eden yeni bir zenginler tabakası, kendi düşmanını, komünizmi geliştirir. Bunda hiç şüphesiz daha Cumhuriyet'in başından beri Türkiye'ye sokulan Ruslarında tesirleri vardır. Fakat asıl sebep köy ile şehir arasındaki tezatın çok kuvvetli bir hale gelmesi, gelişen büyük ve küçük sanayinin köy ve kasaba halkını şehre çekerek sefil bir prolaterya yaratmasıdır.

Son yirmibeş yıl içinde Türkiye'de büyük şehirlerin çehresi tamamiyle değişmiş, fakir ile zenginin yanyana yaşadığı tehlikeli çevreler teşekkül etmiştir. Bu durum Türkiye'de şimdiye kadar ciddî bir şekilde bahis konusu olmayan işçi meselelerini doğurmuştur. Türkiye'de işçi hareketlerini sadece komünsit propagandasına bağlamak son derece yanlış bir görüştür. Büyük şehirlerde, "gecekondu"larda yaşayan yüzbinlerce fakir ve cahil halkın marksizmden haberi yoktur. Fakat âcil tedbirler alınmadığı takdirde onlar sosyal durumları ve ruh halleriyle müstakbel bir ihtilâlin kolayca tahrik edebileceği bir kuvvet haline gelmiş bulunuyorlar.

Bunun yanısıra, Anadolu köy ve kasabalarından yetişen onbinlerce aydın bir gençlik kitlesinin varlığını da düşünmek lâzımdır. Bunlardan bir kısmı hayatta muvaffak olmuşlar, yüksek mevkilere çıkmışlar, refaha kavuşmuşlardır. Fakat takip edilen kötü maarif siyaseti dolayısiyle büyük bir kısım gayrimemnundur. İlk ve orta öğretimde sağlam bir kültür ve terbiye alamamış onbinlerce genç, büyük şehirlerde gecekondu sâkinlerinden daha da tehlikeli, sosyal nizamı altüst etmeğe hazır bir kuvvet teşkil etmektedir.

Hayatlarından memnun olmayan bu gençlerin hepsini komünist telâkki etmek doğru değildir. Fakat onların sefalet içinde yaşadıkları ve kendilerini okulda ve hayatta başarıya ulaştıracak bir fikrî terbiye almadıkları da âşikardır. Ailelerinden getirdikleri kıymetler şimdilik onların büyük bir kısımını komünist olmaktan alıkoymaktadır. Acı sefaletle korkunç ve tehlikeli komünizm arasında kalan geniş bir gençlik kitlesi tam bir "bunalım" içindedir.

Bugünkü Türkiye'de dikkati çeken mühim bir hadise de din

okullarından bir dindar gençlik zümresinin yetişmiş olmasıdır. Atatürk ve İnönü devirlerinin yanlış anlaşılan lâiklik telâkkisi, Cahit Sıtkı ve Orhan Veli'nin eserlerinde görüldüğü üzere, bir "boşluk hissi" doğurmuştur. Onlar içgüdülerinden başka bir değer tanımıyorlardı. Orhan Veli'nin:

Düşünme,
Arzu et sade,
Bak,
Böcekler de öyle yapıyor.

mısraları, bu neslin hayat karşısında aldığı tavrı çok güzel ifade eder. 1934-1945 Yılları arasında, kendisini tanıtan neslin, Said Faik, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Cahit Sıtkı ve Orhan Veli'nin eserlerinde içgüdüler mühim bir yer tutar. Bir nevi nihilizm demek olan bu temayül, daha sonra materyalizm ve marksizimde felsefî ve siyasî bir muhtevaya kavuşur. Aynı temayül, kendi zıddını, dinî duyguları da geliştirir. Bunda, daha önce kuvvetle baskı altına alınan dinî duyguların hürriyet rejimiyle su üstüne çıkmasının da tesiri vardır.

Komünizmin nasıl entellektüel ve halk tabakalarına göre değişen muhtelif şekil ve üslûpları varsa, dinî temayülerde kültürlü ve cahil halka göre çeşitli şekiller alır. 1945 Yılından sonra gittikçe yaygın hale gelen materyalizm ve marksizme karşı, dinî ve millî kıymetleri müdafaa eden yeni bir nesil yetişir. Bilhassa din ile beraber çağdaş medeniyet kıymetlerine de büyük ehemmiyet veren milliyetçi zümre, siyasî ve içtimaî sahada tesirini şiddetle hissettirir. Türk halkının aslî tamayüllerine cevap veren bu zümre, Türkiye'deki demorkasi hareketlerinde çok mühim bir rol oynamıştır. Cahit Sıtkı ve Orhan Veli neslinden sonra yetişen edebiyatçı neslin başlıca hususiyeti, onlara tamamiyle zıt olarak ideoloji ve felsefeye büyük ehemmiyet vermesidir. Sadece içgüdüleriyle yaşamak bu nesli tatmin etmez. Onlar Batı'dan gelen yeni düşünce akımlarıyla fikrî ihtiyaçlarını tatmine çalışırlar. Cumhuriyet'in ilk yıllarında

Nâzım Hikmet ile Türkiye'ye giren Rus marksizmi bu devirde roman, hikâye, tiyatro sahasında sosyal realizm (toplumsal gerçeklik) adı altında sınıf tezatını işleyen eserler ortaya koyar. Bunlar yüksek bir estetik kıymet taşımadığı gibi çağdaş insanın psikolojik meselelerini de ihmal ederler.

Bu devir marksistleri arasında en değerli eser verenler, estetik kıymetleri unutmayanlar, Batı'dan çeşitli felsefî ve edebî bakımlardan da faydalananlardır. 1950 Yılından sonra insanın dış şartlarından ziyade derin ruhî tamayüllerini ifade eden "gerçeküstücülük" Türk edebiyatında da tesirini gösterir. Marksistlerin kaba realizmlerine karşı, nesirde bile yeni bir şiir duygusu belirir. Derin ve geniş şekilde olmasa da, bu devirde egzistansiyalist felsefe akımı da bazı eserlere renk verir.

Batı'dan gelen bu ideolojik estetik ve felsefî kültürler, İkinci Meşrutiyet devrinde millî edebiyat cereyanında olduğu gibi, hem aydın, hem halk tabakasını muayyen fikirler ve akımlar etrafında birleşen geniş bir edebiyat hareketi doğurmaktan ziyade dar ve kapalı edebiyat zümreleri meydana getirmişlerdir. Bunda, bu akımların kendi mahiyetleriyle beraber, edebiyatçı neslin millî gelenekleri tanımayışının ve yanlış dil anlayaşının da rolü vardır.

Cahit Sıtkı-Orhan Veli nesli eski yazıyı bilen ve kısmende olsa eski kültüre âşına son nesildir. Onlardan sonra gelenler, bin yıllık bir geleneği olan eski Türk kültürüne tamamen yabancıdırlar. Okullara sokulan sun'î dil, onlar için, yeni harflere aktarılmış veya yeni harflerle yazılmış fikrî ve edebî eserleri de okunmaz ve anlaşılmaz hale getirir. Uydurma bir dil kötü bir tercüme edası taşıyan bir üslûp yeni edebiyatın başlıca karakteristiği olur. Sait Faik, Cahit Sıtkı ve Orhan Veli'nin eserlerinde görülen berrak Türkçe ile 1950 den sonra fazla orijinal olma iddiası taşıyan gençlerin eserlerindeki üslûp arasında büyük bir fark vardır. Bu sonuncular yalnız gelenekten değil, halktan da ayrılmışlardır.

Bu devirde Rus ve Amerikan tesirleri, zaten millî kaynaklarla sıkı bağları kalmayan Türk gençliğini tamamiyle kendi kendisine

yabancı kılmıştır. Amerika'ya giden ve orada yerleşerek memleketlerini unutan gençlerin yanısıra, Moskova'ya gidenler de vardır. Türkiye'de kalanlar arasında yaşayış farkı, hayat görüşü ve zevki ile bu iki kutba bağlı olanların sayısı az değildir. Bu parçalanışlar, pek tabiî olarak, Türkiye'ye ve millî kıymetlere bağlı olan geniş halk kitleleriyle milliyetçi gençliği tedirgin ediyor ve daha da kuvvetlendiriyor. Yukarıda da belirtildiği gibi, bugün Türkiye'de siyasî hayatta hâkim olan nesil, umumiyetle milliyetçilerden mürekkeptir. Onlar henüz sanat ve edebiyat sahasında dikkate şâyan eserler vücuda getirememişlerdir. Bunda din ve milliyetçiliğin eski şekillerine bağlı kalışın büyük tesiri vardır. Fakat gelecek yıllarda, II. Meşrutiyet devrinde olduğu şekilde, millî ruhu yeni bir tarz ve üslûpta ifâde edecek olan yeni bir millî edebiyatın doğması çok mümkündür. Sosyal şartlar bunu zarurî kıldığı gibi görülen bazı başarılı denemeler de şimdiden bu vâkıayı müjdeliyor.

İdeolojik bakımdan, batılı mânada yeni bir milliyetçiliğin hangi esaslara dayanacağı ve hangi yollardan gideceği aşağı yukarı bellidir. Bu yeni milliyetçilik anlayışında çağdaş ilim ve teknik ile batılı mânâda hürriyet ve demokrasi fikri ön plânda geliyor. Türkiye'de bugün geniş halk kitleleri dahi bunun ehemmiyet ve değerini anlamışlardır. Kezâ bu yeni milliyetçilik anlayışı Türk milletinin sımsıkı bağlı kaldığı dine de lâzım gelen ehemmiyeti veriyor. Yalnız, dinin temellerine hiç dokunmamakla beraber, onun fikrî ve edebî plânda yeni bir şekil ve üslûpta ifade edilmesine büyük bir ihtiyaç olduğu da âşikardır. II. Meşrutiyet devrinde Mehmet Âkif'in dinî duygu ve düşüncelerini nasıl yeni bir şekilde ortaya koyduğunu biliyoruz. Cumhuriyet, devrinde, Necip Fazıl, Âsaf Hâlet Çelebi, daha yakın zamanlarda Selâhattin Batu, genç nesle mensup değerli ve orijinal bir şair olan Sezai Karakoç basma kalıp şekillere düşmeden derin mistik temayülleri batılı ve modern bir üslûpla ifade etmesini bilmişlerdi. Tarık Buğra, hikâye, roman ve piyeslerinde insan ruhunun mânevî kıymetlerini güzel bir şekilde anlatmıştır. Ankara'da *Hisar*, Konya'da *Çağrı*, İstanbul'da *Hareket* ve *Diriliş*

dergileri etrafında toplanan batılı olduğu kadar millî kıymetlere de değer veren genç ve modern bir edebiyatçılar nesli büyük ümitler vermektedir. Bunların Batı'nın büyük eserlerini örnek alarak kabiliyetlerini tiyatro ve roman sahalarında denemeleri çok iyi olur.

Ziya Gökalp'in söylediği gibi, bir millet ruhunu kaybettiği zaman millî istiklâlini ve vatanını da kaybeder. Türkiye'yi bugün ayakta tutan halkın sımsıkı bağlı bulunduğu tarihî ve millî kıymetlerdir. Her zaman yabancı tesirlere kendilerini fazla kaptıran aydınlara doğru yolu gösteren de odur. Milliyetçi Türk aydınlarına düşen vazife, Türk halkının ihtiyaç ve temayüllerini çok iyi anlayarak düşünce ve eserleriyle onları işlemek, yüksek, derin ve edebî şekillere kavuşturmaktır. Cumhuriyet'in ilk devresinde halk tabakalarının üzerinde diktatör bir idare kuran ve halkçı olmak iddiasına rağmen halka yabancı kalan nesil, son demokrasi hareketleriyle bertaraf edilmiş, halkın serbest olarak seçtiği kendi çocukları iş başına gelmiştir. Kültür ve edebiyat sahasında da buna muvazi bir akımın doğması ve nesiller boyunca devam etmesi için onun yüksek, sanatkârane bir şekle girmesi lâzımdır. Türkiye'de, bugün buna doğru bir temayül vardır. Ve bu sevinilecek bir şeydir.

Edebiyatçı neslin günlük siyasete değil, o siyasete istikâmet veren aslî temayüllere önem vermesi ve bilhassa bu temayülleri estetik bir şekilde ifade etmesi lâzımdır. Millî ruh, büyük mimarî ve musikî eserlerinde görüldüğü üzere, ancak, sağlam, yüksek ve derin şekiller içine sokulduğu takdirde o milleti ebedî olarak yaşatan bir kaynak haline gelir.

Biz, vücudumuz gibi milliyetimizi de seçmekte serbest değiliz. Vücudumuz nasıl ecdadımızın eseri ise milliyetimiz de coğrafyamızın, tarihimizin ve ırkımızın eseridir. Ancak köklerinden kopmuş olan insanlar milliyetlerini serbest olarak seçtiklerini söylerler. Fakat hakikatte hiç de samimi değildirler. İçlerinden daima asıllarına bağlıdırlar. Yahudiler kadar başka milletlerin hayat şartlarına uyan, başka milletlerin dilini, kültürünü, hatta dinini benimseyen bir kavim yoktur. Fakat Yahudi her yerde Yahudi'dir. Ve binlerce yıl, onlara asıllarını unutturamamıştır.

Yabancı bir milleti benimsediklerini ileri sürenler, bu fikirlerini bir maske gibi kullanırlar. Çünkü menfaatleri bunu icap ettirir. Fakat fırsat buldukları zaman asıl benliklerini izhar etmekten aslâ geri durmazlar. II. Dünya Harbi esnasında Amerikalı Almanlar gizli Nazi teşkilâtını kurmuşlardı. Bizim tarihimizde de, normal devirlerde bizden görülenlerin, tehlikeli anlarda bize ihanet ettiklerini gösteren pek çok misâl vardır.

Beynelmilelcilik, kozmopolitlerin, milliyetlerini kaybetmiş olanların, milletlerini sevmeyen insanların icat ettikleri bir fikir cereyanıdır. Onlar kendi milletlerinden koptukları için muzdariptirler. Yabancılıklarını kapatmak, meşrû göstermek için milliyet fikrine düşmandırlar. Araştırınız, milliyetçilik aleyhinde bulunanların aslında mutlaka yabancı olduğunu göreceksiniz.

Bir milletten olmak başka, milliyetçi olmak başka şeydir. Bir

milletten olmak tabiî bir hâdise, milliyetçi olmak ise kültür, şuur ve irade meselesidir. Milliyetçi olmak için, o milletten olmak şarttır, fakat kâfi değildir. Milliyetçi, mensup olduğu milleti tanıyan seven ve onu yükseltmeğe çalışan bir insandır. Yalnız kendi işi gücü ile uğraşan bir tüccar, bir mühendis, bir doktor milliyetçi değil, sadece o millettendir.

Hiç bir insan milliyetçi olarak doğmaz. Milletin şuuruna erdikçe, milletin mazisini, halini tanıdığı, istikbalini düşündüğü ve milletin ıstıraplarını kalbinde duyduğu nisbette milliyetçi olur. Eğer etrafımızda fazla milliyetçi, gerçek milliyetçi görmüyorsak bunun sebebini kültür, terbiye ve ruh olgunluğu noksanında aramalıyız.

Ben milliyetçiyim diyen mutlâka milliyetçi değildir. Milliyetçi olmak için milletinin tarihini, coğrafyasını tanımak, sevmek ve millet uğrunda severek çalışmak icap eder. Çevremizde milliyetçi geçinenlerin çoğu bu hazırlıktan mahrum çığırtkanlardır. Onlar bu suretle şöhret, mevki ve para kazanmak arzusundadırlar. Sahte milliyetçiler hakikî milliyetçiliğin yıkılmasına sebep olurlar. Böyleleri milliyet düşmanı kesilseler daha iyi olurdu.

Millet realitesi bizi çok yakından çevirir. Etrafımızda bulunan insanlar, köy, kasaba veya şehir bize yapışık gibidirler. Millet, bizi, vücudumuzun hemen dışında devam ettirir. Onda olan her hadise bize tesir eder. Keza bizim bütün hareketlerimiz onda akisler yaratır.

Milletin ötesinde insanlık değil, başka milletler vardır. Doğu, batı, güney, kuzey hudutlarımızdan dışarı çıktınız mı, karşınızda şairlerin tasvir ettiği ulvî insanlığı değil, bize yabancı belki de bize düşman başka milletleri bulursunuz. İnsanlık kelimesi, mücerret bir kelimedir. Müşahhas realite milletlerdir. İnsanlık hayranlarını yabancı memleketlere yollamak için vatana dönecekleri muhakkaktır.

Milliyetçi herşeyden önce milletinin mes'ut olmasını ve yükselmesini ister. İnsaniyetçilerin, milliyetçileri insanlık düşmanı saymaları bir safsata değilse nedir? Müşahhas realite milletler olduğuna göre, milletlerin bütünü demek olan insanlık, milliyetçilik-

ten başka hangi yol ile yükselebilir? Herkes kapısının önünü süpürsün; sokak tertemiz olsun. Her millet, kendi kendisini mesut etmeğe çalışsa, insanlık saadete erer.

Milliyetçilik, pratik insaniyetçiliktir. Kendi milletini yükseltmiyen, insanlığı nasıl yükseltebilir? Fakat milliyetçilik aynı zamanda fertçiliktir. Ferdiyeti kuvvetli olmıyan bir kimse milletine de faydalı olamaz. Başkalarına musikî zevki vermek için evvelâ keman veya piyano çalmasını bilmek lâzımdır. Nasıl ferdiyetçi olunur? Hakikati bilerek ve çalışarak... Hakikati bilmeyen ne üzerine bina kuracaktır? Çalışmayan insan başkalarına şöyle dursun, kendisine de faydalı olamaz. Şu halde gerçek milliyetçiliğin esas temeli, hakikati tanımak, yani akıl ve çalışmak, yani iradedir.

Hakikî milliyetçi ile Turancıyı, birbirinden ayırmak lâzımdır. Turancı da insaniyetçi gibi ütopi peşinde koşar. Hakikî milliyetçi realistir. O her gün vatan ve millet realitesinin içinde yaşar, onu görür ve değiştirir. Turancı ise bir hayal bulutu içinde yüzer. Ona göre millet, etrafını çeviren gerçekten ziyade, hayalî uzak bir dairedir.

Hakikî milliyetçi toplantılarda, mitinglerde, hitabet kürsüsünde değil, günlük hayatında, şahsî münasebetlerinde, meslek çalışmalarında milliyetçi olan insandır. Milliyetçilik bir din, bir hayat prensibi, bir ahlâk gibi hayatımızda hâkim olmadıkça lâf ebeliğinden ileri gidemeyiz. Milliyetçilik, söylenen bir şey olmaktan ziyade yapılan, hergün yapılan, durmadan yaşanan bir fikirdir.

Yeni milliyetçilik anlayışı, her şeyden önce, kendisine müspet bir temel olarak Türkiye coğrafyasını alıyor. Coğrafyanın milletlerin hayatı üzerindeki zorlu ve sürekli tesiri ilim âlemince tetkik ve kabul edilmiş bir gerçektir. Coğrafya milletlerin sinaî, iktisadî, ticarî, siyasî ve harsî hayatı üzerinde en mühim rolü oynar. Binaenaleyh müspet bir milliyetçilik anlayışının coğrafyayı temel yapması, onu hem mukaddes bir vatan mefhumu, hem de millî gelişmenin bir kaynağı olarak kabul etmesi gayet tabiîdir.

Millî enerjinin en küçük zerresi dahi bu toprakların işlenmesine harcanmalıdır. Bu topraklar kelimenin hakikî mânası ile milletimizin vücudunu teşkil eder. Ruh vücudun üzerine dayanır. Türkiye'yi esas olarak kabul etmeyen ütopik anlayış, vücudunu hakir gören Hint fakirleri gibi zayıf kalmaya, bâtıl itikatlar içinde boğulmaya mahkûmdur. Osmanlı İmparatorluğunun en büyük hatası ana vatanı ihmâl ederek millî kuvvetleri yabancı ülkelerde heba etmesi olmuştur. Gözleri veya merkezi Türkiye dışında olan her ideoloji, Anadolu'yu tekrar harcamak ister. Bundan dolayı yeni milliyetçilik anlayışı, bu nevi ideolojileri, hayalleri, ne kadar parlak olursa olsun, kendisine aykırı buluyor.

Yeni milliyetçiliğin ikinci esası, bu topraklar üzerinde gelişen Türk tarihidir. Türkiye tarihinin başlangıcı olarak (1071) Malazgirt zaferi kabul ediliyor. Bu tarihten öncesi kavmî tarihtir. 1071 Millî tarihin başlangıcıdır. Bunun sebebi, milliyetçiliğin coğrafya mefhu-

mundan ayrılmıyacağı gerçeğidir. Oğuz Türkleri ile Anadolu toprağı bu tarihten itibaren kaynamış ve onunla yekpare bir vücut haline gelmiştir. Konya Selçuklu Devleti, Anadolu beylikleri, Osmanlı İmparatorluğu, nihayet Türkiye Cumhuriyeti devri bu tarihin merhalelerinin teşkil eder. Oğuz Türkleri bu coğrafya içinde dokuz asır yaşadıkları bin bir macera ile hususî karakteri hâiz ayrı bir varlık vücuda getirmişlerdi ki, bugünkü Türk milleti işte bu oluşun neticesidir.

Oğuz Türkleri yeni milliyetçiliğin ayrı bir uzviyetini teşkil eder. Bazıları Anadolu halkının ırken karışık olduğunu söylerler. Şüphesiz her millet gibi Anadolu Türkleri de yerli, yabancı bazı kavimlerle karışmışlardır. Fakat bu karışma hiçbir zaman asıl hamuru bozacak mahiyette olmamıştır. Esasen Osmanlı İmparatorluğunun sonradan kendi aleyhine dönen müsamahalı reaya siyaseti geniş bir karışmanın önüne geçmiştir. Her yerde olduğu gibi hükümdar sülâlesinin karışması ise milletin karışması demek değilidr.

Yeni milliyetçiliğin, Turancıların veya küçük yabancı zümrelerin anladıkları ve tatbik ettikleri mânada ırkçı olmadığını belirtmek lâzımdır. Zira bu görüş, ayrı coğrafya şartlarının, ayrı tarihî maceranın ve yüz yıllarca süren ayrı kültür hayatının ayrı bir millet vücuda getirdiğine inanır. Halbuki Turancılık bu hakikati inkâr eder veya bilmemezlikten gelir. Turancılık, yeni milliyetçiliğin aksine mekân ve zaman tanımıyan bir zihniyete sahiptir. O bu hususta komünizmle birleşir. Çünkü komünizm coğrafya-tarih-millet realitesi kabul etmez.

Yeni milliyetçilik anlayışının terkibine giren unsurlardan biri de, bu topraklar üzerinde Türkler tarafından vücuda getirilmiş olan kültür bütünlüğüdür. Dil, edebiyat, bütün güzel sanatlar, din, örf ve âdet bu kültür bütünlüğüne girerler. Türkiye Türklerinin kendine has bir lûgatı, bir grameri, bir fonetiği, kendine has bir folkloru, halk edebiyatı, yüksek tabaka edebiyatı, kendine has bir mimarîsi, tezyinî sanatları, musikîsi, din hayatı, örf ve âdetleri vardır. Bunlar bütün Türkiye Türklerinin mânevî yapısını teşkil eder.

Araştırmalar, Anadolu Türk mimarîsinin, İslam mimarîsi ve diğer milletlerin mimarîleri arasında, kendine has bir üslûbu olduğunu ortaya koymuştur. Anadolu folkloru, halk edebiyatı ve halk musıkîsi tükenmez bir hazinedir. Garp kültürü ile beslenmiş olanlar bu kaynaklardan aldıkları malzeme ve ilhamlarla dünya yüzüne çıkan eserler yaratmaya başlamışlardır. Birçokları, divan edebiyatı ve klâsik Türk musıkîsini, taklit diye bize maletmek istemezler. Fakat bunların iddiası esaslı bir araştırmaya dayanmıyan indî kanaatdir. hiçbir millet diğer bir milleti aynen kopye edemez. Mutlaka kendi mizacına, zevkine ve geleneğine uydurur. İmparatorluk vücuda getirmiş, eski bir maziye sahip olan her milletin bir halk edebiyatı ve halk musıkîsi, bir yüksek tabaka edebiyatı ve bu tabakaya has bir musıkîsi vardır. Yalnız iptidaî kavimler seviyesinde kalmış olan halklar yüksek tabaka kültürü vücuda getirememişlerdir.

Dinler de coğrafyaya, tarihe, ırka, içtimaî şartlara uyarlar. Anadolu'daki din hayatı, tarikatları, velileri ve edebiyatı ile millî kültürün zengin bir sahasını teşkil eder. Türk halkının o temiz ve sarsılmaz ahlâkını vücuda getirmede bu dinî hayatın derin tesirleri olmuştur. Yunus Emre'nin bir Anadolu köylüsü olduğunu düşünmek İslam dininin Anadolu'da nasıl bir ruh asaleti yarattığını göstermeye yeter. Batılı müellifler, Batı medeniyetinin unsurlarını sayarken Hıristiyanlığı unutmazlar. hatta bu hususta her millet kendi kilisesini, varlığının esaslı bir kaynağı sayar. Aynı şey Türkiye için de doğrudur. Mevlâna'sız, Yunus Emre'siz, Eşrefoğlu'suz, İbrahim Hakkı'sız, Hacı Bayram Veli'den Niyazî'den ve daha yüzlerce dindar, yüksek kültürlü, edip şahsiyetlerden mahrum bir Türk milleti tasavvur etmek, bu topraklar üstünde bizim edebî mühürlerimiz olan camileri ortadan kaldırmağa benzer. Yeni milliyetçilik, Türkiye'de yaşanmış olan din hayatına ve Türk milletinin din duygusuna esaslı bir kuvvet nazarı ile bakıyor.

Coğrafya, tarih, bu coğrafya ve bu tarih içinde olgunlaşan soy birliği, bu soy tarafından vücuda getirilmiş olan maddî ve mânevî kültür, işte yeni Türk milliyetçiliğinin esas temelleri!

Fakat bu dört temel, yeni milliyetçiliği kendi hudutları ve benliği içine hapis olmuş kapalı bir sistem haline getirmez. Yeni milliyetçiliğin gayesi, bu temeller üzerinde daima yükselen bir bina kurmaktır. Dünya medeniyetinin bugünkü ve yarınki kıymetleri onun için daima başvurulacak olan bir kuvvet kaynağıdır. Yeni milliyetçilik bu mânada garpçıdır. Fakat Garb'ı bir maymun gibi taklit etmeyi değil, anlamayı, ondan kendi inkişafına yarayacak unsurları seçmeyi ve kendi bünyesinde eritmeyi esas tutar. Diğer taraftan yeni milliyetçilik, sadece bir dünya müstehliki değil, aynı zamanda medeniyet âlemine yeni kıymetler ilâve eden yaratıcı bir varlık olmak ister. O, bu mânâda insaniyetçidir. Fakat dünyaya yardım etmenin ancak kendini yükseltmek ve ilerletmek, yani bir şahsiyet haline gelmekle kabil olacağına inanır.

Bu müşterek ana fikirler, karşımızda müspet temellere dayanan, sağlam yapılı, modern bir düşünce mimarîsi yükseltiyor. Çeşitli cereyanlar arasında bocalayan Türk milletinin bu yeni milliyetçilik anlayışında hakikî hüviyetini, realitesini ve idealini bulduğuna inanıyoruz. Mahdut bir zümrenin kültürden nasibi olmadığı devirlerde belirsiz veya hedefleri bir milletin istediğinden bambaşka fikir cereyanlarının doğması mazur görülebilir. Bugün Anadolu'dan yükselen yeni ve geniş bir aydınlar kitlesi, memleketin mukadderatını eline almak üzeredir. Yeni milliyetçilik anlayışı onların zihniyetini vücuda getirecek olan bir fikir cereyanıdır. Bu fikir cereyanının yükselen nesil elinde yaratıcı bir kuvvet kaynağı olacağı muhakkaktır.

"Türk" kelimesi, son zamanlarada pek geniş mânada kullanılmağa başlamıştır; tarih sahasından çıkarak, muhtelif milliyet fikirlerine temel olan bu ismin hakiki muhtevasının hudutlarını çizmek icabeder; biz, mevcud tetkiklere istinaden, bunu belirtmeye çalışacağız.

VI. Asırla VIII. asır arasında, Çin'in kuzey hududlarından Karadeniz'e kadar uzanan bir göçebe imparatorluğu kuruldu. Çinliler buna Tuküe, Bizanslılar Tukovi adını veriyorlardı. Âlimler bu kelimenin asılda "Türk" olduğunu ileri sürdüler. Hakikaten sonradan keşfedilen Orhun kitabelerinde bu devleti "Oğuzlar"ın teşkil ettiği ve bunların kendilerine "Türk: kuvvetli, nizamlı" vasfını verdikleri anlaşıldı. Bu imparatorluk 581 de doğu ve batı olmak üzere iki kısma ayrılmıştı; müteakip asırda bunlar Çin nüfuzu altına girdiler. Doğu kısımı elli yıl yabancı hâkimiyeti altında bulunduktan sonra 682 de istiklâlini kazandı. Orhun kitabeleri işte bunlardan kalmadır. Bu âbidelerde, büyük Oğuz kitlesinin, dış tesirlere kapılarak millî an'aneyi muhafaza edemiyen aristokrasiye karşı isyanlarından bahsedilir. Burada Türk kelimesi bir kavim veya hâkim aile ismi olarak değil, bir sıfat olarak kullanılmıştır.

Türk kelimesi, umumiyetle birbirine benziyen dil konuşanlara mahsus olmak üzere, ilk defa Araplar tarafından kullanılmış görülmektedir; fakat bu istiymâl bugün Türk sayılan o kavimler arasında taammüm etmemiştir. Gazneliler devrinde, Kaşgarlı Mahmud'un ki-

tabında, Ebugazi Bahadur Han'da, Selçukîler ve Osmanlılar zamanında, Oğuzlar, Tatarlar, Ugurlar ve sair kavimler birbirinden tefrik ediliyorlardı. Bugün de, bazı âlimlerin umumen Türk ismini verdikleri bir çok kavimler kendilerinin asıl adlarını muhafaza ediyorlar; bunlar benliklerinin müstakil şuuruna malikdirler.

Tukyu, Selçuk, Osmanlı gibi isimler altında imparatorluklar kurarak, Türk kudret ve medeniyetini temsil eden esas kitle Oğuzlardır.

Tetkikatın henüz pek ilerlemediği bir zamanda, insan cinsini sınıflara ayıran eski bir nazariye, Türkleri, Mogolları, Mançular, Samoyedler ve Tonguzların teşkil ettiği sarı ırka sokuyordu. Halbuki Oğuzların bunlarla hiçbir münasebeti yoktur. Bugün bir Anadolulu ne Moğola benzer ne de Türkleşmiş bir Asyalıya: Oğuzlar, asırların karıştırıcı ceryanlarından bozulmıyarak asıl onların Anadolu'ya yerleşip köyleri teşkil edinceye kadar karakterlerini muhafaza etmişlerdir. Bunun sebebi, yabancı bir unusuru hazmedemeyen içtimaî uzviyetlerinde aramalıdır. Oğuzlar için normal hayat kendi boy teşkilâtları dahilinde, tabiatla beraber yaşamaktı, ancak fevkalâde şartlar altında beyler idaresinde toplanarak bir devlet kuruyorlardı. Fakat bu esnada da eski yaşayışları değişmiyordu. Yalnız hâkim sülale parçalanıyor, yabancılarlar karışıyor ve bozuluyordu. Bu devreye gelince Oğuz kitlesi isyanlar yaparak benliğini muhafaza etmek için kendi içinden bir idareci aile çıkarıyor yeni bir nizam kuruyordu. Orhun kitabeleri onlardaki bu şuuru göstermektedir.

Oğuzlar, dil, an'ane, millî karakter itibarile müstakil bir birlik arzederler. Biri 732 de diğeri 735 de dikilen Orhun abideleri Oğuzların en eski dil bakiyeleridir. Filologlar bunları Anadolu Türkçesinin oniki asır evvelki şekli olarak kabul ederler.

Oğuzların kökleri çok karanlıklarda, gövdesi ve dalları asırların içerisine dağılıp açılarak bugün içimize kadar gelen bir destanları vardır. Bunun kahramanı Oğuz Han (M.Ö.) III. asırda Çin'in kuzeyindeki Hiyong-nu İmparatorluğunu en yüksek dereceye çıka-

ran Mete'nin halk muhayyelesindeki destanî bir şeklinden ibarettir. Oğuz destanı daha İslamiyet'ten önce yazıya geçirilmiş olmalıdır. Diğer taraftan Oğuzlar (Türkmenler) arasında zamanımıza kadar yaşamış ve ozanlar tarafından terennüm edilmiştir. Bu destanın bir kısmı *Kitab-ı Dede Korkud* namiyle tesbit edilmiş olarak bulundu.

Oğuz destanı realiteden uzak bir hikâyeler mecmuası değildir. Onda milletimizin hayallerle süslenmiş en eski tarihî maceraları ile beraber an'aneler de tesbit edilmiştir.

Tarihî mukadderat da Oğuzları yekpare bulundurdu. VIII. Asra kadar Asya'nın doğusunda idiler. X. Asırda Hazar Denizi ile Karadeniz arasında göründüler. Daha evvel de kısım kısım buralara gelmişlerdi. Aralarından bilhassa Kalaçlar Arap halife ve emirlerinin hassa alaylarında istihdam edilmişlerdi. Fakat X. asırda Maveraünnehir'de görünen büyük bir Oğuz kitlesi idi. Bunlar XI. asır ortasında XIV. asır başına kadar, ikiyüz elli sene devam eden bir devlet kurdular, adı hâkim sülâleye izafeten Selçuk Devleti oldu. Selçuk, Oğuzların üç ok koluna mensup Kınıklardan Dadak isminde birinin oğludur. İslâmiyeti kabul etti. Oğulları ve kardeşlerinin çalışmaları ile pek az zamanda Doğu Türkistan'dan Marmara ve Akdeniz kıyılarına, Kafkas Dağları'ndan Hind Denizi'ne kadar uzanan muazzam bir Türk-İslam İmparatorluğu kuruldu.

Selçuklu İmaparatorluğunun dünya tarihinde oynadığı roller mühimdir. Selçuk Oğuzları, yıkılmaya başlayan İslam âlemini yeniden toplayarak canlandırdılar, idaresini kendi ellerinde tuttular, batının asırlarca süren saldırışları önünde çelik bir sur kesilerek İslam ve Türk medeniyetini korudular. Ve en mühimi Anadolu'yu bize ebedî vatan olarak hediye ettiler. Bu son işi başaran Kutulmuş oğlu Süleymandır (1077).

Melikşah (1072-1092) zamanı, Büyük Selçukî İmparatorluğunun şevket devresidir. Onun ölümünden sonra birliği muhafaza edemediler. Sancar (1157) dan sanra Kirman, Irak, Suriye ve Anadolu'da müstakil hükûmetler kuruldu. Bunların içinde Anadolu Selçuklu Devleti en mühimidir.

Oğuzlar Anadolu'ya geldikleri zaman, sağlam bir temel kurdular. Bütün memlekette, milletimizin yıkılmaz esası olan köyleri tesis ettiler. Bugün Anadolu'nun köy isimleri tetkik edilince, Oğuz destanında anlatılan boylar açıkça görülür: Kayılar, Kınıklar, Afşarlar, Bayındırlar, Salurlar, Karkınlar, Bayatlar, Yazırlar, Çepniler vesaire...

XIII. Asır, Anadolu Seçuklularının siyaset ve medeniyet sahasında en çok yükseldiği bir devirdir. Memleket mimarî eserleri ile süslendi, şehirde Mevlâna'nın ruhu zafer kazandı, köyde Anadolu Türkmeninin mistisizim ve şiir dehâsını temsil eden Yunus Emre yetişti.

Anadolu Selçukluları, Büyük Selçuklu Devleti'nden daha çok millî teşkilât ve an'aneyi muhafaza ediyorlardı. Bunun sebebi Oğuzların pek kesif olarak gelmeleridir. Askerî büyük makamlar, bilhassa valilikler eski büyük ailelere veriliyordu; ileri gelen bütün rical Oğuzlardan müteşekkildi. Hükümdarda büyük bir adalet hissi vardı. Halkla bizzat temasta bulunur, onların arzu ve şikâyetlerini dinlerdi. Mühim meseleler için bütün Oğuz boylarının reisleri toplanır, konuşurlardı.

İkibuçuk asır yaşıyabilen Anadolu Selçuklu saltanatını Moğollar yıktı. Fakat içi çoktan, yavaş yavaş çürümüştü. Bunun sebebini sonraları, halktan yüzün çevirerek duvarları içine kapanan sarayda aranmalıdır. Mahiyeti karışık köleler işe karışmıştı, bunlar tabiî olarak yaptıklarından mesuliyet duymuyorlardı. Askerî ve idarî teşkilât bu yüzden bozuldu. Halk hükümetten nefret ediyordu. Moğollar, tamamiyle hâkim olmak için Anadolu'ya Moğol ve Tatar askerleri yerleştirdiler. Bunlara karşı göçebe ve köylü Oğuzlar mukavemet ettiler. Bilhassa Karamanoğulları bu işte ortaya atıldılar. Moğol İmparatorluğu sukût etmeğe yüz tutunca, Türkmen beyleri, müstevli Tatarların elinden memleketin idaresini almağa muvaffak oldular. Moğollar Anadolu'yu bitirmişlerdi. Otuza yakın Türkmen beyliği türedi. Selçuklular ilk geldikleri zaman köyleri kurmuşlardı, bu sefer beyliklerin birbirine tefevvuk etmek arzusu neticesi merkezî şe-

hirler inkişaf etti: Bursa, Manisa, Kütahya, Karaman, Kastamonu, Diyarbekir, Erzurum vesaire.

Türkmen beyliklerinden en kuvvetlileri doğuda Akkoyunlular batıda Osmanlılardı. Nihayet bu ikincisi Anadolu birliğini yeniden kurmayı başardı. Yavuz'un Çaldıran zaferiyle bu iş tamamlandı (1517).

Osmanlı devleti, Fatih devrine kadar, idaresinde Oğuzları kullanarak büyük muvaffakiyetler kazandı. Fakat bu zamandan itibaren Türkmen aileleri iş başından uzaklaştırıldı. Yerlerine hıristiyan, yahudi dönmesi ve Oğuz olmayan müslümanlar geçirildi. Devletin idaresi kapu kullarının eline düştü. Bunlar Anadolu'nun ıstırabını duymuyorlardı. Fatih'in sadrazamı Rum Mehmet Paşa Konya köylülerinin kanını, Moğol ve Tatarlardan aşağı kalmıyacak şekilde dökmekten çekinmedi. Hırvat Kuyucu Murat Paşa binlerce Oğuzu mahvetti. Halk devletten nefret etmeğe başladı. Siyasî ve dinî hareketler, Celâlî isyanları ile hükûmete karşı geldi. Bunun önüne geçmek için Anadolu halkını yurdundan çok ötelere zapta gönderdiler. Yeniçeriler merkeze ve dolayısiyle bütün Osmanlı İmparatorluğuna hâkim oldular. Halbuki zaferler, birkaç yüzbin kişilik orduyu teşkil eden Oğuzlar tarafından, timarlı sipahiler tarafından elde edilmişti. Gittikçe sipahiler azaldı. Köleler, mikroplar Osmanlı İmparatorluğunun vücudunu sardılar, onu bir "hasta adam" yaptılar ve ölüm döşeğine yatırdılar.

Anadolu son devrinde, dışardan düşmanların saldırışları ile içerden kurnazlık, cebir, hile, zulum ile mahvolacağı zaman tekrar isyan etti, çırılçıplak düşmanların ateşi karşısına çıktı ve zaferi kazandı.

Tarihîmizden çıkan netice açıktır: Bu memleketin bünyesini teşkil eden, zaferlerini kazanan, şerefini müdafaa ve muhafaza eden, Anadolu'nun Oğuz (Türkmen) halkıdır.

MALAZGİRT SAVAŞININ TÜRK MEDENİYET TARİHİ BAKIMINDAN MÂNA VE EHEMMİYETİ

Bilinen mazisi, üç bin yıl ötelerc kadar giden Türk tarihî pek çok savaşlarla doludur. Bu savaşlar arasında ırkın kaderini değiştiren birkaç büyük savaş vardı ki, bunlardan biri ve belki de en mühimi Malazgirt Savaşı'dır.

Bu ehemmiyet şundan ileri geliyor: Bu savaş neticesinde, Türk ırkının büyük bir kısmını teşkil eden Oğuz Türkleri, yani bugünkü Türkiye Türklerinin cedleri, Anadolu'yu vatan ediniyorlar. Bu savaş neticesinde biz, 888 yıldan beri, bu topraklar üzerinde hür ve müstakil bir millet ve devlet olarak yaşıyoruz. Artık bu topraklar bizim için varlığımızın bir parçası, değil, ta kendisidir. Çünkü millet olarak kendimizi, onun dışında, onsuz tasavvur dahi edemiyoruz. O bizim için, varoluş temeli, yaşama kaynağıdır. Bundan dolayı ona en yüksek, en ulvî kıymet nazarı ile bakıyoruz.

Büyük Türk şairi Yahya Kemal, Türk tarihini, Malazgirt'ten önce ve sonra olmak üzere iki devreye ayırıyor ve biz Türkiye Türkleri için "millî tarih"in 1071 yılından, yani Malazgirt Savaşı'ndan sonra başladığını söylüyordu. Ondan öncesine "millî" değil "ırkî tarih" adını veriyordu. O, çok haklı olarak, "millet" ile "toprak"ı bir bütün olarak görüyordu. Fransa'da bulunduğu sıralarda derslerini takip ettiği ve eserlerini okuduğu Albert Sorel'in şu cümlesi onun kafasında derin yer etmişti: "Fransız milletini, bin sene

zarfında Fransa toprağı yarattı." O, aynı fikri Türk tarihine tatbik ederek, "Türk milletini, fethettikten sonra, asırlar boyunca üzerinde yaşadığı, medeniyet kurduğu, taşı ile toprağı ile hallü hamun olduğu Türkiye yaratmıştır" diyordu.

Bir vatan edinmenin, bir toprak üzerinde yerleşmenin, kavimlerin hayatında ne kadar büyük ehemmiyeti olduğunu söylemeğe hâcet yoktur. Bugün yeryüzünde bulunan milletlerin çoğu, vatanlarını sonradan edinmişlerdir. Ve ancak kendilerine bir vatan edindikten, onun üzerinde bir medeniyet ve devlet kurduktan sonra müstakil bir millet haline gelebilmişlerdir. Türkler, Garp milletlerine nazaran, muayyen bir toprak üzerine yerleşmekte gecikmişlerdir. Türk tarihinin en mühim hâdiselerinden biri bu "gecikme"dir. Bunun sebebi, Türklerin, Asya'da asırlarca, hayvancılığa ve akıncılığa dayanan, kendilerine has, adına "step" veya "bozkır medeniyeti" denilen bir medeniyet sistemi içinde yaşamış olmalarıdır. Asya kavimlerinden çoğu "yerleşik medeniyet" nizamı içinde yaşarken, Türklerin içtimaî hayatlarının temeli olan hayvancılık dolayısiyle muayyen bir coğrafyaya bağlı olmamaları, onların tarihine bambaşka bir mâhiyet vermiştir. Bu hayvanlar arasında at, en mühim yeri işgal eder. Bugünkü ilmî araştırmalara göre, atı ilk defa ehlileştirenler Türklerdir. At sayesinde Türkler, çok geniş coğrafî sahalarda büyük imparatorluklar kurmuşlardır. Fakat bu devletler sürekli olmamıştır. Göçebelik ve akıncılık, Türklerin hem kuvvetini, hem de zaafını teşkil etmiştir.

VIII. Asırdan itibaren, Türkler bu medeniyet sisteminin tehlikelerini anlamağa başlamışlar ve muayyen bir coğrafya üzerinde yerleşerek sürekli bir devlet kurmayı gaye edinmişlerdir. Fakat bu gayeye, son derece güç, felâketle neticelenen bir çok denemeden sonra ulaşabilmişlerdir. Malazgirt Savaşı'nın Türk medeniyet tarihindeki yerini anlamak için, bu eski denemeleri kısaca da olsa hatırlamanın faydası vardır.

732 Yılında Moğolistan'da, Orhun nehri kıyılarında dikilmiş olan Kök Türk yazılı taşlarında, yine Oğuz boylarından olan Türk-

lerin, ilk defa, göçebeliği bırakarak, muayyen bir coğrafya üzerinde sürekli bir devlet kurma arzularına şâhit oluyoruz. Burada Türk hakanları, asırlardan beri at sırtında, araba üzerine kurulmuş "göçebe evler"de yaşayan Türkleri artık oraya buraya göç etmekten vaz geçmelerini, "mukaddes Ötüken ormanı"nda oturmalarını ve burada "ebedî bir devlet" kurmalarını söylüyorlar. Bu taşlarda, göç veya akın dolayısiyle, oraya buraya dağılan, yabancı kavimlerin esareti altına giren Türklerin durumlarını anlatan acıklı satırlar vardır. Bir yerde hakan Türk halkına şöyle sesleniyor: "Yerden yere vardın. Hep oralarda harap ve bitkin oldun. Orada kalmış olanlar yerden yere ayakta ölü gibi yürüyordu." Başka bir yerde de şöyle diyor: "Ey Oğuz beyleri!Kavmi! İşitin: Yukarıda gök basmasa, aşağıda yer delinmese Türk milleti, ilini, töreni kim bozar? Ey Türk kavmi, kendine dön! İyi ve müstakil iline karşı kendin yanıldın, fena hareket ettin. Silahlar nereden gelip seni dağıttılar. Süngülüler nereden gelip seni sürüp götürdüler. Mukaddes Ötüken ormanının halkı: Siz vardınız, ileri (Şarka) varanlarınız vardı. Geri (Garba) varanlarınız vardı. Vardığınız yerde sonunuz şu oldu: Kanın su gibi aktı, kemiklerin dağ gibi yığılıp kaldı." Hakana göre, Türkler için yegâne kurtuluş çaresi, Ötüken ormanlarında ebedî bir devlet kurarak, göçebe ve akıncılıktan vaz geçmek, başka kavimlerle, kervan yollamak sureti ile ticarî ve medenî münasebetlerde bulunmaktır. Hakan aynen şöyle diyor: "O yerlere varırsan, Türk milleti, öleceksin. Ötüken yerinde oturup kervan, kafile gönderirsen hiç mihnetin kalmaz." Binlerce yıl göçebe ve akıncı hayatı yaşamış, bütün karakteri ona göre teşekkül etmiş bir kavmin, bambaşka temlere dayanan yerleşik medeniyet nizamını benimsemesi kolay değildir... Kök Türklerin yaptıkları deneme muvaffak olmuyor. Başka bir göçebe Türk kavmi bu devleti ortadan kaldırıyor.

Onlardan sonra, Uygurlar, Şarkî Türkistan'da eski dinlerini, örf ve âdetlerini tamamiyle değiştirmek, yeni bir dini ve medeniyet nizamını benimsemek suretiyle, oldukça yüksek, yerleşik bir devlet ve medeniyet kuruyorlar. Tarım havzasında, Uygurlardan kalma

mabetleri, kütüphaneleri, çarşıları, resimleri olan bir çok şehirler bulunmuştur. Fakat tamamiyle yabancı bir medeniyetin aynen kopyasına dayanan ve millî ruhla alâkasını kaybeden bu Uygur devleti de devam edememiştir. Uygurlar, eski Türk dininc, örf ve adetlerine tamamiyle zıt, Budizm ile Uzak Şark medeniyetini benimsemişlerdi. Aslında aktif ve pozitif bir karakter taşıyan Türk ruhunu, Budizm ve Uzak Şark medeniyeti, pasif ve mistik bir hâle getirmiştir. Uygur Devletinin çökmesinde bunun büyük tesiri olmuştur.

Uygurlardan sonra Türkler, İslam dinini, Yakın Şark ve Akdeniz medeniyetinin bir terkibi olan İslam medeniyetini benimsiyorlar. Birkaç Türk-İslam devleti kurma teşebbüsünden sonra, nihayet, Türk ırkının en aktif kolu olan Oğuzlar, İslamiyet'e girerek, Selçuk beylerinin idaresi altında büyük bir devlet kuruyorlar. Bu esnada, yerleşilecek, ebedî vatan yapılacak bir ülke olarak Anadolu keşfolunuyor. Eski akıncı Türk ruhu, İslamiyet ve Anadolu coğrafyasının birleşmesi ile, Türkiye'de bugüne kadar devam eden sürekli, müstakil bir devlet ve millet teşekkül ediyor. Bu bütün Türk tarihinin en büyük başarısıdır. İşte Malazgirt Savaşı, bu yeni vatan, yeni devlet, yeni medeniyet ve yeni milletin kuruluşunun başlangıcıdır. Bundan dolayı o bizim için derin bir mâna taşıyor.

Anadolu'yu fethe gelen Oğuzlar'ın damarlarında eski akıncı kanı vardı, fakat kalpleri ve kafaları, İslamiyet'in imanı ve İslam medeniyetinin ana fikirleri ile dolu idi. Zafer kazanmakta, savaşkanlığın şüphesiz büyük rolü vardır. Fakat mühim mesele zaferi kazanmak değil, onu bir temel yaparak, sürekli bir devlet ve medeniyet kurmaktır. Anadolu'ya gelen Oğuz Türkleri, bunu çok iyi bilmişlerdir. Malazgirt Savaşı'ndan iki asır sonra, Türkiye'de o zamanki dünyanın en büyük ve en medeni devletlerinden biri kuruluyor. Bu, Türklerin İslam dinini Yakın Şark ve Akdeniz medeniyetinin esaslarını çok iyi bilmeleri ve benimsemeleri sayesinde olmuştur.

İslam dini, "dâimî savaş"ı hayat prensibi haline getiren eski Türk dininden de, dünyayı ve vücudu hakir gören, saadeti yokluk-

ta arayan Budizmden de çok ayrı bir dindir. Hz. Muhammed hem ticaretle meşgul olmuş, hem de risâlete ermiş, hem de savaşmış olan bir insandır. Kur'an'da yüksek dinî hakikatlerin yanı sıra, günlük hayatı tanzim eden, savaşa olduğu kadar barışa da değer veren âyetler vardır. Biz İslamiyet'i alıncaya kadar, İslam medeniyeti, Eski Yunan ve İran gibi eski yüksek medeniyet kaynaklarından almış olduğu fikirler ve teşkilâtlarla zenginleşmişti. Türkler İslamiyet'i benimsedikten sonra, onu genç ve taze kuvvetleri ile çok daha üstün bir medeniyet nizamı hâline getirdiler. İslamiyet'ten sonra Türkler nereyi fethettiler ise orda derhal medreseler, camiler, tekkeler, imâretler, çarşılar, kütüphaneler ve mahkemeler kurmak sureti ile yeni bir medeniyet nizamı vücuda getirdiler. Malazgirt Savaşı ile Anadolu'ya giren yeni medeniyet nizamı, birkaç asır içinde, ta Avrupa içlerine kadar yayıldı ve asırlar boyunca devam etti. Malazgirt Savaşı'nı sadece bir savaş olarak değil, yeni bir milletin, yeni bir medeniyetin kuruluş başlangıcı olarak değerlendirmek ve anmak lâzımdır.

MİLLİYETÇİLİK VE COĞRAFYA

Millet deyince, aynı topraklar üzerinde, aynı tarihî kaderi yaşıyan ve aynı kültürü haiz insan topluluğu anlıyoruz.

Bu tarife giren "toprak" unsuru, şüphesiz, bir milletin hayatında en mühim âmili teşkil eder. Zira bir milletin iktisadî, içtimaî, hatta uzvî ve ruhî hayatı, her şeyden önce içinde yaşadığı coğrafî şartlara bağlıdır.

"Tabiî çevrenin ekonomi üzerinde pek derin ve şumüllü tesirleri vardır. Bu nokta çok kere gözden kaçırılmakta ve millî ekonomi yapısı, yalnız iktisadî ve hukukî rejim gibi sosyal âmillerle izaha çalışılmaktadır. Meselâ İngiltere'nin zenginliği sadece kapitalizme atfedilip maden servetinin ve elverişli coğrafî bir durumun bu hususta oynadığı rol unutulmakta, yahut Rusya sanayiinin hızlı gelişmesi, yalnız bolşevizmin eseri sanılmaktadır. Halbuki insanların muhtaç olduğu malların kaynağı tabiattır ve ihtiyaçların ne dereceye kadar giderilebileceğini, tabiî çevrenin ne dereceye kadar zengin veya fakir, cömert veya cimri olduğuna geniş ölçüde bağlıdır. Ayrıca, insanların ziraat, münakalât gibi türlü faaliyetleri, ihtiyaç ve kabiliyetleri hatta ruhları ve bütün benlikleri tabiatın derin ve kuvvetli tesirleri altındadır"[1].

"Nebatlar ve hayvanlar muhitin icaplarına ve iklim şartlarına göre geliştikleri, renklenip şekillendikleri gibi, insanlar da aynı faktörlerin tesiri altındadır. Bu noktaya büyük tarih felsefesici İbni

1 Ord. Prof: Ömer Celâl Sarç, *Türkiye Ekonomisinin Genel Esasları*, 1944, s. 1-2

Haldun çok evvel dikkati çekmiş ve bir iklim nazariyesi kurmuştu. Daha sonraları hukukçu Jean Bodin ve hususiyle Montesquieu aynı fikri kuvvetle müdafaa etmiş ve zamanımızda bir sıra sosyolog, coğrafyacı, iktisatçı ve hukukçu müellifler aynı tesirler üzerinde ehemmiyetle durmuştur"[2]. Bizde bu mesele üzerinde derin bir vukuf ile duran müellif, aziz dostum ordinaryüs profesör İbrahim Fazıl Pekin merhum olmuştur. *İktisat* adlı güzel eserinin birinci cildinde merhum, tabiatın insan ve insanın tabiat üzerindeki karşılıklı tesirlerini, istihsal hayatının mühim bir faktörü olarak ele almış ve bunları iki genişçe fasılda incelemiştir.

"Mübalâğalı neticeler çıkarılmamak şartiyle bu bir hakikattir ki, insan üstünde doğup büyüdüğü yer çevresinin ve içinde yaşadığı iklim şartlarının çocuğudur ve "Anavatan" insan oğlunun gerçekten anasıdır.

"Sert iklim insanları ile yumuşak ve mutedil iklim insanları, çöl veya yüksek rakımlı dağ halkı ile ova, sahil ve ada halkı yalnız fizik bakımından değil, ruh ve karakter bakımından da farklıdır. Bu fark gayet tabii olarak, insanlardan mürekkep olan cemiyet yahut devlet varlıklarında da kendini göstermektedir. Bir devlet birliğinin kapladığı yer parçasının darlığından veya genişliğinden başka sahil; ada veya ova olması, sahillerinin girintili ve çıkıntılı, limanlı veya körfezli yahut düz bir parça halinde bulunması, devlet halkının da denizci, çiftçi, bağcı veya buğdaycı, dağlı veya ovalı, enerjik veya hantal olmasını intaç eder. Ülkenin fizik tabiatı ve iklimi bir takım siyasî ve iktisadî şartlar doğurur ve halkta ruhî bir takım hususiyetler yaratır. Bu hususiyetler de, devlet hayatı bakımından, ortaya mühim neticeler çıkarır..."[3].

2 Meselâ Ratzal, *Le sol, la société*, l'etat - (Anné sociologique, 1898 -1899) Brühnes: *La Geographie humaine*, 1910 - Vidal de la Blanche: *Les genres de vie dans la géographie socile*, 1911 - Brühnes et vallaux: *La géographie de l'historie*, 1921 - Le Febrre: La *terre et l'évohution humain 1924*.. vesaire *(Bu not Prof. A. F. Başgilindir)*.

3 Ord. Prof. Dr. A. Fuad Başgil, "Devletin Ülke unsuru, *İbrahim Fazıl Pekin'in hâtırasına armağan*, 1940, s. 154 - 155.

"Dağ, ova, yayla, deniz kenarı, çöl ve saire gibi başka başka tabiat içinde yetişen insanların kendilerine mahsus hususiyetleri oluyor ve bunlar edebiyatlarında daima sayılacak tesirler bırakıyor. Kuruluk yahut rutubet; sıcak yahut soğuk; güneşli yahut soğuk; güneşli yahut sisli iklimlerde büyüyenlerin ruhları başka başka tesirlere maruz oluyor, kendilerini birbirlerinden farklı olarak edebiyatlarında ifade ediyorlar. Gerçi edebiyatlarında bu haricî unsurlar kadar bazı dahilî unsurlar, başka medeniyet ve harsların temasiyle, yeni ve dünya cereyanlariyle gelen fikrî edebî tesirler de hâkim oluyor. Fakat bunların hiçbiri, bir milleti kendi iklim ve tabiatın verdiği tesirden tamamen kurtaramıyor. Yani ruh yahut dimağ tamamen vücuttan ayrılamıyor. Vücuda şekil veren, tesir yapan herhangi haricî unsur ruh üzerinde de tesirini yapıyor"[4].

Hepsi de coğrafyanın milletler üzerindeki tesirini belirten bu parçaları daha fazla çoğaltmak ve koca bir kitap yapmak mümkündür.

Millet hayatında coğrafyanın oynadığı büyük rol, ilim sahasında umumiyetle kabul edilmiş bir hakikat olmakla beraber ideoloji ve siyaset sahasında ondan gaflet edenler çoktur. Tanzimat devrinden zamanımıza kadar millet ve milliyetçilik üzerinde fikir yürütmüş müelliflerimize bu noktadan bakarsak hayrete şayan noksanlar buluruz. Meselâ hâtırası bizim için pek mukaddes olan Namık Kemal, ideolojisinin ağırlık noktasını teşkil eden İttihad-ı İslam fikrinde coğrafyayı hemen hemen unutmuş gibidir. Gerçi o coğrafyanın edebî bir ifadesi olan vatan hakkında çok parlak sözler söyler, fakat aynı zamanda bütün İslamların coğrafî ayrılıklar üzerinde, sadece siyasî değil uzvî bir birlik vücuda getirebileceklerine inanır. Tarihin inkişafı Kemal'in ümidlerinin aksini göstermiş olmakla beraber, II. Meşrutiyet'ten sonra, aynı fikir, Mehmet Âkif ve arkadaşları tarafından tekrar heyecanla ele alınmış ve bir ideoloji esası olarak müdafaa olunmuştur. İttihad-ı İslamcıların rüyalarından uyanmaları

4 Prof. Halide Edip, *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, C. I, 1940, 13.

için ilmî hakikatler kâfi gelmemiş, tarihin acı tecrübeleri beklenilmiştir.

Buna rağmen bugün dahi içimizde aynı hülyaya kapılan ilme ve tarihî hakikatlere bigâne kimseler eksik değildir. Fakat ekseriyet, Tanzimat, Abdülhamid ve II. Meşrutiyet devirlerine hâkim olan ve bizi uzun müddet tatlı bir gaflet içinde yaşatan bu fikre artık tahakkuku imkânsız bir ütopi gözü ile bakmaktadır.

Coğrafî şartların büyük kudretini tanımıyanlar sadece İttihad-ı İslamcılar değildir. Turancı-Türkçü adını verdiğimiz Ziya Gökalp nesli de bu hakikatı görememişlerdir. Onları aldatan din değil, realite ile alâkası az olan yanlış bir kültür anlayışıdır. Folklor ve tarih şuurunun milletlerin hayatında oynadığı rol inkâr olunamaz. Yalnız burda hali hazırda yaşıyan, folklora tarih duygusu ile, millî hafızadan izleri tamamiyle silinmiş, sadece eski vesikalarda kalan hâtıraları birbirinden ayırmak lâzımdır. Dede Korkud, Kerem ile Aslı, Köroğlu, Seyid Battal Gazi efsaneleri, Fatih, Kanunî, Selim vesair büyük tarihi simalar, bizim için tesirleri hâlâ canlı olan varlıklardır.

Bunların canlılığını muhafaza eden şey, onların bu topraklara bağlı olmaları ve bu topraklar üzerinde yaşıyan insanların içtimaî şuurunda devam etmiş bulunmalarıdır. Turancı-Türkçülerin ideolojilerine esas olarak aldıkları folklor ve tarih bunlar değil, binlerce yıl öncesine ve başka coğrafyalara ait olanlardı.

Bu yeniden inşa edilmiş, bize yabancı olan efsane ve tarih üzerine bir ideoloji, bir millet plânı kurmağa çalışmak havada hayal sarayları yükseltmekten başka bir şey değildi. Sadece millî kültüre ait fikirleri nazarı itibara alındığı zaman bile, Turancı-Türkçülerin yanıldıkları bugün kâfi derecede aydınlanmıştır. Profesör Hilmi Ziya Ülken'in *Millet ve Tarih Şuuru*[5] adlı eseri Gökalp'ın bu mevzudaki fikirlerini esaslı bir tenkide tâbi tutmaktadır.

Kaldı ki müspet bir milliyetçiliğin sadece efsane ve tarih bilgisi üzerine dayanamayacağı bugünkü sosyolojinin ortaya koyduğu

5 Prof. Hilmi Ziya Ülken, Millet ve Tarih Şuuru, 1948.

en basit hakikatlerle sabittir. Üzerinde yaşadığımız toprakla alâkası olmıyan Turancılık ideolojisinin, tıpkı İttihad-ı İslam, fikri gibi, gençliğimizi hayaller içinde oyalıyarak, realiteye bakmasına mâni olduğunu söylemek bir borçtur. İlmî hakikatler ve tarihî hâdiseler bu fikrin de sakat olduğunu göstermekle beraber bugün tamamiyle ortadan kalktığı söylenemez.

Aramızda hâlâ bu toprağın ve bu milletin yakın zaruretlerini idrak etmiycn veya unutan hayalperestler eksik değildir. Bunları coşturan bilhassa Turancı edebiyattır. Türkiye'nin realitelerini anlatan bir edebiyat, gençliği bu nevi daüssılalardan kurtarabilirdi. Milletle toprak arasındaki münasebetlerin ilmî surette tetkik ve izahı da bu husuta rol oynayabilir.

Şunu unutmamak lazımdı ki biz, asırlarca realiteye uygun olmıyan fikirlerle beslenmiş bir milletiz. Bundan dolayı parlak hayallere kolayca kapılmamız daima mümkündür. Gençliği yetiştirmekle mükellef olanlar, millî mukadderatımızın herşeyden çok realite duygusuna bağlı bulunduğunu gözden uzak tutmamalıdır. Bu milletin artık tahakkuku imkânsız hayaller için harcıyacak kudreti ve vakti yoktur. Büyüye mustarip Anadolu, bin bir meselesiylc, müspet düşünceli nesilleri beklemektedir.

Coğrafî zaruretlerin millet hayatındaki ehemmiyeti, son zamanlarda gençlik arasına yayılan bazı ideolojiler tarfından da inkâr olunuyor. Meselâ dünyayı düz bir satıh, milletleri bu satıh üzerinde istenildiği gibi tanzim edilebilecek bir domino zanneden komünizm de, topraktan ayrı bir iktisadî ve içtimaî nizam kurulabileceğini vehmeder. "Dünya işçileri birleşin..." parolası, ile yeryüzünün dümdüz olacağı batıl itikadı kadar realitcye aykırı bir düşüncenin eseridir. Müspet sosyolojik araştırmalar, her milletin sınaî ve iktisadî hayatının kendi şartları içinde geliştiğini ortaya koymaktadır. İçtimaî bir doktirin gibi görünen komünizm, bu tetkiklerin meydana çıkardığı hakikatlere tamamiyle aykırı bir nizamdır.

Yukardaki mütalâlar bize realist bir milliyetçiliğin hangi temel üzerine dayanacağını gösteriyor. Bu temel her şeyden önce üzerin-

ceğiz.

Bir milletin, şuurlu bir varlık haline gelebilmesi için, mâzisini tanıması lüzumlu bir şeydir. Fakat bu onun geriye gitmesi mânasına gelmez. Geçmiş günler ister iyi, ister kötü olsun, bir daha dönmez. Zamanı tersine çevirmek imkânsızdır. Güneşin arabası, dâima, istikbâle ve meçhule doğru yol alır. Yaşlı bir adamın tekrar çocuk olması nasıl imkânsız ise bir milletin eski çağlara dönmesi de o derece imkânsızdır. Tarih, bizim bugünlere nasıl geldiğimizi öğretir. Ve dikkatle okunursa, bir daha geriye dönülmiyeceğini söyler.

Türkler İslam olmadan önce, umumiyetle göçebe idiler. İktisadî ve içtimaî estetik hayat tarzları bu medeniyet tarzına uygundu. X. Asırdan sonra İslam olmağa ve toprağa yerleşmeğe başladılar. Bu mühim hadiselerle birlikte, içtimaî hayatlarında hemen her şey değişti. Dede Korkut ile Yunus Emre arasında bir uçurum vardır. Anadolu'ya yerleşen Oğuzlar Asyadakinden bambaşka bir coğrafya, bir medeniyet çeveresi ve dış düşmanlarla karşılaştılar. Asırlarca devam eden bu değişik şartlar bize yarı bir şahsiyet verdi. Garp medeniyetiyle temastan sonra da, yeni tesirler ve reaksiyonlar dolayısiyle daima değiştik. Bugünkü "Türkiye" bir asır öncesine değil, on yıl öncesine bile benzemez. Evvelce içtimaî hiçbir rolü olmıyan köylü, bugün rey sahibidir, siyasî hayatta müessir bir kuvvet haline gelmiştir. Buna küçük bir değişiklik gözüyle bakılamaz. Daha buna benzer nice değişmeler mevcuttur. Hâsılı, Türkiye'nin bugünkü meseleleri dünkünden çok ayrıdır. Uzun asırlar veya kısa

bir zaman zarfında vukua gelen bu değişmeleri görmiyen, milleti, daima aynı kalan, sabit bir varlık gibi tasavvur eden bir düşünüş tarzı içtimaî vakıalara aykırıdır. Böyle bir millet tasavvuru, bir vehim ve hayalden ibarettir.

Daima değişen millet realitesi ve alâkası olmıyan bu vehim ve hayallerden hareket ederek müspet bir iş yapmağa imkân yoktur. Hakikate tekabül etmiyen her düşünce, tatbikata geçince iflâs etmeğe mahkûmdur. Realite hissi olmıyan "ütopist" siyasîler, milletlerini daima felâkete sürüklemişlerdir. Bundan dolayı biz, ne kadar cazip olursa olsun, Türkiye'nin bugünkü şartlarını görmiyen her fikre tehlike gözü ile bakarız.

Hakikat ile hiçbir alâkası bulunmayan inkılâp denemelerinin başarısızlığı bizi uyandırmalı idi. Sosyoloji ve filoloji kanunlarına aykırı "öztürkçe" idealinin ne kadar gülünç bir netice verdiğini görmüyor muyuz? Avrupalı bir görünüşe sahip olsunlar diye, büyük şehirlere harcanan milyonlar, Türk köylüsünü sefalet içinde bırakmadı mı? Hayalperest milliyetçilik, bizi; uzun zaman içinde yaşadığımız realiteye yabancı kılmış, arasında dolaştığımız milletin ıstırabını görmemize mâni olmuştur.

Bugün Türkiye'de yaşıyan ve binbir meselesi olan bir millet var. Onun bugünkü hali, ne düne, ne de bir başka milletinkine benzer. Ondan hareket etmek lazımdır. Zira gerçek olan odur. O bir hayal ve tasavvur değil, bir realitedir. Milliyetçilik, realiteye ve bir hareket felsefesine dayanmak, yaşanılan hayata müessir bir kuvvet olmak icap eder. Millî varlık, hergün, iyi veya kötü bu kuvvetler tarafından değiştiriliyor. Bizim ona bir seyirci gibi bakmamıza imkân yoktur. müspet düşünen bir Türk milliyetçisinin, bütün dikkatini, bugünkü hadiseler üzerine çevirmesi, onları anlaması ve seyirci mevkiinde kalmıyarak, müdahale etmesi lâzım gelir. Aksi takdirde millet bizim istediğimiz şekli değil, başkalarının verdiği şekli alır. İrade ne dünü ne yarın, değiştirebilir. İradenin tatbik noktası bugünün realitesidir. Edebiyatın bile "engagé" olduğu bir devirde milliyetçilerin "zaman dışında" kalmaları, bir felâket olur.

Büyük Türk milliyetçilerinin hemen hepsi düşünce sistemlerinde dine ön plânda yer vermişlerdir. Namık Kemal, şahsiyetinde Garplı düşüncelerle İslamlığı mezcetmişti. Onun vatan, tarih, kültür, insan ve hürriyet anlayışında din hâkimdir. Abdülhak Hâmid'in bütün eserlerine dinin aydınlık ve karanlığı karışır. Gökalp "Türkleşmek" ve "Muasırlaşmak" prensipleri ile "İslamlaşmak"ı birleştirir. Mehmet Âkif'in kâinat, hayat ve cemiyet görüşü dinîdir. Yahya Kemal'in tarihî şiirlerinde din duygusunun yeri büyüktür.

Cumhuriyet devrinde pek iyi anlaşılmayan laisizim dolayısiyle dine karşı cephe alanlar çıkmışsa da, din, bugün tekrar milliyetçiliğin içinde ehemmiyetli bir yer almağa başlamıştır ve bu çok doğru bir harekettir. Zira din, Türk milletini yoğuran âmillerin başında gelir. Göçebe Türkler İslam dinini kabul ettikten sonra daha yüksek bir medeniyet devresine girmişler, onun terbiyesi altında gelişerek hakikî bir millet haline gelmişlerdir. X. Asırdan bugüne kadar, Türkler'in hayatı tamamiyle dinin tesiri altındadır. Anadolu tarihinin merkezini din teşkil eder. Kâinat ve hayat görüşümüz, ahlâk telâkkimiz, içtimaî teşkilâtımız, mimarîmiz, resmimiz, musıkîmiz, edebiyatımız, örf ve âdetlerimiz, hülâsa teferruatına varıncaya kadar bütün varlığımız, asırlarca İslamiyet ile yoğrulmuştur. Millî varlığımızı şekillendiren bu en büyük kuvveti inkâr etmek bir hata, onu ortadan kaldırmağa çalışmak bir dalâlettir. Zira bu kendi kendimizi bozmak, yok etmek olur. Nitekim yanlış anlaşılan laisizim

yüzünden Türkiye'de dinin ihmal edilişi millette ruhî ve içtimaî bir buhran yaratmaktan başka bir işe yaramamıştır. Bu suretle, dinî terbiyeden mahrum aydınlar ulvî duygulardan uzaklaşarak tamamiyle maddî ihtirasların pençesine düşmüşler, halk ise gerçek din ile hiçbir alâkası olmayan bâtıl inançlar batağına saplanmıştır. İnsan ruhu, günlük ekmek gibi ulvî bir duygu ile beslenmek ister. Aksi takdirde hayatın zelil çamurlarına bulanır. Kirli ruhlar ise yüksek birşey yaratmazlar.

Din ile siyaseti birbirinden ayırmak demek olan lâiklik, hilâfetin ve tarikatların kaldırılması vesaire gibi hareketler şüphesiz lüzumlu idi. Tanzimat devrinde, Ali Suavi, padişahlık müessesesinin İslamiyet'e aykırı olduğunu dinî delillerle ispat etmiştir. Fakat bu ayırma ameliyesi çok ince bir ameliyat kadar ustalık isteyen bir işti. Bu yapılmadı. Din ile siyaset ayrılırken, Türk tarihinin ve millî ruhun en büyük kanağı olan ulvî duygular da zedelendi. Türkiye'nin içinde bulunduğu içtimaî ve ruhî buhranın başlıca sebebi budur. Bugün Türkiye'de dinsiz zümre ile bâtıl inançları din sanan bir kitle karış karşıya bulunuyor. Son yıllarda aydın din adamı yetiştirilmesine ehemmiyet verilmişse de, bunların sayısı azdır.

Avrupa, bizden çok önce ve çok daha mükemmel olarak, taklidine özendiğimiz inkılapları yapmış, fakat din duygusunu besleyen kaynakları asla bizim gibi ihmal etmemiştir. Bugün Avrupa'da makina ile din yan yana, aynı derecede yüksek bir seviyede bulunmaktadır. Oralarda din, aşırı maddeciliğe karşı kuvvetli bir muvazene unsurudur. Vücut ile ruhun ihtiyaçları, materyalizm ile spiritüalizm beraber gidiyor. Tek başına materyalizm, tek başına teknik sevdasının, insanlığı ne kadar bedbaht ettiği bugün iyice anlaşılmıştır. Milletleri köleleştiren komünizme ve materyalizme karşı, Garplı milletlerin ilham aldıkları en büyük kaynak dindir. Garb'a sadece makine zaviyesinden değil de, bütün olarak bakanlar bunu açıkça görürler. Yüksek ve aydın bir din duygusundan mahrum olan Türkiye, materyalizme karşı silâhsızdır. Onun yokluğunu asla gideremememektedir. Yıllardan beri menfî bir propaganda ile gençli-

ğe aşılanmak istenen şahıs kültlerinin dinin yerini tutabileceğine asla kâni değilim. Bize tarihîmizi bir ışık gibi kat'eden ve ebediyete uzanan bir ideal lâzım. İdealler şahsiyetleri, hatta milletleri aşar. Bugün bizim ideallerimizden biri hürriyettir. Şahıs kültleri ile bu idealler, şahıslarla değil, fikirlerle ifade olunur. Sosyalizm, komünizm, materyalizm, spiritüalizm, köklerinde fikir olan ideolojilerdir. Şahıs ismi etrafında dönen ideolojiler çok dar bir mânâ ifade ederler. Hitlerizm, Leninizm, Stalinizm ancak bu şahısların düşünüş, davranış tarzlarını ifade eder. Bizim şahsî sembollere değil, ebedî fikirlere, gerçek ideallere ihtiyacımız var.

Büyük fikirler, milletlerin ruhlarından fışkırırlar. Her millet, bütün hareketiyle müşterek bir ruhu inkişaf ettirir. Biz öyle fikirler istiyoruz ki, bizi mazi, hal ve istikbalimizle kavrasın. Bizim ebedî ve bütün mânamız olsun. Biz mazimize bakınca utanmak istemiyoruz. Asırlarca yaşanmış hayatımızın boş ve mânasız olduğunu hissetmek bizi hasta eder. Bugün biz böyle bir hastalığa tutulduk. Zira bize yıllarca, millî varlığımızın en büyük kısmını teşkil eden mazi hakkında durmadan kötü telkinlerde bulunuldu.

Halbuki Türk tarihine bakılacak olursa, onda ulvî duyguların sürekli bir surette büyük hareketler yarattığı görülür. İslamiyet'ten öncesini dolduran kahramanlık duygusu, bugün hâlâ içimizde yaşamıyor mu? İslamlık bu ırkî kahramanlığa ulvî bir mâna verdi. Büyük bir cihangir olan Oğuz Kağan'ın çocukları, İslamlıktan sonra kendi adlarını değil, Tanrılarının adlarını yücelttiler. Anadolu Türklüğü kahramanlıkla din duygusunun bir terkibidir. Biz dinî, saf ve halis olarak da işledik. Mevlâna'ları, Yunus'ları, Nesimî'leri, Niyazî'leri yetiştirdik. Sinan'ın yücelttiği göklere yükselen seslerin kaynağı din değil mi idi? Son çeyrek asırda biz, yüzyıllardır millî varlığımızın mânasını yapan ruhu kaybettik. Onun için safsatadayız.

Tekrar bu büyük kaynağa dönmek lâzım. Fakat nasıl? Bazılarının zannettiği gibi halkın karanlık bâtıl inançlarına, taassubuna hürriyet vermek suretiyle değil. Taassup, dinsizlikten fazla dinin aleyhindedir. Zira kendini din gibi gösterir. Taassuptan yüksek bir-

dine varılabileceğini zannetmek hatadır. Belki dinsizlikten bir dine varmak daha kolaydır. Her şeyi kaybetmiş olan insan, hayatını yeniden kurarken, iyi ile kötüyü, sahte ile doğruyu seçebilir. Ben halkın taassubunun değil, aydınların düşüncesinin bizi tekrar dinin yüksek kaynağına götürebileceğine inanıyorum. İsterse dinsiz olsunlar, aydınlar millî ruhun keşfi için, ana kaynakları dikkatle okumalıdırlar. Yunus Emre'de en dinsiz insanı uyandıracak ilhamlar vardır. Ondan işe başlamalıyız. Ben, dikkatle okunursa, sadece Yunus Emre'nin bizi kurtaracağına inanıyorum.

MİLLET HAYATINDA MÂNEVÎ KUVVETLERİN ROLÜ

Milliyeti izah ederken, coğrafya; onu üzerinde taşıyan, besleyen, ona engeller çıkaran veya kolaylıklar gösteren, havası, suyu, ışığı ve rüzgâriyle onun her an maddî ve mânevî hayatına tesir eden tabiat şartlarına büyük ehemmiyet veriyoruz. Keza aynı coğrafya üzerinde gelişen tarihe; millî bünyeyi toptan yükselten veya çökerten hâdiselere, belirli veya belirsiz hareketleriyle onu mütemadi surette değiştiren ve şekilendiren yakalara ön plânda yer ayırıyoruz.

Fakat bunların yanısıra, daha doğrusu bunların içinde hareket eden, coğrafî ve tarihî şartların determinizmine karşı insanoğlunun yaratıcı kuvvetini teşkil eyliyen mânevi âmilleri, irade, akıl ve imanın oynadığı rolü de asla unutmuyor, ötekilere denk değil, ötekilerden üstün bir değer tanıyoruz.

Coğrafya ve tarih, millî varlığı tâyin ve tahdit ederler; fakat hiçbir zaman onu mutlak bir esaret altında bulunduramazlar. Millî irade coğrafyayı durmadan işler, köy, kasaba, şehir, yol, tarla, fabrika, servet haline koyar. Tarihîmizin zorlayıcı şartlarını kırarak millî varlığı daha ileri ve yüksek bir hayat seviyesine doğru götürür.

Millî varlığı teşkil eden maddî şartlarla mânevî kuvvetlerin münasebeti, tıpkı ferdî varlıkta bedenle ruh arasındaki münasebet gibidir. Ferdî varlıkta fizyolojik şartların oynadığı rol malûmdur. Modern psikoloji an'anevî âmillerin hayat ve karakterlerimiz üze-

rindeki tesirlerini inceden inceye tetkik ediyor; fakat irade, akıl ve iman gibi mânevî âmillerin yüksek kudretini de inkâr edemiyor. Bilâkis insanı insan yapan şeyin etinden çok ruhu olduğunu tasdik eyliyor.

Bu hususta Descartes, en esaslı fikirleri ortaya koymuştur. Ne kadar çalışılırsa çalışılsın insan varlığındaki beden ve ruh düalizmini inkâr kâbil değildir. Bedensiz ruh, vehimden ibaret bir hayalet olduğu gibi ruhsuz beden de ölü bir cesetten başka bir şey değildir. Hakikat şudur ki, insan varlığında ruhla beden daimî olarak birbirine karşılıklı tesir ederler. Beşerî hayat ancak bu sayede devam eder.

Ferdi varlığa ait olan bu mefhumla, pekâlâ cemiyete, müşahhas içtimaî birlik olan millî varlığa da tatbik olunabilir. Millî varlıkta da maddî ve mânevî ruh ve beden münasebeti câridir. İçtimaî hayatı Durkheim'in yaptığı gibi, sırf mânevî amilelerle izah etmek ne kadar doğru değilse, Marks'ın ileri sürdüğü şekilde sadece maddî şartlarla anlamak da mümkün değildir. Mutlak spiritüalizm ile mutlak materyalizm hakikati izah etmekten aynı derece de uzaktır. Bu hususta en doğru fikir, belki de Hegel'in maddînin içinde manevînin derece derece inkişaf ettiğini ileri süren tezidir.

Hegel'in bütün kâinata teşmil ettiği bu tez, millî varlık çerçevesi içinde ele alınırsa, onda maddî şartlarla mânevî kuvvetlere aynı değeri vermek lâzım gelecektir. Gerçekten de coğrafî ve tarihî şartlarla tâyin ve tahdit olunan millî varlığın teşekkül ve inkişafında manevî kuvvetlerin rolü inkâr olunamıyacak bir vakıadır. Millî ruh coğrafi ve tarihî şartları âdeta, göklere yükselmek isteyen bir kartalın kanatları gibi kullanır. Millî ruh, tarih boyunca yükselmek ister, fakat bunu ancak maddî şartlara dayanmak suretiyle yapabilir. *İdées* adlı eserinde Hegel'in fikirlerini çok güzel şekilde tefsir eden Alain, filozofun bütün fikirlerini toplayan bir cümlesinde: "Gerçek ruh, ancak işlere, mesleklere ve en zarurî ihtiyaçlara bağlı olarak hareket eder" der. Sanat eserlerinde dahi vaziyet aynı değil midir? Maddesiz sanat eseri yoktur. Fakat hiçbir sanat eseri sırf maddeden ibaret değildir. Sanat eserinde ruh ile madde şekil ile

mâna, üslûp ile muhteva, birbirine kaynaşmış olarak bulunur. Millî varlıkta da aynen böyledir; orada da maddî şartlarla mânevî kuvvetleri birbirinden ayırmak imkânsızdır.

Kendi tarihîmizi bu bakımdan incelersek, bizim millî varlığımızın teşekkülünde coğrafî ve tarihî şartlar kadar mânevî kuvvetlerin de büyük rol oynadığını görürüz. Anadolu'yu fetheden Türkmenler, sadece maddî kuvveti temsil etmiyorlardı. Onları harekete getiren mânevî bir kuvvet de vardı: İslamlık! Malazgirt zaferinden bir asır sonra mânevî kuvvet ocakları olan medrese, cami ve tekkelerin bütün Anadolu'yu baştan başa kapladığını görürüz. İslam dininin telkin ettiği mânevî kuvvetler, bizim benliğimizi asırlarca idare eder.

XIII. Asrın sonlarına doğru, biri Konya'da, öteki Eskişehir civarında iki büyük ruh kahramanı yükselir: Mevlâna ile Yunus! Bunlardan birincisi yüksek tabaka, ötekisi halk tabakası üzerinde asırlarca devam eden mânevî bir saltanat kurarlar. Onların tutuşturduğu mukaddes ışık, yüzlerce elde taşına taşına zamanımıza kadar gelir.

Siz zanneder misiniz ki, son asırların bütün tahriplerine rağmen hâlâ bozulmayan Anadolu'nun, peygamberlere yakışan ahlâkı, himmet edilmeden vücut bulmuş hüdâyinâbit bir mahsuldür? Ben bunun aslâ tabiî olarak kendiliğinden var olabileceğine inanmıyorum. Bugün dahi ender olmayan mümessillerinde hayranı olduğumuz bu derin ahlâk, asırlarca bu milletin ruhunu yoğuran velîlerin, dervişlerin, erenlerin eseridir.

Eski kültür eserlerimiz bu hakikatin en kuvvetli şahididir. Bizim eski kültür eserlerimizin yarısından çoğu İslamî ve tasavvufî ruhun ifadesidir. Kelime ve manzumun oyunlarından ibaret olan divan edebiyatı, bizi eski kültürümüz hakkında korkunç surette aldatıyor. Divan edebiyatının ötesinde henüz hududu keşfedilmemiş engin bir ruh, mânevî edebiyat vardır. Bizim millî varlığımızı tanımak için bu mânevî kuvvet kaynaklarını bilmek lâzımdır. Profesör Fuat Köprülü'nün değerli araştırmalarından sonra, bu sahadaki ilmî ça-

lışmalar hemen hemen durmuş gibidir. Mevlâna, Yunus Emre, Nesimî, Hacı Bayram Veli, Eşrefoğlu, Niyazî, Süleyman Çelebi, Erzurumlu İbrahim Hakkı ve daha yüzlerce şair ve muharririmiz vardır ki bunların gayesi divan şairleri gibi güzel söz söylemek değil, ruhu yükseltmek, insanlara benliklerindeki mânevî kuvvet kaynaklarını ifşa etmek, hayatın ve kâinatın sırrını anlatmaktır.

Mânevî kuvvetler bakımından mutlak bir iflâsa uğradığımız bu çağda, millî varlığımızı asırlarca yoğurarak bizi biz yapan bu ruh kaynaklarına tekrar dönmemiz, onları yeni bir anlayışla tefsir ederek bugünkü mânevî ihtiyaçlarımızı doyuran bir kuvvet haline getirmemiz, yerinde bir hareket olur.

MİLLİYETÇİLİK VE İLİM

Millet, içtimaî bir vâkıadır. İnsan toplulukları, yaşadıkları coğrafî şartlara, geçirdikleri tarihî maceralara, kullandıkları dillere, mensup oldukları dinlere, sahip oldukları iktisadî, içtimaî ve siyasî müesseselere göre birbirlerinden farklı varlıklar teşkil ederler. İnsanlık, yeryüzünde yaşıyan milletlerin bütününden ibarettir.

Millî varlıklar, asırlar boyunca, bulundukları medeniyet merhalelerine, başka milletlerle olan münasebetlerine göre değişirler. Bir millet, başka topraklar üzerine gelir, yerleşir. Başka milletlerle çarpışır, uzaklaşır, karışır. Yeni istihsal tarzlarını, dünya, kâinat görüşlerini benimser. Müesseselerini, kanunlarını, rejimlerini yeni hayat şartlarına uydurmağa çalışır. Yabancı milletlerle giriştiği siyasî, iktisadî, kültürel münasebetler onun bütün varlığı üzerinde müessir olur. Milletler, statik değil, dinamik varlıklardır. Milletlerin değişmeleri, tarihî vücuda getirir. İnsanlık tarihi, muhtelif milletlerin birbiriyle olan karışılıklı münasebetlerinin bir bütünüdür.

Cemiyet ve insanlık kelimeleri, mücerret mefhumlardır. Gerçek ve müşahhas olan, birbirinden ayrı vasıfları hâiz millî varlıklarla bunların teşkil ettikleri karışık milletler topluluğudur.

İlim, mücerred kadrolardan çıkarak müspet vâkıaları kavradığı ve aydınlattığı nisbette hakikate yaklaşır. Cemiyet hakkında umumî bir fikre sahip olmak için, gerçekte mevcut ferdî toplulukları incelemek, onlar arasındaki benzerlik ve ayrılıkları tespit etmek lâzımdır. İnsanlık ise, ancak bütün milletleri kendi hususiyetleri

içinde kavrayabilen geniş bir şuurla anlaşılabilir.

Hareket sahasında da, mücerretten değil, müşahhastan, tasavvurdan değil, hakikatte var olandan başlamak lâzımdır. Mücerretten ve tasavvurdan hareket eden, gerçek varlığın çıkardığı zorluklar karşısında şaşırıp kalır; vâkıaları boşuna zorlar. Taşı kaldırmak isteyen onu bütün kuvveti ile yakalamağa çalışmalıdır; aksi takdirde taş yerinden kıpırdamaz. Milletler nazarî fikirlere göre değil, kendi gerçek kuvvetlerine göre değişirler. Onu değiştirmek isteyen, olduğu gibi tanımağa mecburdur. İlimsiz hareket zora ve zorbalığa müncer olur ve bunlardan hiçbir müspet netice çıkmaz. Her şey bozulur ve alt üst edilir.

Milletlerin birbirlerinden ayrı hususiyetleri olduğu ve bunların sebepleri öteden beri dikkati çekmiştir. Eski Yunanlılar, Lâtinler, Çinliler, Müslüman ve Hıristiyan milletler, temas ettikleri yabancı kavimlerin kendilerine garip gelen hususiyetlerini tespit etmişlerdir. Fakat bu gibi müşahadelerin ilmî bir mevzu halinc gelmesi çok sonra vuku bulmuştur. Avrupa'da ilk defa Montesqueiu, *Kanunların Ruhu* adlı büyük kitabında, geniş bir malzemeye dayanarak, kanunların, tarihî, coğrafî ve içtimaî şartlara göre değiştiğini ortaya koymuştur. Dünya milletleri birbirlerini daha yakından tanımağa başladıktan sonra bu nevi araştırmaların sayısı artmıştır. XIX. Asırda, bütün cemiyetleri ve insanlık tarihini toptan izaha çalışan büyük nazariyeler kurulmuştur: Hegel, Auguste Comte ve Marx'ın nazariyeleri bunların en meşhurlarıdır. Hegel'in *Tarih Felsefesi* adlı eseri, tarihi büyük milletlerin hususiyetlerini inceleyen, onların ruhlarını ortaya koymağa çalışan muazzam bir tetkiktir. Auguste Comte ile Karl Marx, daha ziyade şematik, münferid vâkıaları çok yakından kavramıyan nazariyeler ortaya attılar. XX. Asırda, milletlerin hususiyetlerini inceleyen daha bir çok müellif yetişmiştir. Bunlardan meselâ, bize dair derin müşahedeleri olan Alman filozofu Kayserling, *Milletlerin Ruhu* adlı şayanı dikkat bir eser neşreden Fransız mütefekkiri André Siegfrid vardır.

Bu büyük terkibî görüşlerin yanı sıra, müspet bir vâkıalar ilmi

haline gelen sosyolojinin münferid cemiyetleri ve sosyal vâkaları inceliyen sayısız araştırmaları vardır. Başlangıçta, bariz hususiyetleri derhal görülebilen iptidaî kavimleri mevzu olarak alan ilmî sosyoloji, daha sonra medenî cemiyetleri de incelemiştir. Sosyolojiye dayanan tarih, asırlar boyunca muhtelif cemiyetlerin geçirdikleri değişiklikleri tetkik etmiştir.

Tanzimat'tan sonra, bizde de, millî varlığımızı, içtimaî ruhumuzu, tarihimizi kavramağa çalışan nazariyeler ortaya atılmış, çeşitli sahalarda ilmî araştırmalar yapılmıştır. Millî varlığımızı, büyük ana fikirlerle anlamağa çalışanların başında Namık Kemal gelir. Onun müdafaa ettiği içtimaî fikirler, basit de olsa umumiyetle cemiyet, tarih ve bizim millî durumumuz hakkında bir takım kanaat ve müşahadelere dayanır. Ziya Gökalp, Türk tarih ve medeniyetini Avrupaî görüşlere dayanarak izaha ve mânalandırmağa çalışan ilk büyük mütefekkirimizdir. Gökalp'tan sonra gelenler, vâkıaları bir araya toplıyan terkibî ve umumî fikirleri terkettiler. Millî varlığımızın başlıca unsurlarını teşkil eden coğrafya, tarih, dil, iktisat, müesseseler ve sanat üzerinde münferid araştırmalar yapmışlardır. Ayrı ayrı muayyen bir ilmî değer tayışan bu tetkikleri, ancak ihtisas erbabı okumuş, ihtiva ettikleri hakikatler geniş kitleye yayılmıştır.

Ziya Gökalp'ten sonra, onun çapında terkipçi bir kafa çıkmadığı için, Türk cemiyeti, ilmî temeli olan büyük ana fikirden mahrum kaldı. Gittikçe daha şuurlu bir bütün haline gelen Türk cemiyetinin, kendisini aydınlatan umumî ve müşterek bir görüşe ihtiyacı olduğu aşikârdır. Âlimler ve mütefekkirler, bu ihtiyacı tatmin edemedikleri için, millet, günlük gazetelerin, haftalık veya aylık dergilerin yahut çoğu şarlatanlığa sapan siyasîlerin ortaya attıkları bir takım gayriilmî sözde fikir taslaklarını ideoloji diye benimsemeğe başlamıştır.

Bunlar arasında bizim için çok tehlikeli olanları vardı: Meselâ bunlardan birine göre, millet diye bir şey yoktur; millî varlığı teşkil eden bütün unsurlar, vatan, tarih, dil, din, insanlık idealinin karşısına çıkan sun'î mânialardır ve bunların kaldırılması lâzımdır. Başka

birine göre ağır coğrafî ve tarihî şartları hiçe sayarak, sadece dil ve ırk üzerine müstenit bir içtimaî birlik kurmak mümkündür. Bir başkası, millî varlık içinde sadece bir unsur olan dinî, bütün içtimaî bünyenin temeli yapmak iddiasını gütmektedir. Daha acayip bir görüş, bir şahsın ismini, sihirli bayrak gibi ortalıklarda dolaştırarak, tarihî ve cemiyeti hiçe sayarak, millî varlığını, bir tarikat gibi bu isim etrafında toplanmasını iddia etmektedir. Âlimlerimiz, sadece kendi "vitrin"lerine giren münferid vâkıaların içinde kapalı yaşarlarken, sağlam fikirlerden mahrum kalan geniş kitle, işte böyle püf denince yıkılacak sözde ideolojleri hakikat sanmakta, bu milleti onların kurtarabileceğini vehmetmektedir. hiçbir ilmî temeli olmıyan bu fikir taslakları için, gençlik birbirine girmekte, tüfek patlatmakta, mahkûm olmakta, hakikate harcıyacağı yıllarını heba etmektedir.

Muayyen hususiyetleri ve şartları haiz, müşahhas bir içtimaî varlık olan millet, bugün sosyolojinin ve ona bağlı ilimlerin tetkik ettiği bir mevzudur. Türkiye coğrafyası, Türk tarihi, Türk dili, Türk iktisadiyatı, Türk sanatı ilh... dediğimiz zaman, kendimizi başka milletlerden ve cemiyetlerden ayırmış oluyoruz. Bizim kendimize has müspet vâkıalarımız olduğunu kabul ediyor ve onları incelemek istiyoruz. Millet, bir bütün olduğuna göre, bu vâkıalar da bir bütünün parçalarından başka bir şey değildir. Biz, kendi kendimiz hakkında müspet düşünceye, ancak bu çeşitli vâkıaların bütününü kavramak suretiyle yükselebiliriz. Eskiden ve bugün ne olduğumuzu, hangi şartlar, imkânlar ve imkânsızlıklar içinde yaşadığımızı biz ancak, bu gibi ilmî araştırmalardan çıkarabiliriz. Millî varlığın şuuruna ermek, onu sevmek, onun yaşaması ve yükselmesi için çalışmak demek olan milliyetçilik, ancak, millî varlığı, kısım kısım veya bütün olarak inceleyen bir ilmî görüşe dayanabilir. İlmî vâkıalar karşısında münakaşalar ve kavgalar durur. İnsanlar arasında anlaşmazlık, hakikat buhranından ileri gelir. Hakikat ise ancak vâkıaların müşahade ve akıl ile incelenmesinden çıkar. Üzerinde münakaşalar yapmakta olduğumuz cemiyet, gözlerimizin önünde dur-

duğu halde, biz onun yüzüne bakmıyor, vâkıaya uymıyan sözleri birbirimize kılıç gibi saplamağa kalkıyoruz. Hiçbir şeyi kavramıyan mücerred fikirleri bir tarafa atarak, vâkıaları aydınlık bir gözle görmemize mâni olan heyecan ve ihtirasları teskin ederek bizim mukadderatımızı yapan millî varlığımızı ilmî bir anlayışla kavramağa çalışmamız lâzımdır. Türk coğrafyası, Türk tarihî, Türk iktisadiyatı, Türk dili, Türk sanatı, Türk ruhu bize ne söylemek istiyor? Onları dinliyelim. Türkiye'nin bütün münevverleri, bütün ömürlerini bu mevzua harcasalar yine onun sırlarını tüketemezler. Müphem ve bulanık fikirler gözlerimizi kör ediyor; neyin üzerinde kavga ettiğimizi bile seçemiyoruz. Millî varlığı, büyük unsurları ile müspet bir vâkıa gibi kabul edenler düşüncelerini onlara göre ayarlamalı, bizi kurtaracak hakikati onun içinden çıkarmağa çalışmalıdırlar. Milliyetçilik bir heyecan mevzuu olmaktan çıkarak bir müspet ilim haline gelmelidir. Sahte ideolojilere ancak bu suretle galebe çalabiliriz.

ANADOLU'NUN KUVVETLERİ

İstanbul, Ankara ve daha bir kaç büyük şehirde bir asırdan beri vukua gelen değişiklikler ne olursa olsun, Türkiye'nin esas bünyesinde, Anadolu'da, hemen hemen hiçbir değişme yoktur. Bu hakikati, büyük şehirlerden içerilere doğru çıkınca gözlerinizle görür, ellerinizle yakalar ve yapılan propagandaya rağmen, tasdik etmek mecburiyetinde kalırsınız.

Bu hakikatin sert, acı, kötü, çirkin tarafları olduğu hatta ilk bakışta her göze nahoş bir manzara arzettiği inkâr olunamaz. Anadolu'da yol yoktur. Anadolu'da istihsal tarzı iptidaîdir. Anadolu insanı ağır hastalıklar içinde kıvranmaktadır. Anadolu'nun hâkim mimarîsi toprağın veya taşın basit bir şekil değiştirmesinden ibarettir; mağaradır, kerpiçtir. Anadolu halkı sefil bir kılık içinde dolaşır, vesaire...

Bütün bunlar doğrudur; fecîdir; ıslahı elzemdir. Anadolu'nun kalkınması, yerinden kıpırdaması dev kuvvetine bağlı bu meselelerin halli ile mümkündür.

Bu vâkıaları göz ve akıl sahibi kimse inkâr etmemekle beraber, Anadolu sadece bu menfî hakikatlardan ibaret değildir. Eğer Anadolu yalnız saydığımız bu acı, sert, çirkin, kötü manzaradan ibaret olsaydı, şimdiye kadar çoktan mahvolmuş olması, istilâya uğramış ve sömürge durumuna düşmüş bulunması icap ederdi. Dünyanın en büyük tahrip kuvvetlerine, harplere, tabiatın en korkunç ölüm ordularına, hastalık ve sefalete, içinde çöreklenen ve yavrular doğuran insan kılıklı yılanların daimî zehir kusmalarına rağmen, Anadolu,

bin yıldan beri hayattadır; bizimdir; diridir ve ... kuvvetlidir. Evet kuvvetlidir; zira bunca öldürücü âmillere karşı ayakta durabilen canlı bir varlığa, bir millete, kuvvetli denmez de neye denir?

Anadolu'nun zaaflarını biliyoruz; çok iyi biliyoruz. Çünkü onu her birimiz, her gün duyuyoruz. Fakat acaba Anadolu'nun kuvvetlerinin ne olduğunun farkında mıyız? Ben şahsen bundan şüphe ediyorum. Tıpkı sıhhatte olan bir insanın kendisini sıhhatli kılan âmilleri bilmemesi gibi, biz de asırlardan beri Türkiye'yi ayakta tutan kuvvetlerin ne olduğunu şuurlu bir şekilde bilmiyoruz. Halbuki bunu bilmemiz lüzumludur. Zira diğer uzviyetler gibi, millî uzviyet de, hastalıklarını kendi içinden alacağı kuvvetlerle tedavi eder. Dışarıdan alınan ilâçlar bizim vücudumuzu ancak kendi normal vaziyetine irca edebilirler. Sıhhatli olmak demek, kendi kuvvetlerine göre yaşamak demektir. Bu mukayeseyi mevzuumuza tatbik edersek, diyebiliriz ki, Anadolu'nun zaafları ancak kendi kuvvet kaynaklarının bilinmesi ve arttırılması ile telâfi edilebilir. Bundan dolayı Anadolu'nun zaaflarını bildiğimiz kadar kuvvetlerini de bilmek mecburiyetindeyiz. İşte biz, kanaatimce, bu bilgiden mahrumuz. Kuvvetlerimizin ne olduğunu bilmediğimiz için hastalıklarımızın devasını da bulamıyor, yahut devayı kendi bünyemizde arayacak yerde dışarlarda arıyoruz.

Tanzimattan beri bizi diriltecek çareleri, kendi dışımızda, Avrupa'da aradık. Oradan bizim derdimize deva olacağını sandığımız şeyleri aldık, tatbik ettik. Fakat müspet neticeler elde edemedik. Müspet neticeler elde edemediğimizi yukarıda işaret olunduğu gibi, büyük şehirlerden biraz uzaklaşınca kuvvetle hissediyoruz.

Kimbilir, belki de Avrupa'yı iyi tanımıyoruz. Belki de Avrupa'dan bizi iyileştirecek vasıtaları seçmekte aldandık. Ve bu çok mümkündür. Zira iyi hareket etmiş olsaydık, neticelerini muhakkak görecektik. Avrupa'yı, avrupalılaşmayı asla kötülemiyorum. Orada büyük bir medeniyet var. Buna sadece biz değil, dünya hayran. Fakat Avrupa nedir? Avrupalılaşmak nedir? Bana bunu açık ve seçik olarak, ikna edici bir şekilde kim anlatabilir?

Bir buçuk asırdan beri Avrupa ve avrupalılaşmak hakkında söylenilenlere bakıyorum. Birbirini tutmuyor. Hepsi sathî görüşlerden ibaret. III. Selim'in zannettiği gibi Avrupa ordu mudur? Değil. Büyük Reşit Paşa'nın kanaat ettiği üzere Avrupa siyaset midir? Değil. Onlardan sonra Avrupa hakkında ileri sürülmüş fikirleri sayacak olursak bir yığın kelime karşısında kalırız: Avrupa trendir. Avrupa vapurdur. Avrupa balodur. Avrupa fabrikadır. Avrupa şapkadır. Avrupa sinemadır. Avrupa ilimdir. Avrupa komünizmdir. Avrupa demokrasidir. Avrupa Hıristiyanlıktır. Avrupa lâikliktir... Avrupa metoddur. Avrupa romantizimdir. Avrupa realizmdir. Avrupa ilâahirdir. Bugün "Avrupa ilâahirdir" formülü hâkimdir. Yani Avrupa'da ne varsa Avrupa'dır. Ve biz avrupalılaşmak istiyorsak, kendi varlığımızı bir yana bırakıp harfi harfine, ucu ucuna Avrupalı olalım, "ye-ye" sine kadar! Şuurlu bir hal olmaktan çok çılgınlığa pek benzeyen, bu cins bir avrupalılaşmaya içtimaî hastalıktan başka bir isim verilemez. İtiraf edelim: Bizim avrupalılaşmamız şuurlu bir hareket değil, şuursuz bir harekettir. Ruhî ve içtimaî bir komplekstir. Bunda bir hayır umanlar varsa, ancak devasını içkide veya eroinde arayan anormal tipler cinsinden insanlar olabilir.

Biz bu şekilde avrupalılaşmaktan bu memleketin faydalanacağına kani değiliz. Bilâkis büyük şehirlerimizde açık olarak görüldüğü üzere, bu, dejenere oluştan başka bir şey değildir. Bu hastalıktan kurtulmamız için bol bol yayla havası almamız lâzım. Anadolu'ya gitmemiz, sert, acı, çirkin ve kötü manzarasına rağmen, köylerin ve kasabaların içinde dolaşmamız, oralarda asırlardan beri bu milleti yaşatan kuvvetlerin sırrına ermemiz, onlardan ilham almamız ve faydalanmamız lâzım.

Biz avrupalılaşma sevdasına düşerken ve gittikçe bu sevdanın hummaları içinde kıvranırken bir Avrupalı'nın asla unutmayacağı bazı basit hakikatları unuttuk. Bu basit hakikatlardan birincisi, kendi kendimiz hakkındaki bilgi, ikincisi, Avrupa hakkında müspet ve değişmez bir kanaattir. Bir Avrupalı bu basit hakikatları unutmaz. Zira hastalıklarını bilmeden ve alınacak ilâçları tanımadan ecza do-

laplarına saldırmak delilikten başka bir şey değildir. Sağlam bir insanın kendisini hasta zannedip aldığı yanlış ilâçlarla gerçekten hasta olması mümkün olduğu gibi, hastalığına uymayan ilâçları kullanırsa, hastalığını büsbütün arttırması ve başka şekillere sokması da pek mümkündür. Bizim avrupalılaşmamız aşağı yukarı böyle oldu. Hâlâ kendi kendimizin ne olduğunu bilmiyoruz. Hâlâ Avrupa'nın mahiyeti hakkında açık ve seçik bir fikrimiz yok. Bu müphem, bulanık, insicamsız, şuursuzca hareketlerdir ki bizi bir buçuk asırdan beri aynı çukurun içinde dolaştırıyor. Bu aydınların hatasıdır. Onlar kendi milletlerini ve Avrupa'yı iyi bilselerdi, bu kadar gayret boş neticeler vermezdi.

Kendimize Avrupa hakkındaki bilgilerden birincisi şüphesiz baştan gelir. Çünkü biz Avrupa'dan kendimizde eksik olan, kendimizi kuvvetlendiren şeyleri alacağız. Bizim olan bir şey, eğer bizi ayakta tutan birşey ise onu alıkoyacağız, onun üzerine titreyeceğiz. İnkılâp olsun diye inkılâp yapmak, fanteziler uğruna bizim varlığımızın temellerini teşkil eden müesseseleri yıkmak cinnetten başka bir şey değildir. Ve maalesef Türkiye'de bir buçuk asırdan beri, değişiklik olsun da ne olursa olsun, sevdasında bulunanlar bizim kuvvetimizi teşkil eden birçok şeyleri tahrip etmişler veya harap olmağa terketmişlerdir.

Bu esaslı şeyler nelerdir? Biz bunları Türkiye'yi bin yıldan beri yaşatan ve hâlâ da ayakta tutan kuvvetlerde buluyoruz. Bunların ne olduğunu teşhis için de büyük şehirlere değil, büyük şehir otelerine, Anadolu'ya bakıyoruz. Ve oraya baktığımız zaman, sefalet, zaaf, hastalık, cehalet manzarası ortasında bu kuvvet kaynaklarının, toprak yığınları içinde elmaslar gibi parladığını görüyoruz.

Anadolu'da biraz dolaşan herkes elmasa benzeyen bu kuvvetleri farkedebilir. Zira onlar oldukça aşikârdır. Basit olarak bu kuvvetlerin ne olduğunu belirtelim: Bunlar nüfusumuzun yüzde seksenini teşkil eden köylünün yırtık elbiselerinin içinde kerpiç damında ve küçük tarlasındadır. Bunlar kasabalarımızın çarşılarını dolduran esnafın önlüklerinde, tezgâhlarında ve bacaları her akşam ince du-

manlarla tüten evlerinde bulunmaktadır. Vehimlere kapılmayınız: Anadolu köy ve kasabadır. Anadolu'yu ayakta tutan köylü ve kasabalıdır. Onların inançları, onların sevgileri, onların elleridir. Anadolu küçük mülkler, küçük sanatlar diyarıdır. Anadolu pederşâhî bir aile temeline istinat eder. Anadolu esas itibariyle dindardır ve müslümandır. Anadolu köylüsü ve kasabalısı çok mütevazi, çok gösterişsiz bir hayat sürer. Bu hayatın özünü sabahtan akşama kadar çalışma, ailede hürmet ve sevgi, hemşeriler arasında yardımlaşma ve saygı teşkil eder. Vehimlere kapılmayınız: Anadolu asla komünist ve dinsiz bir rejimle idare olunamaz. Komünizm ve dinî duygulara karşı hürmetsizlik, Anadolu'yu yıkar. Avrupa ve Asya'dan ilham alırken bizi asırlardan beri ayakta tutan ve daha asırlarca tutacak olan bu kuvvetleri unutmak, ihmal etmek veya tahribe çalışmak cinayet olur. Bu hakikatleri kabul ettikten sonra bizden ötelere bakabilir ve hastalıklarımıza deva olacak şeyleri arayabilir ve alabiliriz.

Köyde, yüzyıllardan beri düşüncelere hâkim olan, hayat ve kâinata bakış tarzını telkin eden başlıca şahıs, köy imamıdır. Gerçi, bizzat köylünün de tecrübeden gelen birtakım fikirleri vardır; ve köy imamı ile köylünün görüşleri arasında bazı tezatlar ve çatışmalar bulunması pek mümkündür. Fakat yine de köylünün hayat felsefesinin köy imamının tesiri altında kaldığı şüphesizdir.

Köy imamı köylüye telkin ettiği fikirleri nereden öğrenmiştir? Bunlar ne kadar İslamiyet'e uygundur? İşte tetkik edilmesi lâzım gelen bir mesele. Bu konuda bir araştırma yapılmasını çok isterdim. Bunların içinde İslamiyet'ten çok öncesine ait, Kur'an'la hiçbir ilgisi olmayan, medeniyet tarihi bakımından dikkate şayan bir sürü inancın bulunduğu muhakkak. Türk halkı bu topraklara gelirken Asya'dan, bir takım örf âdet ve inanç da getirmiştir. Anadolu Türk tarikatlarında şamanizmin tesiri olduğu ilmî surette ispat edilmiştir. Bizzat Anadolu'da bizden önce yaşamış olan kavimlere ait inançların da araya karıştığı ve bugüne kadar devam ettiği folklor tetkiklerinden anlaşılmaktadır. Eski ve karışık olmakla beraber bunların beşerî ve içtimaî değer sıfatıyla, kötü olduğu ileri sürülemez. Eksiklik ve karışıklık, mutlaka fenalık manasına gelmez. Türk köylüsünün davranışında bir asalet olduğu, yabancıların bile farkettikleri bir vâkıadır. Yunus Emre'nin ve daha pek çok halk şairinin köylü olduğu ve bunların köyde yaşıyan duygu ve düşünceleri ifade ettiği göz önüne alınırsa sözde ileri fi-

kirli bazı kimselerin yaptığı gibi, kolay kolay bunların aleyhinde bulunulamaz.

Şehirde olduğu gibi köyde de, münevver tabakada olduğu gibi halk tabakasında da bugün bizim ideal telakki ettiğimiz kıymetlere uymıyan menfî taraflar elbette vardır. Mühim olan bunları tesbit etmek, hakikî sebeplerini bularak düzeltmeye çalışmaktır. Hiçbir ilmî düşünceye ve araştırmaya dayanmıyan ithamlardan bir şey çıkmaz. Benim kanaatım odur ki, üzerine yüklenilen köy imamı tamamiyle meçhul bir şahıstır. An'ane ve muhitin tercümanı ve mümessili olan köy imamının kendisi de, belki ne olduğunun, köy hayatında nasıl bir rol oynadığının tamamiyle farkında değildir. Köy, daima yarı karanlığın içinde yaşar.

Medresenin yerine mektep kurulduktan sonra, köye şehirden yeni bir tip gönderilmiştir ki bunun adı köy öğretmenidir. Köy öğretmeninin ilk vasfı, bizzat şehirli olmasa bile, şehre, yani daha ileri bir medeniyet merhalesine ait kıymetleri temsil etmesidir. O, hem görünüşü, hem de zihniyeti bakımından köy imamından tamamiyle farklıdır. O ileri şehir medeniyetinin köye gitmiş bir müemessilidir. Köyü, bütün an'anesi ve zihniyeti ile şahsında temsil eden köy imamı ile, köy öğretmeni arasında bir tezat, gizli veya açık bir çatışma olması gayet tabiidir. Bu tezat ve çatışmanın arkasında iki ayrı medeniyet, iki ayrı yaşama ve düşünme tarzı vardır. Bunlar âdeta iki ayrı çağ, iki ayrı millet gibi birbirine yabancıdır.

Ne kadar bilgili, iyi yetişmiş olursa olsun, köy öğretmenin köydeki maddî ve mânevî hayatı değiştirebileceğini zannetmek, meseleyi kavramamak demektir. Köyün mânevî hayatı ile maddî şartları arasında çok sıkı bir münasebet vardır. Köyde "bâtıl inançlar"ın yerleşmesi ve devamı, tesadüfî bir hadise değildir. Sadece sıhhatle ilgili bâtıl inançları düşünelim: Tesirini derhal gösteren bir doktor ve ilâç bulunmıyan bir yerde, insanların hastalıktan kurtulmak için akla gelmedik çarelere baş vurmasından daha tabiî ne olabilir? Şehirlilerin bile bazan aciz kaldıkları zaman "bâtıl inançlar"a sarıldığını görmüyor muyuz? Köye doktor ve ilâç yollamadan

halk tababeti ile ilgili "batıl inançlar"ı ortadan kaldırmak bence imkânsızdır. Meşhur tezek meselesi de öyle. Yerine başka bir yakacak koymadan şehirlinin hakir gördüğü bu yakacaktan köylü asla vazgeçemez. Aranılırsa diğer "bâtıl inançlar"ın da köyün hayatında değiştirilmesi son derece güç medenî şartlara bağlı olduğu görülür.

Köy öğretmeninin elinde basit fikirlerden ve bir kaç kitaptan başka birşey yoktur. Köyün gerçekten değişmesi, plânlı muazzam bir devlet işidir. Köy öğretmeni, karşısında oturan köy çocuklarına bile hükmünü geçiremez. Çünkü bu çocukların hayatına hükmeden aileleridir ve köy çocuğu, köy ailesinin mühim bir uzvudur. Köy çocuğu, şehir çocuğundan çok farklı hayat şartları içinde yaşar. Bundan dolayı onu mektebe bağlamak zordur. Köy, çocuğu daima kendisine çeker ve kendisine benzetir.

Köy öğretmeninin köylüye nasıl baktığını aşağı yukarı biliyoruz. Köy Enstitülerinde hususî surette yetiştirilmiş yazar öğretmenler, köyü ve köylüyü nasıl gördüklerini tasvir etmişlerdir. Bunlarda umumiyetle sebepler üzerine eğilme, anlama teşebbüsü yoktur. Yaptıkları şey sadece hissî tasvirlerden ibarettir. Halbuki mühim olan ilmî surette anlamaktır. Bize yol gösterecek olan "köy edebiyatı"ından çok "köy ilmi"dir. Bu gençleri hakir görme, onları daha derine gitmekten alıkoyuyor.

Acaba köylü onlar hakkında ne düşünüyor? Bunun onlar için çok ehemmiyeti vardır. Avrupalı müstemlekecilerin yaptıkları en mühim iş, yerli halkın dilini, örf ve âdetini, zihniyetini anlamak olmuştur. Köylü, bizim millî bünyemizin en büyük ve en mühim kısmını teşkil eder. Onu tanımak, bizim için belli bir vazifedir.

Yeni bir köy öğretmenine karşı köylünün ne düşündüğünü bilmiyorum. *Safahat* da eski köy öğretmenine karşı köylünün davranışını gösteren çok dikkate şayan bir parça var. Bunu köy öğretmenlerinin okumasını isterdim.

Asım 1928 de neşrolunduğuna göre, hadise bu tarihten önce geçmiş olmalıdır. Konya'nın köylerinden birinde, halk köy öğretmenini köyden koğuyor. Yolu oradan geçen Köse İmam, bunu du-

yunca küplere biniyor. Köylülere azarlayıcı ve itham edici bir vâaz veriyor:

Hiç düşünmek de mi yoktur, be adamlar, bu ne iş?
En büyük talii Mevlâ size ihsan etmiş,
Hem de tâ olduğunuz mevkie göndermişken,
Tepkiler kendi gelen nimeti sersemlikten.
Çok zaman geçmeyecektir ki bu nankörlüğünüz,
Bu felâketlere meydan verecektir görünüz,
Köylerin yüzde bugün sekseni, hatta hocasız.

Köse İmam daha buna benzer bir hayli "savurur, eser."

Köylü hiç ses çıkartmaz. Sonra, misafir kaldığı Mestanlı Dayı, ona, "İlim düşmanı değillerdir. Fakat bu köy muallimin değil ilimle, insanlıkla alâkası yoktur" der. Mestanlı Dayı'nın fikirleri çok dikkate şâyândır. Kendisinden dinleyelim:

Köylü cahilse de hayvan mı demektir? Ne demek?
Kim teper nimeti insan meğer olsun eşşek.
Koca bir nahiye titreştik, odunsuz yattık
O büyük mektebi gördün ya kışın biz çattık.
Kimse evlâdını câhil komak ister mi ayol?
Bize lâzım iki şey var: Biri mektep, biri yol.
Niye Türkün canı yangın, niye millet geridir?
Anladık biz bunu, az çok senelerden beridir.
Sonra batık ki hükûmetten umup durdukça
Ne mühendis verecekler bize, artık ne hoca.
Para bizden, hoca sizden deyiverdik... O zaman
Çıkagelmez mi bu soysuz, aman Allahım aman!...
Sen oğul, ezbere çaldın bize akşam, karayı...
Görmeliydin o muallim denilen maskarayı.
Geberir, câmie girmez, ne oruç var ne namaz.

Gusul abdestini Allah bilir amma tanımaz.
Yelde izler bırakır gezdi mi bir çiş kokusu
Ebenin teknesi ömründe pisin gördüğü su!
Kaynayıp çifte kazan, aksa da çamçak çamçak,
Bunu bilmem ki yarın hangi imam paklayacak?
Huyu dersen, bir adamcıl ki sokulmaz adama
Bari bir parça alışsaydı ya son son, adama?
Yola gelmez şehirin soysuzu, yoktur kolayı,
Yanılıp hoş beş eden oldu mu, tınmaz da ayı.
Bir bakar insana yan yan ki, yüz olmuş manda,
Canı yandıkça, döner öyle bakar, nalbanda.
Bir selâm ver be herif! ağzı aşınmaz ya... hayır;
Ne bilir vermeyi hayvan, ne de sen versen alır.
Yağlı yer, çeşmeye gitmez; su döker el yıkamaz,
Hele tırnakları bir kazma ki insan bakamaz.
Kafa orman gibi, lâkin, o bıyık hep budanır;
Ne ayıptır desen anlar, ne tükürsen utanır.
Tertemiz yerlere kipkirli fotinlerle dalar,
Kaldırımdan daha berbat olur artık odalar.
Örtü, minder bulanır hepsi, bakarsın çamura
Su mühendiseleri gelmişti, herifler gâvur a,
Neme lâzım bizi incitmediler zerre kadar
İnan oğlum, daha insaflı imiş çorbacılar.
Tatlı yüz, bal gibi söz... Başka ne ister köylü
Adam aldatmayı âlâ biliyor kahbe dölü.
Ne içen vardı, ne seccadeye çizmeele basan;
Ne diyeyim dinleri batılsa, herifler insan.
Hiç ayık gezdiği olmaz ya bizim farmasonun
İçki yüzler suyu, ahlâkını bir bilsen onun.
Şimdi ister beni sen haklı gör, ister haksız,
Öyle devlet gibi, nimet gibi lâflar bana vız!
İlmi yutarsa hayır yok bu musibetlerden
Bırakın oğlumu, cahilliğine razıyım ben.

Âkif'in bu manzumesi, köylünün kendi kıymet hükümleri zaviyesinden bir köy mualliminin davranışını nasıl gördüğünü ortaya koyuyor. Bu tasvir ne kadar hakikate uygundur, onu bilemem. Bizim için üzerinde durulması lâzım gelen çok mühim nokta, köylü ile şehirlinin ayrı içtimaî tabakalara, hatta medeniyet merhalelerine mensup olmaları dolayısiyle ayrı dünya görüşlerine sahip olmaları, birbirlerini farklı kıymet hükümlerine göre değerlendirmeleridir. Köylünün hayatını değiştirmek isteyen şahıs, müessese veya devletin, herşeyden önce köyü ve köylüyü çok iyi bilmesi icap eder. İnsanların davranışında hayat görüşü ve kıymet hükümleri çok mühim bir rol oynar. Köyün şartlarını, köylünün zihniyet ve psikolojisini bilmiyen ve tesir vasıtalarını ona göre ayarlamıyan bir kimse, orada müspet hiçbir iş göremez sanıyorum.

Bu, öğretmen veya şehirlinin köylünün hoşuna gitmek için, sevmediği ve inanmadığı, kendisine göre geri bulduğu prensipleri, davranış tarzlarını sahte olarak benimsemesi demek değildir. Köylü sahteliğin derhal farkına varır. Sahte bir tavır takınmadan, köyü ve köylüyü anlamak, sevmek ve birçok noktalarda anlaşmak, beraber hareket etmek mümkündür. En son varılacak şeyleri başa almamak, saygı göstermek, köylünün dinine, imanına dokunmayan müspet işler görmek pekâlâ mümkündür.

Kendine göre bir medeniyet sistemi olan köylünün maddî ve mânevi hayatı bir bütün teşkil eder. Onda değiştirilmesi ve bırakılması lâzım gelen ve mümkün olan işleri, ilkin yapılacak işlerle, sonra hâl edilecek meseleleri ayırmak müessiriyet bakımından çok mühimdir. Mekanizma iyice bilindikten sonra bizim birinci derecede ehemmiyetli zannettiğimiz ve üzerine düştüğümüz birçok meseleler, kendiliğinden hallolunabilir. Şunu da ilâve edelim ki, köyü ve köylüyü bilme ve onun zaruretlerine göre hareket etme mesuliyeti, kendisini aydın telâkki eden ve mesul sayan kimselere düşer.

MİLLİYETÇİLİK VE BEYNELMİLELCİLİK

Avrupa'da milliyetçilik ile beynelmilelcilik arasında bir tezat görülüyor. Bu tezatın doğmasına sebep bazı milletlerin milliyetçiliklerinin başka milletleri esaret altına almak şeklinde tezahür etmiş olmasıdır. Meselâ eski Alman ve İtalyan milliyetçiliği böyle bir karakter taşıyordu. Bu cins milliyetçiliğin hakikî adı sömürgeciliktir. Milliyetçilik dâvası gütmeden sömürgeci olan milletler de vardır. Fransa, İngiltere, Rusya bu tipe girerler. Biz asla başka milletlere tahakküm etmek gayesini taşımayan bir milliyetçilik fikri güdüyoruz. Bizim milliyetçiliğimize nazizm ve faşizm damgasını vuranlar yalan söylüyorlar.

Bizim milliyetçiliğimiz, demokrasiye hürriyet ve serbest seçime dayanır. Serbest seçime yer vermiyen, hürriyeti inkâr eden hiçbir rejim, bize göre milleti temsil etmez. Onun adı ne olursa olsun, bizce bir diktatörlükten ve tahakkümden başka bir şey değildir.

Başka milletlerin varlıklarına hürmet eden, millî iradeyi esas alan bir milliyetçilik fikri, bizce, sadece Türkiye için değil, esir yaşayan milletler için de değerli bir fikirdir. Bu bakımdan biz, milliyetçiliğimize aynı zamanda beşerî bir mâna veriyoruz. Esir milletlerin ancak bu sayede kurtulacağına inanıyoruz.

Tarih şimdiye kadar, herhangi bir veya birkaç milletin diğer milletler üzerinde kurdukları tahakküm sistemlerinin daima gayriinsanî neticeler verdiğini ve sonunda yıkıldıklarını göstermiştir. Bi-

ze göre, sürekli bir dünya sulhu ancak bizim anladığımız mânada bir milliyetçilik fikrine dayanabilir. Dünyada esir milletler bulundukça harp devam edecektir. Zira milletler reel varlıklardır. Onları, ırk, tarih, coğrafya, kültür doğurmuştur. Milletler hayalî varlıklar değildirler ki, ortadan kaldırılabilsinler. Tabiat kanunlarına uyar gibi bu kanuna da uymak lâzımdır. Milletlerin ortadan kaldırılabileceğini zannetmek içtimaî kanunlara karşı gelmek olur. Tarih, şimdiye kadar bu realiteyi tanımak istemeyen milletlerin hataları ile doludur. Hangi adı alırsa alsın, bugünde millî varlıkların hayat haklarını çiğnemek isteyenler, kafalarını bu realiteye çarpacaklardır. Avrupa müstemlekeciliğine karşı başlayan ayaklanma, devrimizin en mühim hâdiselerini teşkil eder. Pek yakında, Bolşevik sistemi de millî hareketlerle parçalanacaktır. Garplı veya Şarklı müstemlekeciler, millî varlıkların hayat haklarını tanıyıncaya kadar bu mücadele devam edecektir.

Tarih, bütün milletlerin birbirlerinin hayat haklarını ve millî şahsiyetlerini tanıyarak kuracakları bir "dünya devleti"ne doğru gidiyor. Böyle bir "dünya devleti", bizim anladığımız milliyetçilik fikrinin beynelmilel bir şeklinden başka birşey değildir. Böyle bir dünya devletinde hiçbir millet, diğer bir millete tecavüz etmiyecektir. Hiçbir büyük millet veya milletler grupu, küçük milletler üzerinde tahakküm kuramıyacaktır. Nasıl, bir cemiyette ahenk, şahısların birbirlerinin hakkına hürmet etmeleri sayesinde kurulabilirse, "dünya devleti"nde de ahenk, millî şahsiyetlerin anlaşması ile teessüs edebilecektir. Kuvvetin yerini muhakkak surette ferde ve millete hürmet fikri alacaktır. Başka türlü daimî bir ahenk kurmağa imkân yoktur. Ezilen fert veya millet, eline fırsat geçince isyan bayrağını açar. İnsanlığın değişmez kanunu böyledir.

Biz bu mânada bir beynelmilelciliğe taraftarız. Bizi dünya birliğine düşman gösterenler, gerçekte Şarklı veya Garplı milletlerin dünyaya tahakküm etmesini isteyenlerdir. Biz, gerek kendimiz, gerek başkaları için böyle bir tahakküm siyasetinin aleyhindeyiz. Bize göre, her millet, başkalarına tecavüz etmeden, kendi kuvvetleri-

ni geliştirerek yaşayabilir. Esir milletlerin gelişmelerine müsaade edilmeli, imkân verilmeli, hatta elden geliyorsa yardım edilmelidir. Fertler gibi milletler de birbirlerini istismar etmemelidir. Hürriyet ve nizam içinde de yaratıcı olan insan iradesi tabiattan pek çok kuvvet çıkarabilir. Bu sonsuz tabiat, daha milyonlarca sene insanoğlunu besler. Yeter ki, insanlar, birbirlerini yemekten vazgeçsinler, kuvvetlerini insana değil, tabiata yöneltsinler. Fertleri ve milletleri istismar fikri bırakıldıktan sonra, insanlık sonsuz bir medeniyet hamlesi yapacaktır. Hür yaşıyan milletler, hem kendilerine, hem insanlığa büyük hizmetler edecektir. Milletlerin kendi topraklarını, akıl ve irade kuvvetlerini inkişaf ettirmesi fikri, medeniyetin temeli olmalıdır. Birbirlerinin şahsiyetine hürmet ederek çalışan fertler ve milletler, sadece yeryüzünü değil, gökyüzünüde harikulâde eserlerle doldurabilirler.

MİLLİYETÇİLİK VE BOLŞEVİKLİK

İnsanlığı ancak milliyetçilik kurtarabilir. Fakat mütecaviz milliyetçilik değil, kendi varlığı kadar başkalarınkine de hürmet eden bir milliyetçilik. Zaten başkalarını esaret altına almak istiyen bir rejime "milliyetçilik" değil, "müstemlekecilik" demek daha doğru olur. Gerçek milliyetçilik, millî varlıkları, ferdî şahsiyetler gibi muhterem telâkki eder. Ferdî şahsiyetler üzerinde tahakküm nasıl istibdadı doğrurusa, milletler üzerinde tahakküm de müstemlekeciliği doğrurur. Bunların ikisi de insanlığın isteklerine ve şerefine aykırıdır.

Zayıf milletler, asırlarca kuvvetli milletlerin tahakkümleri altında kaldılar. Fakat bu sistem asla millî varlıkları ortadan kaldıramadı. Bilâkis daima bir mücadele doğurdu. Ezilen milletler, isyan etmek için fırsat beklediler ve vakti gelince hür yaşamak için isyan ettiler. Tarihe bakınca nice imparatorlukların çöktüğünü, nice tahakküm nizamlarının eridiğini görüyoruz. Tarih, millî varlıkların hür ve müstakil yaptıkları daimî mücadeleleri gösterir. Bu sistem böyle devam ettikçe, hâdiseler daima böyle cereyan edecektir. Zira milletleri ortadan kaldırmak imkânsızdır ve onlar mevcut oldukça her zaman hür ve müstakil yaşamayı arzu edeceklerdir. İstibdat hürriyete, tahakküm dostluğa yerini terkedinceye kadar mücadelenin sonu gelmeyecektir.

Bugün insanlığı mustarip eden şey, dünyanın henüz hakikî

milliyetçilik seviyesine erişmemiş olmasıdır. Dünyanın büyük bir kısmında hâlâ esir milletler yaşamaktadır. Avrupa milletlerinden bazıları hâlâ eski müstemlekecilik rejiminden vazgeçememişlerdir. Fakat bunun neticelerini görüyoruz. Bütün Avrupa müstemlekeleri isyan halindedirler. Rusya bu müstemleke halklarını isyana teşvik etmektedir. Ergeç bu milletler de istiklâllerini kazanacaklardır. Bu hakikati idrak eden İngiltere müstemlekelerini kısmen tasfiye etti. Yapılacak en makul hareket bu idi.

Rusya başka tip bir müstemleke nizamı kurdu. Buna "bolşeviklik" adı veriliyor. Esas itibariyle bolşeviklik de ferdî hürriyet ile millî istiklâli ortadan kaldıran bir rejimdir. O da Garplı müstemlekeciler gibi ancak kuvvet ve tahakkümün sayesinde ayakta durabilmektedir. Fakat er geç yıkılacak, yerini hürriyete ve milliyete terk edecektir. Zira kuvvet ve tahakkümün beşerî arzulara uymadığı besbellidir. Komünistlerin kurduğu aşağı yukarı yarım asırlık nizama ebedî gözü ile bakmaktan daha çocukça bir şey olamaz. Bu işi biz çok iyi biliriz; Osmanlı İmparatorluğu gibi insanî esaslara dayanan bir imparatorluğu yeryüzü bir daha göremez. Neticenin ne olduğunu biliyorsunuz: İmparatorluğumuzun içinden, asırlarca sonra, bir düzine millet çıktı.

Şimdilik Rusya'yı ayakta tutan iki kuvvet vardır: Biri komünizm, ötekisi diktatörlük. Komünizm milletleri ve milliyetçiliği ortadan kaldırmak ister ama kaldıramaz. Zira millet uydurma birşey değildir. Hakikî bir varlıktır. Fertler milliyetlerini belki yok edebilirler, fakat milyonlarca nüfus olan kitlelerin dilini, ırkını, tarihini, benlik şuurunu yok etmek insanların elinde değildir; bunları asırlar boyunca tabiat ve tarih vücuda getirmiştir. Amerika gibi çok ayrı ve müsait bir yapıda olan bir içtimaî birlik içinde dahi, başka milletlere mensup olanlar hâlâ benliklerini muhafaza etmektedirler. Rusya'yı teşkil eden milletler, Amerika'ya göç eden küçük göçmen guruplarından daha kuvvetli ve sağlam bir bünyeye sahiptirler. İşte komünizm bunu ortadan kaldıramaz. Gaye itibariyle beynelmilelci olan komünizmin, daha şimdiden millî komünizmler doğurması

üzerinde durulacak bir hâdisedir. Bu demektir ki, milliyetçilik, komünizm perdesi altında dahi varlığını muhafaza etmektedir.

Komünist rejim, idaresi altındaki milletlerin isyanına mâni olmak için tarihte eşi görülmemiş bir diktatörlük tatbik etmektedir. Fakat bu da onun devamını garanti etmez. Zira insanlık başlangıcından beri kuvvet ve istibdata karşı mukavemet etmiş ve isyan etmek için fırsat kollamıştır. Demir perde arkasında yolunu bulanlar bu rejimden kaçmak için can atmaktadırlar. Bunların pek müstesna insanlar olduğu ileri sürülemez. Fırsat çıkınca büyük kitlelerin bu rejime karşı isyanlarından hiç şüphe etmemek lâzımdır. Sonunda Rus boyunduruğu altında inleyen milletler, hürriyet ve istiklâle kavuşacaklardır. Hülâsa Rus Komünizmi milliyetçiliğe gebedir. Hür ve müstakil, birbirine tahakküm etmeyen, birbirleri ile dost geçinen insanlardan ve milletlerden mürekkep bir dünya. Tarih boyunca insanlık hep bu gayeye ulaşmak için çabalamıştır. Bugün de onun gayesi budur. Tahakkümün insanlığa aykırı ve faydasız olduğunu anlayan beşerîyet ferdî ve millî hürriyet fikrinde karar kılacaktır.

Marks, hakikatin yarısını söylemiştir: Gerçekten insanların hiç olmazsa yarı yarıya maddî şartlara tâbi olduğunu kimse inkâr edemez. Varlığımızdan ayrılmasına imkân olmayan vücudumuz beslenmek ister. Kimse midesine karşı gelemez. En büyük velî bile günde birkaç kere birşeyler yemek mecburiyetindedir. Bu yeryüzünde mücerret ruh olarak yaşamak imkânsızdır. Herkes hastalık karşısında âciz kalır. Fizik tabiat bizi her an tesiri altında bulundurur.

Fakat bu, hakikatin ancak yarısıdır. Öbür yarısı, insanın istiyen, yapan, duyan, düşünen hayal kuran, seven, acıyan bir varlık olmasıdır. En basit, en iptidaî insan dahi bir nebat veya hayvandan farklı hususiyetler arzeder. Şimdiye kadar insandan başka hiçbir mahlûkun dil, din, düşünce, sanat, medeniyet diye bir şey vücuda getirdiği görülmemiştir. Vahşî denilen kavimlerin dahi hayvan seviyesini çok aşan bir kültürleri vardır. Eğer insan, nebat ve hayvan gibi sadece maddeden ibaret olsaydı, onunda tabiatın verdiği ile kalması icabederdi. Halbuki insanlar, mağara devrinden itibaren dil, sanat, kültür, medeniyet yaratmağa başlamışlar ve bunları bugüne kadar tekâmül ettirmişlerdir. Marks ve taraftarlarının görmedikleri veya göremedikleri şey işte budur. İnsanı ve yarattığı şeyleri sadece maddî sebeplere göre izaha imkân yoktur. Bunları izah etmek için, insanda akıl, zekâ, irade diye gayrimaddî bir cevherin bulunduğunu kabul zarurîdir. Bu bir faraziye değil, bir realitedir. Zira

bunu her an, her insanda görüyoruz. Ve insanı değerli kılan şey, midesi değil, kafası, yedikleri değil, düşündükleri ve yaptıklarıdır. insan, maddeyi dahi bu gayrimaddî cevheri ile şekillendirir. Bütün keşifler, bütün icatlar, bütün sanat eserleri tabiatın, yani maddenin kendiliğinden yaratması ile vücut bulmamış, insan tarafından ortaya konulmuşlardır.

İnsanı veya cemiyeti bu iki cepheden, hem madde, hem de ruh cephesinden almak lâzımdır. Birinden birini tercihe imkân yoktur. Bunlar birbirinden ayrılamaz. Ayırmağa kalkıldığı takdirde, beşerî muvazene bozulur. Maddî şartları unutan bir fert veya topluluk ergeç sükût eder. Fakat ruhu inkâr da insanlığı hayvan seviyesine indirir. Şark, maddeyi inkâr ettiği için çökmüş, Garp ruhu inkâr ettiği için, insanlığı bugünkü korkunç duruma düşürmüştür. Marksizm XIX. asır materyalizminin bir mahsülüdür. Maddeyi insandan üstün tutan Garp, bugün kendi yarattığı makina ile ölüm tehdidi altındadır. Yalnız o değil, bütün dünya... Rusya materyalizmi ve tekniği Garptan almış ve bir silâh gibi ona çevirmiştir. Bugünkü Rusya'da milyonlarca köle, insanlığı tahrip edici vasıtaları imal etmekle meşguldur. İnsanları, onların değerini teşkil eden hürriyeti, düşünceyi, sevgiyi hiçe saydıktan sonra, köle gibi çalıştırmak ve harbe sürüklemek kolay bir iştir. Rusya kendini bu kolaylığa kaptırmıştır.

Fakat bunun neticesinin ne olduğu şimdiden meydandadır. Materyalizm, insanın değerini hiçe indirmiştir. Bugün Rus komünistlerinin hâkim oldukları memleketlerde milyonlarca insanın hayvan sürülerinden farkı yoktur. Merhametli çobanlar, korkunç hayvanlar! Bütün insanlığı tehdit eden bu makinalı vahşet sistemine karşı, insanı değerli kılan mânevî kıymetleri müdafaa etmek lâzımdır. Her insan kendisini hayvana üstün kılan şeylerin ne olduğunu bilmeli ve bunları varlığının en yüksek değeri olarak muhafazaya çalışmalıdır. Kim köle olmak ister? Kim sevgilerden kopmak ister? Kim eşya veya hayvan gibi düşüncesiz ve iradesiz yaşamak ister? Hiç kimse! Herkes bunu kendi nefsinde tanıdıktan sonra başkalarında da aynı şeylerin bulunduğunu görebilmelidir. Bizi zalim

yapan kendimizde olanı başkalarında yokmuş zannetmemizdir. Bizi zalim yapan kendimizi "sujet", başkalarını "objet" gibi almamızdır. Bütün insanlar ayrı ayrı birer "sujet"dirler. Her insan bir "ben"dir. Kimse kimsenin vasıtası değildir. Her insan kendi kendisi için bir gayedir.

Bu hakikat fertler için olduğu kadar milletler için de bahis mevzuudur. Komünistler kendi milletlerini köle yaptıkları gibi, başka milletleri de kendilerinin istedikleri gibi kulanabilecekleri cansız bir madde zannetmektedirler. Herşeyi maddeci gözü ile gören bu mahlûklar, insanın haykırması ile hayvanın haykırması arasında bir fark görmemektedirler. Onlara insanların gözyaşlarının sadece tuzlu sudan ibaret olmadığını anlatmak lâzımdır.

KOMÜNİZM VE İNSANLIK

Komünist şair ve muharrirlerin dillerinde daima insanlık kelimesi dolaşır. Bu suretle onlar insanlar arasındaki ırk, millet, vatan, dil, ilh, gibi farkları kaldırmak isterler. Şüphesiz en umumî vasıflariyle yer yüzündeki bütün insanlar birbirlerine benzerler ve bu mânada, nebat veya hayvan karşısında, insan adı altında toplanan neviden bahsetmek yanlış değildir. Fakat bu birliğin içinde reel, kaldırılması imkânsız farklar da vardır. Irk ayrılıkları münakaşa götürse bile, asırlardan beri bir arada yaşayan milyonlarca kütlenin birbirinden ayrı öyle hususiyetleri mevcuttur ki, bunlar en basit müşahadede derhal fark olunur. İngiliz ile Çinli, Fransız ile Afrikalı birbirine benzemez. Uzvî, coğrafî, tarihî şartlar onlara ayrı vasıflar vermiştir. Bunları kaldırmak kimsenin elinde değildir. Dil ayrılıkları da yarı cemiyetler teşekkülüne sebep olmuştur. Tek dil yaratmak için yapılan teşebbüsler muvaffak olamamıştır. Milletlerin tarihleri, kültürleri, örfleri de birbirinden çok farklıdır. Kütlelerin menfaatlerinin maalesef birbirlerine uymadığı da âşikâr bir gerçektir. Milletleri birbirinden ayıran reel farkları inkâr ederek dünyayı dümdüz zannetmek, dağları, tepeleri, denizleri ortadan kaldırmağa çalışmak gibi bir ütopiden farklı değildir.

Biz sadece milletler arasında değil, bir milleti teşkil eden fertler arasında dahi bir yığın farklar buluruz. Karakter tetkikleri insanların mizaçlarının vücut yapılariyle ilgili olduğunu gösteriyor. İnsanlar bir fabrikadan çıkan tabaklar gibi birbirinin aynı değildir. Bir

ailenin çocukları bile birbirine benzemez. Realitede biz herşeyin birbirinden ayrı olduğunu görüyoruz. Komünistler gerçeğin namütenâhi bir çokluk ve zenginlik arzettiğinin farkında değildirler.

Ortadan kaldırılmasına imkân olmıyan bu farklar, yani ferdî, millî, coğrafî, tarihî, lisanî ve harsî hususiyetler her şeyi tek tipe irca etmek fikrine daima mukavemet ederler. Böyle bir teşebbüs insanı budamak olur. Komünistlerin Rusya'da tatbik ettikleri bu budamanın ordaki insanları nasıl mustarip ettiğini biliyoruz. Çünkü bu iş zorla, cebirle oluyor. Herkesi aynı kalıba sokmak istiyen komünizm korkunç bir cenderedir.

Millî, ferdî hususiyetler, şahsiyet dediğimiz şeyi teşkil ederler. Şahsiyetin kaldırılması insanın varlığına aykırıdır. İnsanlığın gerçek mânası her insanın varlığına saygı göstermektir. Milleti millet olmaktan, ferdi şahsiyet olmaktan çıkarmanın adına insanlık denilemez. Bu bir safsatadan ibarettir.

Şu halde milletler ve fertler arasındaki farklardan doğar gibi görünen mücadeleler ne olacak? Komünistler sulhun ancak yeknesak bir nizamla tahakkuk edeceğine kanidirler. Bundan dolayı insanlık ve sulh kelimelerini beraber kullanırlar. Fakat, fertler ve milletler arasındaki mücadelenin köklerine kadar gidersek, orada daima başkalarının varlığına hürmet edilmediğini görürüz. Fertler birbirlerinin şahsiyetine, hakkına, hürriyetine tecavüz ettikleri için kavga ederler. Milletler de öyledir. Eğer her fert veya millet başkalarının kendi hayatlarını yaşamalarını kabul etselerdi, bunu bir hak, haktan da fazla, tabiatın ve varlığın icabı saymış olsalardı, mücadeleler de ortadan kalkardı. Ferdiyet ve milliyet en uygun fikirdir. O; insanın ve cemiyetin kendi kendisi olması, bütün hususiyetleri ile yegâne olan şahsiyetini muhafaza etmesi demektir.

KOMÜNİZM VE SANAT

I

Komünizm bir kâinat görüşü, bir tarih felsefesi, bir içtimaî nizam, bir siyasî hareket ve bir sanat anlayışı olarak bugünün dünyasında mühim bir yer işgal ediyor.

XIX. Asır ortalarında bir tarih felsefesi şeklinde ortaya atılan komünizmin yavaş yavaş bir amele ve parti hareketine inkılâp edip I. Dünya Harbi sonunda Rusya'da geniş bir diktatörlük rejimi haline geldiğini, II. Dünya Harbi'nden sonra ise, bu harbin husule getirdiği şartlardan istifade ederek Avrupa, Asya, Amerika ve Afrika'da milletlerin hayatını tehdit eden dünya çapında bir ihtilâl kuvveti olduğunu görüyoruz.

Bugün artık komünizm "serbest bir fikir cereyanı" olmaktan çıkmış, polise, orduya, fabrikaya, silâha, gizli ve açık geniş teşkilâta sahip bir "kuvvet, tahakküm ve istilâ sistemi" haline gelmiştir. Kaynağındaki felsefî, içtimaî ve fikrî muhteva ne olursa olsun, serbest düşünceye bağlı insanlar nazarında bugünkü şekliyle komünizmi menfur ve tehlikeli gösteren şey işte budur: Serbest bir fikir cereyanı olmaktan çıkararak zorlu bir kuvvet sistemi haline inkilâp etmiş olmasıdır.

Bundan dolayı şimdiki şekliyle komünizme karşı sadece (fikir) ile mücadele edilebileceğini zannetmek, yıldırıma ve fırtınaya büyülü sözlerle karşı gelinebileceğini sanmak kadar büyük bir saf-

dillik olur. Polise karşı polis, orduya karşı ordu, fabrikaya karşı fabrika, silâha karşı silâh, teşkilâta karış teşkilât mukavemet edebilir. Aksini söyleyenler, ya derin bir gaflet içinde uyumaktadırlar, yahut da maksatları başkadır.

Bununla beraber düşünceyi, kuvvetle tahakküm için bir sebep veya tahakküm sayanlara karşı, komünizmin felsefî, içtimaî ve estetik iddialarına cevap verebilir. Çünkü komünizmin ileri sürdüğü fikirler, ihtiva ettikleri bazı hakikatlere rağmen mutlak ve kat'î değildir. Komünizm daha başlangıcında, Hegel'in çok doğru olarak ortaya koyduğu madde ve ruh birliğini bozmuş, ruhu inkâr ederek bütün varlığı madde ile izah ettiğini zannetmiştir.

Tabiatta değilse bile insanda her şey, madde ile izahı imkânsız ayrı bir cevherin mevcut olduğunu göstermektedir. Akıl, zekâ, irade, ruh adını verdiğimiz kuvvetler maddenin üstünde, maddeye hakim, maddeyi anlayan ve değiştiren kuvvetlerdir. Şüphesiz eski spiritüalistlerin zannettikleri gibi insan sadece ruhtan ibaret değildir. Vücudun ve dış âlemin ruhu çok yakından çevirdiği, insana şartlar ve manialar, kuvvetler ve imkânlar arzettiği inkâr olunamaz. Gerçekte biz ruh ile maddeyi, Tanrı ile kâinatı beraber ve içiçe buluyoruz. Komünizm işte bu tezatlı birliği yok farzediyor. Ortaçağda maddeyi inkâr ederek ruh namına işlenen hatayı, ruhu inkâr edip madde namına tekrar ediyor.

Yazımızın mevzuu, komünizmin sanat anlayışı olmakla beraber, bu mesele onun diğer sahalardaki fikirleriyle ilgili bulunduğundan kısaca onlara da temas etmek zaruretini duyuyoruz.

Bir kâinat görüşü olarak komünizm, yukarıda da söylediğimiz gibi, sırları çözülmüş olmaktan henüz çok uzak olan varlığı sadece maddeyle izah eder. Kâinatı onun dışında veya ona nüfuz eden mânevî bir cevher, bir Allah fikriyle izaha kalkmak, komünizme göre bâtıl bir inançtır. Bundan dolayı komünizm, bütün dinlerin düşmanıdır. Tabiatıyle bütün dinlerin komünizme düşman olması icap eder, Nitekim Avrupa'da komünizme karşı en kuvvetli cephe hıristiyanlık ve spiritüalist felsefedir.

Kâinatta maddenin dışında bir prensip kabul etmiyen komünizm, insanda düşünce, irade ve ruh gibi, ilmin fizyoloji ile izah edemediği mânevî kuvvetlerin mevcudiyetini de inkâr eder. Bir şairimizin söylediği gibi, komünizmin nazarında, naneruhu ve tuzruhu ile insan arasında hiçbir fark yoktur. Bu bakımdan komünizm, Avrupa'da çok kuvvetli cereyanlar halinde devam eden intuition, action ve irade felsefelerini yanlış ve değersiz bulur.

Bir tarih felsefesi olarak komünizm, tarihte sadece maddî vâkıaların bir çarpışmasını, diyalektiğini görür. Ona göre bu çarpışma kendiliğinden ve zarurî olarak komünist bir içtimaî nizam ile neticelenecektir. Fakat hakikatte Marks Engels dahi tarihin kendi kendine yaratacağını sandıkları bu tekâmülü beslemek sabrını göstermemişler, hadiselerin akışını sun'i müdahaleler ile -sendika ve parti teşkilâtları vasıtasiyle- süratlendirmek istemişlerdir ki, bu hareket tarzı, kendi koydukları tarihî determinizm prensibi ile tezat teşkil eder. Gerçek şudur: Dünyada komünizmin ilerleyişi, yine insanların müşterek iradelerinin mahsulü olan hâdiselerin yardımı ile beraber komünist teşekküllerinin iradeli ve plânlı çalışmalarının bir neticesidir. Komünizm, tarihî bir zaruret değil, yapılan, vücude getirilen bir şeydir.

Tarihte maddî âmillerin yanı sıra mânevî âmillerin -dinlerin, his ve düşünce harektelerinin, keşif ve icatların, sanatların- oynadığı rol, ilmî olarak inkâr edilmez bir hakikattir. Tatbikatta komünistler de bu âmillerden bol bol faydalanmışlardır ve faydalanmaktadırlar. Rusya'da rejimi korumak, devam ettirmek ve yaymak için başvurulan mânevî vasıtalar radyo, gazete, film, kitap, konferans, semboller ve merasimler- bunun açık bir misalidir. Bu bakımdan da komünistlerin tarih felsefeleri ile hareket tarzları arasında açık bir tezat vardır. Sadece maddeye inanan bir rejim, bir "gölge hadise" telâkki ettiği fikir ve sanat cereyanlarından hiç korkmamak icap ederdi. Halbuki komünistlerin en korktukları şey, serbest düşünce ve sanat hareketleridir.

Bir içtimaî sistem olarak komünizm, pek karışık bir hadiseler

yığını olan cemiyetler bünyesini basit iki unsura, proleterya ve burjuva sınıfı unsurlarına irca eder ve ideal olarak, proleterya sınıfının cemiyete hakim olmasını ister. Bu kaba içtimaî görüş, sosyal meseleleri izah ve halletmekten uzaktır. Düşünce hürriyeti olan memleketlerde yüzlerce sosyolog, çeşitli sosyoloji mektepleri içtimaî vakıaları kat'î surette izah etmekten âciz bulunurken, komünistler ortaçağın dört unsur nazariyesinden daha basit bir fikre saplanarak bütün içtimaî meseleleri kesin şekilde izah ettiklerini sanırlar.

Hiçbir tereddüte yer bırakmayan bu kat'iyet komünizme korkunç bir "taasup" karakteri veriyor. Hakim olduğu yerlerde cemiyet meseleleri üzerinde girişilecek yeni düşünce ve hareketlere büyük bir engel teşkil ediyor. Komünistler tıpkı ortaçağdaki doğmatgikler gibi: "Hakikat bulunmuştur. Onun dışında yapılacak her türlü izah ve hareket tarzı geri ve yanlıştır" diyorlar. Yeni düşünme ve araştırma imkânlarını yok eden, insanlığın ileri hareketlerini istibdat ve kuvvet sistemi ile köstekleyen, vuran komünizm, işte bu suretle eskisinden daha korkunç yeni bir Ortaçağ vücuda getiriyor.

Komünizmin sanat bakımından ileri sürdüğü fikirlere gelince, bunları; a) sanat hadiselerini izah, b) sanata verdiği değer bakımından mütalâa edebiliriz.

Komünizm, sanat hadiselerini de o yeknesak, basit ve iptidaî düşünüş tarzı ile kolayca izah ettiğini zannediyor. Ona göre sanat da, fikir hadiseleri gibi, cemiyetin maddî bünyesinin bir aksinden ve gölgesinden ibarettir. İnsan hayatında sanat diye müstakil bir faaliyet, bir değer yoktur. Asırlardan beri fayda, hayır, hakikat ve güzellik diye dört plânda toplanan beşerî faaliyetlerden yalnız birincisi, "maddî fayda" esas, ötekiler onun akislerinden ibarettir. İnsanda iyilik, hakikat duyguları olmadığı gibi, güzellik diye bir duygu da yoktur. Her şey maddî kuvvetlerin eseridir. Şâir, muharrir, heykeltraş, musıkîşinas ve diğer sanatkârlar, ya kendi maddî faydaları yahut mensup oldukları sınıfların mefaatleri için çalışırlar. Komünist estetikçiler, bütün sanatları ve sanat eserlerini tarihî materyalizm prensiplerine ve sınıf mücadelesi görüşüne irca için hakikatleri ve

değerleri istedikleri gibi değiştirirler. Bizde, mistik Yunus Emre'yi iktisadî şartlarla izaha kalkan ve onu komünist bir şair (!) telâkki eden tenkitçi ve araştırıcılar çıkmamış mıdır? Keza zengin Türk Halk edebiyatını basit bir tek prensiple, sınıf mücadelesi prensibiyle izah eden âlimlerimiz yok mudur?

II

Komünistler ferdiyet ve şahsiyeti inkâr ederler. Onlara göre yalnız cemiyet vardır ve cemiyet, iktisadî hadiselerden ibarettir. Bu fikirle bir şahsiyetler ve ferdiyetler âlemi olan sanat sahasına yanaşınca, pek tabiî olarak sanatın esasını teşkil eden "hususî farklar" ortadan kalkıyor. Bu basitleştirici görüşle, aynı iktisadî şartlar içinde yaşayan iki sanatkârın arasındaki derin fark izah olunamaz. Halbuki sanat sahasında değerli olan şey benzeyiş değil, ayrılıktır. Diğer sahalarda olduğu gibi, sanat sahasında da bir "farklar ve kıymetler nizamı" kabul etmeden hâdiseleri anlamağa ve izah etmeğe imkân yoktur.

Komünizm sadece maddî ve içtimaî olanı değerli ve doğru bulduğundan, ferdî ve mânevî olan her şeyi değersiz ve kötü telâkki eder. Meselâ onlara göre, maddî âlemlerin ötelerine şiirden pencereler açan bir Ahmet Haşim, "dejenere" bir insandır. Cemiyet hadiselerini mânevî kıymetler bakımında ele alan Namık Kemal, Abdülhak Hâmid, Mehmet Âkif ve Yahya Kemal "geri" insanlardır. Çok gariptir ki aynı kimseler, bütün maddî âlemi Allah ile insan arasında bir perde telâkki eden ve tamamiyle antimateryalist olan Yunus Emre'yi sadece "yetmiş iki millete bir gözle baktığı" için değerli bulurlar. Fakat Yunus'un şiirlerinin bir "bütün" teşkil ettiğini görmezlikten gelirler.

İnsanları kardeş bilmekle materyalizm aynı şey değildir. Bütün İslam mistikleri insanlar arasında cevher birliği olduğuna inanırlar, fakat asla materyalist değildirler. Her şeyde Allah'ın tecellisini gören mistikler, sadece insanları değil, bütün varlığı aynı bir

mânevî varlığın eseri sayarlar. Bu bakımdan mistisizm, bütün kâinat içinde bir birlik kurmak demektir. Bu fikir Türk edebiyatında asırlarca işlenmiştir. Komünist noktai nazarından bu edebiyata baktığımız zaman tezatlı bir tavır alacağız; a) Bu edebiyat, bütün insanlar arasında cevher birliğini kabul ettiğinden, yüksek bir edebiyattır. b) Bu edebiyat, maddeyi değil de ruhu esas aldığından, aşağı bir edebiyattır. Aynı tezatlı tavrı Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatına da teşmil etmek icabeder. İtiraf etmek lâzımdır ki dünya edebiyatında olduğu gibi Türk edebiyatında da materyalizmi müdafaa eden sanatkârlar pek azdır. Eğer dünya ve Türk edebiyatına sadece bu kadar zaviyeden bakacak olursak, beşerî ve millî kültürü hemen hemen toptan yakmamız lâzım gelecektir.

Komünizm, sanat eserine sanat gözü ile bakmıyor. Sanat eserlerini onunla pek alâkası olmayan bir ideolojinin arkasından görüyor. Sanat eserine ancak kendi prensiplerine uyduğu, işine geldiği nispette yer veriyor. İçtimaî ve fikrî sahada hürriyeti ortadan kaldırdığı gibi, sanat sahasında da ortadan kaldırıyor. Komünist memleketlerde insanlar üzerine kurulan istibdadın ne komik ve trajik hadiseler doğurduğunu gazetelerde okuyoruz. Orada hikâyeci, şair, romancı, partinin fikirlerine aykırı eserler yazdığı takdirde açlığa veya ölüme mahkûm oluyor. Resim, heykel ve musikî bile partinin emirlerine uymak mecburiyetinde kalıyor. Bu rejimde insan insanlığını kaybettiği gibi, sanatta sanat olma haysiyetini kaybediyor.

İnsanı hayvandan ayıran en büyük fark, daima yeni şeyler düşünmesi ve yaratmasıdır. İnsanlık bu suretle tekâmül eder. İnsanda yeni şeyler düşünme ve yaratma kabiliyetini istibdat altına alır, dumura uğratırsanız, onu mutlak bir geriliğe mahkûm etmiş olursunuz. İnsanda düşünme ve yaratma işi daima mevcut olanı tenkit, red ve inkâr ile olur. Herhangi bir anda kurulan nizamı "mutlak" telâkki eder, daha yeni şeyler yapılmasına mani olursanız cemiyet nasıl ilerliyebilir? Hürriyet, gerek fert, gerek cemiyet hayatında yeni düşünme ve yeni yaratmalar için şarttır. Komünizm işte bu şartı inkâr ediyor ve ortadan kaldırıyor.

Bu suretle komünizm, insan tabiatına karşı geliyor. Çünkü Namık Kemal'in çok iyi hissettiği gibi, insanda başka türlü düşünme faaliyeti tabiîdir.

"Çalış idrâki kaldır muktedirsen âdemiyetten."

İnsanlıktan idrâki kaldırmaya imkan yoktur. Bu, kimsenin elinde değildir. Onu hiçbir müstebit yok edemez. İnsan düşünmeden ve yeni şeyler yaratmadan yapamaz. İnsan dış tehditler ve tazyikler karşısında düşündüklerini dışarı vurmıyabilir. Fakat içinden mutlaka düşünür ve insanın içinde neler düşündüğünü dışarda hiç kimse bilemez. İstibdat rejimleri insanı düşünmekten değil, düşüncelerini açığa vurmaktan alıkoyabilir. Fakat bir gün insan içindeki gizli fikirleri tatbike imkân bulur. Düşüncenin kuvvet ve kesafet kazanması insanı isyana teşvik eder. Bunu kuvvetle hisseden komünizm, en mâsum düşünceleri daha doğmadan ölüme mahkûm etmek için korkunç kontrol vasıtaları icat ve tatbik etmiştir. Fakat insan tabiatına aykırı olan bu rejim er geç yıkılacaktır. İnsanlık nasıl eski Ortaçağı aşmış ise bu yeni Ortaçağ rejimini de aşacaktır.

Sanat, ferdî hürriyete, insanın yeni yeni terkipler yapma, icat ve tahayyül kabiliyetine dayandığı için sonsuz bir zenginlik yaratır. Tek tip düşünme ve duyma sistemi olan komünizm, sanatın zenginliğini mutlak bir fakirliğe götürür. Her sanatkâr bize yeni bir haber, yeni bir dünya görüşü, yeni bir hayal, yeni bir duyma şekli getirir. Ve sanatkârlar ne kadar birbirlerinden ayrı olurlarsa insanlık için bu o kadar iyidir. Birbirinin aynı olan sanat eserlerine bir kopya gözü ile bakar, değer vermeyiz. Sanat eserlerinin çeşitliliği insanların çeşitliliğine tekabül eder. Sanat dünyasında herkes kendisine uyan eseri seçer. Kimseyi falan eseri beğenmeye zorlayamayız. Sanat sevgisi, aşk ve saadet gibi ferdîdir. Fakat bu ayrılma aynı zamanda serbest surette birleşmeyi hazırlar. Bir şiir, bir roman, bir piyes, bir musikî parçası, birbirinin farkında olmadan, yüzlerce ve yüzlerce kalbi birleştirebilir. Tercihlerimizden bahsedebiliriz. Sevgilerimizi anlatmak ve duyurmak hoşumuza gider. Bu suretle belki başkalarını da bilmedikleri güzelliklere âşina kılmış oluruz. Fakat zorla-

mak... Zorun hiç sökmediği bir saha varsa, o da, şüphe yok ki sevgi sahasıdır. Komünistler zorba ellerini işte bu sahaya kadar uzatırlar. Komünist Rusya'da insan istediği sanat eserini okuyamaz, dinleyemez, seyredemez. Yasaktır. Orada insanlar, yalnız ve yalnız partinin emrettiği şeyleri sevmek mecburiyetindedirler. Bu ise imkânsızdır. Pek tabiî olarak sahtekârlık yapılacaktır. Sevilmeyen ve nefret edilen şeyler sevilir gösterilecektir. Sanat eserleri sahte olacağı gibi, sanat sevgisi de sahte olacaktır. Görülüyor ki komünizm, sadece içtimaî, ve fikrî bir diktatörlük değil, aynı zamanda bir sanat diktatörlüğüdür; bir kalıp diktatörlüğüdür.

Bütün bu diktatörlüklerle ayrı ayrı mücadele etmek insanî bir meziyettir. Zira bütün bu zorlamalar insana karşıdır. İnsanı müdafaa etmek için yapılacak en iyi şey ise, hürriyeti istemek olmalıdır. Hürriyeti istemek demek, insanın kendi şahsiyetini istemesi demektir. Sizden düşünme hürriyetini kaldıranlara karşı, serbest düşünmek suretile mukabele ederseniz, sizi falan eseri yazmaya veya sevmeye zorlayanlara karşı, siz kendi ruhunuzun emrini dinlerseniz, sadece şahsiyetinizi değil, aynı zamanda hürriyeti korumuş olursunuz. Elbette hürriyete ve şahsiyete inanan kimse başkasının da hürriyet ve şahsiyetine hürmet edecektir. Çünkü siz başkasını zorlarsanız o da sizi zorlıyacaktır. Ne zorlamaya müsaade etmek, ne de zorlamak! İşte bütün istibdat rejimlerine karşı her insanın yapacağı hareket budur. Köle olmamak ve köle yapmamak. Her bakımdan, hareket, düşünce, duygu, ifade, bütün hayatî faaliyetlerle köle olmamak ve köle yapmamak. İşte insanlığı kurtaracak olan prensip budur. Bu iş kolay değildir. Etrafımızdaki insanları ya köle mevkiinde yahut köle kullanır görüyoruz. Komünizm köle meselesini halletmiş değildir. Proleteryayı hakim kılacağım diye milyonlarca insanı bir köle yığını haline getirmiştir. Bu demek değildir ki, Garp demokrasilerinde de kölelik yoktur. Orada da vardır. Sömürgeler meselesi henüz hallolunmadığı gibi, Garp cemiyetlerinin kendi içlerinde de çeşitli kölelikleri vardır. Dikkatle bakarsak, bizim cemiyetimizde de iktisadî, fikrî, hissî sahalarda birçok kölelikler

bulunur. Fakat kölelik ferdin kendi içinde başlar. Her birimiz kendi hayatımıza bakarsak nice şeylerin kölesi olduğumuzu görürüz. Komünizme ve her türlü istibdat şekline karşı gelmek istiyenler, evvelâ kendi hayatlarında köleliğe isyan etmelidirler. Hareket noktamız, kendimiz olmalıyız. Kendimiz kölelikten kurtulmadan, kendimiz istibdattan vazgeçmeden, başkalarını hür kılamayız.

ŞARK VE GARP MEDENİYETLERİ KARŞISINDA TÜRKİYE

Daha Tanzimat'ın ilk yıllarında Türkiye'nin Şark medeniyetinden Garp medeniyetine doğru yöneldiğini gören büyük Fransız mütefekkiri Auguste Comte, Büyük Reşit Paşa'ya yazdığı bir mektupta, dünyanın yüzyıllardan beri Asya ve Avrupa olmak üzere birbirine zıt iki âleme ayrılmış olduğunu, bundan böyle bu ayrılığın devam edemiyeceğini, ya her ikisini de mahveden çatışmalara yahut da bütün insanlığı içine alan müşterek bir dünya medeniyetine gidileceğini yazıyor, tarihî coğrafî bakımdan Türkiye'yi bu iki medeniyet arasında bir sentez yapabilecek yegâne memleket olarak görüyor, girişilecek teşebbüslerin bu istikamette olmasını tavsiye ediyordu.

Reşit Paşa'nın ve o devir aydınlarının bu mektuba ne kadar ehemmiyet verdiklerini bilmiyorum. Fakat içinde bulundukları tarihî durum, kendiliğinden Türk milletinin iki medeniyet arasında bir terkip yapma zaruretini ortaya koyuyordu. Zira bir yanda asırlar boyunca içinde yaşanılmış ihtişamlı bir mazi, öte yanda ise eserleri göz kamaştıran bir Garp medeniyeti vardı. Bunlardan ne birincisi olduğu gibi devam ettirilebilir, ne de o birdenbire ve tamamen bırakılarak, ikincisine intibak edilebilirdi. Arada mutlaka bir köprü kurmak lâzımdı. Yeni Türk edebiyatının kurucusu Şinasi, şöyle bir formül ortaya atmıştı: "Asya'nın aklı-ı pîrânesi ile Av-

rupa'nın bikr-i fikrini tezviç etmek..."

Tanzimat'tan bu güne gelen Türk kültürü incelenirse, hemen hemen her sahada birbirine zıt davranış, görüş ve duyuş tarzı ile bunların arasını bulmaya ve birleştirmeye çalışan kuvvetli bir cereyan görülür: Eskiye sımsıkı bağlı kalanlarla Avrupa'yı körü körüne taklit edenler iki zıt grubu temsil ederler. Ahmet Midhat Efendi'den başlayarak, Halide Edip ve Reşat Nuri'ye hatta daha genç nesle kadar Türk romanında, bu iki davranış tarzını temsil eden tipler alay ve hiciv mevzuudur. Bilhassa Hüseyin Rahmi, iki medeniyetin karşılaşmasından doğan bu iki zıt tipi eserlerinde bütün hususiyetleriyle tasvir etmiştir. İdealize edilen müspet tiplere gelince, onlar iki medeniyetin en halis taraflarını kendilerine göre terkip etmiş insanlardır.

Türk edebiyatında şöhret kazanmış bütün büyük şahsiyetlerde her iki medeniyete ait çeşitli unsurların birleştiği görülür. Şinasi, *Şâir Evlenmesi*'nde karagöz ile Fransız farsı arasında orijinal bir terkip yapar. Yine o, bir taraftan Garp şairlerini Türkçeye çevirirken, öte yandan *Hikmet-i Avam* dediği ata sözlerini toplar. Namık Kemal, tamamiyle Garplı mefhumlar olan "Hürriyet" ve "Meşveret" fikirlerini Kur'an'a kadar götürür. Piyeslerinin kahramanlarını Türk ve İslam tarihinden seçen büyük vatan şairi, onları, Garp tiyatro muharirlerinin teknik ve üslûbuna göre işler. Abdülhak Hâmid, bütün eserlerinde Şark edebiyatıyla Garp edebiyatı arasında mekik dokur. Arada, fazla alafranga gibi görünmekle beraber, Fransız dekadanları ile Şeyh Galib'in üslûbunu birleştiren Servet-i Fünûn nesli vardır. II. Meşrutiyet nesli daha derin ve daha geniş bir terkip yapmaya çalışır. Onlar, millî kültürün temeli olarak halk kültürünü alırlar ve onunla Garb'ı birleştirmek isterler. Bir müstesna olarak Yahya Kemal, Divan edebiyatıyla Garp estetiğini orijinal şekilde kaynaştırır. En aşırı inkılâpçılığın yapıldığı Cumhuriyet devrinde, milliyetçilik prensibi hiçbir zaman unutulmaz. Bizzat Atatürk'ün Türk tarihine vermiş olduğu değer malumdur. Yeni neslin en ileri mümessilleri olan Cahit Sıtkı, Orhan Veli ve arkadaşlarında

da İslam an'ancsi tamamiylc ihmal cdilmckle beraber, Türkçülerin halk-Garp formülünün yeni bir şekilde ele alındığı görülür.

Burada son asır Türk edebiyatının tarihini yapacak değiliz. Belirtmek istediğim nokta, Şark ve Garp medeniyetleri arasında sıkışan Türkiye'nin kendisine bu ikisini en uygun şekilde birleştirmekten başka çıkar bir yol bulamayışıdır. En Şarklı görünen tipler, meselâ Mehmet Âkif dahi, Şark'la Garb'ı birleştirmenin zaruretini çok iyi anlamıştır.

Bir asırdan beri yaşanılan tarihî zaruret, Türk aydınlarında âdeta iki uçuruma ne zaman yaklaşıldığını hissettiren bir iç sezi doğurmuştur. Aşırı muhafazakârlığa gidilince ziller çalmaya başlamış, keza millî ruha aykırı cereyanlar ortaya çıkınca da aynı uyanıklık gösterilmiştir. Türkiye'nin bugüne kadar istiklâlini ve şahsiyetini muhafaza ederek yaşıyabilmesi, iki ucun ortasını bulabilmesindendindir. Bu da bizim, tarihte büyük devletler ve medeniyteler kurmuş, tecrübeli bir millet olmamızın bir neticesidir.

Fakat şunu da itiraf edelim ki, Tanzimat'ın ilânından bugüne kadar birbuçuk asra yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen, Türk halkının büyük bir kısmı hâlâ maddî şartları ve kültür seviyesi bakımından fazla değişmiş değildir. Şüphesiz bu esnada, Garp medeniyeti eskisine nazaran daha geniş bir zümre tarafından anlaşılmış ve kabul olunmuştur. Bilhassa son yıllarda garplılışmanın temposu gittikçe hızlanmıştır. Bugün Türkiye'de üniversitelerden mezun olmuş binlerce insan vardır. Türkiye'yi ileri götüren mekanizma onların elindedir. Fakat okuma-yazma, gazete ve kitap sayısı, fabrika, imâl hacmi, ilmî araştırma, vesaire gibi karakteristik alâmetler ölçü olarak alınır ve memleket nüfusuna nisbet edilirse, en basit seviyede bile ancak yüzde yirmi-otuz nispetinde garplılaşmış sayılabiliriz. Öteyandan bin yıllık mazi ve yüzde yetmiş-sekseni o maziden kalma örf ve âdetler, inançlar ve alışkanlıklar içinde yaşıyan bir millet vardır.

Bugün bizim için mahdut bir zümrenin yüzde yirmi veya otuzun hem de oldukça sathî olarak garplılaşması kâfi değildir. Bugün

biz milletçe bir kültür ve medeniyet değişmesi problemiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Eski medeniyete ait kıymetler asırlar boyunca bu milletin içine sinmiş olarak karşımıza çıkıyor. Onun karşısında tutumumuz ne olacaktır?

Yeni fikirlerin yayılabilmesi için aydınların halk ve halkın bağlı olduğu kıymetler karşısında almış olduğu tavır son derece mühimdir. Denemesi çok kolay: Halka karşı düşmanca tavır alan bir kimse veya zümre ondan derhal şiddetli bir reaksiyon görecek veya onu kendi içine kapanmaya sevkedecektir. Halka samimi bir sevgi ve saygı ile yanaşan, onun durumunu anlıyan bir kimse veya zümre, kurmuş olduğu dostluk sayesinde ona asrın zaruretlerini anlatma imkânını bulur. Bugün için birçok bakımlardan eskimiş ve tarihe karışmış da olsa, büyük bir medeniyetin içinden gelmiş olan Türk halkı, her şeyi kavrıyabilecek bir olgunluğa sahiptir.

Bundan başka, Türk aydınının kendi kendisine sorması lâzım gelen mühim bir sual vardır: Bizim bin yıllık, hatta daha önce Orta Asya'da geçen binlerce yıllık mazimizin bir değeri ve mânası yok mudur? Onda, bugün için dahi değerini muhafaza eden ebedî ve beşerî bir takım temel kıymetler mevcut değil midir? Bu suale cevap vermek için bizi tatmin edecek en emin yol, Avrupalı'nın kendi mazisi ve umumiyetle insanlığın mazisi karşısında almış olduğu tavırdır. Garp medeniyetini biraz yakından tanımış olan her aydın bilir ki, durmadan yeni şeyler icad eden ve ilerliyen Garp, hem kendi mazisine, hem de başka milletlerin, hatta iptidaî kavimlerin kültürlerine karşı derin bir alâka gösterir. Bu sadece ilmî bir tecessüsten ileri gelmez. Garplı bir insanoğlunun yeryüzünde yaşadığı tarihî tecrübenin derin, beşerî bir mânası vardır. Bugünkü sosyoloji ve psikoloji, bir zamanlar bütün dünya kültürünün temelini teşkil eden mitlerde, insan ruhunun ve kâinatının gizli kuvvetlerinin sembolik ifadelerini buluyor.

Bin yıl bizim de içinde yaşadığımız, inkişafına ve dünyaya yayılmasına büyük yardım ettiğimiz İslam medeniyeti, Hıristiyanlık ve Budizm ile beraber insanlığa şekil ve mâna vermiş, tarihi değiş-

tirmiş en mühim kültür hadiselerinden biridir. Biz ona karşı nasıl kayıtsız kalabiliriz? Biz, İslam dinini ve İslam medeniyetini sadece millî mâzimizin çok mühim bir safhası olarak değil, beşer kültürünün derinliğine nüfuz etmek bakımından da incelemeye mecburuz.

Türkiye'de İslamiyet'in incelenmesi ve aydınlatılması aynı zamanda Türk halkının yükseltilmesi demektir. Zira bugün artık iyice anlıyoruz ki, halkın inançları arasında çeşitli kaynaklardan gelme, İslamiyet'le alâkası olmıyan birçok yabancı unsurlar karışmış ve bunlar İslamiyet'i içinden çökertmiştir. Mehmet Âkif *Safahat*'ın da bu noktayı çok güzel belirtir. Fakat bu karışma ve bozulma vâkıasını, ilmî olarak ortaya koymak icabeder.

Bir Avrupalı aydın için, din ve tarihin tetkiki ve onda beşerî kıymetlerin aranılması gayet tabii bir hadise olmakla beraber, hayret edilecek bir şeydi ki, bizde ünivesite öğretim üyeleri arasında dahi buna lüzum görmiyen veya bundan korkanlar vardır. Geçenlerde bir doçent hem de bir felsefe doçenti âdeta gururlanarak; "Bizim, yani genç neslin bu mazi ile hiçbir alâkası yoktur. Bizi yalnız ve yalnız Batı medeniyeti ilgilendirir. Halka en ilmî şekilde de olsa, dinden ve tarihten bahsetmek tehlikelidir ve devrimlere aykırıdır" diyordu. Üniversite hocaları arasında böyle düşünen daha birçok kimse vardır. Garp kültürüyle beslendikleri halde, böylelerinin Garp'ta dine ve tarihe muhtelif bakımlardan verilen değeri, yapılan araştırmaları bilmemeleri veya bilseler bile bunun mânası üzerinde düşünmemeleri hayret vericidir.

İtiraf edelim ki, biz kendi dinimizi, mazimizi Garplının bizi bildiği kadar da bilmiyoruz. Avrupa'da İslamiyet ve Türkoloji sahasında çalışanların sayısı İslam âlemindekinden daha fazladır. Hayatını Türk mimarîsini tetkike vermiş olan Profesör Albert Gabriel, İstanbul Üniversitesi'nde öğretim üyelerine bir konferans vermiş ve kendisinin "Hepimizden çok Osmanlı olduğunu" söyliyerek, mazimize ve san'at eserlerimize karşı gösterdiğimiz kayıtsızlığı tenkit etmiş, bizi utandırmıştı.

Tanzimat'ın ilk yıllarında görülen hakikat, Şark medeniyetiyle

Garb medeniyeti arasında bir sentez vücuta getirme zarureti, ehemmiyetini hâlâ muhafaza etmektedir. Bir asırdan beri yapılanlar, yapılması lâzım gelenlerin yanında küçük denemelerden ibarettir. Biz henüz ne kendi kültürümüzün, ne de Garp kültürünün derinliğine ulaşmış değiliz. Her iki sahada da yapılacak daha namütenahi iş vardır.

Bu nevi araştırma ve denemelerin yüksek kalitede olması için Türk üniversitelerinin bu problemler üzerine ciddiyetle eğilmesi lâzımdır. Şurada burada Türk üniversitelerinin belli ve muayyen yüksek hedefleri olmadığından şikâyet ediliyor. İhtisasa dayanan bugünkü ilim, Üniversiteleri kendiliğinden dağıtmak ve parçalamakla beraber, onlar bütün araştırmalarını muayyen bir hedefe doğru yöneltebilirler. Bu hedef Türkiye'nin temel davalarının bağlı bulunduğu Şark ve Garp medeniyetlerinin derinliğine ve genişliğine tetkikinden başka ne olabilir? Bilhassa, yeni kurulan Atatürk Üniversitesi'nin, içinde bulunduğu çevre de göz önüne alınarak, bu meseleleri incelemesi çok yerinde olur kanaatindeyim.

BATIL İTİKATLARLA MÜCADELE

Batıl itikat nedir? Tabiat, insan ve cemiyet hakkında beslenilen yanlış fikirdir. Yanlış fikirlerle mücadelenin müspet şekli, onların yerlerine doğrularını koymaktır. Bir insanı inandığı fikirlerin yanlışlığına ikna etmek için, onu tehdit etmenin hiçbir faydası yoktur. Namık Kemal "Hürriyet-i efkâr" makalesinde bu noktayı çok iyi anlatmıştır.

"Bir adamın velev taşlarla beyni ezilsin, fikirince kanaat ettiği tasdikatı tagyir etmek kabil midir? Velev hançerle yüreği paralansın, vidanınca tasdik ettiği mûtekatı gönlünden çıkarmak mümkün olabilir mi? Demek ki, naklî, aklî, hikemî, siyasî, ilmî, zevkî, her nevi efkâr zaten serbest, zaten tabiidir. Değişirse, kimsenin icbâriyle değil, tabiatın ilcasiyle değişir... Pek kanlı, pek hatalı, pek müteaddit tecrübelerle sâbit olmuştur ki fikre galebe, yine mücerret fikrin şanındandır. Maddiyat, teaddiyet-i efkâr üzerine teslît olunca barıta dokunan ateş veyahut buhara hadden ziyâde icrâ olunan tazyik hükmünü vermek mukarrerdir".

İtiraf etmek lâzımdır ki, eski Namık Kemal zamanımızın bir çok sözde münevverlerinden çok daha yeni ve ileridir. Yapılan bunca tecrübelere rağmen, hâlâ yanlış fikirleri ortadan kaldırmak için en kaba usullere baş vuruluyor; insanlar hapse atılıyor, elleri kelepçeli olarak şehirden şehire sürülüyor, aç bırakılıyor. Ve işin acı tarafı, bunların "inkılâp" ve "hürriyet" adına yapılır gibi gösterilme-

sidir. İnkılâptan ve hürriyetten nefret ettirmek için bundan daha iyi bir yol bulunamazdı.

En korkunç batıl itikat, şüphesiz, yanlış fikre karşı cebir ve kuvveti harekete getirmektir. Her şeyden önce, bu batıl itikattan kurtulmamız lâzımdır. Çünkü gerçekten inançlar üzerinde baskı müspet bir tesiri yoktur. Dikta rejimilerinin hatası, medenî fikirler manzumesi olan inkılâpları, gayrimedenî usullerle halka kabul ettirmeğe çalışmalarıdır. Bu korkunç baskıdır ki, halkta onlara karşı derin bir nefret uyandırır, daha kötüsü, batıl itikatlara daha fazla sarılmasına sebep olur. Yüzde sekseni cahil olan bir milletin asırlardan beri kafasına yerleşmiş fikir ve itiyatlar, bir hamlede, birdenbire ortadan kaldırılmak istenildi. Bu suretle dünyaya imkânsız bir mucize gösterilecekti. Fakat tabiatte olduğu gibi cemiyette de mucize yoktur. Çalışma vardır. Binbir vasıta ile bu millet cehaletten kurtarılacak yerde, en kolay usule, zora baş vuruldu. Mektep açılacak yerde hapishane açıldı. Kalem yerine kılıç kullanıldı. Bunca tecrübeden sonra neticeyi görüyoruz: Hürriyet hâkim olmağa başlayınca, diktatörlüğün baskısı altında sinmiş ve gizli gizli hayatına devam etmiş batıl inançlar, birdenbire ve kuvvetle tekrar ortaya çıktı. Bundan dehşete düşenler, tekrar zorba metoduna baş vurulmasını tavsiye ediyorlar. Geçmiş tecrübelerden yine ders alınmadan aynı hataya devam olunuyor.

Büyük şehirlerde, maddî ve mânevî şartları müsait olanların okumaları, aydınlanmaları, ileri fikirli olmaları gayet tabiidir. Bir köy çocuğu da onların yerinde olsa aynı seviyeye yükselirdi. Fakat maddî, mânevî yükselme imkânları bulunmıyan yerlerdeki bedbahtların sizin gibi aydın fikirli olmalarını nasıl bekleyebilirsiniz? En geri medeniyet şartları içinde yetişen milyonlarca vatandaş kitlesinin avrupalıca hareket etmesini beklemek bir batıl ümitten başka nedir? Bu devlet, bu milleti okutmak ve aydınlatmak için şimdiye kadar fiilî olarak düşünülürse mahkûm edilmesi, hapse atılması, cezalandırılması lâzım gelenler, ellerinde hiçbir imkân olmadığı için cahil kalan zavallı insanlar değil, bu memleketi idare edeceğiz,

ileri götüreceğiz diye başa geçip de kendi zevklerinden, servetlerinden başka hiçbir şey düşünmiyen hodgâm idare adamlarıdır. Mesul olan onlardır.

Bizim bütün meselemiz, medeniyet ve kültür üzerinde toplanıyor. Hakikî ve sağlam inkılâp, bütün bir milleti bulunduğu hayat seviyesinden daha yüksek, daha ileri bir seviyeye ulaştırmaktır. Bir kaç büyük şehrin beş-on bin münevverinin değişmesi ile bir memlekette gerçek bir inkılâp vücuta gelmiş olmaz. Ötede milyonlarca insan hâlâ asırlardan beri sürüklediği cehalet ve sefalet hayatını devam ettirirse, yapılan işlere büyük işler nazarı ile bakılamaz. Yaptığımız işleri göklere çıkarmakla sadece yalan söylemiş olduk. Hakikate gözlerimizi kapadık. Kendi dar muhitimizin içindeki sun'î değişmeleri, memlekete şâmil, gerçek köklü ve temelli inkılâplar zannettik. Yüzüne bakmadığımız halk, yıllardan sonra birdenbire eski sefalet ve cehaleti ile karşımıza çıkınca ondan nefret ettik. Ona gerici, yobaz, mürteci dedik. Karikatürcülerimiz onları en gülünç şekillerle göstererek sözde ileri fikirli şehir münevverlerini güldürmeğe çalıştı. Bu merhametsizce tepeden bakışın bir ahlâksızlık olduğunu hissetmedik.

Hiç kimseye zararı olmıyan, itaatli, kendi halinde Türk halkının hakikat bildiği imanına sarılışı ile ona tecavüz eden, onu durmadan lekcliyen ve kötüliyen sözde ileri fikirlileri mukayese edince, insan, bütün cehaletine rağmen halktan tarafa çıkıyor. Onun bu masum davranış tarzında bir asalet buluyor.

Cahil köy hocaları, istismarcı üfürükçülerle başa çıkamıyan bir hükûmet karşısında halkın duyduğu his nedir, bilmiyorun. Halk herhalde şöyle düşünüyor: "Ben mustarip iken benim derdime yalan yanlış da olsa bir çare arıyanlar bunlardır. Ben, tabiat, insan cemiyet hakkında hiçbir fikre sahip değilim. Bu adamlar bir şeyler söylüyorlar; aksini söyliyenler olmadığına göre bunlar haklıdırlar. Şehre gittiğim zaman iyi giyinmiş beyler gördüm. Evleri, barkları, hayatları güzel olduğuna göre benden ve bizim köy hocasından daha başka şey bildikleri muhakkak. Fakat onların yanına yanaşmak

kabil değil ki... Tüccarına giderim beni aldatır, memuruna giderim, beni hor görür; askerlikte de onların ne biçim adamlar olduğunu gördüm. Onlarla anlaşmak güç. En iyisi yine bizim köy. Tarlamız öküzümüz, imanımızla biz başka bir âlemiz. Şehirli olmak iyi ama bunun yolu bizler için kapalı."

Halkı anlamak için onun seviyesine inmek, onun hayat şartlarını ve bu hayat şartlarına sımsıkı bağlı olan inançları ve örfleri benimsemek lâzım. Halk, şehirden değil, kendi içinde anlaşılır.

Ve halka gerçekten medenî fikirleri aşılamak istiyorsak, evvelâ şu tepeden bakan ileri fikirli davranış tarzımızı, gösterişçi halimizi bırakalım. Bir insanı, bilhassa basit bir insanı, cahil bir insanı aydınlığa götürmenin büyük bir maharet, sabır, bilgi ve her şeyden önce sevgi istediğini bilelim.

Alain, bir insanı ikna etmenin en iyi yolu onun fikirlerinden hareket etmektir, der. "Hayır!" diye söze başladınız mı karşınızda derhal bir düşman yaratırsınız. Anlayışlı, kültürlü insanlara karşı hayır diyebilirsiniz. Fakat yanlış inançlarına sımsıkı bağlı bir insana karşı yapılacak ilk muamele dostluk olmalıdır. Sonra bütün yanlış fikirlerden doğrularına gitmek mümkündür. Bunun sırrını da filozoflardan öğrenebilirsiniz. Hiç batıl itikat yoktur ki, maharetle tefsir edilirse, daha doğru fikirlere gitmek için başlangıç olmasın. Bu yol bizde hiç denenmemiştir. İleri fikirleri hap gibi yutanlar, kudurmuş gibi etraflarına saldırıyorlar. İleri fikirleri onların sesinin tonunu daha değiştirmemiştir. Bekledikleri klişeleri cahilin kalbine hançer gibi saplamak isterler; bundan vahşice bir zevk alırlar.

Eğer biz halkı yükseltmenin yolunu bilseydik, işe dini inkâr ile değil, dini tasdik ile başlardık. Çünkü halk, henüz batıl itikat seviyesindedir; gerçek dini bilmez. Halkı gerçek din seviyesine ulaştırdıktan sonra, oradan felsefeye, oradan ilme, oradan tekniğe doğru gidebilirdik. Beşeriyet tarihi bu yolu takip etmiştir. Her cemiyet, her insan bu büyük merhaleleri katetmek suretiyle en ileri seviyeye yükselir.

Ama siz, bizim işimiz acele, biz birdenbire en iptidaî çağdan

yirminci asır medeniyetine yükselmek istiyoruz; böyle uzun, dolaşık, ihtiyatlı, bin bir emek ve dikkat istiyen hareketlere girişecek vaktimiz yok diyorsunuz. O zaman yapacağınız şey şüphesiz, şimdiye kadar yaptığınız gibi olacaktır: Jandarma, polis, hapishane, dayak, tehdit, tezyif! Ne güzel, ne ileri medeniyet vasıtaları!

DİN VE İLİM

Dindarlığı, çağını ve ilerisini görmesine engel olmıyan, bilâkis kutsal bildiği kıymetlerin yıkıldığını görerek üzülen ve onları yaşatmak için, içinde yaşadığı toplumun maddî ve mânevî şartlarını objektif bir tetkike tabi tutan Âkif, 1919 yılında çıkan *Asım*'ın sonunda, sözü, Avrupalı âlimlerin, daha o devirde atom, kendi tabiriyle "maddenin kudret-i zerriyesi" üzerinde yaptıkları araştırmalara getirerek şöyle der:

Sen geçenlerde demiştin ki: "Yazık hâlâ biz,
Dünkü ilmîn bîgânesiyiz, câhiliyiz."
İşte fıkdânı bu ihmâl edilen ma'rifetin,
Nesli bir acze düşürmüş ki, bugün, memleketin
Bir yığın kuvveti var, hem ne tabiî de, henüz,
Biz o kuvvetlere eller gibi hâkim değiliz!
Yarının ilmî nedir, halbuki? Gayet müthiş:
"Maddenin kudret-i zerriyesi" uğraştığı iş.
O yaman kudrete hâkim olabilsem diyerek,
Sarf edip durmada birçok kafa binlerce emek,
Onu bir buldu mu, artık bu zemin: Başka zemin.
Çünkü bir damla kömürden edecekler te'min,
Öyle milyonla değil, nâmütenâhî kudret!...
İbret al kendi sözünden, aman oğlum, gayret!

Âkif'in bu mısralarını Türkiye'de bütün dindarların ve açık veya gizli din aleyhtarlarının okumalarını ve daima hatırlarında tutmalarını isterdim. Çünkü Türkiye'de, herkesin bildiği gibi, nüfusun büyük bir kısmını teşkil eden dindar halk tabakası ile, memleketin ilerlemesini, kendi deyimlerince "yobazlık" ve "Ortaçağ kafası"nın bırakılmasında gören mahdut aydınlar takımı arasında, Âkif'in de eserlerinde kuvvetle belirttiği bir tezat, bir "uçurum" vardır.

Bunlar; birbirleriyle muhtelif şekillerde çırpışıyor; bundan birtakım sosyal gerginlikler, çatışmalar, isyanlar ve ihtilâller doğuyor. Biz ikiyüz yıldanberi bir "kültür değişmesi buhranı" içinde yaşıyoruz. Bin yıllık Ortaçağ medeniyeti ile Batı'da XVII. yüz yıldan sonra gelişen teknik medeniyet arasında, bütün dünyada vukua gelen büyük buhranın bir parçasıdır bu. Teknik medeniyet gittikçe ilerliyor ve her gün, inşa ettiği asfalt yollar, demir yolları, hava yolları, vapurlar, trenler, uçaklar, otomobiller, fabrikalar, radyolar, televizyonlar, frijiderler ve daha bir sürü icadı ile yeryüzünü, kelimenin tam mânasiyle istilâ ediyor. Bunun karşısında alınacak üç tavır vardır: Birincisi, eski medeniyetin kabuğu içine çekilerek, onu görmemezlikten gelmek, çağına kayıtsız kalmak, tevekkül ile kurtarıcı ölümü beklemek: Kelimenin tam ve hakikî mânası ile "gerici" tavır budur. İkincisi bunun tamamiyle zıddına tarihi, geniş kitlenin içinde hâlâ devam eden inançları hiçe sayarak yıkmak, Rusya ve Çin'de komünistlerin yaptığı gibi çok "cezrî" bir tavır almak. Bizde böyleleri kendilerine "ilerici" adını veriyorlar. Üçüncüsü ve bence mâkul olanı, sosyal bünyeyi fazla sarsmadan, halkı aydınlatarak, en az çatışma olan sahalarda ilmî usullerle çağdaş medeniyeti memlekete yerleştirmek.

Hâlâ dinî müesseselerini muhafaza eden Batı'nın takibettiği yol bu olduğu gibi, Türkiye'nin ve komünist olmayan diğer milletlerin gittikleri yol da budur.

İtiraf edelim ki, bu yol, güçtür, pek çok emek, dikkat ve düşünce ister. Avrupa dışında bu yolu takip eden bazı milletler, meselâ Japonlar çok ileri gitmişlerdir. Türkiye de dahil, az gelişmiş memle-

ketler, fazla ilerliyememişlerdir. Bu gecikme, komünistleri sabırsızlığa sevk etmekte ve kendi metotlarının haklı olduğuna bir delil sayılmaktadır.

Üçüncü yolun başarı kazanmasında mutlak yerine getirilmesi icabeden bazı şartlar vardır. Bunlardan biri halkın kalkınmaya iştirakini sağlamak için ötedenberi inandıkları ile çağdaş medeniyet arasında hakikî ve samimî bir münasebet kurmak -ki bizde Ziya Gökalp, Mehmet Âkif ve daha başka milliyetçi mütefekkir ve sanatkârların yapmıya çalıştıkları şey budur- ikincisi, çağdaş medeniyeti halka faydalı bir şekilde tatbik edecek iyi yetişmiş bir "mütehassıslar ordusu" teşkil etmek.

Halk, din ile çatışmıyan her sahada kendine faydalı bütün yenilikleri benimser. Bu saha sanıldığından çok daha fazla geniştir. Bütün istihsal, ulaştırma, haberleşme, yayın, eğlence, eğitim alanlarını içine alır. Bence, Türkiye'nin sarsıntısız bir şekilde ilerlemesi, bu sonuncu sahalarda halkla çatışmadan, bilâkis, onunla işbirliği yaparak, plânlı bir şekilde çalışmaya bağlıdır. Halkla dinî konularda hiçbir münakaşa yapmıyan, hatta onun sosyal şartlara bağlı batıl inançlarını müsamaha ile karşılıyan, ona faydalı olmak için gece gündüz çalışan iyi yetişmiş bir teknik zümre, Türkiye'nin maddî ve mânevî cehresini kısa zamanda değiştirebilir.

Daha okuma-yazma bilmiyen, çok iptidaî şartlar içinde yaşıyan halkın kutsal inançlarına karşı, bazı "ileri" aydınların almış oldukları saygısız, tecâvüzkâr tavır, onlarda bir içe kapanma, direniş, hatta karşı koyma hissi doğuruyor ki, bu ilerlemeye büyük bir engeldir. Halkı iyi niyetle yetiştirmek istiyenler onun kutsal bildiği kıymetlere karşı da saygı duyarlar, onların arasından ileriye gidecek yollar ararlar. Üzerinde düşünülürse, böyle yollar olduğu görülebilir. İşte Âkif'in gittiği ve hâlâ tesiri olduğu yol.

Âkif, bugün Türkiye'de en çok okunan ve sevilen şairlerden biridir. Bunun sebebi, onun, hakikî bir ihtiyaca cevap vermiş olmasıdır. Âkif, İslam dininin beşerî ve ebedî kıymetleri ile çağdaş medeniyet arasında köprü kurmuş olanların en başarılılarındandır.

Türkiye'de Âkif gibi düşünen, din ile çağdaş medeniyeti uzlaştırmaya çalışan pek çok insan vardır. Bu yol bana bilhassa pratik sahada çok verimli görünüyor. Din ile ilim arasındaki nazarî çatışmaları hal edecek olan filozoflarımız henüz yetişmemiştir. Bugün bize lâzım olan "halk ile el ele vererek", onun büyük potansiyel kudretinden istifade ederek ilerlemektir. Çağdaş medeniyete karşı koyan, halkın din duygusunu ilim ve teknik ilerlemeye engel olacak tarzda istismar eden "yobaz"lara karşı da Âkif ve Âkif gibi düşünenler, dini toptan ilga etmek istiyenlerden daha iyi mücadele edebilirler. Zira selim akıl sahibi halk, onları kendisine daha yakın bulur.

Barış yolu... Sevgi yolu... Büyük Yunus'un gittiği yol, bizi bu beyhude çekişmelerden kurtarabilir. Ne diyordu Yunus, bu dünyada kendi vazifesini belirtirken:

Ben gelmedim da'vi için
Benim işim, sevi için,
Gönüller, dost evi için,
Gönüller yapmıya geldim.

Yunus gibi, Mevlâna gibi, Hacı Bayram gibi büyük, en ileri, en insanî fikirleri dinin içinde bulmuş bir milletin çocuklarıyız. Mazi ve halk bizi, birbirimize sevdirecek, yükseltecek, ileri götürecek kıymet ve kuvvetlerin hazinesidir. Onlardan faydalanmamak, bana akılsızca bir iş gözüküyor.

İslamlaşmadan önceki Türklerin inandıkları en üstün kıymet kahramanlıktır. Anadolu Türklerinin efsanevî atası olan Oğuz Kağan, vahşi hayvanlara ve etrafındaki kavimlere galebe çalan, ideal kuvvetli insan tipidir. Onu harekete getiren en büyük ihtiras, kuvvetini başkalarına tanıtmak ve dünyayı fethetmektir. Başbuğ olduğu zaman verdiği ziyafette gayesini şu sembolik kelimelerle hülâsa eder: "Güneş bayrak, gök çadır!" Gök tüylü, gök yeleli büyük kurdun rehberliğinde yaptığı seferlerde, buz diyarlarından ateş diyarlarına kadar, geniş ülkeler fetheder. Bir efsane olmakla beraber, bu destan, İslamlaşmadan önceki Türk tarihinin anahtarını verir: Milâttan önce Çin sedlerini diktiren, milâdî IV. asırda tâ Paris kapılarına kadar dayanan muazzam bir hareket!

Destanların ve tarihlerin ortaya koymuş olduğu mizaç, İslamlaştıktan sonra da devam etmiş, tâ bugüne dek bizi dünya milletleri, kahraman, ölümden korkmayan bir millet olarak tanır.

Anadolu Türk tarihini okuyanlar, bu tükenmez mücadelenin hârikalı örneklerine rastlarlar. İnsan bunların karşısında olmuş bir vâkıayı değil de, büyük bir sanatkâr tarfından yazılmış bir destan okuyorum sanır. Stefan Zweig, İstanbul'un fethini, üstün bir muhayyilenin gerçekleşmesi telâkki eder. Onda insan irâdesinin şahane bir misalini bulur.

Bu ikinci safhada, kahramanlık, tek başına yalnız kendi kendi-

si için bir gaye değildir; mânevî bir ideale bağlanmıştır: İslamlık! Anadolu Türk tarihi tâ Malazgirt'ten İstiklâl Mücadelesi'ne kadar, kahramanlık ve din duygularının müşterek eseridir. Bütün Selçuk, bütün Osmanlı, bütün İstiklâl Mücadelesi kahramanlarını harekete getiren en kuvvetli ruhî âmil, galebe çalma iradesi, köle olmamak arzusu ve din duygusudur. Tarihî vesikaları tarafsız olarak okuyunuz. Her sahifede bu kıymetlerin hâkim olduklarını göreceksiniz. Yahya Kemal, Türk tarihinin ruhunu hülâsa eden şiirlerinde bu kıymetleri vuzuhla belirtir. "Gedik Ahmet Paşa'ya gazel" şiirinde, imparatorluğu harekete getiren ruh şöyle ifade olunmuştur.

Gark-ı nûr olmalı imân-ı Muhammedle Frenk
Bu sefer Rim Papadan Hazret-i İsâ'ya kadar!

En son büyük maceramız olan İstiklâl Mücadelesi'nin kahramanlık ve din duygusu tarafından başarıldığını da, çoklarının üzerinde düşünmeden tekrarladıkları İstiklâl Marşı'nda bulabilirsiniz. I. Meclisin kabul ettiği bu marşı Mehmet Âkif yazmıştır. Kuvayi Milliye ruhunu en iyi ifade eden odur. O devri anlamak istiyenler Âkif'i okumalıdırlar. Sahte tarihçiler, tarihimizin mânasını bozmak istiyorlar; halbuki o mâna bizim mânamızdır.

İslamlaşmadan önceki ırkın hareketi olduğu halde, İslamlaşmadan sonraki şahlanış, ırkın hududunu aşar, büyük İslam kavimlerinin müşterek hareketleri içinde yer alır. Türklük, İslamiyetle beşerî kadrosunu genişletir; beynelmilel bir misyonu temsil eder. Orta Asya'da Arap memleketlerinde, İran'da, Hindistan'da, Anadolu ve Rumeli'de, İslam medeniyetini benimsemiş Türkler nizam verici büyük bir kuvvet olarak tanınırlar. Dünya tarihleri daha yakın zamanlara ait olan bu hadiselerden uzun uzun bahsederler. Türk milletinin İslamlık içindeki macerası ciltler ve kütüphaneler doldurur.

Birinci devrede maddî kuvvete inanan Türklerin mânevî kuvvete inanmaları kolay olmamıştır. Kahramanlık ile din arasında bazan çarpışma, bazan uzlaşma vardır. Daima galip gelen, tepeden maddî kuvveti yenmek için asırlar boyunca derin ve geniş mücade-

le açılmıştır. Camiler, tekkeler, medreseler bu gaye ile kurulmuştur. Maddî kuvveti tamamiyle yenmek için onun hiçbir değeri olmadığını ileri süren felsefeler ve tarikatlar tesis edilmiştir. Ancak bu sayede "Kalın Oğuz beyleri"nin mizacı yumuşatılabilmiştir.

Bu sonsuz çalışma ile Türklük maddî plândan mânevî plâna geçti. Aşmak, ötelere aşmak ideali, bu sefer mânevî plânda kendini göstermeye başladı. Yunus'ta bu mânevî akımın şiir haline geldiğini görürsünüz. Şeyh Galib, bu hamleyi:

Bir şulesi var ki şem'-i cânın
Fânûsuna sığmaz âsumanın

mısraları ile ifade eder. Fuzulî, Oğuz Kağan'ın kavmini sefere davet etmesi gibi, insanları ideal ülkelere doğru seyahate çağırır:

Gelin ey ehl-i hâkikat, çıkalım dünyadan
Gayr yerler gezelim, özge safâlar görelim!

Bu mânevî hareket o kadar ileriye götürülür ki, neticede Türklük, hemen hemen yeryüzünde yaşadığını unutur. Eskiden dünya fethine çalışırken, şimdi dünya terkedilmek, yıkılmak istenir. Âkif Paşa'nın "Adem Kasidesi"nde, kâinatı yok etmek istiyen müthiş bir dinî nihilizm bulunur.

Biz tarihimizde daima aşırıya gitmiş milletiz. Bu hem bir meziyet, hem bir kusurdur. Meziyettir, çünkü bu irade taşkınlığını, kuvvet ve felsefesini gösterir. Kusurdur, çünkü bir uca giden öbür ucu unutur. Halbuki bu yeryüzündeki hayat, ölçü ve muvazeneye dayanır. İslam Türk tarihinin en parlak devirleri, kahramanlık ile dinin, madde ile mânanın birleştiği devirlerdir. Çok acı tecrübelerden sonra işlediğimiz kusurun farkına vardık.

Tanzimat sıralarında Garb'tan üzerimize hücum eden orduların arkalarında, yeni bir hakikat ile karşılaşırız: İlim! Dünyanın ilmî! İlim, içinde yaşadığımız dünyanın zaruret ve kanunlarını bilmek demektir. İslamlaşmadan önceki Türklük, dünyayı fethedile-

cek bir "şikâr" telâkki ettiği için, onu tetkike pek lüzum görmedi. Zaten bulunduğu medenî seviyede bunu yapmasına müsait değildi. İslamlaştıktan sonra, dinî idealin yanında, yine Garb'tan, Yunan'dan gelen bir ilmî düşünce faaliyeti başladı (Farabî). Fakat âhiret ön plâna alındığı için bu dünyaya fazla ehemmiyet verilmedi. İmparatorluk yıkılmaya başladığı sırada, yeryüzünün katı şartlarının farkına vardık. O günden bugüne Türk münevverlerinin söylediği en mühim kelime "ilim" ve "fen" oldu.

İslamlaşma tarihimiz de gösteriyor ki, bir medeniyet devresinden başka bir medeniyet devresine, eski bir kıymetten yeni bir kıymete geçmek kolay olmuyor. İfrata gidiliyor. İslamî devreye girince mağrur Türk'ün kahramanlık damarını yumuşatmak için ne kadar uğraşılmış, neler söylenmiş, neler yazılmıştır. Bu mânevîleştirme hareketine katılanlardan biri olan büyük Yunus Emre'nin *Risaletünnüshiye* adlı mesnevisini bir de bu gözle okuyunuz. Koca şair, atın üzerindeki Alp'ı yere indirmek, secdeye kapandırmak için ne kandırıcı sözler söyler.

Dinî ifrat nasıl mutlak surette maddî kuvvetin red ve inkârı şeklinde tecelli etmiş ise, ilmî ifrat ta dinin red ve inkârı şeklinde tezahür etmiştir. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e gelinceye kadar din ile ilim arasında bir uzlaştırma yapılmaya çalışılmış, felsefî kültür noksanlığı dolayısıyle buna muvaffak olunamamıştır. Zira dinden doğrudan doğruya ilim ve tekniğe geçilemez. Arada felsefî bir merhale geçirmek şarttır. Biz bu buhran içinde yaşarken teknik, dünyayı alt üst etmeye başladı. Hatta Avrupa'da tekniğin aşırılığına bir reaksiyon baş gösterdi. Zîra mânevî kıymetleri yıkan ilim, kendi kendisini gaye edinen teknik insanın aleyhine dönmüştür. Komünist Rusya, tekniği bir din haline getirerek, hem kendi idaresindeki milyonlarca insanı köle yaptı, hem de bütün dünyayı tehdide başladı. Bize de, "turrum turrum, makineleşmek istiyorum" diyen sapıklar, sadece dine değil, aynı zamanda millet aleyhine döndüler. Vatana ihanet ettiler. Bütün dünya ile beraber, bugün biz de, insanları köle yapmak istiyen, kahramanlığı, hürriyet ve kutsiyet duygusunu

ortadan kaldırmağa çalışan bir ideolojinin korkunç tehdidi karşısında bulunuyoruz.

Makine icat olunduğu zaman hayvanın yerine konulmuştu. Şimdi insan makineye koşulmak isteniyor. Bu bizim değil, bütün dünyanın meselesidir. Acaba insanlık bu çıkmazın içinden nasıl kurtulacak? Bizde bu buhran, başka memleketlerden daha hafif seyrediyor denilebilir. Zira henüz memleketimizde ilim ve teknik, Avrupa, Amerika ve Rusya'da olduğu şekilde içtimaî hayatımıza hâkim değildir. Tâbir caizse, biz ilim ve tekniğin henüz romantizimini yaşıyoruz. Anadolu köylüsü, traktörü bir gelin arabası gibi kullanıyor. Otomobil işten ziyade bir lüks vasıtadır, ilh.

Bu devreyi yaşamamız zarurî idi. Bu, beşeriyet tarihinin aşılması lâzım gelen bir merhalesidir. Bizim tarihimiz de bugün beşeriyet tarihinin büyük macerasına katılmış bulunuyor. İslamlaşmadan önce ırkî, İslamlaştıktan sonra dinî safhayı yaşayan Türklük, bugün daha geniş bir insanlık kitlesi ile mukadderat birliği yapmıştır. Kore'de şehit düşenler, tarihin kendilerine yüklediği bir fikir için öldüler. Bu fikir, asrın fikridir: İnsanın mânevî kıymetlerini hiçe sayan mutlak materyalizme karşı isyan! Kore'de maddeyi Tanrı olarak tanıyanlara karşı insanın mukaddes haklarını müdafaa ettik. Münevverlerimizin üzerinde çok durmadıkları bu mâna gün geçtikçe daha fazla vuzuh kazanacak, herkesin fikri olacaktır.

Öyle görünüyor ki, insanlık, devir devir birbiri ile uyuşmaz gibi görünen çeşitli kıymetler tanıyor. Bir kıymetten ötekine geçerken derin buhranlar geçiriyor. Kendi tarihimizden bu buhranları gayet açık olarak müşahede ediyoruz. Mes'ut anlar, birbirine zıt kıymetlerin terkip olunduğu devirlere rastlıyor. Acaba bugün yaşadığımız buhran da bu terkibe doğru gitmenin ıstıraplı işareti olmasın? Hiç değilse kendi millî tarihimiz içinde, belki de bütün insanlık için mânalı olan bir terkibin, yani kahramanlık, din ve ilmîn, Kore'de çarpışan Mehmetçiğin, kendisinin de farkında olmadığı, fakat çok güzel temsil ettiği tarihî mânayı tahlil edince, ben bu terkibin formülünü bulur gibi oluyorum! O, kahraman bir ırkın çocuğudur

(kahramanlığı yaşamasının birinci şartıdır), mukaddes kıymetler için şehadeti göze almıştır (mukaddes kıymetler tanımıyan bir hayat, hayvanî bir hayattır) ve o, ilim ve teknik ile techiz edilmiştir (bunlarsız dünya şartlarına uyulmaz). Onun temsil ettiği bu terkibi bütün içtimaî hayatımızda gerçekleştiremez miyiz? Milletler idrâk ederler, bugünkü buhranımızın mânası, kıymetlerin altüst olmasından ve bir terkip zaruretinden başka nedir?

Alelâde zamanlarda vatandaşlar kendi işleri güçleriyle uğraşırlar, umumiyetle ferdî hayatlarından ve menfaatlerinden başka bir şey düşünmezler. Hatta birbirlerine karşı kin ve nefret hissi duyarlar. Bu esnada onları birleştiren pek az şey vardır. Ticarî, siyasî, meslekî bazen fikrî gayeler etrafında mahdut gruplaşmalar olur. Fakat bunlar bir millete bütünlük verecek genişlikte ve kudrette olmadıkları gibi, bu amacı da gütmezler. Zaten bu teşekküllerin içinde ihtilâflar hiçbir zaman eksik olmaz. Şahıslar ve hizipler açık veya kapalı yoldan birbirleriyle durmadan çarpışırlar.

Bir cemiyette fertleri birleştiren müşterek kıymetler ve müesseseler bulunmadığı veya bunlar tesirlerini kaybettikleri takdirde, o cemiyet görünüşteki bütünlüğüne rağmen içinden parçalanır, kum tanelerinden mürekkep bir yığın haline gelir. Şiddetli bir rüzgâr bu kum tanelerini savurduğu vakit, bunlar tesadüfî olarak ve geçici bir zaman için şurada burada toplanırlar. Fakat yeni bir esinti onları tekrar dağıtır, başka bir şekle sokar. Böyle bir toplulukta insicam, süreklilik ve mukavemet yoktur. Onu içten veya dıştan yıkmak zor bir iş değildir.

Cemiyetlere bütünlük, süreklilik ve dayanıklılık veren âmiler, tarih şuuru, din, an'ane, müşterek kültür, içtimaî heyecan gibi kuvvetlerdir.

Tarihin eseri olan millet, ancak mazisini tanıdığı, bildiği, sevdiği ve içinde onun mânasını yeniden yaşadığı nispette millî bir

şahsiyet sürekliliğine yükselir. Mazisini unutan bir topluluk, hafızasını kaybeden bir insan gibi anormal belirtiler gösterir.

Din; ibadetleri, duaları, mabedleri, merasimleri, bayramları ile kitlelere karakter veren ve onu içten birleştiren bir müessesedir. XX. Asrın ilim ve tekniğine rağmen en ileri memleketlerde bile onun birleştirici bir rol oynadığını açıkça görüyoruz. Dini yıkan ve onun yerine din kadar tesirli, günlük hayatı tanzim edici ve kalbleri birleştirici, kitleye şamil ulvî bir müessese kurmayan bir cemiyet, hayatının temeli olan birliği tehlikeye sokmuş olur. Lâiklik bir din değildir. Onda dinin birleştirici kudreti yoktur. Bilâkis o daha ziyade ayrıcıdır. Lâiklik taassubu önler, fakat dinin yerine geçemez.

Örf ve âdetler, kendi ihtiraslarına ve akıllarına göre hareket eden insanları müşterek bir nizama sokar. Oturuşu, kalkışı, girişi, çıkışı, selâmı, sabahı, ölçüsü, tartısı tanzim edilmemiş olan bir toplulukta herkes şaşkınlık ve huzursuzluk içinde kalır.

Bir milletin çoğunluğunun şüphesiz surette değerli bularak okuduğu, dinlendiği, seyrettiği, yaptığı kültür eserleri müşterek bir davranış, duyuş ve düşünüş yaratır.

Ve nihayet bütün bir milletin hep beraber yaşadığı heyecanlar, alelâde zamanlarda birbirlerine sımsıkı kapalı olan kalblerde aynı kaynaktan gelen yeni bir kan dolaştırır.

Bu cinsten birleştirici kuvvetlerden mahrum olan cemiyetlerde fertler, en tehlikeli zamanlarda dahi hodgâmlıklarının dar çerçevesini kıramazlar. Topluluğu ilgilendiren hâdiseler karşısında kayıtsızdırlar. Böyle bir cemiyetin âkibetinden korkulur.

İÇTİMAÎ BİRLİK

Alelâde zamanlarda vatandaşlar kendi işleri güçleriyle uğraşırlar, umumiyetle ferdî hayatlarından ve menfaatlerinden başka bir şey düşünmezler. Hatta birbirlerine karşı kin ve nefret hissi duyarlar. Bu esnada onları birleştiren pek az şey vardır. Ticarî, siyasî, meslekî bazen fikrî gayeler etrafında mahdut gruplaşmalar olur. Fakat bunlar bir millete bütünlük verecek genişlikte ve kudrette olmadıkları gibi, bu amacı da gütmezler. Zaten bu teşekküllerin içinde ihtilâflar hiçbir zaman eksik olmaz. Şahıslar ve hizipler açık veya kapalı yoldan birbirleriyle durmadan çarpışırlar.

Bir cemiyette fertleri birleştiren müşterek kıymetler ve müesseseler bulunmadığı veya bunlar tesirlerini kaybettikleri takdirde, o cemiyet görünüştcki bütünlüğüne rağmcn içindcn parçalanır, kum tanelerinden mürekkep bir yığın haline gelir. Şiddetli bir rüzgâr bu kum tanelerini savurduğu vakit, bunlar tesadüfî olarak vc geçici bir zaman için şurada burada toplanırlar. Fakat yeni bir esinti onları tekrar dağıtır, başka bir şekle sokar. Böyle bir toplulukta insicam, süreklilik ve mukavemet yoktur. Onu içten veya dıştan yıkmak zor bir iş değildir.

Cemiyetlere bütünlük, süreklilik ve dayanıklılık veren âmiler, tarih şuuru, din, an'ane, müşterek kültür, içtimaî heyecan gibi kuvvetlerdir.

Tarihin eseri olan millet, ancak mazisini tanıdığı, bildiği, sevdiği ve içinde onun mânasını yeniden yaşadığı nispettc millî bir

şahsiyet sürekliliğine yüksclir. Mazisini unutan bir topluluk, hafızasını kaybeden bir insan gibi anormal belirtiler gösterir.

Din; ibadetleri, duaları, mabedleri, merasimleri, bayramları ile kitlelere karakter veren ve onu içten birleştiren bir müessesedir. XX. Asrın ilim ve tekniğine rağmen en ileri memleketlerde bile onun birleştirci bir rol oynadığını açıkça görüyoruz. Dini yıkan ve onun yerine din kadar tesirli, günlük hayatı tanzim edici ve kalbleri birleştirici, kitleye şamil ulvî bir müessese kurmayan bir cemiyet, hayatının temeli olan birliği tehlikeye sokmuş olur. Lâiklik bir din değildir. Onda dinin birleştirici kudreti yoktur. Bilâkis o daha ziyade ayrıcıdır. Lâiklik taassubu önler, fakat dinin yerine geçemez.

Örf ve âdetler, kendi ihtiraslarına ve akıllarına göre hareket eden insanları müşterek bir nizama sokar. Oturuşu, kalkışı, girişi, çıkışı, selâmı, sabahı, ölçüsü, tartısı tanzim edilmemiş olan bir toplulukta herkes şaşkınlık ve huzursuzluk içinde kalır.

Bir milletin çoğunluğunun şüphesiz surette değerli bularak okuduğu, dinlendiği, seyrettiği, yaptığı kültür eserleri müşterek bir davranış, duyuş ve düşünüş yaratır.

Ve nihayet bütün bir milletin hep beraber yaşadığı heyecanlar, alelâde zamanlarda birbirlerine sımsıkı kapalı olan kalblerde aynı kaynaktan gelen yeni bir kan dolaştırır.

Bu cinsten birleştirci kuvvetlerden mahrum olan cemiyetlerde fertler, en tehlikeli zamanlarda dahi hodgâmlıklarının dar çerçevesini kıramazlar. Topluluğu ilgilendiren hâdiseler karşısında kayıtsızdırlar. Böyle bir cemiyetin âkibetinden korkulur.

BASAMAKLAR

İnsanlık, çok uzaklarda, çok yükseklerde görür gibi olduğu idealler ülkesine doğru yavaş yavaş ilerler. Bulunduğu yer ile ulaşacağı yere bakar; arasındaki alınması imkânsız mesafeler onu korkutur, ümitsizliğe düşürür; o zamana kadar ele geçirdiği şeylerin bir değeri olmadığı zehabına kapılır. Ve bu beyhudelik ve boşluk duygusu onu çökertir. Bizi âtıl yapan şey, belki de ideallerimizin çok yüksek, irademizin ise çok zayıf olmasıdır. Bundan dolayı fazla uzağa, fazla yükseğe bakmak, olmaz şeyler tasavvur etmek, pek de iyi bir şey değildir. İki adım ötesini görmek, ilerlememiz için yeter. İki adım sonra, tekrar iki adım. Böylelikle bir de bakarız ki, uzaktan aşılmaz görünen dağları aşmış, bir konaktan başka bir konağa ulaşmışızdır.

Arkaya, katedilen yola, aşılan basamaklara bakmak, daha fazla ümit ve cesaret vericidir. İnsan o zaman, bu kadarını yaptığına göre, bundan sonrasını da başarırım diye kendine güvenir. Henüz, yapmadıklarımız yahut yapamadıklarımız değil, yaptıklarımız bize emniyet duygusu aşılar. Zaten şahsiyetimiz de yaptıklarımızın bir neticesi değil midir? Şüphesiz insan yaptığından daha fazla birşeydir. Eğer sadece yaptığından ibaret olsaydı, daha ileri gidemezdi. Fakat yaptığını, yapan olduğunu bilmek yapılacak olan için kuvvetli bir destek olur.

Zamanı, Zenon'un oku gibi an an aşarken, hayat bize durur gibi gözükür. Halbuki bu bir vehimden başka birşey değildir. Zaman

her an akar. Saniyeler dakika, dakikalar saat, saatler gün, günler hafta, haftalar ay, aylar sene ve seneler asır... olur. An içinde yaşayan bir kimse, bu akışı farketmez. İdealin sabitleştirdiği gelecek de bize akışı duyuramaz, tarih üzerinde düşünmekle teşekkül eder. Zaman şuuruna sahip olmayan bir kimse, anın yeniliğini ve geçiciliğini ve istikbâle mutlaka ulaşacağını vazıh olarak düşünemez. Zaman şuuru bize hayatın durucu değil, akıcı, statik değil, dinamik bir vâkıa olduğunu öğretir.

Pasif davranış, statik bir hayat görüşünün ifadesidir. Statik hayat görüşüne göre herşey tekerrür eder. Eskiden nasılsa bugün de öyle. Halbuki insan hayatının hiçbir ânı ötekine benzemez. İnsanlığın, çağlar boyunca nasıl merhaleler aşa aşa bugüne kadar geldiğini ve bugünden sonra da daima yeni merhalelerden geçerek ilerliyeceğini biz yalnız tarih kültürü ile elde edebiliriz.

Alain, "Terbiye, dünden bugüne gelmelidir, çünkü insanlığın gidiş istikameti budur" der. Çocukluktan gençliğe, gençlikten olgunluğa ve ihtiyarlığa... Bütün çocuklar masaldan hoşlanır, gençler destanları ve romantik eserleri sever. Olgun insan, realist romanlara, ilim ve tekniğe önem verir. Bütün kitapları okumuş ve vücutu yorulmuş ihtiyar, ölümün karanlığına yaklaşırken din ve felsefe ile meşgul olmaktan zevk duyar. Her insan, hayatı boyunca insanlığın geçtiği merhalelerden geçer. Her çağ, varlığa kendi yaşının arkasından bakar. Kişinin olduğu gibi insanlığın da çağları vardır ve bunları aşmak için tanımak lâzımdır. Aksi takdirde durgun bir görüş içinde kapanıp kalınır.

Bugünkü psikoloji, şayanı hayret vâkıalar keşfetmiştir. Bunlardan biri, çocuklukta teşekkül eden ruhî çatışmaların hayat boyunca insanın gayrişuurunda yaşaması ve davranışlarını gizliden gizliye idare etmesidir. İkinci vâkıa, "Archetype"lerin, milletlerin ve ırkların tarihinde şekilden şekile girerek devam etmesidir. Bunlar eski mitler ve destanlarda tecelli eder. Freud, bugün pek meşhur olan psikolojinin anahtarını Oedip efsanesi ile ortaya koymuştur. Jung, binlerce yıllık Archetyp'lerin, çağdaş insanların rüya ve hül-

yalarında yaşadığını tesbit etmiştir. Az önce insanlık merhale marhale ilerler diyorduk. Meseleye bu zaviyeden bakınca, onun beraberinde ebedî olan bazı şeyleri götürdüğünü ilâve etmemiz gerekiyor. Zamanla eski rüyalar, tıpkı falcıların söylediği gibi hakikat oluyor. İnsanlık, çok eskidenberi göklerde uçmayı, mesafeleri bir anda kat etmeyi uzaklardan tesir etmeyi, uzaklarda bulunan şeyleri görmeyi arzulamış ve bu arzularını masallar ve efsanelerle anlatmıştır. Bugün bunların hepsi de, ilim ve teknik sayesinde gerçekleşmiştir. Eski Yunan'da, zararsız, mücerret bir düşünce olan atom, bugün dünyanın en korkunç silâhıdır.

İnsanlık, adım adım, yanıla yanıla, hülyalar kurarak, ümitsizliklere kapılarak, hiçbir an durmadan ilerliyor. Bu yanılmaları, bu hülyaları, bu ümitsizlikleri bilmeden insanlık hakkında tam bir fikir edinilemez. İnsanlığın hangi merhalelerden geçtiğini ve nasıl geçtiğini bilmek lâzımdır. Bu bir masal, bir destan bir roman gibi heyecanlı, ibretli ve zevk vericidir. En son hakikati bilen, en son hakikati bilir, fakat insanın ve insanlığın ne olduğunu bilmez. Halbuki bilinmesi gereken en mühim şey insandır; çünkü hakikati bulan odur. Hiç âlim, mucit ve mütefekkir, hazıra konan okul talebeleri gibi hakikati birdenbire, hazır olarak bulmamıştır. Okullarda sadece bulunan hakikatler öğretiliyor; hakikatlere nasıl ulaşıldığı, yani yanılmalar da öğretilmeliydi. Hatayı bilmiyen doğrunun değerini anlıyamaz.

Bugün en son merhaleye ulaşmış olduğumuzu farzetsek bile, eski merhaleleri bilmeden bunun en son merhale olduğunu nereden bilebiliriz? Eskiyi bilmeyen, bugünün değerini tayin edemez. Halihazırın şuuruna ancak tarih şuuru ile varılır. Fakat bizi en çok alâkadar eden ve bize en çok tesir eden başkasının mazisi, başkasının tarihi değil, kendimizinkidir. Çünkü biz, başkasının değil, kendi kendimizin devamıyız.

Geçenlerde hürriyet aleyhinde yazılmış bir makale okudum. "Hürriyet nedir ki?" diyordu; "Esas mesele içtimaî kalkınmadır. Hem bizim aydınlarımız, hürriyetin ne olduğunu da anlamamışlar-

dır. Namık Kemal'in şiirlerinde hürriyet bir mazmundan başka bir şey değildir, ilâh." Bir kalemde, bir asırdanberi Türk cemiyetinde devam eden büyük mücadele, kolayca inkâr edilivcriyor. Namık Kemal'den beri hürriyet için kaç insan ıstırap çekti, sürgün edildi, öldürüldü. Bu yazar için onların hiçbir değeri ve mânası yok. Türkiye'de hürriyet fikrinin bir asırlık mazisi vardır. Bunu bilmiyen, Türkiye için hürriyetin ne değer taşıdığını kavrayamaz. Hürriyet kelimesini ilk defa ferdî ve içtimaî bir iman haline getiren Namık Kemal olmuştur. Daha öncesine giderseniz, asırlarca iktidardakilerin göklere çıkarıldığını görürsünüz. Bir eski kasideleri, bir de Namık Kemal'in "Hürriyet Kasidesi"ni okuyunuz. Bu sonuncusu ile yeni bir medeniyete adım atıldığını göreceksiniz. Bu kasidenin dili ve üslûbu eskimiştir. Yenilikten başka birşey istemiyenler, "Bunları okumaya lüzum yok; bunları okumaktan ne çıkar?" diyorlar. Cumhuriyet devrine gelinceye kadar her nesil bu şiiri okumuş ve ezberlemiştir. Birinci meclisin kubbesinde Namık Kemal'in mısraları çınlamıştır. Bugünkü gençler arasında bu şiiri bilen parmakla gösterilecek kadar azdır. Gençler bu şiiri, onun tarihini, mazisini ehemmiyetini bilmiyorlar. Ondan heyecan duymuyorlar. Ben onlarda hürriyet fikrinin yokluğunu bu bilgisizlik ve duygusuzluk ile izah ediyorum. Sadece Orhan Veli'yi bilmek, onlarda içtimaî bir hassasiyet uyandırmıyor. Bir asırdan beri nesillerin ruhunu tutuşturan şiir, bugün bir kelime yığını haline gelmiş. Bunun ne netice verdiğini görüyoruz ve daha da göreceğiz. Eski kavimler, atalarının ruhlarına taparlarmış, müşkül zamanlarda onların ruhundan medet umarlarmış. Ataların ruhu eserlerinde yaşar ve onlar eserleriyle halihazıra tesir ederler. Bütün medenî milletlerde mazi kültürü vardır. Maziyi yıkan, yok eden, halihazırı en zengin kaynaklardan mahrum etmiş olur. Asırların ötesinden gelen mitler, semboller, fikirler yeni nesillere kuvvet verir. Bunlardan mahrum olan nesiller, halihazır şartlarının çıkmazı içinde ne yapacaklarını şaşırırlar. Onlar için mazi olmadığı gibi, istikbâl de yoktur. İstibdat devrinde Servet-i Fünûn nesli de, mazi ile ilgisini kesmek yüzünden tam bir bedbin-

lik ve ümitsizliğe düşmüştü. Ziya Gökalp, tarih şuurunu yeniden canlandırarak Türk cemiyetine yeni bir hamle verdi. Son asır Türk tarihinde iki nesil çok aktif bir karakter taşır. Bu iki nesil de kuvvetini, kendine göre tefsir ettiği bir tarih şuurundan alır. Bugünkü neslin zayıf olmasının başlıca sebebi, bence mazi ile alâkasını tamamiyle kesmiş olmasıdır. O, mazisini bilmediği için, bugünün mânasını da anlamıyor. Bir içinde bulunduğu duruma, bir ulaşılmaz göklere bakıyır. Elinde hiçbir işe yaramıyan yapraklar, beyhude hayatına ağlıyor. O, Türk cemiyetinin şimdiye kadar aştığı merhaleleri bilse, çıktığı basamakları görse, belki dc fazla ümitsizliğe kapılmazdı.

Yunus Emre, tasavvufun en ince fikirlerini halkın anlayacağı en basit bir dille ifade etmesini biliyordu. Saz şairleri beşerî bütün duyguları en sade, en açık Türkçe ile anlatmakta ustadırlar. Nasreddin Hoca'nın fıkraları insanın en gülünç ihtiraslarını ve dalâletlerini en veciz şekilde ortaya koyarlar. Bektaşi fıkraları dinî taassuba hatta dinc karşı yöneltilmiş en keskin hicivleri ihtiva eder. *Kerem ile Aslı* hikâyesi "sen"in peşinde koşan insan ruhunun en saf, en asil timsalidir. Her atasözü derin bir hikmeti anlatır. Halk masallarında muhayyilenin en güzel, en hür oyunları vardır. Öyle halk havaları dinledim ki, oynamasını bilmediğim halde beni meydanda çılgınca dans etmeğe teşvik ediyordu. Hasret ve gözyaşı ile kalbimi burkan ağıtlar duydum. Bir dağ başındaki kerpiç karargâhta, gemici fenerlerinin ışığı altında seyrettiğim, erlerin oynadığı bir halk tiyatrosunu hâlâ hatırlarım. Anadolu'nun uzak ve eski kasabalarında kışın, tandır başında genç kızların işledikleri nakışların rengini ve şeklini büyük müzelerde gördüğüm tablolarla beraber hatırlıyorum. Ya modern şehir tesiriyle henüz bozulmamış köy ve kasaba insanlarındaki o ince ve olgun hareket tarzları, günlük hayatı derin bir mâna ile şekillendiren örf ve âdetler... Türk halkının kendisine has zengin bir kültür olduğundan asla şüphe edilemez. Cahil olmasına rağmen bizim insanımıza en ince duyguyu, en yüksek ahlâkı veren, hatta onu birçok bakımlardan mektep, mederese görmüş eski veya yeni münevverlere üstün kılan odur.

Halk kültürünün münevver kültür kadar değerli olduğunu bizde ilk defa fark eden Şinasî'dir. *Tecrüman-ı Ahval* mukaddimesinde halk dilini, *Durub-ı Emsal-i Osmaniye*'sinde "hikmet-i avam" dediği atasözlerini değerlendiriyordu. Ziya Paşa, *Harabat* ve *Divan* sahibi Ziya Paşa bizim millî şiirimizin halk şiiri olduğu fikrini ileri sürdü. Ahmet Vefik Paşa, Ali Suavi ve daha başkaları, daha Tanzimat devrinde halk dilini, halk kültürünü muhtelif bakımlardan müdafaa ettiler. Abdülhamid devrinde, bir yüksek zümre edebiyatı kuran Serveti-i Fünun'culara rağmen Ahmed Midhat Efendi, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim, Şemseddin Sami, Ahmet Hikmet, Mehmet Emin halk hayatını, halk dilini, halk kültürünü tetkike, taklite, kıymetlendirmeğe devam ettiler.

II. Meşrutiyet devrinde türkçüler, daha öncekilerde görülmeyen geniş bir hamle ve sistemli düşünce ile halk kültürünü millî kültürün kaynağı ve temeli yapmağa çalıştılar ve bunda muvaffak oldular... *Genç Kalemler, Türk Yurdu, Yeni Mecmua* gibi dergiler, bütün milliyetçileri içinde toplayan, Türk Ocağı müesssesesi Gökalp'in Garplı fikirlere göre işlediği halkçılığa müstenit milliyetçiliği münevver zümrenin hâkim fikri halinc getirdiler.

Cumhuriyet devrinde halk kültürü daha derin ve daha zengin bir şuurla benimsendi ve işlendi. hatta milliyetçiliğe aykırı ideolojilerin bile başlıca kaynağı oldu. Bugünkü Türk edebiyatında, nesirde, şiirde halk kültürü Garp kültürü ile kaynaştırılmağa çalışılan müşterek millî hazinedir. Bugünkü şiirin en büyük simaları Orhan Veli, Bedri Rahmi, Cahit Külebi Garp şiiri ile halk şiirinin terbiyesini almış, onları en iyi hazmetmiş insanlardır.

Bu suretle Yunus Emre'den en son Türk şairine kadar gelen, sürekli, çeşitli, zengin ve olgun bir millî kültür geleneği teşekkül etmiş bulunuyor. Bu gelenek yabancı tesirleri iyi hazmetmemiş Divan edebiyatı ile Tanzimat ve Servet-i Fünûn edebiyatlarından kuvvetle ayrılıyor.

Burada birçoklarının unuttuğu bir noktayı ehemmiyetle belirtelim. Türk halk kültürü, göçebelik devri müstesna, hiçbir zaman

yabancı tesirlerden uzak kalmamıştır. Yunus Emre, kuvvetle İslamî ve kaynakları yabancı olan tasavvufî kâinat görüşünü benimsemiş bir şairdir. Onun dehası bu yabancı tesirleri temessül etmiş olmasındadır. Halk hikâyelerimizin, masallarımızın menşeleri de başka kültür çevrelerine gider. Fakat Türk halkı onları öyle kendi bünyesine mal etmiştir ki, yabancılıkları hissolunmaz bile. Saz şairleri, göçebe devrinin bir devamı olmaktan çok, bu topraklarda kaynaşan mahallî ve yüksek kültürün orijinal mahsülleridir. Tanzimat'tan bugüne kadar halk kültüründen faydalanmış Türk şair ve muharrirlerinin istisnasız hepsi, doğrudan doğruya veya bilvasıta Garp kültürünün tesiri altında kalmışlardır. En büyük örnek olan Gökalp, düşüncelerinin bir kısımını Fransız, bir kısımını Arap mütefekkirlerine borçludur. Halk kültürünün saf olarak kendi kendine bir değer teşkil edilebileceğini zannetmek bir vehimden ibarettir. Dikkat olunursa edebiyatımızda zamanla unutulan şair ve muharrirlerin hemen hepsi, Şark'ı Garb'ı veya halkı "aynen" taklit ve kopya edenlerdir. Bundan çıkan açık netice şudur ki: Yüksek bir değere ulaşmak için çeşitli kültür kaynaklarından gelen tesirleri terkip etmek kaçınılmaz bir şarttır. "Aslanın vücutu hazım ettiği hayvanlardan mürekkeptir" diyen Valéry derin bir hakikatı söylemiştir. Gerek ferdî, gerek içtimaî kültür, yabancı unsurların orjinal bir terkibidir. Yalnız bu terkipte millî kültür geleneğinin büyük hissesi vardır.

Unutulan diğer mühim bir nokta da, şahsiyetin millî kültüre yeni ve kudretli şekiller vermede oynadığı büyük roldür. Bazılarında öyle bir zan vardır ki, halk kültürüne gidilmekle derhal bir şaheser doğuverecektir. Bu dünyada her şeyi canlandıran, ferdin ruh kudretidir. Kendisi bizzat zengin ve kuvvetli olmıyan hiçbir şeyden faydalanamaz. Goethe bunun büyük bir örneğidir. Onun eline geçinceye kadar *Faust*, sadece bir malzemeden ibaretti. Bu malzemeyi bir şaheser haline getiren Goethe'nin şahsî kültürü, hayat tecrübesi ve dehasıdır. Goethe bu halk masalının içine bütün varlığını doldurmuştu. Aynı masala zamanımızda Valéry çok başka bir mâna ve güzellik vermiştir. Tabiatın içinde gizlenmiş olan kuvvetleri na-

sıl büyük âlimler ve mucitler keşfederlerse, halkın ve halk kültürünün sinesinde bulunan cevherleri de büyük sanatçılar ortaya koyarlar.

Memleketimizde bunca folklor malzemesi toplandığı halde neden bunlardan faydalananların sayısı son derece azdır? Bunun sebebi kendi şahsiyetlerini zenginleştiren insanların mahdut oluşudur. Fert ne kadar yaratıcı olursa eline geçen malzemeyi o kadar iyi işler. Siz hiç köselenin, çivinin kendiliğinden ayakkabı haline geldiğini gördünüz mü? Her yaratış bir ustanın eseridir. Halk kültürünü, gayrişahsî pasif bir gözle değil, bilâkis şahsî ve aktif bir heyecan ve ihtirasla ele aldığımız zaman o alelâde bir malzeme yığını olmaktan çıkarak, canlı bir sanat eseri haline gelecektir.

Benim kanaatime göre halk kültürünü diriltmenin en emin yolu yüksek kültüre sahip olmaktır. Goethe, eski Yunan ve Lâtin kültürüne, Rönesans ve aydınlık devri kültürüne sahip olduğu için *Faust*'u bir şaheser haline getirmiştir. İç zenginliği olmayan birisinin elinde bu masal, alelâde bir hikâye olmaktan öteye geçmiyecektir. Yunus Emre'yi Yunus yapan da yüksek bir kültüre sahip oluşudur. İslamiyetsiz, tasavvufsuz bir Yunus Emre tasavvur edilebilir mi? Muhyiddin-i Arabi'yi, Emil Durkheim'i, Bergson'u okumamış olsaydı Gökalp, Gökalp olamazdı. Halk kültüründen yüksek kültüre gitmek hemen hemen imkânsızdır. Buna mukabil yüksek kültür kendisine zemin ararken -eğer yolunu şaşırmazsa- bereketli topraklar içine, halk kültürüne derin kökler salar.

Bugün bir çıkmaza girdiği görülen Türk edebiyatının, bilhassa Türk şiirinin bir hamle yapabilmesi için, İslamiyete yeni bir gözle bakılmasını faydalı buluyorum. Bu fikri ileri sürerken dayandığım bazı deliller var.

Bilindiği gibi, XX. yüzyıl Batı edebiyatını besliyen büyük kaynaklardan biri Marksizm, ötekisi yeni bir şekilde ele alınan Hıristiyanlıktır. II. Dünya savaşı esnasında J. P. Sartre'ın moda haline getirdiği ve bir çoklarına göre, çığırından çıkardığı Egzistansiyalizm, koyu dindar Kierkegaard'ın tefsirlerinden doğmuştur. Onun Hıristiyanlığı yeniden yaşarken elde ettiği fikirler ve kavramlar başka filozoflar tarafından işlenmiş, tabir caizse, laikleştirilmiştir.

XX. Yüzyılda, Batı'da Hıristiyanlıktan ilham alan Paul Claudel, T. S. Eliot, Charles, Péguy gibi büyük şairler, François Mauriac, Georges Bernanos, Franz Kafka gibi büyük romancılar yetiştirmiştir.

Bunların yanısıra tarihi, insan hayatını, kâinatı, Hıristiyanî bir görüşle tefsir eden büyük mütefekkirler, ilim adamları vardır. Bizde birçoklarının zannettirmek istedikleri gibi, Hıristiyanlık ölmemiş, bilâkis çağın kültür hareketlerine uyarak, yepyeni bir şekilde dirilmiştir. Batı'da materyalist marksizme karşı çıkan en kuvvetli akım, çok yüksek, derin, çeşitli şekillere bürünen Hıristiyanlıktır.

Bizde aydınlar, İslamiyet'in dejenere olmuş, katılaşmış şekline karşı koymak için büyük ölçüde imanlarını kaybettiklerinden,

XIX. yüzyılda pozitivizme, son olarak ta marksizme sarılmışlardır.

İslamiyet'in eski şekilde devamına imkân yoktu. Bu, sadece Türklüğün değil, bizzat İslamiyet'in ölümü demekti. Şinasî'den bugüne kadar Türk aydınları, kıyısından, bucağından İslamiyetin eski şekline hücum etmişler, onu bu çağa uygun bir şekle sokmaya çalışmışlar, fakat onu derin bir hisle yaşamadıkları ve felsefî kültüre sahip olmadıkları için yapmaktan ziyade yıkmışlardır. Materyalizm akımı kuvvetlenince aydınlar nazarında İslamiyet artık cenazesi kaldırılacak bir ölü haline gelmiştir.

Son çağda aydınlar arasında İslâmiyet'i derin ve yüksek şekilde yaşayan, ona yeni bir ruh ve mâna veren hakikî ve samimî dindar bir tek Türk şairi vardır: Mehmet Âkif!

Âkif, XIX. yüzyıl adamıdır. Şiirlerinde ilim, teknik ve din, yan yana durur. Sığ bir realizm ve pragmatizm, onu Yunus ve Mevlâna'nın bugün hâlâ insanı saran ve sarsan büyük ilhamından uzak tutar. Geri kalanları hesaba katmıyorum. Çünkü bunlar ya eski, basmakalıp, şekilci İslamiyette kalmışlar, yahut da dini istismar etmişlerdir.

Çağın meselelerine aldırmadan, Batı kültürü ve felsefesini yakından tanımadan, şüphe etmeden, dini sabit bir görenek ve gelenek sayan geniş kitleden dinin yeniden yaşanması konusunda hiçbir şey beklenemez. Üzerlerine varılınca onlar mutaassıp kesilecekler, dini tekrar en geri, en katı şekline sokmaya çalışacaklardır. Türkiye'de din aleyhtarlığı yolunu tutanların davranışları, taassubu kuvvetlendirmekten ve dinsizlerin sayısını çoğaltmaktan başka bir sonuç vermemiştir. Bugün bunların birbirine diş bileyen iki düşman cephe teşkil ettiklerini görüyoruz. Marksizm bu taassubu daha da arttırmıştır ve arttıracaktır. Polemiğin kaidesidir: Cevaba aynı üslûp ve tonda karşılık verilir.

Sosyal hayatımızı zehirleyen, bizi birbirimize düşman eden bu çıkmazdan kurtulmanın yollarından biri, Batı'da olduğu gibi, dine, kendi mahiyetine uygun olarak yeni bir mâna vermektir.

Din, insanlığın en eski, en derin, en köklü, en besleyici duygu

ve düşünce kaynaklarından biridir. Bütün dünya tarihinde dinden ilham alan yüzlerce büyük sanatkâr, filozof, âlim ve aksiyon adamı vardır. Dinin en büyük düşmanı olmakla beraber, bir bakıma Marksizimin arkasında da dini doğuran temel duygular ve imajlar vardır. Marksizimin, dünyanın en mistik kavimlerinden biri olan Ruslar arasında yayılması ve en kuvvetli şekilde görünmesi, bunlar arasında bir münasebet bulunduğunu düşündürecek bir vâkıadır. Marksizme yeni bir din gözüyle bakan mütefekkirler vardır. Şu mahakkak ki, Tolstoy ve Dostoyevski gibi büyük dindar edipler yetiştirmiş olan Ruslar, mistik heyecanlarını Marksizme taşıdıkları için bu kadar aşırıya gitmişlerdir. Avrupa'da rasyonel bir fikir sistemi olan Marksizm, Rusya'da mistik bir yaşayış haline gelmiştir. Beşerî duygular, tıpkı tabiî enerjiler gibi, çeşitli şekillere girebiliyorlar.

Türkler, bin yıl İslamiyeti dolu dolu, derinliğine ve genişliğine yaşamışlardır. Son bin yıllık tarihimize ve hayatımıza İslamiyet şekil vermiştir. O bizim kollektif gayrişuurumuzun temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Eski şekiller onun serbest bir tarzda ifade edilmesine engel oluyor. Derine, kaynağa gitmemizi güçleştiriyor. Ortaçağdan kalma şekillerin ötesinde, Yunus ve Mevlâna'nın kendi çağlarında buldukları alev gibi bir yanar merkez vardı ki, biz işte onu bulamıyoruz.

Yenilik kendisini herşeyden önce üslûpta gösterir. Yunus ve Mevlâna İslamiyeti yeni bir şekilde yaşayarak yeni bir üslûp yaratmışlardır. Âkif'in üslûbunun yeni olması da dini yeniden yaşamasından dolayıdır. Şahsen eski üslûpta, basmakalıp dinî bir yazı gördüm mü, okumaya lüzum görmüyorum. Çünkü bu, onu yazının dini yeniden yaşamadığını gösteren en açık delilidir.

Türkiye'de bugün yeni üslûpta yazılmış dinî bir edebiyat yoktur. Bu da gösterir ki, medrese devam ediyor. Fakat şunu unutmayalım: İslamiyeti öldüren medrese, yani basmakalıp fikirleri tekrar ediş olmuştur. Yenilenmeyen şey, kabuk bağlar, katılaşır, ölür.

MEDENİYET VE ÜSLÛBA DAİR

Her medeniyet tarzı kendisine has birtakım "güzel şekiller" yaratır. Bunlar çok çeşitli olmamakla beraber, çok "tipik"dirler. Özellikleri o kadar bellidir ki, görülünce derhal tanınırlar ve muayyen bir sınıfa sokulurlar.

Bir Mısır, bir Yunan, bir Hint mabedini veya heykelini, sanat tarihçisi olmayan birisi de tefrik edebilir. Kevndisini derhal belli eden bu çarpıcı özellikler bütününe "üslûp" adı verilir.

Büyük medeniyetlerden her biri kendisine has bir üslûp yarattığı gibi, birbirinden ayrı devirlerin de bir "üslûp"u vardır. Avrupa sanatında devir üslûpları net çizgilerle birbirinden ayırılır ve başka isimlerle adlandırılır. Ortaçağ, Rönesans, Barok, Gotik üslûbu...

"Üslûp", hayat karşısında alınan tavrın, duyuş tarzının objektifleşmiş şeklidir. Mısır'ın büyük, yekpare, kendi içine kapalı, sert ve katı üslûbu ile Yunan'ın üslûbu birbirinden tamamiyle farklı iki yaşayış tarzı kabul eder. Sanat tarihçileri her üslûp tarzının arkasında gizli olan ruhu tahlile çalışırlar.

Eğer bir memlekette muayyen bir üslûp, hiç değişmeden yüzyıllarca devam ediyorsa, orada bir "katılaşma", bir "donma" var demektir. İptidaî kavimler aynı yaşayış tarzını ve aynı üslûbu binlerce yıldanberi devam ettiregelmişlerdir. Arının daima bal yapması gibi, onlar da, daima aynı merasimleri icra etmişler aynı dansları tekrarlamışlar, aynı türküleri söylemişlerdir.

Üslûp değişmeleri canlılığa, yaratıcılığa dalâlet eder. Almanların "tabiat kavimleri" adını da verdikleri iptidaî kavimlerle, "medenî" yani tabiattan ayrılarak kendi tarihleri içinde değişen ve gelişen milletlerin kültürleri arasındaki en mühim fark buradadır.

Doğu milletleri, iptidaî kavimlerden, hatta bazı sahalarda batılılardan daha yüksek seviyeye ulaşmışlardı, fakat aynı merhalede yüzyıllarca kalmışlar, değişmemişler ve değişmek istememişler. Bundan dolayı Batı medeniyeti ile karşılaşınca adetâ güzel bir mabedin bir zelzele ile yıkılması gibi birdenbire çökmüşlerdir.

Biz de diğer Doğu kavimleri gibi, muayyen bir hayat şeklini ve medeniyet üslûbunu benimsedikten sonra tekrarlamaktan bıkmamışızdır. Bunu mimarîmizde, musikîmizde, edebiyatımızda, dinimizde, örf ve âdetlerimizde açıkça görmek mümkündür.

Bir millet aynı şeyleri yüzyıllarca tekrarlarsa, o sahada bir mükemmeliyete ulaşır. Üslûp denilen şey de zaten bu mükemmeliyetin ifadesidir. Yüzlerce divan şairi, yüzlerce yıl, aynı vezinleri, aynı mazmunları, aynı kelimeleri dövce döve öyle mükemmel mısralar vücuta getirmişlerdir ki, bunlar ancak aynı tekrar prensibinin mahsulü olan camiler, çeşmeler, halılar besteler veya ince örf ve âdetlerle mukayese olunabilir.

Eski Türk medeniyetinin kendisine has güzel bir üslûp yarattığına hiç şüphe yoktur. Bir Türk câmiini, bir Türk halısını, bir klâsik besteyi, bir Türk çinisini kolayca tanıyabilirsiniz.

Her üslûp gibi bu üslûp ta vücuta geldiği sosyal, ekonomik ve kültürel şartların mahsulüdür. Bu şartlar çoktan değişmiş, bundan dolayı eski medeniyetimize ait eserler, gittikçe "tarihî" bir havaya bürünmeye başlamışlardır. Eskiden "aktüel" bir değeri olan, yaşanılan hayatın bir parçası gibi hissolunan pek çok şey, bugün bizim için artık ancak "ecdat yâdigârı" olarak bir mâna taşıyor. Onların yıkılmaya terk edilmiş olması, yenilerinin yapılmaması da gösteriyor ki, kendilerini yaratan ve besleyen kaynak yok olmuştur. Bugün yapacağımız şey, onlardan en kıymetli olanlarını tamir veya restorasyon yolu ile kurtarmaktır. Bu bile onların öldüğünü göstermeye

yeter. Çünkü "canlı üslûb"un alâmeti odur ki, baharda bütün ağaçların çiçek açmaları gibi durmadan yeni mahsuller verir. Eski Türkiye'de belki her gün bir çeşme yapılıyordu. Çünkü bu bir ihtiyaca tekabül ediyordu. Bugün su, borular vasıtasiylc herkesin evine taşınıyor. Terkos, çeşme sanatını öldürmüştür. Kilim ve halının yaşaması bugün de bir ihtiyacı karşılamalarındandır. Fakat aynı şekillerin tekrarlanması bu sahada da "icat" devrinin kapandığını gösterir.

Üslûp değişmeleri, canlılığa, yaratıcılığa tekabül eder diyorduk. Acaba bizde sanatların muhtelif kollarında mükemmeliyete ulaşmış, yeni ve güzel ifade tarzları vücuta gelmiş midir?

Bu soruya "evet" diye cevap veremeyiz. Yüzyıllar boyunca yavaş yavaş kemâle ulaşan eski medeniyet tarzımız, Batı medeniyeti karşısında yıkıldıktan sonra, kendimizi, şurada burada güzel hatıraları kalan bir harabenin enkazı ortasında bulduk. Bugün hâlâ aynı yıkıntının ortasında yaşıyoruz. Bütün yaşayış tarzımızda, bir zelzeleden nasılsa kurtulumuş bir şehir hali var.

III. Selim zamanından bugüne kadar nesiller boyu pek çok "yenileşme denemesi" yapılmıştır. Fakat, bu "denemeler" henüz "olgun şekiller" haline gelememiştir. Bundan dolayı, hiçbir sahada bir "yeni Türk üslûbu" ndan bahsolunamaz. Biz bir "geçiş devresi"ndeyiz. Tarihten biliyoruz ki, "geçiş devreleri"nin başlıca özelliği karışıklık ve düzensizliktir. Sanat ve mükemmeliyet deyince nizam ve ahenk anlaşılır. His ve düşünce hayatımıza, dilimize varıncaya kadar, herşey son derece tehlikeli bir anarşi manzarası arzediyor.

Bu durum karşısında, bazıları eski yaşayış tarzına eski şekillere dönmeyi tavsiye ve arzu ediyorlar. Bu imkânsızdır. Bizim bu hale gelmemiz, eski medeniyet nizamımızın çökmüş olmasının bir neticesidir. Tarih dönüşü olmayan bir nehirdir. Bir daha Selçuklu ve Osmanlı devletlerini kimse kuramıyacaktır. Bir daha ne bir Kanuni, ne bir Sinan yetişebilir, ne de bir Süleymaniye Camii yapılabilir. Biz bugün bambaşka hayat şartları içinde yaşıyoruz. Düşünce, duygu ve üslûbumuzu, ister istemez bu yeni şartlara uydurmak

mecburiyetindeyiz. Bu karışıklık içinde rahatsız olduğumuza göre ergeç kendimize uygun bir "yeni düzen" yaratacağız. Yeni Türk üslûbu, bu yeni düzenin ifadesi olacaktır.

DİL DAVASI

Türkiye'nin en mühim kültür davası, hiç şüphesiz, dil davasıdır. O, bütün davaların başında gelir. Onu halletmedikçe, kültürle alâkalı diğer meseleleri halletmeye imkân yoktur. Çünkü düşünce ve duyguları nesilden nesile, insandan insana nakletme vasıtası olan dil, her türlü kültür faaliyetinin temelini teşkil eder. İnsanoğlu, dil vasıtasile, dile dayanarak düşünür; dil vasıtasile bilgi edinir; millî ve içtimaî tesanüt dil ile olur.

Bir milletin dilini bozdunuz mu, onun bütün kültür faaliyetini aksatmış, mazi ile olan alâkalarını kesmiş, halihazırda cereyan eden fikir hareketlerini tam bir karışıklık içine düşürmüş olursunuz. Dili alt üst edilmiş bir millet, kendisini yaşatan an'anevî kıymetlerden mahrum kaldığı gibi, istikbâlini yaratacak olan içtimaî bir fikir nizamı da kuramaz. Böyle bir cemiyette vâzıh, derin ve ince bir ilim ve tefekkür hayatı doğamaz.

Türkiye iyi niyet sahibi cahillerle, kötü niyetli, kurnaz, şarlatanların sürekli faaliyeti neticesi tam bir dil anarşisi içine düşmüştür. İlkokullardan üniversiteye kadar tesirini göseteren bu dil anarşisi bugün Türk maarifini tehdit eden en mühim hastalıklardan biridir. Bunu apaçık olarak ortaya koymak mümkündür. İlkokuldan liseye, liseden üniversiteye gelen genç, hocalarının söylediğini, kitapların ve gazetelerin yazdığını büyük nisbette anlayamıyor. Sebep, kullanılan ve yazılan dili bilmemesidir. İlkokulda, ortaokulda, lisede, ona, yaşayan dilden kelimeler öğretilmiyor. Türkçeye gir-

miş, yüzlerce yıldan beri edebî ve ilmî eserlerde kullanılan binlerce yabancı kelimeye karşı açılmış olan savaş, ya açık veya gizli olarak devam ediyor. Birçok hocalar talebelerin bunları öğrenmesinden ise öğrenmemesini adeta teşvik ediyorlar. Onlar için değerli olan yalnız "öztürkçe" kelimelerdir. Arapça, Farsça kelimeler birgün nasıl olsa Türkçeden atılacaktır. Onları öğreterek devam ettirmek kendilerine göre "dil inkılâbı"na karşı bir ihanettir. Fakat böyle düşünenler Türk çocuklarını binlerce mefhumdan mahrum ediyorlar. Bunun neticesi olarak gençler, bugün yazılan kitap ve makaleleri anlamıyorlar. Ya okumaktan vazgeçiyorlar yahutta "öztürkçe"cilerin ağına düşüyorlar.

"Öztürkçe"ciler, kendi "tilcik"leriyle onlara ne veriyorlar? Bunu dikkatle tetkik etmek lâzımdır. İyi niyet sahibi, saf ve gafil "öztürkçe"ciler vardır ki, onların hangi davaya hizmet ettiklerini görmek hiç de zor değildir. Hangi maksat ve gaye ile olursa olsun, okullarda tesirini hâlâ gösteren "yabancı kelime düşmanlığı" şu neticeyi doğurmuştur: Liseyi bitiren gençlerden çoğu, kültür dilinde geçen basit kelimelerin mânasını bilmiyor. İşte üzerinde durulacak en mühim kültür davalarımızdan biri. Nüvit Özdoğru'nun çok enteresan ve faydalı *Türkçemiz* adlı kitabında gençlerin dil bilgisini, kültür derecelerini ölçen testler vardır. Bunlardan en basit olan birincisini (s. 22), üniversitenin birinci sınıfında okuyan 32 kişilik bir gruba tatbik ettim, aldığım netice şudur: Lise mezunu olan bu 32 gençten 25 i "Rint", 20 si "Rehavet", 17 si "Menfez" 15 i "Hasseten", 14 ü "Bâtıl", 12 si "Tesanüt", 9 u "Sismograf", 8 i "Belâgat", 7 si "Cidar", 6 sı "Gaflet", "Tavzih" ve "İşret", 4 ü "Becayiş" kelimelerinin mânalarını bilmiyorlar. Bunlardan herbiri bu kelimelere tam tersine veya asıl mânalarından çok uzak mânalar veriyor.

Üniversitede muhtelif fakülte ve bölümlerde okutulan kitaplarda kullanılan binlerce tâbirden listeler yapılarak bu gençlerin liseden getirdikleri kelime dağarcığı kolaylıkla tahkik olunabilir. Elimde katî bir istatistik bulunmamakla beraber ben öyle sanıyorum ki, bugünkü Türk liselerinden mezun talebenin yüzde 60-70 i

üniversitede okunulan kitapların dilini bilmez. Üniversitelerde randıman ve seviye düşüklüğünün sebebini bu vak'a kolayca izah eder.

Genç nesillerin konuşulan ve yazılan dili öğrenmeden ilim ve kültür sahasında başarı kazanmaları ve ilerlemeleri mümkün olmadığına göre buna derhal bir çare bulmak lâzımdır. Bu çare, bazılarının zannettiği gibi Türkçedeki bütün yabancı kelimeleri hemen ortadan kaldırarak yerine "öztürkçe"lerini koymak olamaz. Bu yol denenmiş ve muvaffak olmamıştır. Sistematik yani silme öztürkçecilik sadece kâğıt üzerinde kalan parlak bir hayalden ibarettir.

Konuşulan ve yazılan dile yedire yedire Türkçe yeni kelimeler icadına ve karşılığı bulunan Türkçe kelimeyi yabancıya tercih etmek kaidesine kimsenin bir diyeceği yoktur. Fakat bugün bizim için bahis mevzuu olan, genç nesillerin hem maziye ait kıymetleri tanımaları, hem de mevcut kültürü benimseyebilmeleridir. Bunun bir çaresini bulmazsak, millî kültüre yabancı, bugünkü kültür seviyesine ulaşmaktan âciz nesiller yetiştirmiş oluruz ki, bu, Türk milleti için büyük bir tehlikedir.

Öyle ise ne yapmak lâzım:

1- Bugün Türkçede kullanılan bütün kelimeleri -ister Türkçe, ister yabancı olsun- içine alan büyük bir lûgat yapmak.

2- İlkokuldan üniversiteye kadar bunlardan bilinmesi lâzım gelenleri tesbit etmek.

3- Her sınıf seviyesinde bilinmesi gereken kelimeleri öğretmeye çalışmak.

4- Bunları öğrenmemiş olanları daha yüksek sınıflara bırakmamak.

Türk okullarında dilbilgisi yıllardanberi ihmal edilmiştir. Dil öğretimine dair yazılmış kitaplar son derece can sıkıcı ve eskidir. Bunları yazanların Garblı metotlardan hiçbir haberi yoktur. Her sınıfın seviyesinde dili, can sıkmadan, câzip bir şekilde öğretmek mümkündür. Nüvit Özdoğru'nun *Türkçemiz* adlı kitabı bunu çok iyi öğretiyor. Ondan daha güzellerini yazmak, meselâ her sınıf se-

viyesinde öğrenciye muhteva bakımından da tesir edecek metinlerden faydalanmak mümkündür. Yalnız Türkçe ve edebiyat derslerinde değil, her derste hocalar kelime bilgisine ehemmiyet vermelidirler. Çünkü her ders için kelime, düşünce ve mefhuma götüren bir vasıtadır. Her derse ait kelimeler bilinmeden o dersin anlaşılması imkânsızdır.

İlkokuldan liselere kadar kuvvetli bir dil faaliyeti başlamadan önce, şimdilik üniversitelerin kendi başlarının çaresine bakmaları lâzımdır. Atatürk Üniversitesi, bu bakımdan, diğer üniversitelere öncü olacak bir tedrisat yapıyor.

Hangi fakülte ve bölüme girerse girsin, talebeye, ilk sömestr, haftada 3 kredi saat Türkçe kompozisyon dersini mecburi kılıyor. Daha ilk deneme olmakla beraber şimdiden bunun büyük faydalar sağladığı görülmüştür. Küçük gruplara ayrılmış talebe, her hafta bir kompozisyon yazıyor, sınıfta konuşuyor, münakaşa ediyor, konferans veriyor. Bu suretle hem dili kullanmasını, hem de düşüncelerini iyi bir şekilde anlatmasını öğreniyor. Türkçe kompozisyon derslerinin teknik üniversiteler de dahil, bütün üniversitelere mecburi ders olarak konulması, çok yerinde bir hareket olacaktır. İlkokullardan üniversiteye kadar "kültür dili"ni genç nesillere öğretme ve içlerine sindirme faaliyeti, otuz, otuzbeş senedenberi takip edilen yanlış dil siyasetinden doğan büyük eksiklikleri ve tehlikeyi önleyebilir. Bu işlerin tanzimi her şeyden önce Maarif Vekâletine, Talim ve Terbiye Heyetine aittir. İlkin meselenin ehemmiyetini bütün açıklığı ile ortaya koymak için selâhiyet sahibi tarafsız bir heyet ilkokul, lise ve üniversite gençlerinin, dil bilgisi hakkında test usulü ile geniş bir araştırma yapmalı ve neticeyi umumî efkâra arzetmelidir. Fecaat herkes tarafında iyice anlaşıldıktan sonra, yine selâhiyet sahibi heyet duruma göre tedbirler almalı, tekliflerde bulunmalıdır. Türkiye'de dil davasını bu çıkmaza sokmakta mühim rol oynamış olan Türk Dil Kurumu'na yeni bir ruh ve şekil vermek zamanı çoktan gelmiştir. Âzaları arasında kıymetli şahsiyetler bulunan ve çok mahdut ilmî neşriyatı gerçekten faydalı olan bu müessese-

de, Türk kültürünü ve dilini bilmeyen kimseler vardır. Onlar artık bu işi daha selâhiyetli olanlara bırakmalı, Türk Dil Kurumu, Tarih Kurumu gibi tamamiyle ilmî bir müessese haline getirilmelidir. "Öztürkçe" davasını şairlere, edebiyatçılara, yani hakikî yaratıcılara bırakmalıdır. Fransız Akademisi gibi Türk Dil Kurumu da, ancak kültür diline mâl olmuş kelimelere değer vermeli, dil anarşisini teşvik eden değil, dilin nizamını muhafaza eden bir otorite haline gelmelidir. Şâirler, muharrirler istedikleri kadar yeni kelime icat etsinler, onları yaratıcılıkta tamamiyle serbest bırakmak doğrudur. Dil Kurumu büyük projektörleri ile bütün kültür sahasını tarayarak bunlardan millete mâl olmuş, geniş bir kitle tarafından benimsenmiş olanları lûgatına almalıdır. Bizim bir müessese tarafından muhafaza edilen bir altın dil ölçüsüne ihtiyacımız vardır.

Gelişmesinde ve yayılmasında Türklerin de büyük payı olan Müslüman ortaçağ ilim ve felsefesi, bu medeniyetin ana kaynağını teşkil eden Kur'an'ın Arapça olması dolayısiyle Arapça yazılmış ve yüzyıllar boyunca, bütün İslam memleketlerinde, medreselerde, Arapça olarak tedris edilmiştir. Bunun yanı sıra, Farsça, kıymetli edebî eserlere sahip olduğu için, hemen hemen kültürlü her Türk aydını tarafından okunmuş ve sevilmiştir. IX. Yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar, Arapça ve Farsça kitaplar, Türk aydınlarına, eskiden kendi dillerinde bulunmayan düşünceleri ve duyguları öğretmiştir. İslâmlaşmadan önceki Türk kültürü, Budist ve Maniheist Uygurların Çinceden, Hintçeden ve Tibetçeden yaptıkları tercüme eserler müstesna, umumiyetle şifahî idi. İslam medeniyeti ise, karşımıza kitabî bir medeniyet olarak çıkmıştır. İçtimaî plânda Türkler, nasıl göçebelikten yerleşikliğe geçmiş iseler, kültür bakımından da şifahî kültürden kitabî kültüre geçmişlerdir.

Kitap, düşünceleri hemen hemen hiç bozmadan saklayan ve ebedî olarak tekrarlayan bir plâktır. Kitap, sadece zaman değil, mekânı da aşar. Bugün kütüphanelerdeki yazmaları incelerken, Kaşgar'da yazılan bir kitabı İstanbul'da, Endülüs'te kaleme alınan bir eseri Konya'da keza Bağdat'ta vücuta gelmiş bir telifi Pakistan'da buluyoruz. İslam medeniyeti diğer büyük medeniyetler gibi bir kitap medeniyetidir. Bu medeniyeti geniş bir coğrafya üzerine yayan

ve asırlarca devam ettiren âmillerin başında kitap gelir. Mukaddes tanınan Kur'an, hemen her gün tekrarlandığı gibi, diğer eserler de, ortaçağ aydınları tarafından ezberlenircesine okunmuş, kılı kırk yararcasına şerh ve tefsir edilmiştir. Bin yıl Türklere kaynaklık eden bu kitapların dilinin Türk dili üzerine tesir etmemesi, mukaddes ve kıymetli bilinen mefhumlarını kelimeleri ile beraber, tükenmez bir hazinenin altınları gibi dökmemesi, imkânsızdı. Biz Osmanlıca denilen karışık dile bugünden bakıyoruz. Ortaçağ medeniyeti gözümüzde değerini kaybettiği için, onun taşıyıcısı olan kelimeleri de ölmüş sanıyoruz. Evet, bugün, o eski kitaplarla beraber onlar da ölmüştür. Fakat onlar bir zamanlar canlı idiler. Ve yukarıda belirtildiği üzere, Türk aydınları için en yüksek, en derin, en güzel mefhumları ifade ediyorlardı. Osmanlıca hakkında hüküm verirken, yeni bir medeniyet âlemine giren ve onun içinde asırlarca yaşayan insanların duygu ve davranış tarzını benimsemek ve tasavvur etmek lâzımdır.

Bize Arapça ve Farsçayı, zorla değil, seve seve ve bin bir emek bahasına benimseten, bu dillerin kendisi değil, onların arkasında bulunan ve o devirde yüksek bilinen medeniyet olmuştur. Osmanlıcanın arkasında bin yıl içinde yaşamış bir medeniyet âlemi vardır. Türkçeye girmiş olan her yabancı kelime, atalarımızın kutsal bir değer verdikleri yüzlerce kitaptan aktarılmıştır. Bir gün Osmanlıca, kendi medeniyet çerçevesi içinde ilmî olarak incelendiği zaman, her kelimenin ne vakit, kim tarafından, ne maksatla, hangi tesirler altında Türkçeye sokulduğunu öğrenebileceğiz. Şimdilik, elimizden başka bir şey gelmediği için kötülemekle yetiniyoruz. Bin yıllık mazisini bilmek mutlaka Osmanlıcayı öğrenmek mecburiyetindendir. Bu, mutlaka Osmanlıcayı yeniden diriltmek mânasına gelmez. Lâtince, Yunanca veya eski Mısırcayı öğrenen batılı aydınlar, bu dilleri, bu dillerle yazılmış eserleri, bugün kullanmak için mi öğreniyorlar? Alain, modern olmak için, insanlık tarihini, kültür vasıtasiyle yeniden yaşamak lâzım geldiğini söyler. Bir milletin gençleri de, halihazırın mânasını anlamak için, mazisini derinden bilme-

lidir. Bu eski eserler, bize ne öğretecek diye soruyorlar. Bin yıl, nasıl düşündüğümüzü, nasıl yaşadığımızı, nasıl hissettiğimizi. Bunu bilmek az şey midir? Bunu bilmeden bugünkü merhale nasıl anlaşılır ve değerlendirilir?

Bir millet, muhtelif medeniyet safhalarını aşa aşa ilerler. İleri bir medeniyet safhasını gerektiren ve aydınlatan daha önceki safhalardır. Ortaçağ İslam-Türk medeniyetini tam mânasiyle değerlendirmek için göçebe medeniyeti safhasını bilmek lâzımdır. *Oğuz Kağan Destanı* ile *Dede Korkut Kitabı*'nı okuduktan sonra Yunus Emre veya Mevlâna gibi yeni kıymetlerin getirdiklerini çok iyi anlarız.

Biz yine dile dönerek Tanzimat'tan sonra, Batı medeniyetine ait düşünce ve duyguların benimsenmesi ile lûgat ve üslûbun nasıl değiştiğini kısaca gözden geçirelim. Tanzimat nesli, Batı medeniyetinin üstünlüğünü kavradıktan sonra Batı dilleri ile yazılmış kitapları okumaya, çevirmeye ve taklit etmeye başladı. Bunun neticesi olarak, medrese ilim ve felsefesi ile Arap ve Fars edebiyatları değerini kaybetti ve zamanla eski kitaplar okunmaz hale geldi. Şimdi yeni mevzuları ve mefhumları anlatmak için yeni bir lûgat teşkiline ihtiyaç vardı. Batı medeniyetinin en mühim hususiyetleri, gerçeğe, tabiata, hayata, cemiyete, şahsiyet ve hürriyete değer vermesiydi. Üslûp tetkikleri gösteriyor ki, her mefhum, bir mıknatıs gibi, etrafına muayyen kelimeleri çeker. Günlük bir hadiseyi anlatırken, dinî bir lûgat kullanamazsınız. Gerçeğe ehemmiyet veren bir yazar, eşyanın ve insanların duygularla kavranılan hususiyetlerini belirtir; bunun için de gayesine en uygun kelimeleri arar. Konu, konuya bakış, lûgati ve üslûbu tâyin eder. Tanzimat'tan sonra yazı dilinin değişmesinde en mühim âmil, konuların, anlatılmak istenilen duygu ve düşüncelerin değişmesi olmuştur. Bilhassa, demokrasi fikirleri ve halka tesir eden iki yazı nevi, gazete ve tiyatro, kalabalığın anlıyacağı bir dil vücuta gelmesini âdeta zarurî kılmıştır. Milleti vatan fikriyle coşturmak isteyen Namık Kemal, piyeslerini Nef'î'nin dili ile yazamazdı. Tanzimat'tan bugüne kadar Türk aydınlarına hakim olan ana fikir, halkı uyandırmak, halka yeni duygular ve düşünce-

ler aşılamak olmuştur. Arada yalnız Servet-i Fünûn nesli, aristokrat bir edebiyat kurmuş, üslûbunu da ona göre tanzim etmiştir. Kısaca söylemek gerekirse, tıpkı Osmanlıcanın teşekkülünde olduğu gibi, Tanzimat'tan sonraki yazı dilinin değişmesinde de en mühim âmil, tarihî, içtimaî ve medenî değişmedir. Türkçülük, Ziya Gökalp'ın getirdiği halk kültürü fikri ile, dil ve edebiyat sahasında büyük bir inkılâp yapmıştır. Türkçeye gidişin arkasında, bir ideoloji, bir hayat felsefesi, bir medeniyet anlayışı vardır.

Türkçüler, başta Ziya Gökalp, daha II. Meşrutiyet devrinde bazı kimselerin ortaya attıkları "öztürkçecilik" hareketini tasvip etmemişler, hatta ona karşı cephe almışlardır. Bunun sebebini, Türkçülüğün sadece bir Türkçecilik, yani bir dil davası değil, maziyi, hali ve istikbali muayyen bir içtimaî görüşe göre tefsir eden medeniyet anlayışında aramalıdır. Türkçüler dilde, Servet-i Fünûncuların anlattıkları, Şinasî'nin halkçılık fikrini inkişaf ettirmişlerdir. Ziya Gökalp'a göre, halkın diline mâl olmuş her kelime Türkçedir. Türkçüler için, esas mesele, halkın içinde yüzyıllardanberi yaşamakta olan harsı, Batı medeniyeti ile işlemektir. Buna İslamlık da dahildir. "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" Gökalp ve diğer Türkçüler ideolojilerini bu üç kelime ile hulâsa etmişlerdir. Bu üç kelime, Türk tarihinin üç medeniyet merhalesini anlatır. Türkçüler, Türklüğün köklerine ulaşmak ve oradan kuvvet almak için İslamlıktan öncesine kadar gitmişler, fakat İslamî devreye de kıymet vermişlerdir. Muasırlaşmak ise ilerliyen Batı medeniyetine ayak uydurmak mânasına gelir. Türkçülerin ırkî ve İslamî devreye değer vermelerinin mühim bir sebebi de, Türkiye dışı Türkleri ile, şimdilik hars sahasında bir birlik kurmaktır.

Medeniyet tarihinin ne olduğunu çok iyi bilen Ziya Gökalp göçebelik devrinden İslamî devre, İslamî devirden halihazıra geçen kıymetleri görmüş ve bunları muasır medeniyet ile terkibetmek istemiştir. Türkçülük, mazinin inkârı değil, yeni bir gözle tefsiri ve tahlilidir. Ziya Gökalp bu anlayışa halk kültürünü, İslam felsefesini ve batı sosyolojisini kendi şahsî kültüründe toplamak ve şerhet-

mek suretiyle varmıştır.

Gökalp'in medeniyet tarihi bakımından yanlış ve tehlikeli bulduğu tasfiyecilik hareketi, Cumhuriyet'ten sonra, "öztürkçeçilik" adı altında devlet otoritesi ve bazan para kuvveti sayesinde devam ettirilmiş ve mahdut bir çevreye mahsus olsa da, bugüne kadar gelmiştir. Atatürk'ün Türk dilini ilmî bir surette tetkik için kurduğu Dil Kurumu, içinde barındırdığı birkaç hakikî âlim müstesna, filoloji ile hiçbir ilgisi olmayan birtakım heveskâr ve menfaatperestlerin elinde kalmış, onların itme ve kakmalarına göre, yaşayan ve gelişen yazı ve konuşma dili ortasında acayip bir gemi halini muhafaza etmiştir. Bugün Türkiye'de maziden tasfiye olunarak gelen ve kültür hareketlerine göre muhtevası zenginleşen, geniş bir münevver zümresi ve halk tarafından anlaşılan canlı bir Türkçe vardır. Ortaçağ medeniyetine, medrese ilim ve felsefesine, Arap ve Fars edebiyatına dayanan Osmanlıca, kütüphaneleri dolduran binlerce yazma ve basması ile arkada kalmıştır. Bugünkü Tükçe lûgati ve kaidesi bakımından ondan tamamiyle ayrıdır. Öztürkçecilerin değiştirmek istedikleri Türkçe artık maziye karışmış olan Fuzûlî, Bakî, Nâbî, Galib, Fikret ve Cenab'ın Osmanlıcası değil, bugünün, gazetede, kitapta, sokakta, evde yaşayan Türkçesidir. Gaye yaşayan Türkçedeki bütün yabancı kelimeleri atarak, yerlerine öztürkçelerini koymaktır. Fakat bu öztürkçe, mazide veya halkın ağzında mevcut olmadığı için yeniden yaratılmakta, Türkçe köklerden türetilmektedir.

Her dilde yeni kelimeler türetilir. Yalnız, bunlar hakikî bir ihtiyaca tekabül eder; bundan dolayı da tutar. Filoloji, sadece kelimelerin değil, seslerin dahi, muayyen şartlara göre değiştiğini ilmî olarak ortaya koymaktadır. İcabettirici, zorlayıcı bir sebep olmadan ne tabiatta, ne de içtimaî hayatta en küçük bir değişiklik vukua gelmez. Ferdî iradenin bu değişiklikte hiçbir rolü yok mudur? Şüphesiz vardır. Burada, hürriyet ve zaruret hakkında felsefî bir münakaşaya girişecek değiliz. Bugün bu mesele, oldukça vazıh bir şekilde ortaya konulmuştur ve kısaca söylemek lâzım gelirse şöyle denile-

bilir: İnsan ancak zaruretler karışısında hürriyetini kullanabilir; yani hâdiselere iradenin müessir olabileceğine bazı imkânlar verir. Bu imkânları seçmesini ve kullanmasını bilen insan tabiatı veya cemiyeti değiştirebilir. Tarih boyunca her gün kullanıla gelen dil de, konuşanın ve yazanın karşısına birçok imkânları çıkarır. İşte dil, herkesin bu imkânlarından faydalanması sayesinde durmadan değişir. Bir mefhuma tekabül eden, muhtelif incelikleri haiz beş-on kelime vardır. Herkes, ihtiyacına, dikkatine veya zevkine göre bunlardan birini seçer. Hayatla çok yakın ilgisi bulunan dili, ne tamamiyle durdurmak, ne de birdenbire ve tamamiyle değiştirmek mümkündür. Dili içten içe idare eden kuvvet, hayat, yani günlük ihtiyaçtır. Osmanlıca nasıl ortaçağ İslam medeniyetinin bir mahsulü ise, bugün kullanılan Türkçe de, Tanzimat'tan beri gelişen yeni hayatın yarattığı bir eserdir. Acaba öztürkçenin arkasında, onu zarurî kılan, besliyen ve devam ettiren hayatî bir kuvvet, içtimaî bir irade var mıdır? Yoksa, bu, sun'i, zorla yürütülen bir dâva mıdır? Öztürkçe, devlet otoritesi ve para kuvvetine dayanmadan da muayyen bir zümre tarafından tutuluyor. Acaba bunun sebebi nedir? Öztürkçeciliğin arkasında nasıl bir içtimaî kuvvet gizlidir?

Bu suale cevap vermek için, öztürkçecilerin hayat ve medeniyet görüşlerini yoklamak lâzımdır. Öztürkçe, bazılarının zannettiği gibi, kelimelerin köklerine kadar gitmek arzusunun bir neticesi değildir. Zira gaye, kelimelerin köklerine gitmek ise, Türkçeye girmiş olan yabancı kelimelerin köklerini de, az bir cehdle öğrenmek mümkündür. Bu suretle düşüncelerin daha iyi kavranılacağı ileri sürülür. Bu görüş doğrudur. Kelimelerin köklerini, türemişlerini ve akrabalarını bilmek, düşünceye içten bir aydınlık verir. Fakat böyle bir ameliye, batılıların yaptığı gibi, ancak asırlar boyunca kullanılagelmiş kelimeler üzerinde yapılırsa faydalı olur. Vezin, mevzun, tevazün, muvazene, vezne kelimeleri arasındaki münasebetleri incelersek, sadece bu kelimelerin mânalarını daha iyi kavramış olmakla kalmayız; birtakım derin ve yeni hakikatlere de ulaşırız. Meselâ vezne ile muvazene arasındaki münasebeti araştırırsam, şi-

ir ile ticaret, para ile adalet, ruh sağlığı ile sanat arasında bir takım bağlılıklar keşfederim ki, bunlar yabana atılacak fikirler değildir. Bu münasebetc dayanarak, vezinsiz şiir bir muvazenesizliğin eseridir; keza muvazenesizlik, içtimaî vc iktisadî tevâzünün bozukluğu ile alâkalıdır, diyebilirim. Alain, kelimeler arasındaki münasebetleri araştırmak suretiyle, farkına varılmadık hakikatler keşfolunacağını söyler ve çok güzel örnekler verir. Yalnız bu nevi araştırmaların şartı, Alain'in ısrarla belirttiği üzere, kelimelerin bir cemiyet tarafından asırlarca kullanılmış olmasıdır. Zira, kelimelerin mânasını zenginleştiren fertler değil, bütün insanlıktır. Uydurma kelimeler bize bu bakımdan hiçbir şey kazandırmaz. Üstelik bugünkü fikir akışını da durdurur. Bir zamanlar okullarda ve kitaplarda kullanılması mecburî kılınan öztürkçe kelimeler, gençlerdeki düşünme ve okuma temayülünü kuvvetle baltalamıştır. Yalnız öztürkçeye göre yetiştirilmiş olan bir genç ne eskiden yazılmış olan, ne de bugün basılan kitapları anlıyabilir; çünkü ona okulda bunların kapısını açacak anahtar verilmemiştir.

Öztürkçe hareketini izah edebilecek tek âmil, öztürkçecilerin gaye, cemiyet ve medeniyet görüşleridir. Öztürkçe kullananların hemen hepsi tarihe ve dine karşı cephe almış kimselerdir. Onlar için sadcce halihazır, halihazır da değil, kendi özleyişlerine göre kurulacak, tarihten, dinden uzak, tıpkı uydurdukları kelimeler gibi uydurma bir istikbal tasavvuru vardır. Kullandıkları kelimelerle bugün yaşanan hayatın dışına çıkan, kendilerinin dışında hiçbir kimseye değer vermiyen, yalnız uydurma dünyaları içinde yaşayan bu ütopistler arasında solcu ve aşırı solcuların büyük bir çoğunluk teşkil etmesi, şaşılacak bir hâdise değildir. Maziyi ve halihazırı tamamiyle inkâr ederek ve yıkarak, yeni, yalnız kendi düşüncelerine ve hayallerine uygun bir cemiyet kurmak! Öztürkçecilerin yapmak istedikleri şey işte bu! Dünden kalan ve bugün yazılan kitaplarda gençleri maziye, dine götüren fikirler vardır. Gençlerin onları okumaması, anlamaması lâzımdır. Nurullah Ataç'ın, göbek adını kaldırarak, sadece Ataç'ı bırakması bir pisikanaliz mevzuu olacak kadar

mânalıdır. Bu suretle o, mazisini, babasını, Allah'ı yani kendisini var eden kıymetleri ortadan kaldırmak istemiştir. "Kendimi kendim yaratsaydım..." mısraı onun ve diğer devrimci ve öztürkçeçilerin en büyük arzularını ifade eder. Fakat kimse kendini kendi yaratmamıştır. Herkes bir ana ve babadan doğmuştur. Bir cemiyetin içindedir ve o cemiyet, asırların ötesinden gelir. Biz dünyaya gelince, kendimizi de, cemiyeti de, tabiatı da hazır buluruz. Onların tamamiyle esiri kalmayız, onları değiştirmeye çalışırız, doğru! Bunu inkâr eden yok. Fakat değiştirmek, yok etmek, ortadan kaldırmak demek değildir. Var olan değiştirilir ve varlığın kanun ve imkânlarına göre değiştirilir. Dil de böyledir. Yarının Türkçesi ne olacaktır? Bunu önceden kimse kestiremez. Söylenebilecek tek şey, hayat gibi dilin de, her gün, bütün insanların çalışmalariyle değiştiği ve yarına, bugünden, halihazır şartlardan gidildiğidir. Bugüne geldiğimiz gibi. Bin bir gizli kuvvetin kaynaştığı dil ve hayata en aykırı olan şey sistemciliktir. Öztürkçecilik, hayatın bir aynası olan dili bir sisteme sokmak istiyor. Bu sistemciliğin arkasında, yukarıda da açıklamağa çalıştığım gibi, başka bir sistemcilik vardır. Bugünkü felsefe, sistemciliğin, hangi sahada olursa olsun, beyhude, aynı zamanda tehlikeli bir görüş olduğunu ortaya koymuştur.

Milletler tarihlerine mi, yoksa coğrafyalarına mı daha çok tâbidirler? Beraberce yaşanmış hadiseler yekûnu olarak tarih, şüphesiz, toplulukların kaderinde büyük bir rol oynar. Bunu anlamak için, meseleyi ferdî plâna naklederek, cinayet işlemiş yahut zafer kazanmış bir insanın hayatındaki değişikliğe bakmak kifayet eder. Harblerin nc şekilde biterse bitsin, milletlerin kaderini nasıl beklenmedik şekillere soktuğunu biliyoruz. Ferdî hayatta hareketler için olduğu gibi milletlerin hayatında da tarih için "yapar ve yıkar" denilebilir. Bundan dolayı bir milletin şahsiyet ve karakterinin tayininde tarihin hesaba katılması zaruridir. Aynı tarihî mukadderatı yaşamamış insanlar veya topluluklar arasında sıkı bir birlik olamıyacağı hakikati de aynı vâkıaya dayanmaz mı? Bazılarının zannettiği gibi bir millet fertlerini birbirine bağlayan sadece halihazır şartlar değildir; asırların tesiri, tarihin oluşu içinde kaynaşma, kalabalığı millet haline getirmede sanıldığından daha büyük rol oynar.

Edebiyat da, tarihin içine gömülü bir vâkıadır. En mücerret edebiyatlar dahi içinde bulundukları tarihî şartlarla yakından ilgilidirler. Divan edebiyatının Türk tarihi ile alâkası bulunmadığı iddiası mübalâğalı bir görüştür. İslam medeniyeti, Osmanlı tarihinin inkişafı, müesseseler, örf ve âdetler hesaba katılmadan bu edebiyatı anlamak ve izah etmek imkânsızdır. İyi bakılırsa Divan şiirinin, teşbihlerine kadar Türk tarihinin sadık bir aynası olduğu görülür. Aynı edebiyatı Fransa veya İngiltere tarihi için de tasavvur etmek müm-

kün müdür?

Milletlerin mukadderatında tarihin büyük rolü olmakla beraber coğrafyanın tesirleri de az değildir. Tarih, boşlukta cereyan etmez. Tarihi anlamak için coğrafyaya başvurmak zaruridir. Montesquieu, *Kanunların Ruhu* adlı büyük eserinde coğrafya ile insanların yaşayış tarzı, müesseseleri, örf ve âdetleri, inanışları ve kanunları arasındaki münasebeti bütün açıklığı ile ortaya koymuştur. Coğrafya sadece iskân ve istihsal şartlarını tayin etmekle kalmaz, sabit iklim şartları dolayısı ile milletlerin fizyolojileri ve psikolojileri üzerine de tesir eder. Orta-Asya Türkü, Anadolu Türkü sadece tarih, müessesese, örf ve âdet bakımından değil, fizyolojileri bakımından da birbirinden ayrıdır. Keza İran ve Arap coğrafyası, Müslüman medeniyetine dahil olmakla beraber, bizi Araplardan ve Acemlerden ayırır. Coğrafî şartları, coğrafyanın ebedî tesirini unutan hiçbir ideolojinin millî realiteyi kavrayamaması bundan ileri gelir. Bu toprakların nebatları bile bu topraklara benzer, değil insanları. Realist bir millet anlayışı coğrafyayı unutmamak mecburiyetindedir. Zira o bir kader gibi bize yapışıktır.

Profesör Halide Edip Adıvar, *İngiliz Edebiyatı Tarihi* adlı değerli eserinde coğrafyanın milletler ve edebiyatları üzerindeki tesirini şöyle belirtiyor: "Dağ, ova, yayla, deniz kenarı, çöl vesaire gibi başka başka tabiat içinde yetişen insanların kendilerine mahsus hususiyetleri oluyor ve bunlar edebiyatlarında daima sayılacak tesirler bırakıyor. Kuruluk yahut rutubet, sıcak yahut soğuk, güneşli yahut sisli iklimlerde büyüyenlerin ruhları başka başka tesirlere maruz oluyor. Kendilerini birbirlerinden farklı olarak edebiyatlarında ifade ediyorlar. Gerçi edebiyatlarında bu haricî unsurlar kadar bazı dahilî unsurlar, başka medeniyet ve hars temasile, yeni ve dünya cereyanlarile gelen fikrî ve edebî tesirler de hakim oluyor. Fakat bunların hiçbiri, bir milleti kendi iklim ve tabiatının verdiği tesirlerden tamamen kurtaramıyor. Yani ruh yahut dimağ tamamen vücutdan ayrılamıyor. Vücuta şekil veren, tesir yapan herhangi haricî unsur ruh üzerinde de tesir yapıyor. Bundan dolayı bütün dünya

edebiyatında hatta en küçüğünde bile içinde doğup büyüdükleri yerin damgası vardır".

Mademki coğrafya kültür hâdiseleri üzerinde bu kadar müessirdir, şu halde kültür araştırmalarında tarih kadar ona da yer ayırmak icap eder. Eskiden beri birçok müellifler sırası geldikçe coğrafya ile edebiyat arasındaki münasebete temas etmişlerdir. Meselâ, Mme de Stael *De L'allemagne* adlı eserinde Kuzey ve Güney edebiyatlarından bahsederken coğrafî şartlara büyük bir yer ayırır. Fakat son zamanlara gelinceye kadar edebiyat ile coğrafya arasındaki münasebetler müstakil bir ilim mevzuu olarak ele alınmamıştır. Fransız ilim adamlarından André Ferre, 1946 da neşrettiği *Géographie Littéraire* adlı kitabında bu münasebetlerin, edebiyat tarihine müvazi olarak, edebiyat coğrafyası şeklinde müstakil bir ilim mevzuu olabileceğini ileri sürüyor. Edebiyatın ifade vasıtası olan dil ile coğrafya arasındaki münasebetler coğrafî lengüistik ilim şubesini doğurmuştu. Bu sahada yapılan araştırmalar, sadece dil meselelerini değil, tarih meselelerini de yeni bir ışıkla aydınlatıyor. Edebiyat coğrafyasının da edebî mevzular ve başka meselelere yeni şekiller vermesi pek mümkündür. André Ferre'nin kitabına aldığı biografik haritalar ve bunları izah tarzı çok alâka vericidir.

Aynı metodun Türk edebiyatında tatbikini görmek isterdik.

Modern psikoloji, insanoğlunun pek az nisbette aklına, pek çok nisbette, gayrişuuruna göre hareket ettiğini ortaya koyuyor. "Gayrişuur" kelimesinden, ister fizyolojinin karanlıklarından gelen kuvvetler, ister ruh denilen fakat mahiyeti bilinmeyen varlığın derinliklerinde cereyan eden vâkıalar anlaşılsın, ısrarla belirtilmeğe çalışılan nokta şudur ki, insanı anlamak için, sadece vâzıh düşüncelerine bakmak kâfî değildir; içde, derinde düşüncelerinde gizli olarak bağlandıkları, karışık, anlaşılmaz bir realite vardır. Onu unutmamak lâzımdır.

XIX. ve XX. yüzyıllarda, ilmî bir kıyafet altında gayet ince usullerle ve türlü şekillerde ortaya konulmakla beraber, bahis mevzuu olan realitenin mevcudiyetinin fark edilmesi yeni değildir. Pascal : "Kalbin öyle sebepleri vardır ki, akıl onları kavrayamaz" demiştir. Fakat Pascal'dan da önce bu hakikat söylenilmiştir. Bizim Halk ve Divan şairlerimizin daima akla zıt olarak gösterdikleri "gönül" gayrişuurun başka bir adı değil de nedir?

İtiraf etmek lâzımdır ki, sanatkârlar, bilhassa edipler bu realiteyi âlimlerden çok önce ve çok daha derin olarak kavramışlardır. Aklın edebî bir tezahürü olan klasizmden sonra meydana çıkan sanat cereyanları, romantizm, natüralizm, realizm, sembolizm, sürrealizm, egzistansiyalizm, hep akıldışı kuvvetlerin başka üslûplarda ifadeleri değil midir? Bugünkü romana baştan başa gayrişuur psikolojisi hakimdir. Proust, Duhamel, Dosteyvski gibi asrımıza hâ-

kim olan romancıların eserleri gayrişuur kuvvetlerine göre hareket eden kahramanlarla doludur.

Demek ki ilim ve edebiyat, akıldışı kuvvetlerin insan hayatındaki rolünü tasdikte birleşiyorlar. Herhangi bir insan da kendi hayatına dikkatle baktığı zaman şuurundan başka âmillerin tesiri ile hareket ettiğini görmekte gecikmez.

Ferdî hayat böyle olunca içtimaî hayatın daha fazla gayrişuura tabi olmasını anlamak kolaydır. Çünkü fertte akıl ve irade, gayrişuur daima kontrol altında bulundurulduğu halde, cemiyetlerde ekseriya böyle değildir. Harbde, tabiat afetleri esnasında, ihtilâllerde kalabalığın akıl ve şuurla alâkası olmayan hareketlerde bulunduğuna dair yüzlerce misal vardır. Görünüşte bir cemiyeti idare eden kuvvetlerin sadece vazıh prensipler, yani kanunlar, emirler ve bunları tatbik eden mekanizmadan ibaret olduğu sanılır. Hakikatte ise bu kuvvetler, milletler üzerinde sanıldığından çok daha az bir tesir icra eder. Ferdi idare eden nasıl sırf mantıkî ve soğuk akıl değilse, cemiyetleri idare eden kuvvetler de sırf kanunlar ve emirler değildir. Karışık ve karanlık kuvvetler cemiyet hayatını da alttan alta kendisine uydurur. Sosyoloji işte bu iç ve derin sebepleri meydana çıkarmağa çalışır.

Marksist noktainazara göre ferdin hareketleri midesine bağlı olduğu gibi, cemiyetin hayatı da, kitlenin midesi demek olan iktisadî şartlara bağlıdır. "Nerden ve ne kadar para aldığını bana söyle, sana nasıl bir adam olduğunu söyliyeyim"; bu iddia muayyen bir nispette doğrudur; şüphesiz en ermiş veli bile yemek yemek mecburiyetindedir. Fakat asıl beşerî hayat karın doyduktan sonra başlar. Ferdin ve cemiyetin hayatında midenin zaruretlerini aşan ve bambaşka kaynaklardan gelen bazı realiteler bulunduğu inkâr olunamaz. Eflâtun'un basit olarak mide, kalp, kafa diye ayırdığı üç varlık, birbirine çok sıkı bağlı, fakat birbirinin yerini tutmayan realiteleri ifade ederler. Hangi insan açlığın yanısıra şeref ve aşk duygularını hissetmemiştir? Şeref ve aşk duygularının insanlara midenin zaruretlerini unutturduğu az rastlanan bir hadise değildir? Kalp ba-

zan yalnız mideyi değil, aklı da inkâr eder. Keza aklın, mide ve kalpden çok hâkim olduğu insanlar ve çağlar vardır. Hülâsa, ne ferdi, ne cemiyeti tek bir prensibe göre izah etmek mümkün değildir. Türlü âmillerin hepsini birden gözönünde bulundurmak lâzımdır.

İçtimaî meselelerle uğraşanlar, bilhassa tatbikatçılar yani siyasîler, milletlerin sadece aklî prensiplere tabi olmadığı hakikatını, "içtimaî gayrişuur" denilen bir realite olduğunu unutmamalıdırlar. Prof. Hilmi Ziya Ülken, *İstanbul* dergisine yazdığı çok dikkate değer makalelerinden birinde bu realiteye işaret ederek şöyle diyor:

"Millî medeniyeti ötekilerden ayıran mühim bir vasıf da tarih şuurudur; millî medeniyet, irade ve şahsî yaratış medeniyeti olarak ötekilerden ayrılır; fakat bu yaratış bütün malzemesini ve kuvvetini dayandığı kumlar ve topraklardan aldığı için ötekilere bağlanır, onları kuşatmak üzere aşar. İrade ve yaratış hamlesini yapabilmek için gözünü eski çağlara, kendi temellerine çevirmek zorundadır. Onun her şeyden önce tarih şuuruna dayanması bundan ileri gelir. O kendi temellerinin bütün mythos'larını meydana çıkarmak, bunlara mâna vermek, canlandırmak, onlardan yeni kıymetler yaratmak zorundadır. Hakikî millî hareket için içtimaî şuuraltının büyük değeri bundan ileri gelir"[1].

Ülken'e ilâve olarak tarih ve içtimaî şuuraltının sadece millî hareketler için işlenecek bir mevzu değil, aynı zamanda zorlayıcı, idare edici bir kuvvet olduğunu söylemek yerinde olur. Bir cemiyetin ilerlemesi kanunlarile tarihî ve içtimaî şuuraltı arasındaki muvazeneye bağlıdır, denilebilir. Bazan devlet adamları veya şefleri, zorlayıcı kanunlarla içtimaî gayrişuuru susturmağa veya yok etmeğe çalışırlar.

Böyle hareketler daima hükümetlerle milletlerin aralarını açmıştır. Böyle hallerde, hükümet milletten ayrı bir sistem, bir sınıf haline gelir. Millet ise kendi içine kapanır ve imkânlar araştırır. Derece derece renk renk sabotajlar, gösteriler, anormal hareketler, is-

1 Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken, "Milliyetçilik nedir, ne değildir?", *İstanbul* dergisi, 1947, yeni seri No:2, Sf. 87

yanlar, ihtilâller, hükümetle içtimaî gayrişuur arasındaki muvazenesizlikten ileri gelir. Tarih, hatta zamanımız bu vâkıayı teyit eden misallerle doludur. Meselâ bir seneden beri cemiyetimizde görülen anormal gidişli dinî hareketler içtimaî gayrişuurun bir tepkisinden başka nedir? Prof. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Cumhuriyet* gazetesine yazdığı bir makalede, bu sene hacca giden vatandaşların sayısının 25 bini bulduğuna ve bunlara verilen dövizin 50 milyon tuttuğuna işaret ederek bu anormal hadisenin sebebini, 1923 ten beri siyasîlerin içtimaî gayrışuurda kuvvetle yaşamakta olan din duygusunu ihmal etmelerinde buluyor[2]. Sayısı onlar hanesini aşan dinî muhtevalı gazete ve dergilerin birden fışkırması da aynı sebepe bağlanabilir.

Psikologlar gayrışuurda hiçbir şeyin kaybolmadığını, sadece şekil değiştirdiğini söylerler. Aynı şey, içtimaî gayrışuur için de doğrudur. İçtimaî gayrışuurda da hiçbir şey yok edilemez; ancak şekil değiştirir. "Süblimasyon" hadisesi, yalnız ferdî gayrışuur sahasında değil, içtimaî gayrışuur sahasında da vâkidir. Süblimasyon yapamıyan içtimaî gayrışuur dejenere olur. Avrupalılar, dinî hayatlarını ve duygularını sıhhatli ve sağlam teşkilâtlar vasıtasile kanalize etmişler, inceltmişler ve yükseltmişlerdir. Biz ise, ortadan kaldırılmasına imkân olmıyan bu duyguyu, ihmal ederek, tehlikeli, batak bir hale sokmuşuzdur. Ekserisi çok iptidaî olan dinî neşriyatın böyle bir devirde ortaya çıkması bundan ileri gelmiştir.

İçtimaiyatçı, siyasî ve idare adamı için kanunlar kadar ehemmiyetli bir hareket düsturu olan içtimaî gayrışuurun temayül ve işaretlerini en iyi nereden anlayabilirz? Psikologlar ferdi rahatsız eden gayrışuur kuvvetlerini, hastayı serbestçe konuşturmak suretile bulurlar. hatta bu usul bir nevi tedavi vazifesini de görür. İçtimaî gayrışuuru tanımak için de böyle bir vasıta vardır: Hür basın, sözlü ve yazılı edebiyat.

Basının bir milletin günlük temayüllerini anlamak hususunda

2 Prof. Dr. Fındıkoğlu, "Hac işinin terbiyevi ve iktisadî tarafları", *Cumhuriyet* gazetesi, 15.10.1947.

ne kadar kıymetli bir vasıta olduğu malumdur. Hür basın, cesur siyasînin en iyi hareket aletidir. Basına baskı yapan bir hükümet, kendi âkibetinden korkmalıdır ve pusulası kaybolmuş bir kaptan gibi devlet gemisini er geç bir kayaya çarptıracaktır.

Yazılı ve sözlü edebiyat, bir milletin gayrişuuruna hâkim olan sürekli kuvvetleri gösterir. Konuşma dilini dolduran yüzlerce tâbir, Şinasi'nin dediği gibi "hikmet-i avam" olan atasözleri, fırkalar, masallar, destanlar, türküler, mâniler, bir milletin gayrışuurunu aksettiren en güzel aynalardır. Kültürlü bir siyasî için bunlar, kanunlar ve iktisadî istatistikler kadar kıymetli hareket vasıtalarıdır. Bir misal olmak üzere Türk halkının yabancı kavimlere karşı tavrını ele alalım. Bu tavır, hiç de bazı aydınlarımızın taşıdıkları beynelmilelci temayüle uygun değildir. Türk halkı; Arap'ı, Acem'i, Rum'u, Ermeni'yi, Arnavut'u kendinden ayırır. O kadar ki bu yabancı insanların şahsî adlarının yanına mensup oldukları kavimlerin adını da ilâve eder. Profesör Sabri Esat Siyavuşgil 1941 yılında neşrettiği *Karagöz* adlı çok değerli tetkikinde, bu mevzudaki araştırmasının neticesini şöyle hülâsa ediyor; "İmparatorluk tipleri : İstanbul veya imparatorluk tipleri dediğimiz kategoriye dahil olanlar (Arap, Arnavut, Ermeni, Rum ve tatlısu frengi), taklit resmigeçidinin esaslı unsurlarını teşkil ederler. Karagöz esprisi, perdeye orjinal kıyafetleri ile çıkarttığı bu tiplerin sadece bozuk Türkçesini teşhil ile iktifa etmez, aynı zamanda karakterlerinin aksayan taraflarını büsbütün gülünç bir hâle getirerek, halkın bu hususdaki kanaatlarına tercüman olur. Hakikaten bu bakımdan da perde ile halk kanaatları arasında tam bir muvazilik görülür. Halka, Araplara, Arnavutlara ilh... dair iptidasını kat'iyyetle tesbit etmenin imkânsız olduğu eski bir an'anenin mahsulü bulunan bu kanaatlar, İstanbul folklorunun darbımesel, söz gelişimi, fıkra ilh... sahasında da kendini gösterir. Şu halde perdenin mübalâğası bile, halk mutaarızalarının içinde kalıyor demektir"[3]. Halkın gayrışuurunu bilen bir siyasînin veya hü-

3 Prof. Dr. Sabri Esat Siyavuşgil, *Karagöz*, Maarif matbaası, 1941, sf. 178-179.

kûmet adamının bu realiteden çıkaracağı neticeler vardır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar takip edilen Osmanlıcılık siyasetini tutmayışının bir sebebi, halkın içtimaî gayrışuuruna zıt oluşu değil midir?

Edebiyatta millî gayrışuurun temayüllerini gösteren başka bir örnek Mevlid ve Yunus Emre'dir. Niçin Mevlid ve Yunus Emre'nin şiirleri yüzyıllarca bütün Türkiye'de nun âlâmetidir. Bu millet iyi veya kötü her ne olursa olsun dirdandır. Dindar ise sadece tabiatüstü kuvvetlere inanan adam demek değildir. Dindar, aynı zamanda ve daha kuvvetle ahlâklı insan demektir. Bu millet ahlâklı olanları daima tebcil etmiş, ahlâksızlardan ise her zaman nefret etmiştir. Eski ve yakın tarihin ve bugünün halk tarafından sevilen ve sevilmeyen tiplerini bu ölçüye vurabilirsiniz. Genç musikîşinaslarımızın ve şairlerimizin Yunus Emre'yi bir ilham kaynağı olarak almaları, aydınlarımızda başlayan psikolojik değişmenin alâmetlerinden biridir. Zamanımızda millî gayrişuur kuvvetlerinin gittikçe daha geniş bir şuurlaşmaya kavuşmakta olduğunu görüyoruz. Bu temayül yeni hamlelerin başlamakta olduğuna dair bir işarettir.

EDEBİYAT VE TERBİYE*

Edebiyatın terbiye bakımından değeri ve ondan nasıl faydalanılması gerektiği üzerinde konuşmak istiyorum. Edebiyat ile terbiye arasında çok sıkı bir münasebet vardır. Edebiyat kelimesinin kökünü teşkil eden "edep" kelimesi de bunu açıkça gösterir. Şinasî, edebiyat ile edep arasındaki bu kök münasebetine dayanarak şöyle bir tarif yapar : "Fenn-i edep bir marifettir ki, insana hasletâmûz-ı edep olduğu için edep ve ehli edep tesmiye kılınmıştır".

Edebî eserlerin pek büyük bir kısmı, insanlara ahlâk ve terbiye vermek gayesiyle vücuta getirilmiştir. Mevlâna *Mesnevi*'sini, Yunus Emre *Risaletü'n-nushiyye*'sini, Nâbî *Hayriye*'sini, Namık Kemal piyeslerinden çoğunu, Mehmed Âkif *Safahat*'ını, Tevfik Fikret *Şermin*'ini ve *Halûk'un Defteri*'ni ve daha bir çok müellif, eserlerini, hep insanlara nasıl yaşanılması ve nelere inanılması lâzım geldiğini öğretmek maksadiyle yazmışlardır. Bugün de edebiyatın beşerî ve içtimaî bir fayda gütmesini isteyenler vardır. Dergilerimizde "Edebiyat güdümlü mü olmalıdır, güdümsüz mü?" münakaşası yıllardan beri devam eden bir konudur?

Edebiyatın terbiye, ahlâk ve içtimaî faydayı değil de güzellik gayesini takip etmesini isteyenler de oldukça büyük bir yekûn teşkil eder. Bizim Divan şairlerinden birçoğu, meselâ Bâki, Nedim,

* 1955 Yılı Temmuz ayında İstanbul'da yapılan IV. Pedagoji Cemiyeti Kongresinde okunan rapor.

Nef'i yazdıkları gazel ve kasidelerde dinî, ahlâkî veya içtimaî bir gaye peşinde koşmamışlar, sanat ve maharetlerini göstermek suretiyle padişahların veya vezirlerin hoşuna gitmeğe çalışmışlardır. Nedim, hoşa gitmek için ahlâk ve terbiyeye aykırı beyitler dahi yazmıştır. Halid Ziya, Mehmed Rauf veya Cenab Şahabeddin "sanat sanat içindir" prensibini müdafaa etmişler, eserlerinde terbiyevî hiçbir gayeye bağlı kalmamışlardır. Ahmed Haşim, edebiyatın sanat dışı bir gaye gütmesinin şiddetle aleyhindedir. Büyük hikâyeci Said Faik de yazılarında ideolojik veya terbiyc ile ilgili bir maksat gütmez. Eski ahlâk telâkkilerine bağlı bir kimse onun hikâyelerini bir gence okutmağa çekinir.

Görülüyor ki, edebiyatı terbiye bakımından ele alınca birbirine zıt iki cereyan karşısında kalıyoruz; bir tarafta edebiyatın terbiyevî olmasını, öbür tarfta tamamen estetik bir gaye gütmesini isteyenler var. Acaba bir terbiyeci bunlardan hangisini tercih etmelidir?

Hem güzel, hem de terbiyevî gayeye uygun eserler yok değildir, fakat bunların sayısı azdır. Sonra bundan çok daha mühim bir meseleyi dc gözdcn kaçırmamak lâzımdır. Eski çağlarda yazılmış eserlerin ihtiva ettiği fikirler bugüne uymaz. Göçebe devrinde *Oğuz Kağan Destanı, Dede Korkut Kitabı* gibi eserlerde telkin edilmek istenilen fikir akıncılıktır. Göçebe cemiyeti avcılık ve akıncılık ile yaşayan bir topluluk idi. Daha sonra Türkler ziraat medeniyetine geçtiler.

Hayatlarını harple değil, kendi topraklarında istihsal yapmak suretiyle temine beşladılar. Bu devrede sulh ve sükûn beşerî ve içtimaî bir ideal haline geldi. Meselâ "yetmişiki millete bir göz ile bakan" Yunus Emre, akıncılığın ve muharibliğin şiddetle aleyhindedir. hatta o, ticarete, yani mal ve mülk ihtirasına da iyi bir gözle bakmaz. Fuzûlî, *Leyla ile Mecnun* mesnevisinde akıl aleyhtarıdır, kadercidir; aile, cemiyeti ve dünyayı terketmeyi bir ideal olarak gösterir. Biz bugün bu eserlerin taşıdığı kıymetlerden hiçbirine bu asrın fikirlerine uygun pedegolojik bir değer atfedemeyiz. Aksi takdirde tam bir tezata düşeriz. Öyleyse bu eserleri mekteplerde neden

okutuyoruz? Bu eserlerin mânaları üzerinde düşünürsek, bilâkis onların okutulmasını yasak etmemiz icabederdi. Çünkü bugün bizim için ne akıncılık, ne de dervişlik ideal bir kıymettir. Bugün dünyaya bağlı, maddeyi işleyen, kendine ve cemiyete faydalı olan bir insan tipini normal telâkki ediyoruz.

Tanzimat'tan sonra yazılmış olan eserler, Batı medeniyetinin kıymetlerini aksettirdiği için bugüne daha çok uyar. Fakat bunlar arasında da ne kadar farklı gaye güdenler vardır! Namık Kemal Osmanlıcı, Mehmet Âkif ittihad-ı İslâmcı, Ziya Gökalp Turancı, Tevfik Fikret beynelmilelci fikirler taşır. Bugünün edebiyatçıları da birbirinden çok ayrı hayat görüşlerine sahiptirler. Ne eski çağların, ne son çağın, ne de bugünün edebiyatında, sizin veya benim terbiye ve ahlâk görüşüme tıpatıp uyan bir edebî esere rastlamak mümkündür.

Bu vâkıa, edebiyatın mahiyeti ile ilgilidir. Edebiyat devirlere, nesillere ve şahıslara göre daima değişir; hatta değişmek onun başlıca gayesini teşkil eder. Sanatta değer, eskisine veya başkalarına uymayan yeni bir güzellik yaratmakla mümkündür. Birbirine benzeyen eserler, taklit ve kopya diye hor görülür.

Edebiyatta muayyen bir ideolojiye, hayat görüşüne ve terbiye tarzına uygun eser arayanlar, onun pekbüyük kısmını reddetmek mecburiyetinde kalırlar. Nitekim Namık Kemal kendi ideallerine uymadığı için Divan edebiyatını şiddetle tenkit etmiştir. Türkçüler, sadece Divan edebiyatını değil, Tanzimat ve Servet-i Fünûn edebiyatını da kötülemişler, buna mukabil asırlarca hakir görülen Halk edebiyatını yüceltmişlerdir. O Halk edebiyatı ki, iyice tahlil edilirse, türkçülerin ideallerine hiç de uymayan örneklerle doludur. Bir Halk edebiyatı şaheseri olan *Kerem ile Aslı*'yı düşününüz : Kerem, bütün hayatını bir Ermeni keşişinin kızını ele geçirmek için harcar. Kerem'de ne ırk, ne din fikri vardır. Onu harekete getiren tek duygu aşktır. Türklük ve Türkçülük gayesiyle yazılmış bir Halk edebiyatı mahsûlü bulmak hemen hemen imkânsızdır. Halk edebiyatı Türkçülerin duygu ve düşüncelerinden çok ayrı şeyleri ifade eder. Onları Halk edebiyatını takdire götüren âmillerden en mühimi halk

dilidir. Fakat halk diliyle neler anlatılmaz ki! Bugün halk diliyle solcu şiirler yazılıyor. Dil, bir vasıtadır. Türkçüler dili bir gaye ve bir ideal haline getirmişlerdir. Şimdi onların yanıldıklarını çok iyi anlıyoruz. Cumhuriyet devrinde yeni kıymetler adına, Türkçülerin de mahkûm edildiğini gördük. Her devir kendi hayat görüşünü beğeniyor. Daha öncekilerden ancak kendine uygun olanları alıyor. Fakat o devrin haklı olduğu nereden belli?

Bugün ilim, insan hayatında mutlak kıymet diye bir şey tanımıyor. Tarih, sosyoloji, felsefe, insanların her devirde ve her yerde birbirinden ayrı şeylere inandıklarını bütün delil ve vesikalariyle ortaya koydu. Başlangıçta bu manzarayı büyük bir şüphecilik cereyanı doğurdu. Fakat şimdi bu hâdisenin insan tabiatı ile yakından ilgili olduğu anlaşılmağa başlandı. Bugün artık yalnız tabiat hâdiselerinin her yerde ve her devirde aynı kanunlara tâbi olduğu, insanların ise çeşitli ihtiraslara ve ideallere göre daima başka şekillerde hareket ettikleri açık ve kat'î şekilde anlaşılmış bulunuyor. Egzistansiyalizm, beşerî bütün hâdiseleri hürriyet ve durum mefhumlariyle izaha çalışıyor. İnsan her devirde, her yerde şu veya bu yolu tercih etmiştir. Başka durumda bulunsaydı veya başka imkânları yoklasaydı hareketleri de başka olacaktı. İnsanların kaderini yapan, içinde yaşadıkları tavırdır. Hiç durum ve hiçbir seçme ötekine benzemez. Çünkü her an ve her insan yeni ve farklıdır. İnsanlık tarihinin ve kültürünün namütenahi zengin ve çeşitli oluşu ancak bu suretle izah olunabilir. Şu halde insanoğlunun takip edeceği bir tek yol yoktur bin bir yol vardır. Bunlardan birini seçmenin mesuliyeti ona aittir.

Bugün terbiyenin temeli de bu yeni insan ve hayat görüşüne uyarak değişmiş bulunuyor. Bugünkü terbiyede en çok geçen tâbir şahsiyettir. Şahsiyet demek, her insanın kendi temayüllerine, kabiliyetlerine göre inkişaf etmesi, hayatta içinde bulunduğu yeni şartlara göre takip edeceği yolu bizzat kendisinin seçmesi demektir. Kimse, kimsenin mesuliyetini üzerine almaz. Herkes kendi varlığından mesuldür. Böyle bir hayat ve terbiye anlayışı insanda çok

çeşitli bir duyma, düşünme ve hareket etme şuurunun bulunmasını gerektirir.

İşte edebiyat, bu şuuru uyandırmağa yarayan vasıtaların başında gelir. Zira az önce anlatmış olduğumuz gibi, edebiyat çağlar boyunca ve her çağ içinde insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en tesirli şekilde ortaya koyan bir sanattır. Hiç din ve hiçbir ideoloji bu bakımdan onunla kıyaslanamaz. Terbiye bakımından edebiyatın değeri, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri vermesidir. Bir insan ancak böyle bir geniş manzara içinde kendisine en uygun olan yolu seçme hürriyetini kazanır. Tek bir romanı okumak bile bize insanların karakter yapısı, içtimaî durum, duygu ve düşünce bakımından ne kadar farklı olduklarını göstermeğe yeter. İyi bir romanda her insan kendi şahsiyetine göre hareket eder. Bundan herkesin alacağı bir ders vardır. Eğer inanılıyorsa kendi yolundan ayrılmamak, fakat başkalarını da hareket tarzları, duyguları ve düşünceleri bizimkinden ayrı olduğu için mahkum etmemek, hem şahsiyet olmak, hem de başkalarının şahsiyetine karşı saygı göstermek, her insan için lüzumlu ve hayatî bir prensiptir. Zira insanları en çok bedbaht eden şey, başkalarının tazyiki karşısında kendi benliğinden feda etmek yahut başkalarına tahakküme kalkmaktır. Hürriyet ve şahsiyet fikrine sahip olan bir kimse, ne benliğini başkalarına köle yapar, ne de başkalarını köle yapmağa kalkar. İnsanlığın her asırda mustarip olduğu tahakküm ve istibdat, insanların ayrı birer şahsiyet olduğunu düşünememekten veya bu gerçeğe uymamaktan ileri gelir. İnsanların çoğu, sadece kendi duygularının ve düşüncelerinin doğru ve haklı olduğuna inanırlar. Bundan dolayı başkalarını ithama kalkarlar. Başka şartlarda bulunan ve başka duygu ve düşüncelere sahip olan kimselerin, kendilerinden ayrı düşünmelerinin zarurî olduğunu, onların da ancak kendilerine göre yaşamak ve hareket etmek suretiyle mesut olabileceklerini bir türlü kabul etmezler. Bu, onların bir tek fikre esir olduklarını ispat eder. Taassup ve tahakküm, dar düşünüşün, yani kültürsüzlüğün bir neticesidir. Edebiyat insa-

na, yeryüzünde ne kadar insan varsa, o kadar ayrı mizaç ve irade olduğunu gösterir.

İnsanların çağlar ve memleketler boyunca ayrı tarzda duyduklarını, düşündüklerini ve harekct ettiklerini bilmek kâfi değildir. Tarih de bize aynı hakikati öğretir. Mühim olan ayrılmak değil, birleşmektir. Fakat zorla değil, anlayış ve duygu ile. Objektif bilgi, bize sadece anlaşılmaz ayrılıkları gösterir ve ancak bir müsamaha fikri verir. Halbuki sevgi, kaynaşa imkânları yaratır. Edebiyatın ilimden farkı, sadece kafaya değil, kalbe tesir etmesi, insandan insana duyguları nakletmesidir. Biz kuvvetli edebî eserler sayesinde, bizden çok önce yaşamış insanlara karşı bir sevgi duyabildiğimiz gibi, bizden çok uzaklarda yaşayan insanlarla da görüşmeden anlaşabiliriz. Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Köroğlu, Karacaoğlan, Mevlâna, Bâkî, Fuzûlî, Namık Kemal, zaman zaman bize en yakın arkabamızdan, tanıdıklarımızdan daha çok yakın görünürler. Onları etrafımızda bulunanlardan daha çok severiz. Onların duygu ve düşünceleri, bize yanıbaşımızda oturan insanlarınkinden daha munis gelir. Onların eserlerini okuyunca, kendi dar çerçevemizi aşar, çağlarla birleşmiş gibi oluruz. Bir Amerikan, bir İngiliz, bir Fransız, bir İtalyan, bir Rus edibinin duygu ve düşünceleri de bizi heyecanlandırır, neşelendirir veya kederlendirir. Edebî eser, zaman ve mekân engellerini aşarak ruhlar arasında bir birlik kurar. Birbirinden ayrı, şahsiyetlerini muhafaza eden insanlar arasındaki bu duygu ve düşünce iştiraki aşk kadar derin ve kuvvetlidir. Edebî eser, bu tesiri ancak estetik bir değeri hâiz olduğu takdirde yapabilir. Güzel olmayan eserler, ne kadar iyi ve doğru fikirler ihtiva ederlerse etsinler, ruhlar üzerine müessir olmaz. Bunu tecrübe etmek kolaydır : Aynı sınıfta bir Ziya Gökalp'in kuru ve didaktik şiirlerini, bir de Yahya Kemal'in lirik şiirlerini okuyunuz ve talebelere hangilerinin daha kuvvetli olduğunu sorunuz. İkincilerini göstereceklerdir. Böyle bir tecrübe bize terbiye bakımından hangi cins şiirleri seçmemiz gerektiği hususunda bir rehber olabilir. Kalbe tesir eden, duyguları değiştiren estetik kuvvet olduğuna göre, hiç şüphesiz bu kuvveti hâiz

olan eserleri tercih etmek lâzımdır. Ruh üzerinde en küçük bir esinti bile yaratamayan eserleri sınıfa sokmak boşuna bir zahmettir. Çünkü bu suretle edebiyatla elde olunmak istenen neticeye ulaşılamaz. Edebiyat dersi talebeye, insanoğlunun duyabileceği duyguyu duyurmalı, insanoğlunun yaşadığı her tecrübeyi canlı olarak nakledebilmelidir.

Gerçekten kuvvetli olan eserler, insana güneş çarpması gibi derhal tesir eder. Hiç çocuk güzel bir masalı sonuna kadar dinlemekten kendini alıkoyamaz. Gençler, hoşlarına giden bir romanı, uykularını feda ederek, hatta yasak edilse bile gizli okumaktan geri kalmazlar. Yaşlı bir insan da, çekici bir kitabı, elinden bırakamaz. Şüphesiz her yaşın, her mizacın hoşlandığı kıymetli eserler de vardır. Atalar sözü, "zorla güzellik olmaz" der. Bence bu söz, edebiyat tedrisatına rehber olacak bir kıymet taşır. En nefis yemeğin yenebilmesi için bile insanın iştihası olması lâzımdır. İştahsız yenen yemek güç hazmolunur ve nefret uyandırır. Kültür mevzuunda da iştihâ yani istek mühim bir rol oynar. Edebiyat tedrisatında en mühim şey, çocuğa veya gence yaşına ve mizacına uygun eserler okutmak suretiyle onda kuvvetli bir istek uyandırmaktır. Çokları, kitap zevkini, polis romanları okuyarak kazanmışlardır. Müfredatı aynen tatbik etme sistemi, edebiyat derslerini bir hayli sıkıcı yapmakta ve bu dersten beklenen gayeye aykırı düşmektedir. Gerçi maharetli bir hoca bu sistem ile de gençlere okuma zevki, edebiyat merakı aşılayabilir. Fakat serbest bir sistem, bizi esas gayeye götürür. Ben şahsen içinde okuma merakı uyanan bir insanın, düşe kalka kendi mizacına en uygun eserleri bulabileceğine inanıyorum. Böyleleri, kültürlerinden emin oldukları kimselere hangi kitapları tavsiye ettiklerini sorarlar ve bunları alıp okurlar. Okudukça gerçek değerlerin neler olduğunu bizzat keşfederler. İstisnasız her insana kitap merakını, okuma zevkini aşılayacak eserler vardır; fakat bunları itina ile seçmek lâzımdır. Bizde eğer, her sene pek çok mezun vermemize rağmen kitap zevki uyanmıyorsa, bunun sebebini mektep kitaplarında, müfredatı harfi harfine tatbik etme endişesinde ve edebiyatı

tedris tarzında aramalıdır.

Mektep kitaplarında, çocukların ve gençlerin üzerinde kuvvetli bir tesir yaratacak pek az parça vardır. Bunlar umumiyetle iyi seçilmemiştir. Metin seçilirken, estetik kıymetten ziyade asırlar ve şahsiyetler nazarı itibara alınıyor. Gaye, edebî zevk ve duygu terbiyesi değil, tarihî bilgi vermektir. Tarihî bilgiyi esas aldık mı, bir güzel sanat olan edebiyatı bırakıyor, edebiyat dışı bir prensibe bağlanmış oluyoruz. Hangi asırda, hangi şahıslar yetiştiğini ve bunların hangi eserleri yazdığını bilmek suretiyle bir talebe sınıf geçebilir, ama kitap okuma zevkini ve duygu terbiyesini almış olur mu? Hiç zannetmiyorum.

Edebî eserlerde nelerin kıymetli olduğu da, memleketimizde maalesef vazıh şekilde anlaşılmış değildir. Hâlâ Ortaçağdan kalma, batılıların çoktan bıraktığı bed'i ve beyan yeni isimlerle devam edip gidiyor. Bizde bir talebenin bilmesi lâzım gelen şeyler şöyle hulâsa olunabilir: Bahis mevzuu olan metin hangi asırda, kim tarafından yazılmıştır? Şiir ise, vezni ve şekli nedir? Nesir ise nevi nedir? İçinde geçen yabancı kelimeler ne mânaya gelir? Daha derine gidilmek istenilirse, üslûp diye yazarın hangi edebî sanatları kullandığı araştırılır. Şâir veya muharrir, eserini sanki bu vasıtaları kullanmak maksadiyle yazmıştır. Edebî eserin bir yaşayış tarzının, bir duyma ve düşünme tarzının ifadesi olduğu tamamiyle unutuluyor. Vasıtaya bir gaye nazariyle bakılıyor. Kanaatime göre, bu tedris tarzını, bu zihniyeti tamamiyle bırakmak lâzımdır. Çünkü bu suretle edebiyat can sıkıcı, ölü bir ders haline getiriliyor.

Edebiyat dersinde talebe, her şeyden önce, sinemaya gittiği ve güzel bir film seyrettiği zaman duymuş olduğu heyecanı duyabilmelidir. Çünkü edebiyat, sinemadan daha basit bir sanat değildir. Bilâkis ondan daha asil ve daha yüksektir. Fakat bir edebî metnin mâna ve güzelliğini talebeye duyurmak için hocanın hemen hemen bir aktör rolünün oynaması lâzımdır. Bizi yanıltan şey, metin karşısında pasif bir seyirci tavrı takınmamızdır. Halbuki metin, bir piyes gibi oynanmak icabeden bir şeydir. Duygu ve düşüncenin meydana

çıkması için bizim ve talebinin ona bütün varlığımızla iştirak etmemiz gerekir. Talebe bunu tek başına beceremez. Hazırlıklı olmayan bir hoca da bu işi başaramaz. İsteksiz ve acemi bir okuyuş, bir şarkıyı nasıl bozarsa bir şiiri, bir hikâyeyi de öyle bozar.

Bugünkü psikoloji ve felsefe, dış dünyayı bizim kendi duygu ve düşüncemize göre tefsir ettiğimizi ve mânalandırdığımızı ortaya koyuyor. Kâinatı eğer kötü ve karanlık görüyorsak, bunun sebebini kâinattan çok kendimizde aramalıyız. Edebî eserin mâna ve değerinin de bizim anlayışımıza göre değiştiğini, aynı eser üzerine yazılmış çeşitli tetkikler arasındaki farktan anlamak mümkündür. Şimdiye kadar Goethe'nin *Faust*'unu tahlil eden belki birkaç yüz kitap yazılmıştır. Bunların birbirinin aynı olmadığı muhakkaktır. Müfredatın ve hatta kitabın müşterek olmasına rağmen, edebiyat hocalarının onları tatbik ve anlayış tarzları arasında derin farklar bulunması da bunu gösterir. Zengin bir kültüre delâlet eden ayrı anlayışlardan korkmak değil, bilâkis sevinmek lâzımdır. Çünkü her yeni tefsir, edebî eseri derinleştirir.

İnsan kâinatın en zengin muhtevalı varlığıdır. Şimdiye kadar hiçbir ilim onun mânasını tüketememiştir. İnsanoğlunun en iyi ifadesi olan sanat eseri de insan gibi karışık, derin, anlaşılması güç unsurlarla doludur. Edebî bir tahlil bu zenginliği gösterebildiği nisbette değerlidir. Metodun, kıymetleri teşhis hususunda büyük rolü vardır. Mikropların mevcudiyeti ancak mikroskop icadolunduktan sonra keşfolunmuştur. Yeni görüşler, edebî eserlerde şimdiye kadar farkına varılmadık kıymetleri ortaya çıkarırlar. Bir edebiyat hocasının bunları bilmesi çok faydalıdır. Bugün Avrupa'da edebiyata eski tarih, bed'i ve beyan, retorik metodunun yerine, estetik, sosyolojik, psikolojik ve sitilistik zaviyelerden bakılıyor ve bilindiği sanılan metinlerde yepyeni mânalar keşfolunuyor. Burada misal olmak üzere, bunlardan sadece birisini Freud psikolojisini zikretmeme müsaade ediniz. Freud psikolojisi, insan anlayışını ve onunla birlikte medeniyet ve sanat anlayışını tamamiyle değiştirmiştir. Edebî araştırmalara da bu görüş, yepyeni bir istikamet vermiştir. Şimdiye

kadar dikkat edilmeyen veya mânasız telâkki edilen unsurlar, birdenbire yeni bir ehemmiyet kazanmıştır. Acaba, bizim edebî eserlerimize aynı zaviyeden bakılırsa neler göreceğiz? Şimdiye kadar böyle bir deneme yapılmamıştır. Fakat herkesin bildiği Fuzûlî'nin *Leylâ ve Mecnun* mesnevisine bu zaviyeden bakarsanız, Freud'un bahsettiği bütün psikolojik unsurların bunda mevcut olduğunu görürsünüz. Kısaca bu unsurları hatırlatayım: Freud'un iddiasına uygun olarak, Mecnun da çok küçük yaşta iken aşk duygusunu hisseder, fakat bunun şuuruna varamaz. Yine Freud'un söylediği gibi, Mecnun (Leylâ da beraber) kuvvetli bir içtimaî baskıya maruz kalır. Ailesini ve cemiyetini terkeder, çöllere çıkar. Mesnevi dikkatle okunursa, Mecnun'un babasına karşı âsi olduğunu, onun sözünü dinlemediği, hatta onun yaşayış tarzını beğenmediği görülür. Bu davranış tarzı Freud'ün meşhur "Oedip" kompleksine çok yaklaşıyor. Mesnevi üzerinde bir üslûp araştırması yapacak olursak, Fuzûlû'nin cinsî temayülleri sembolize eden birçok imajlar kullandığını tesbit edebiliriz. Bu mesnevi Freud'un eline geçmiş olsaydı, nazariyesini destekliyen güzel bir örnek olurdu. Beşerî bir temayülün Türk edebiyatında kuvvetli bir misalinin bulunması kültür tarihimiz bakımından bir zenginlik değil midir?

Stilistik metodu da son derece dikkate şayan neticeler veriyor. Münferit olarak ele aldıkları zaman, sadece bir süs vazifesi gören benzetmeler, eserin derin mânasına bağlandığı takdirde bir yaşayış tarzını, hayat görüşünü ifade eden bir unsur haline geliyor. Müsaadenizle buna da küçük bir misal vermek istiyorum : Göçebe devrine ait eserlerde meselâ, *Oğuz Kağan Destanı* ile *Dede Korkut Kitabı*'nda imajlar ve semboller, hayvanlar âleminden alındığı halde, Yunus gibi köylü ve köy çevresinde yaşamış olan şairlerin, ekseriya nebatî benzetmeler yaptığı görülüyor. Bu tercihlerin medeniyet tarzları ile ilgili olduğu aşikârdır. Sadece imaj çeşitlerinden bir şairin içinde yaşadığı durum ve ona karşı aldığı tavrı meydana çıkarmak mümkündür. Hayattan ve cemiyetten en uzak sanılan eserlerde dahi, hayat ve cemiyet, çeşitli şekillerde in'ikâs etmektedir. Ta-

rih edebî eserin dışında değil, içinde mündemiçtir; hem de en canlı tarafları ile. Divan şiirinde bütün Müslüman ortaçağ medeniyeti vardır. Fakat onu bulmak için çeşitli usullerden faydalanmak gerekir. Bunlar bilinmediği takdirde edebî metin bize pek az şey söyler. Edebiyat hocası, talebeye edebî eserin taşıdığı tarihî, içtimaî, ruhî, dinî, bedii kıymetleri teşhis etmeyi öğretmelidir. Bu zaviyelerden bakmasını öğrendiği takdirde talebe, edebî metinleri millî ve beşerî kültürün gizli bulunduğu bir hazine olarak görmeğe başlar ve dikkati uyanır.

Böyle bir davranış tarzı, her şeyden önce hocanın canlı, neşeli, hayat sıkıntılarından kurtulmuş, bol vakti olan ve kültürünü durmadan arttıran bir insan olmasını icabettirir. Bugünün lâik cemiyetinde edebiyat hocası, psikoloji, sosyoloji, felsefe hocasiyle beraber, eski cemiyetlerdeki din adamlarının yerini almıştır. Onun meşgul olduğu saha, tıpkı onlarınki gibi insan ruhu ve kâinatın sırrı ile ilgilidir. O, edebî eserlerde kendini ortaya koyan insan ruhunun keşfedicisidir. Mektepte talebenin şahsiyetini uyandıran derslerden biri ve belki en mühimi edebiyat dersidir. Ona lâyık olduğu yeri vermek lâzımdır. Fakat sadece ders saatlerini çoğaltmakla değil, belki daha ziyade hocanın hayat sıkıntılarını azaltmak, okuma ve düşünme vakitlerini arttırmakla. Talebe üzerine müessir olan, müfredat ve kitaptan çok hocanın şahsiyetidir. Hoca, kültürünü arttırma imkânlarını bulabildiği nisbette sınıfı canlandırır ve talebeye ruh zenginliğini aktarır. Bunları söylemekle edebiyatın dışına çıktığımı sanmıyorum. Çünkü yukarıdan beri anlatmak istediğim şey, edebiyatın müessiriyet kudreti ve tefsirinin şahsiyete sımsıkı bağlı olduğu keyfiyetidir. Kitaplar insanların elinde değer kazanır veya değerini kaybeder.

KENDİ KENDİNE DEĞER VERME

Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvan olan âdemsin sen
ŞEYH GALİB

Türk edebiyatında hâtırat nev'i, batı edebiyatına nazaran çok az gelişmiştir. Batıda hemen hemen her siyasetçi, edebiyatçı, sanatçı, yaşadığı hayatın mühim hâdiselerini, intiba ve düşüncelerini günü gününe yazar. Fransız edebiyatında Saint-Simon'un, Cardinal de Retz'in hâtıraları, Montaigne'nin kendinden bahseden *Denemeler*'i. Jean Jacques Rousseau'nun *İtiraflar*'ı, Andre Gide'nin *Jornal*'i dünyada meşhur eserler arasındadır. İngiltere'de sadece büyük adamlar değil, alelâde kimseler de başlarından geçeni kaydetmişlerdir. Eski Türk edebiyatında yalnız Babur, hayrete değer bir istisna olarak, hâtıralarını kaleme almıştır. Tanzimat'tan sonra, Batı edebiyatının tesiri ile, Midhat Paşa gibi devlet adamları, Abdülhak Hâmid, Halit Ziya gibi büyük edipler de hâtıralarını yazmışlardır. Bunlar kültür tarihi bakımından çok kıymetli vesikalardır.

Mevlâna, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli, Fuzûlî, Bâkî, Nedim, yahut II. Murad, Fatih, III. Selim de hâtıralarını yazmış olsalardı, kimbilir ne kadar ilgi çekici olurdu. Hele eski asırlarda yaşamış bir kalem efendisi, bir mahalle imamı, bir köy kâhyası, bir yeniçeri veya bir sipahi günlük hayatını yazı ile anlatmış olsaydı ve o bugün elimize geçmiş bulunsaydı değerine baha biçilmezdi. Zira bugün

anlıyoruz ki, orta adamın hayatı, bir cemiyeti büyük adamlarınkinden çok daha iyi aksettirir. Orta adam cemiyetin aynasıdır.

Biz yaşamış, fakat hayatımız üzerinde düşünmeye ve onu anlatmaya önem vermemişiz. Bu, bizde tarih şuurunun gelişmesine de engel olmuş. Batı ülkelerinde tarih şuuru bizimkinden çok yüksektir ve bunun sebepi, onların yaşadıkları hayatı, resim, mektup, hâtıra, gerçeği veren roman şeklinde ortaya koymalarıdır. Bizde hâlâ hayatından iz bırakmak hissi çok azdır. Türkiye gittikçe değişmekte, eski hayatı bilenler, tarihî anlar yaşıyanlar birer birer göçmektedir. Yakın tarih, bugün meçhul olduğu gibi, yarın da karanlık kalacak gibi gözükmektedir. İstikbalin tarih şuurunu, efsanelerden kurtarmak için canlı ve gerçek hâtıralara ihtiyaç vardır.

Hâtıra tutmaktan maksat, sadece gelecektekileri aydınlatmak değildir; bu, aynı zamanda kendisi, zamanı ve muhiti üzerinde düşünmenin de en iyi yoludur. Alain, insanın en iyi, yazarak düşündüğünü söyler. Yazı düşünceye objektif bir şekil verir. Bulanık ve karanlık intibalardan, onları yazmak suretiyle kurtuluruz. Hıristiyanlıkta itiraf âdetinin, fertleri kendi üzerlerinde düşünmeğe sevk ettiği söylenir. İslamlık itirafa değil, duaya önem verir. Fakat İslâmlık da ferdin kendi kendini kontrol etmesini emreder. Bu kontrol yazı ile olursa daha şuurlu ve kuvvetli olur. Psikanaliz, ruhî sıkıntıların ihtiraslardan doğduğunu ortaya koymuş ve itirafı bir tedavi vasıtası haline getirmiştir. Söylemek, birine bütün ıstıraplarını söylemek, başarılarını, hayal sükûtlarını anlatmak bir ihtiyaçtır. Fakat buna beyaz kâğıttan ve bilinmiyen okuyucudan daha iyi kim elverişlidir?

Kendi kendini anlatmak hususunda büyük Fransız romancısı François Mauriac daha başka şeyler söylüyor: "Kendi kendini tahlilden kaçma, kendi nefsine karşı alâkasızlık, esir kampları çağının habercisidir" diyor. İçimizden biri kendi kendisini hiçe sayarsa başkalarına nasıl değer verebilir? Kendi hayatına karşı ilgi duymayan başkalarına karşı nasıl alâka hisseder? Kendisine kıymet vermeyen kime kıymet verir? İnsanlığa, insan nevine mi? Evet, insan nevine yani mücerret bir mefhuma!

Kierkegaard, İncil'in "başkalarını da kendin gibi sev" sözünü şerh ederken, "kendisini sevme" üzerinde ısrarla durur. Ölçü kendini sevmektir. Kendini seven başkalarını da sever. Dikkat ediniz, başkalarını sevmiyenlerin hemen hepsi, kendilerinden nefret eden insanlardır. Nefislerini hor gördükleri için başkalarına da değer vermezler.

Doğu felsefesi Tanrı karşısında insanı, nefsi çok hakîr görmüştür. İstibdat ve aile otoritesi de şahsiyeti ezici bir rol oynamıştır. Tanrı karşısında hiç, hükümdar karşısında kul, köle, anne baba karşısında pısırık bir çocuk... İşte Doğu yüzyıllarca insanı böyle yetiştirmiştir. Eğilmek, ezilmek, silinmek! Doğu'da yalnız tasavvuf "ben"e ulvî bir kıymet vermiş, onu Tanrı'nın bir parçası saymıştır. Yunus ben'i parçalamış, vücutu hiçe saymıştır. Bugün ruh ile bedenin bir olduğunu anlıyoruz. Psikoloji ve felsefe bunu gösteriyor. Ten ve can, en küçük iğne ucunda bir olduğunu bizde duyurur. İnsanoğlunu iyi, kötü, güzel, çirkin, bütün tezatları ve karışıklıkları ile bilmek. Romanlar ve romanlardan daha güzel, gerçek hatıralar işte bu işe yarar. Başkalarına ve kendimize yapmış olduğumuz ezaların başlıca sebebi "insan denilen şu meçhulü" bilmeyişimiz değil midir? Kendimiz veya başkaları hakkında basma kalıp fikirlere göre hüküm veriyoruz. Hâtıralar bize bir insanın ayrı bir âlem olduğunu göstermek suretiyle onlara karşı ilgi ve sevgimizi artırır. Dünyada gerçek insan kadar bilinmeğe değer başka ne vardır?

MİLLET VE SANAT

Millet ile sanat arasında yakın bir münasebet vardır. İkisi de müşahhas, ikisi de yegâne, ikisi de edebî, ikisi de değişik şekillere girebilir varlıklardır. Bazan bu yakınlık o kadar derin bir kaynaşmaya varır ki bir milletin bütün hususiyetlerini sanatından çıkarmak mümkün olur. Mısır sanatı ile Yunan sanatı birbirinden tamamiyle ayrıdır. Birincisinde katı hendesî şekiller içinde kendisini ifade eden, sert örf ve âdetlere tâbi, ağır, trajik ruhlu bir kavmin çehresini, ikincisinde binbir şekil içinde oynayan, hür, aydın bir düşünüş ve yaşayış tarzının tezahürlerini buluruz. Modern çağlarda da bir Alman, bir Fransız, bir İtalyan, bir İspanyol resmi, musıkîsi, edebiyatı olduğu ve bunların birbirinden ayrı hususiyetler taşıdığı görülür.

Namık Kemal "Edebiyatsız millet, dilsiz insan kabilindendir" der. Bu cümle, bize sanatların neden millî ruhla kaynaştıkları nispette güzel olduklarını aydınlatır. Edebiyat veya umumiyetle güzel sanatlar, dil gibi, bir düşüncenin, bir yaşayış, duyuş ve hareket ediş tarzının ifadesidir. Dilin anlatamadığını sanatlar anlatır. Sanatlara en mükemmel dil, en zengin dil nazarı ile bakılabilir.

Şu halde bir insan kendi dilini kullandığı nispette, daha doğrusu kendi kendisini anlattığı derecede şahsî orjinal, yeni ve hayatî olur. Başkasının ağzı ile konuşan biri bizi güldürür. Üslûp, şahsiyetin ta kendisidir. Samimiyet kelimesi de aşağı yukarı aynı mânaya gelir. Fertler veya milletler bütün insanlığı kendi hususiyetleri için-

de aksettirirler. Kendinde bütün insanlığı bulmak, hatta Yunus'un söylediği gibi, kendinde Tanrı'yı bulmak hikmetin temelidir. Kendini bulan bütün insanlığı tanımış olur. Kendini ifade eden başkalarını da anlatmış olur.

Bundan dolayı biz, tamamiyle kendi kendisi olmaya çalışan bir Goethe'de bir Valéry'de, bir Alain'de kendimizi ve bütün insanlığı buluruz. Aynı prensip dolayısile bir millet ne kadar kendi kendisi olursa olsun, taklit, başkasına benzemeye çalışmak, bizi kendimizden ve hakikatten uzaklaştırır.

Biz müşahhas, yegâne canlı realiteyi başkalarında değil, kendi varlığımızda, medeniyetimizde ve milletimizde buluruz. Başkaları bizim için, uzak ve müphemdir. Amerikalıyı, Çinliyi, Hintliyi ve Rusu yakından tanımağa imkân yoktur. Ben, ancak kendi etrafımda ki insanlarla doğrudan doğruya münasebette bulunabilirim. Milliyetçiliğin hakikatı, bizi reel insanla karşılaştırmasında mündemiçtir. Goethe "Millî edebiyatı olmayan veya millî edebiyatı tanımıyan dünya edebiyatını da tanımaz", diyor. Bunu, millî varlığını bilmeyen, başka milletleri, umumiyetle insanlığı da bilmez şekline sokabiliriz. Canlı realite umumiyette değil, hususiyettedir. İster sanat, ister düşünce, ister hareket bahis mevzuu olsun, kendinden ve sana en yakın olandan başlıyacaksın.

Halk edebiyatının canlılığı ile yüksek tabaka edebiyatının sun'iliği üzerinde derin derin düşünmemiz icap eder. Ben bunun kendini ifade etmekle başkasını taklit etmekteki farkından ileri geldiğini zannediyorum. Halkın kelimeleri bile kendi telâffuzuna uydurduğu malumdur. Bu müthiş temel kabiliyeti onun kendisini kabul etmesinden ileri gelir. Buna mukabil şehirli, eski çağlarda "tıpkı" Acem veya Arap gibi, yeni çağlarda "tıpkı" Fransız, İngiliz, Amerikalı veya Rus gibi olmaya çalışır. "Tıpatıp Avrupalılar gibi olacağız" düşüncesi, Türk münevverlerinnin neden orjinal bir sanat meydana getiremeyişlerini izah eder. Sanat, ruhun ifadesidir; şahsiyetin tezahürüdür. Kendi kendisini kabul etmiyen bir insan veya bir millet nasıl yeni bir sanat vücuta getirebilir? Türk münevverleri

asırlardan beri kendi kendilerinden, kendi milletlerinden nefret ediyorlar. Kendini aşağı görme hissi bizim yaratıcı kuvvetimizi sıfıra indiriyor. Onlar gibi olacağız, diye kendimizi unuttuk. Bu bir nevi mânevî intihardır: Kendimize ait ne varsa hepsini ortadan kaldırmaya çalıştık. Bilhassa son devir, millî benliğimizin en büyük kısmı olan maziyi yıkmakla geçti. Dile kadar her şeyi değiştirmeye kalktık. Bu kendimizi tahrip etmek, bu mânevî intihar bizim en büyük hastalığımızdır. Kendini kabul etmek, kendine dönmek denen milliyetçilik bizi bu hastalıktan kurtarabilir.

Bu işe evvelâ millî sanat hareketiyle başlamak lâzımdır. Zira müşahhası, yegâneyi, canlıyı en iyi kavrıyan sanattır.

Sanat duygulara, içgüdülere, köklere kadar iner. O icabında en iptidaî malzemeyi en yüksek şekillere kadar yükseltmesini bilir. Avrupa'da, bir müzede, çöp tenekesinden yapılma bir heykel gördüm. Bir çöp tenekesi yapabiliriz. Fakat bir sanatkâr çöp tenekesinden de kuvvetli bir sanat eseri çıkarabilir. Bunu gözlerimle gördüm ve ürperdim. Türk köylüsünün en iptidaî renklerle çorabını bir sanat eseri yaptığını bilmiyor musunuz? Tahtadan yontulmuş köylü kaşıklarında şehirlilerin Amerikan, Fransız, İngiliz taklidi mobilyalarından daha kuvvetli bir şahsiyet vardır. Turistler gelmeğe başlıyalı Beyoğlu vitrinlerinde Eskişehir taşlarından yapılma ağızlık, tesbih, gerdanlık vesaire şeylerin çoğaldığını görüyorum. Sebebi? Sebebi Avrupalı bizde bizi arıyor da ondan. Bu tercihi ile Avrupalı bize, "kendi benliğinizden ayrılmayın!" diyor.

Edebiyat için de mesele aynıdır. Bir millet bütün varlığı ile bir kül teşkil eder. Ferdin hususiyetleri nasıl bütün hareketlerinde tezahür ederse, bir milletin şahsiyeti de öyledir. Biz eğer yeryüzünde itibar gören bir varlık olmak istiyorsak, bütün eserlerimizde millî olmaya, kendi kendimiz olmaya mecburuz.

Fakat bu iş zannedildiği kadar kolay değildir. Fertte veya millette aşağılık duygusunu yok etmek güç, çok güç bir iştir. Böyle bir iddiada bulunduğumuz zaman karşımıza garpçılar, inkılâpçılar, insaniyetçiler, züppeler, mirasyediler, dejenereler çıkar. Ellerinde bir

sürü safsata ve vasıta vardır. Sizi gerilikte irtica ile, inkılâp düşmanlığı ile itham ederler. Onların şerlerinden korunmanın en emin yolu, köylü gibi olmaktır. Türk köylüsü gibi olmak! Büyük ressam Gaugin şehirleri bırakarak Tahiti adasında iptidaî yerlilcr arasına kaçmıştır. Orada yalnız onların resmini yaptı, onlar gibi yaşadı. Bu suretle dünyanın en güzel eserlerini yarattı. İkinci büyük misal Gandi'dir.

İngiltere'de okuduktan sonra memleketine döndü. Kıyafetine kadar en basit Hintlinin hayatını yaşamağa başladı. Bu kaynağa dönüş onu ve milletini yeniden diriltti. Fakat bu hareketler büyük bir nefret veya sevginin eseridir. Milliyetçi olmak demek, bazı şeylerden nefret etmek, bazı şeyleri sevmek demektir. Yaşamak! Nasıl? Kimin gibi? Ya İngiliz, Fransız veya Rus gibi veya Türk gibi, Türk köylüsü gibi. Biz ılık insanlar, asırlardanberi ılık suyun içinde yüzüyoruz. Milletini inkâr eden Nazım Hikmet bir uçtadır. Onun tam zıddı olabilen bize yeni hakikatleri haber verecektir.

Hakikî sanat eserleri vücuta geldikleri devrin sosyal şartlarını aşarlar. Onlarda her çağın insanına hitap eden ebedî kıymetler vardır. Böyle olmasa, çok ayrı sosyal şartlarda vücuta gelmiş olan sanat eserlerini sevebilir mi idik?

İnsanlığın en eski çağlardan kalma masalları hâlâ güzeldir. Eski Mısır, Çin, Hint ve Grek medeniyetleri, güzel sanatların her sahasında şaheserler yaratmışlardır. Bütün dünyada turistlerin hayranlıkla seyrettikleri büyük âbideler, mâbetler, saraylar, heykeller, resimler, bugünkünden çok farklı rejimler, din anlayışları ve iktisadî şartlarda vücuta gelmemişler midir?

Bir Dante, bir Goethe, bir Mevlâna, bir Yunus, bir Dosteyevski, bir Balzac, bir İbsen, bugün bize heyecan veriyorsa, bunun bir mânası yok mudur?

Gazeteler, siyasî vesikalar, çoğu cansıkıcı bir üslûpla yazılmış tarihler ve hatıralar devirleriyle çok yakından ilgilidirler. Tarihçiler ve sosyologlar gıdalarını onların çöplüğünde ararlar. Fakat kim bunlara devirlerini doğru aksettirdikleri için güzel diyebilir? Bugün bütün dünyada rejimleri, ideolojileri müdafaa eden tonlarca yazı yazılıyor. Onlardan yarına güzel diye saklanacak bir şey kalmayacağından emin olabiliriz.

Bu örnekler gösterir ki, estetik kıymet, aktüel, tarihî ve sosyal kıymetten çok ayrı bir mahiyeti hâizdir. Bunu anlamıyan ve bunun

sebepleri üzerinde düşünmiyen, Paul Valéry'in "her şeyden önce sanat" prensibini benimsemeyen bir sanatkâr, daha mesleğinin "a"sını bilmiyen bir zavallıdır.

Öyleyse, sanatkâr devrine sırt mı çevirmeli, o kısır "sanat sanat içindir" tezine mi dönmelidir? Hayır. Bu da ötekisi gibi, hattâ ondan da tehlikeli bir çıkmazdır. Zira, yaşanılan hayat, sanatı besliyen en büyük kaynaktır. Devrine karşı ilgisiz kalan bir insan ölüdür. Hem kim buna muvaffak olabilir? Yaşamak, çevresiyle münasebette bulunmak demektir. Biz gözlerimizi kapasak, uykuya dalsak bile, komşular, posta memuru, bekçi, polis, itfaiye çavuşu, açlık, savaş, yangın, zelzele, gece yarıları kapımızı çalar, bizi sokağa çıkartır. Kimse içinde yaşadığı tabiî, siyasî, iktisadî, sosyal şartlara karşı kayıtsız kalamaz. O kendi içine kapalı gibi görünen Divan edebiyatı bile, tıklım tıklım devrine ait unsurlarla doludur. Fuzûlî, Nedim ve Şeyh Galib'in şiirlerinde yaşadıkları çağ ve çevre, devrin estetiğine göre işlenmiş ve değiştirilmiş olarak vardır. Dikkatle okursanız, mistik Yunus'un şiirlerinde, köyün bütün unsurlarını, toprağını, çamuru, tohumu, dikeni, söğüdü, hatta kerpici bulabilirsiniz.

Mesele çağına karşı ilgili veya ilgisiz olmada değil, onu ele alış, sanat eserine aksettiriş tarzındadır. Bu, büyük maharet isteyen bir iştir. Sanatkâr dehasını işte burada gösterir. Aslında estetik olmayan şeylere estetik bir değer vermek, bazı ressamların eserlerinde görüldüğü gibi, basit bir iskemleyi, bir sürahiyi, bir ayakkabıyı, hatta bir boya lekesini, bir elmas parçası haline getirmek, bu herkese vergi değildir. Güzel hikâye ve romanlarda da aynı sihirli değişmeyi görürsünüz.

Rejim ile sanat arasındaki münasebetten bahsedecektim. Bugün bütün dünyada siyaset, insanların günlük hayatında mühim bir rol oynuyor. Bu hemen hemen her devirde böyle olmuştur, fakat biz eski eserlere bakarken, buna dikkat etmediğimizi veya sanatkâr onu çok değiştirdiği için görmeyiz. Ancak şu muhakkak ki siyaset, insanların hayatında mühim bir rol oynar ve sanatkâr ona karşı ilgi-

siz kalamaz. Siyaset kelimesinin Osmanlıcada bir mânası da öldürmektir. Gerçckten de siyasetin en mühim cephelerinden birisi budur. Savaşları, isyan ve ihtilâlleri, hatta alelâde idamları düşünün, siyasetin kanlı ellerini görürsünüz. Napolyon: "Halkın kader dediği siyasettir" sözü ile bu fikri gayet güzel ifade etmiştir.

Kader yani insanoğlunun hayatına hükmeden kuvvet, her devirde ayrı bir çehre ile gözükür. O bazan Tanrı, bazan tabiatın bir âfeti, bazan kadın, bazan bir müstebit olarak ortaya çıkar. Bunlara karşı insanlar hiçbir zaman ilgisiz kalmamışlardır. Çünkü burada hayat ile ölümün, saadet ile felâketin ipleri birbirine düğümlenir ve insanın boğazını sıkar. Hayat, ölüm, saadet ve felâket, sanatın ebedî konularıdır. Hakikî sanatkâr çağların ve devirlerin takındığı çeşitli maskeler arkasında onların çehrelerini tanır. Eserini okur veya seyrederken biz de kendi kaderimizle karşılaşmış gibi oluruz.

Kendine has renk, şekil ve sembollerle görünen devir ve çevrenin arkasında veya insanoğlunu daima ilgilendiren kuvvetler gizlidir. Sanatkâr bunları görebildiği ve gösterebildiği nispette ebedî olanı kavrar ve hissettirir. Yüzyıllar ötesinden gelen eserlerin bugün bize hâlâ heyecan vermesinin sebebi de budur sanıyorum. İnsanlığın başına belâ kesilen bütün diktatörlerin, çevreleri başka olsa da, ruhları aynıdır. Firavun, Neron, Hitler, Stalin ayrı devir ve toplumların mahsulleri olmasalar bile birbirlerine kardeş gibi benzerler. Kötülüğün timsali olan şeytan efsanede binbir kılığa girer. Bunun derin bir hakikate tekabül ettiğine hiç şüphe yoktur. Efsaneler iyiliği ve güzelliği de çeşitli kılık ve şekillere sokarlar ki, bu da doğrudur. Psikolog Jung, "arşetipler nazariyesi" ile bu vâkıayı çok iyi izah etmiştir. İnsanlığın hayatını idare eden bir takım gizli kuvvetler vardır ki onlar her devirde ve çevrede başka şekillerde gözükürler. Büyük sanat eserlerinde biz onların tecellilerini görürüz.

İnsan hayatı bir bütündür. Birbirleriyle çatışan kuvvetler arasında dahi münasebetler vardır. Ayaklar ileriye giderken baş geriye gitmez. Vücutun bir yerinde olan bir değişme, sinir sistemi, kan dolaşımı, uzuvların birbirine bağlılığı dolayisiyle, diğer kısımlarına derece derece tesir eder. Uyuyan bir insanın ayak parmağına bir topluiğne ucu ile dokununuz, bütün vücutu ile sıçrar, korkusu, hiddeti, dil makinesi de derhal harekete geçer. Göz kapanabilir, fakat kulak daima açıktır, insan ruhu daima tetiktedir. Vücutun geceyi bir dinlemesi vardır ki, rüyaların bir kısmını bununla izah edebiliriz. Alain, hocası Lagneau'nun şu cümlesini bir mısra gibi tekrarlar:

"L'esprit révait et son réve etait le monde".

Ruh, rüya görüyordu ve rüyası dünya idi.

Evet, insan rüyalarında bile dünyayı görür. Sanatın büyük birkısmı, duygu, rüya, zan, hayal ve tefsirlerden ibarettir. Dünyanın objektif tasvirine biz ancak ilim eserlerinde rastlarız. Kaldı ki, onların da çoğu, ilim kılığına girmiş his ve hayallerden ibarettir. İlk ve Ortaçağ ilmi bilhassa bu karakteri taşıyordu. Tabiata ve maddeye beşerî korku, ümit ve özleyişleri aksettiren "ilm-i nücum" ve "simya"yı hatırlayınız. Modern ilim karşısında bunların masal olduğu anlaşılmıştır. Sadullah Paşa "Ondokuzuncu Asır" manzumesi ile bizde bunu ilân ediyordu.

Sanatla siyaset arasındaki münasebetin esasını, insan ile çevresi arasındaki münasebette aramalıdır. Az önce insan vücutunun kendi içindeki bütünlükten, en küçük tenbihin onu sıçrattığından bahsediyorduk. Cemiyet insanlara tıpkı tabiat, atmosfer şartları, aydınlık, karanlık, yağmur ve rüzgâr gibi tesir eder. Biz nasıl bir "hava atmosferi" içinde nefes alıyorsak, hayatımız nasıl her an ona bağlı ise, tıpkı onun gibi, çok defa farkında olmadığımız bir "fikir atmosferi" içinde yaşarız. Sanatçının bundan müteessir olmadığını söylemek, onu mücerret bir boşlukta yaşıyor zannetmekle birdir. Bütün insanlar gibi, sanatçı da dünyanın ve toplumun içindedir. O, rüya görürken bile, dış âlemden gelme his ve hayallerin arasında dolaşır. Edebî eserlerde birçok rüyaları tetkik ettim. Hepsinde de tarihî çevreyi, medeniyeti, günlük endişeyi, Alain'in hocasının deyimi ile "dünya"yı buldum.

Yalnız dünya bunlara değişik bir şekilde aksediyordu. His ve hayal dış âlemi, suda değneğin kırılması gibi çarpışıyordu. Hâşim, meşhur *Göl Saatleri* kitabının Mukaddimesi'nde bu vâkıayı ne güzel belirtir:

Seyr-eyledim eşkâl-i hayâtı
Ben havz-ı hayâlin sularında
Bir aks-i mülevvendir onunçün
Arzın bana ahcâr ü nebâtı.

Yalnız Hâşim değil, herkes dış âlemden aldığı intibaları çarpıtır. Her insan Eflâtun'un mağarasıdır. Gölgeler, gölgeler, gölgeler...

Siyaset, veya başka bir deyimle, toplum sanat eserlerine girer. Fakat sanatçının mizacı ile değişmiş olarak. İdeoloji bir ütopi hâline gelir. Ziya Gökalp, makalelerinde ilmî dellilerle ortaya koyduğu fikirleri, şiirlerinde masallaştırır. Büyük mütefekkirin kusuru, onları daha çok masal hâline koymayışıdır. Şiirin içinde kur ideoloji soğuk bir tesir bırakır. Masalın en güzelini onda değil, Yahya Kemal'de buluruz.

Büyük sanatçı odur ki, kuru fikirde kalmaz, onu kendi hissi ve hayali ile canlı ve heyecanlı bir şekle sokar. Mevlâna'yı, Yunus'u büyük yapan, "nass"ı bir "yaşantı" haline getirmeleridir.

Hak bir gönül verdi bana
Ha demeden hayran olur.

mısraı bütün Yunus'u izah eder. Hayran olan, duyan, seven, yahut da kızan -evet, hiddet de insanı sanata götürür, Fikret'i hatırlayınız- gönül meselesi.

Sanatın kaynağı duygu ve hayaldır. Fikir, ideoloji, inanç, ancak onu organize edici bir değer taşır. Tâbir caizse o, kasnak veya iskelettir. Eser ortaya çıkınca onu göremezsiniz. Buram buram siyaset kokan sanat eserleri, bundan dolayı bizde estetik bir duygu uyandırmazlar. Akıllı sanatçılar ekseriya deli görünmeyi tercih ederler. Zira delilik, akıldan daha çok heyecan vericidir.

Descartes, "Selim akıl bütün insanlara müsavi surette paylaştırılmıştır" der. Bunun mânası, isterlerse, bütün insanlar hakikati bulabilirler, demektir. İnsan olmanın esası da budur. Nasıl bütün insanlar, el, kol, burun, ağız ve göz sahibi iseler, tıpkı bunlar gibi bir de düşünmesini bilen bir akla sahiptirler. Hayvan düşünme iktidarını haiz değildir. İnsanda düşünme iktidarını inkâr etmek, onu hayvanla bir tutmak olur.

Şüphesiz her insan hakikati derhal ve kolaylıkla bulamaz. Fakat kim eline keseri, testereyi geçirince usta bir marangoz olabilir? Bakmasını bile öğrenmek lâzımdır. Nasıl âletleri iyi kullanmak için uzun bir çıraklığa ihtiyaç varsa, doğru düşünebilmek için de çalışmaya ve uğraşmaya ihtiyaç vardır. Terbiyenin mânası da budur. Terbiye insandaki gizli kuvvetleri meydana çıkarır ve geliştirir. Tecrübeler göstermiştir ki, iyi bir terbiye ile en geri ve iptidaî sanılan insanları dahi yüksek bir seviyeye çıkarmak mümkündür. Ama insana, insanın kabiliyetlerine inanmadan böyle bir teşebbüse girişilemez. Ve her insanda mündemiç gizli kabiliyetlerin mevcudiyetini kabul etmeden terbiyenin mucizelerini izah edemeyiz. Bu inanç ile Sokrat, sokakta rastladığı herhangi bir kimse ile adalet ve hakikat gibi en ciddî meseleleri konuşmak cesaretini buluyor, daha mühimi, dışardan bir fikir telkin etmeyerek mahirane suallerle fikirlerini onların kendi içlerinden çıkarmaya çalışıyordu. İnsanlara inanmayan bir kimse onlara sual dahi soramaz.

Müstebit, insanlara sual sormaz; çünkü onlara inanmaz; onlarda düşünme kabiliyeti olduğunu kabul etmez. Müstebit, sadece kendine inanan bir ucûbedir. O bir ucûbedir. Zira bütün insanlarda düşünce kabiliyetini kabul etmeyen bir insanda, sadece onda, tesadüfen ve müstesna olarak düşünme kabiliyetinin nasıl bulunduğunu izah etmek imkânsızdır. Müstebitleri, böyle bir inanca sevkeden, içlerindeki şeytanî gururdur. Kendisini başkalarından üstün görmek istiyen müstebit, pek tabiî olarak başkalarını aşağı telâkki eder. Müstebitin dünyada tahammül edemiyeceği tek şey, başkalarının da düşünme kabiliyetini haiz olmaları, hattâ ondan daha doğru düşünebilmeleridir. Zira gurur, ihtiras ve korku müstebitin düşüncesini karartır. Ona gülünç ve korkunç hareketler yaptırır. Bu hâl müstebiti, daha çok müstebit kılar.

İnsanlarda tabiî olan düşünme kabiliyetini yok edemeyen müstebit, şüphesiz hürriyetin amansız bir düşmanı kesilir. Nasıl kesilmesin ki, hürriyet, başkalarının da düşünebileceklerini ve daha iyi düşünebileceklerini kabul etmek demektir. Bu ise müstebitin kendi kendisini inkâr etmesi olur. Müstebitin üstün bir insan kalabilmesi için başalarının alçalması lâzımdır. Ve müstebit, başkalarını alçaltmak, kendinden aşağı seviyede tutmak için her vasıtaya baş vurur.

Bu vasıtaların başında kuvvet gelir. Müstebit, düşünceye karşı kuvveti çıkarır. Fakat tek başına kuvvet, çıplak kuvvet kötü bir şeydir. Bundan dolayı kuvveti, maskelemek ve yaldızlamak lâzımdır. Müstebit, kuvveti mukaddes ve ulvî kılmak için sahte fikirlere başvurur. Tenkit edilmesine müsaade olunmayan tabu'lar veput'lar icadeder. İstibdatın daima dogmatik olmasının sebebi budur. Dogmatizm, istibdatın maskesidir.

Müstebit, sadece korkulan bir kuvvet olmaktan hoşlanmaz. Üstelik sevilmek de ister. Fakat sevgi hürriyeti icabettirir. "Zorla sevgi olmaz." Gerçek sevgi daima hürdür. Gerçek sevgiyi elde edemeyen müstebit, yapmacık ve zoraki sevgi ile yetinmek mecburiyetinde kalır. Bundan dolayı para ve mevki vermek suretiyle kendisini sevdirmeye çalışır. Para ve mevki ile müsebiti sever gibi görünen

insanlara dalkavuk diyoruz. Dalkavuk, kendisini inkâr etmeden dalkavuk olmaz. Müstebitin istediği kendisini herkesten üstün görmektir. Dalkavuk bunu yapar, müstebiti tanrılaştırır. Kendisini alçaltan dalkavuk pek tabiî olarak başkalarının da alçalmasını ister. Bundan dolayı dalkavuk da müstebit kadar müstebit olur ve tanrılaştırdığı insana tapmıyanları kendisine düşman telâkki eder. Zira müstebitin küçük görülmesi dalkavuğu da alçaltmak demektir. Müstebit, nasıl başkalarının hür düşünmesine tahammül edemezse, dalkavukları da, insanı insan yapan düşünceye karşı cephe alırlar.

Müstebit ve dalkavukları ile mücadele, insan için ve insanlık için mücadeledir. Bu mücadelenin esası da serbest surette düşünmek ve böyle düşündüğünü ortaya koymaktır.

XII. Yüzyılda, Descartes, hakikati bulmak için bütün öğrendiklerini, bütün kâinatı, hatta kendi vücutunu dahi inkâr ettikten sonra varlığından şüphe etmediği düşünce âlemine daldı ve bu âlemde bazı ışıklar keşfederek bunlar sayesinde yavaş yavaş tekrar vücutunu, insanlığı ve sonsuz hakikati buldu.

Böyle bir teşebbüse girişebilmek için ferdin kendini varlığın merkezi veya özü, herhalde bilmenin ilk ve şüphe götürmez temeli sayması icap eder.

XIX. Yüzyılın başında Goethe şöyle diyordu: "Medeniyet terakki etti, fakat her insanın kendi hesabına sıfırdan başlaması icap eder." Yine aynı Goethe: "Benim hayatımda takip ettiğim en müspet gaye şahsiyetimizin muhtevasını çoğaltmaktı" der.

Rönesanstan XX. yüzyılın başına kadar dünya tarihi, kendilerini kâinatın mihrakı sayan, kendilerinde evrensel akıl ve ruh cevherinin saklı bulunduğuna inanan ve bu cevheri meydana çıkarmaya çalışan insanlarla doludur. Bundan dolayı bu çağ içinde her alanda yüzlerce büyük insan yetişmiştir.

İngiliz münekkidi G. H. Cherterton *Dickens* adlı eserinde, zamanımızda neden büyük adam yetişmediğini sorar ve "Çünkü eskiden insanın büyüklüğüne inanılıyordu. Bu iman, zayıfları bile kuvvetli yapıyordu. Bugün ise ferde mütemadiyen küçük olduğu söyleniyor" diye cevap verir.

Gerçekten, fert olarak insan hiçbir çağda bugünkü kadar küçük görülmemiş ve küçültülmemiştir. Medeniyet hiçbir çağda bugünkü kadar şahsiyetleri silen bir sistem haline gelmemiştir.

Bu iş makina icat edildikten ve modern devlet nizamı kurulduktan sonra başladı. Bugün insanlık makina ve devlet denen iki devin idaresi altına girmiştir.

Dünya gittikçe yeknesaklaşıyor ve insanlar gittikçe birbirlerine benziyor. Makina ve devlet, yaşama şartlarını ve insanlığı gün geçtikçe standart bir tertibe sokmağa çalışıyor. Büyük fabrikalardan çıkan milyonlarca eşya, seri vasıtalarla dünyanın her tarafına dağılıyor. İğneden tutunuz da eve kadar, herşey robotun hendeseci elinden hep aynı biçimde dökülerek kıt'alar, memleketler, şehirler ve evler içinde yayılıyor. Yalnız maddî vasıtalar değil mânevî vasıtalar da yeknesaklaşıyor. Amerika'da yapılan bir filmin binlerce kopyası, bütün dünya sinemalarını dolaşıyor ve milyonlarca insana aynı yaşayış, aynı duyuş ve aynı düşünüş tarzını arzediyor. Yüksek antenlerden kalkan dalgalar, bütün kulaklara aynı musıkîyi duyuruyor. Bir nevi resim-filim haline gelen beynelmilel dergiler en uzak memleketlere kadar yayılarak gözleri kendi muhtevası ile terbiye ediyor. Daha ezici bir kuvvet ideolojiler, büyük kütlelerin zihnine yerleşmek suretiyle onları düşünüş bakımından da aynı kadroya sokuyor. Siyasîlerin "bir tek dünya" kurmak için çalışmaları, belki boşuna bir zahmettir; dünya, içten içe, kendiliğinden o tarafa doğru gidiyor. Maddî ve mânevî vasıtalar, plânlı ve süratli bir şekilde bütün dünyayı çok geçmeden bir karenin dört açısı gibi birbirine eşit yapacaktır.

Bu zararlı bir şey midir? Zararlı veya kârlı, bu zarurî bir şeydir. Sır bulunmuştur: Plân, kalıp, sistem, kolaylık! İnsan, tabiatı yendikten sonra, ondan çıkaracağı faydalar sonsuzdur. Rahat yaşamak istemiyor muydunuz? İşte rahat yaşıyorsunuz. Bir zaman gelecek ki fabrikalar işsiz, kendi başlarına işleyecekler ve insan yaşamak için kolunu kımıldatmak zahmetine dahi katlanmıyacak. Herşey çok basit, çok mekanik olacak. Bir yazar, bir Amerikan amelesinin

XVI. Louis'den daha mükemmel bir konfor içinde yaşadığını söylüyordu. Bu muhakkak.

Bugün en lüzumlu ihtiyaçlar en ucuz, en rahat şekilde elde edilebilir hale gelmişti: Yiyecek, içecek, giyecek, barınacak! Tabiî ihtiyaçlardan fazlası elde olunmuştur. Bir takım icatlar yeni ihtiyaçlar doğurdu. Bundan elli yıl önce halk bu kadar eğlenmiyordu. Sinema yayıldıktan sonra herkeste bir sinema ihtiyacı doğdu. Valéry eskiden geceleri mum ve lâmba ışığı altında çalıştığı halde bugün yüz mumluk ampullerin gözlerimize ancak yetebildiğini yazar. Demek fizyolojimiz bile değişti. Tenbih ne kadar artarsa duyarlık o kadar azalır ve vücut daha şiddetli tenbihler ister. Bugün böyle oldu. İnsan şiddetli tenbihlere alıştı. Daha fazlasını, daha fazlasını istiyor. Eskiden yaylı ile seyahat en zevkli seyahatti. Bugün trenin süratini az buluyoruz. Yarın uçağın sürati de az gelecek.

Makine ve makineleşin medeniyet bugün dünyayı yeknesak bir hale getirirken, bütün insanları aynı şartlar, aynı tenbihler, aynı heyecanlar ve düşünceler içine sokarken fert ne oldu? Modern çağda fert gittikçe sathîleşmekte, duygusuzlaşmakta, hususiyetini kaybetmekte, anonimleşmekte ve kalabalığın içinde erimektedir. Aynı şartlar ve aynı sebepler aynı neticeleri doğurur. Bugün dünyaya hakim olmak isteyen alt ve üst kuvvetler, maddî ve mânevî vasıtalar aynıdır. Bu vaziyete göre insanların birbirlerine benzemeleri gayet tabiîdir.

İnsanların toptan yüksek bir refaha erişmesi, şüphesiz arzu edilmiyecek bir şey değildir. Makinenin ve devletin kütlelere yüksek ve eşit yaşama şartları temin etmesi hakikaten sevinilecek, övünülecek bir şeydir. Fakat bu esnada insanların şahsiyetsizleşmesi, sathîleşmesi ve yeknesaklaşması tehlikeli bir durum değil midir? Bugünkü insanların düne nazaran vücut ve zihinleri çok daha az işlettikleri bir gerçektir. Makina, alet yayılalıberi insanlar vücutlarını ve kafalarını pek az işletir oldular. Hazır fikir kalıpları, ideolojiler, propagandalar çıkalı hakikatı yeniden düşünen insan tipi gittikçe azalmaktadır. Herkese aynı zevki veren vasıtalar dünyaya yayıldık-

tan sonra kendi kendine bir hayal ve sanat dünyası kurmayı düşünen kimseler ortadan kalkmak üzeredir.

Bütün icatlar fertler tarafından yapılır. Cemiyetin yeni bir şey yarattığı şimdiye kadar görülmemiştir. Cemiyet ferdin yarattığını alır, benimser, tâdil veya tatbik eder ve yayar. İnsanlığın yaratma organı ferttir. Bugünkü medeniyet, geçmiş, yüzyılların ferdî icatlarının bir neticesidir. Şahsiyetleri silen, ferdiyetleri yok eden, insanları robot haline getiren bugünkü medeniyet sisteminin insanlığı çok rahat, çok kolay, hissolunmaz bir sukûta doğru götürmesinden korkulabilir.

ÖLÜLER

Köşeyi dönerken, duvarda, üzeri yazılı mermer bir levha ve yanına asılı güzel çiçekler gördüm. Levhada Paris'in kurtuluşunda, orda, vatan için ölmüş bir vatandaşın künyesi yazılı idi. Taze çiçekleri, ne zaman, kimin koyduğunu bilmiyordum. Paris sokaklarını dalaşırken, böyle, her tarafta vatan için ölmüş meçhûl insanların isimlerini yaşatan mermer levhalar ve her zaman konulmuş taze çiçekler görürsünüz.

Paris benim vatanım değildi. Ne orada ölenleri, ne de bu çiçekleri koyanları tanıyordum. Fakat ne zaman böyle bir levha ve çiçekle karşılaşsam kalbim ulvî bir duygu ile ürperiyordu. Âdeta bu sembolün içinde teksif edilmiş ruhî bir kuvvet vardı ve gözlerim elektrik fişi gibi ona takıldığı zaman ondan bana ulvî bir cereyan sirayet ediyordu. Ölüler yaşayanları işte böyle idare ederler, diyordum.

Fakat ölülerin yaşayanları idare edebilmesi için aralarında münasebet tesis eden bir vasıtaya ihtiyaç vardır. Bu vasıta, bir sembol vasıtasile hatırlatmadır. Ölüler kendi kendilerini hatırlatmazlar. Ölülerin yalnız kendileri değil, hatıraları da ölür. Ölüleri kendi hallerine bırakırsanız ebediyyen ölürler. Ölüleri yaşatan dirilerdir. Yukarda ölüler yaşayanları idare eder diyordum. Şimdi bunun aksini söyliyerek yaşayanlar da ölüleri idare eder, demem lâzım. Ve hareket noktası ölülerde değil, yaşayanlardadır.

Yaşayanların ölülerde aradıkları şey, daha fazla, daha kuvvetli surette yaşama kudretidir. İstenilirse ölülerde sonsuz bir hayat kuv-

veti bulanabilir. Ölülerdeki yaşama kudretinin esası, insanın hayvan olmadığıdır. İnsanlar sadece yaşamakla iktifa etmezler. "Birşey için" yaşarlar ve ölürler. İnsan için mühim olan, sadece "yaşamak" değil, "bir şey için yaşamak"tır. O şeye "ideal kıymet" diyoruz. İdeal kıymet insan hayatına mâna verir. İdeal kıymet hayattan üstündür. Zira onun uğruna hayat feda edilir. İdeal kıymet hayattan ve ölümden üstündür. O insanı aşar. Ölülerin, mukaddes ölülerin insanlara vermiş olduğu dersin mânası, varlıkta, hayatta daha üstün bazı kıymetler bulunduğudur. Eğer insanlar sadece yaşamağa kıymet verselerdi, hayatları nebat ve hayvanlarınkinden farksız olurdu. İnsanın böyle olmadığını bütün tarih gösteriyor. İnsanlık oldu olalı her yerde, her zaman ölüler tebcil olunmuştur. Eğer onların timsalinde insanlar, yaşatıcı kuvvetler bulmasalardı, kat'iyen onları tebcil etmezlerdi.

İnsanları ölüler idare eder. Her birimizin vücutu, ruhu, düşüncesi, duyuşu asırların ötesinden gelir. Kimse vücutunu kendisine borçlu değildir. Fizyolojik varlık, cedlerin kabiliyetleri, bir miras gibi nesillerden nesillere intikal eder. Damarlarımızda ölülerin kanları dolaşır. Sesimizde onların sesi vardır. Ve dünyada hiçbir kimse düşüncelerini bizzat yaratmış değildir. Kim kullandığı dili bizzat icat etmiştir? Biz vücutumuz gibi ruhumuzu da ölülerden devralmışızdır. Bütün düşüncelerimizin, bütün kelimelerimizin içinde ölüler yaşar. Bazıları bunun farkında değildirler. Bunlar kendilerini bilmeyen insanlardır. Eğer onlar kendilerini bilselerdi, hüviyetlerinde asırların muhtevasını tanıyacaklardı. Maziyi bilmemek ve tebcil etmemek cehaletten ve boş gururdan ileri gelir. Dikkatle bakarsak ebediyetin bizde yaşadığını görürüz. Sonsuzluk seyyahı Yunus bunu ne güzel anlatır.

YAYHA KEMAL'DE TARİH VE COĞRAFYA FİKRİ

Yahya Kemal, konuşmalarında Michelet'nin kendisini derin uykulardan uyandıran şu cümlesini sık sık tekrar ederdi: "Fransız toprağı bin senede Fransız milletini yarattı." Büyük şair, bu fikirle memlekete döndüğü sırada tarih ve efsane üzerine bir millet kurabileceğini zanneden Turancılık cereyanı başlamştı. Gökalp ile aralarında başka bir noktada da derin ihtilâf vardı. Bugün birçoklarının hâlâ inandığı gibi, Gökalp, "millî" tarihin başlangıcını, Orta Asya'da, çok eski çağlarda arıyordu. Yahya Kemal ise, ırkın menşe-i bakımdan aynı fikre iştirak etmekle beraber, milliyeti coğrafyaya ve o coğrafya üzerinde gelişen tarih ile izah ettiğinden 1071 tarihini esas alıyor. Malazgirt zaferinden öncesine "kavmî" tarih nazarı ile bakıyordu. Daha 1908 de tebellür eden bu fikirler, Yahya Kemal'in kafasında zamanla genişledi, derinlik kazandı. Sağlam temellere dayanan bir medeniyet görüşü halini aldı. Fakat o bu düşüncelerini ilmî ve nazarî olarak ifade etmedi. Bu işi tarihçi arkadaşlarına bıraktı ki bunlar arasında Yahya Kemal'in fikirlerini en iyi anlayanlar merhum Ahmet Refik ile Mükrimin Halil olmuşlardır. Kendisine gelince o, âlimlerin beceremiyecekleri en zor ve en güzel işi yaptı: Düşüncelerini ebedî şiirler haline koydu.

Eserlerinden büyük bir kısmı yayınlandıktan sonra, bugün daha açık olarak görünüyor: Yahya Kemal sadece şahsî intibalarını anlatan ve sadece estet olan bir şair değildir; bir dünya, bir medeniyet, bir millet görüşünün sanatını yapan insandır. Fakat o bu işi öyle ba-

şarmıştır ki, kimse Yahya Kemal'i ideolojisinin altında ezilmiş olmakla itham edemez. Valéry "Şiirin içinde fikir, meyvanın içinde gıda olmalıdır" der. Biz meyvayı ihtiva ettiği vitaminden dolayı değil, lezzeti için yeriz. Lezzet ile beraber gıdayı da almış oluruz. Yahya Kemal Valéry'nin söylemiş olduğu şeyi çok az Türk şairine nasip olan bir kudretle başarmıştır. Onun yanında başka ideolojilerin şairi olarak tanınan Mehmet Emin Yurdakul'a, Ziya Gökalp'a sayısız Turancı, milliyetçi, dinci, solcu, aşırı solcu şaire bakınız: Hemen hepsinde de sanat, fikrin üzerine geçirilmiş Ariyet elbiseye benzer. Yahya Kemal'de fikir ile sanat etle tırnak gibi birbirine kaynamıştır. Arasıra sanatta ideolojiye yer var mıdır diye münakaşalar olur. Sanat seviyesine yükselmek şartiyle şüphesiz. Fakat güzel olmıyan bir şiir, dünyanın en makul, en ileri fikirlerini ihtiva etse de sanat eseri sayılamaz, sayılmamalıdır. Sanatta güzellik en ön planda gelir. Onu unutan veya ihmal eden sanata ihanet etmiş olur.

Yahya Kemal şiiri hiçbir zaman sanat seviyesinden aşağı düşürmemiştir. Bundan dolayı onun eserlerinde fikir de en tesirli, en parlak şekline bürünmüş olarak görünür. Yahya Kemal'in şiirlerine, şöyle bir tepeden geniş bir manzarayı seyreder gibi baktığımız zaman, onların bazı ana fikirler etrafında toplandıklarını ve bir sistem teşkil ettiklerini görürüz. Bu sistemin teferruatını metinlere dayanarak ayrı bir kitapta ortaya koymak istiyorum. Şimdilik burada onun sisteminin âdeta anahtarını teşkil eden bir şiiri üzerinde duracağım[1]. "Boğazın bir tepesinde" başlığını taşıyan bu şiiri herkes bilir. Fakat onu çokları sırf şiir olarak okumuşlardır. Gerçekten de o evvela güzel bir şiirdir. Ama aynı zamanda içinde bizim için çok değerli olan bazı "fikir"ler de vardır. Ben şiirin estetik cephesini bir tarafa bırakarak işte bu "fikir"leri belirtmeğe çalışacağım. Bunun için şiiri bir kere daha okumalıyız:

Rüya gibi bir akşam seyretmeğe geldin.
Simanı veren memleketin her tepesinde.

1 Yahya Kemal'in bazı şiirleri eski *İstanbul, Sanat ve Edebiyat* dergisinde tahlil edilmiştir.

Baktım, konuşurken daha bir kerre güzeldin;
İstanbul'u duydum, daha bir kerre sesinde.
Irkın seni tarihine benzer yaratırken.
Kaç fethe koşan tuğlar ufuklarla yarışmış.
İkbâlini aksettirebilsin diye çehren,
Kaç fâtihin altın kanı mermerle karışmış[2].

Bu sekiz mısra ile şair, görünüşte bir "güzel kadın"a hitap ediyor, ona hayranlığını söylüyor. Hakikatte burada muayyen bir "güzel kadın", bir "sevgili" değil, bütün sanatkârların ebedî sevgilisi olan güzellik bahis mevzuudur. Güzellik mücerred bir mefhum olduğu için şair onu müşahhas bir hale koymuş ve şiirini "güzel bir kadın"a hitap eder gibi yazmıştır. Biz şiirdeki müşahhas unsurları mücerrede irca ederek onu tekrar asıl kaynağı olan "fikir"e, "güzellik fikri"ne götüreceğiz.

Birinci kıtada şairin anlatmak istediği ana fikir nedir? "Simanı veren memleketin her tepesinde" ifadesi bunu açıkça ortaya koyuyor. İnsan üzerinde coğrafyanın tesiri! Şairin terennüm ettiği güzel kadın bu iklimin bir hülâsası, bir sembolü gibidir. Onun çehresini yapan bizim tabiatımızdır. Onun vücutuna madde ve şekil veren bu memleketin toprağı, göğü, havası ve suyudur. Vatan, üzerinde yaşattığı insanları yine kendi vücutu ile yaratıyor. Ona "ana" denilmesinin bir sebebi belki de bundan dolayıdır. Namık Kemal, aynı fikri zamanın dili ile:

Vücutun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandandır.

diye ifade eder. Yahya Kemal'inki ile bu mısra arasında sadece ifade farkı vardır. Fikir aynıdır.

Baktım, konuşurken daha bir kerre güzeldin;
İstanbul'u duydum, daha bir kerre sesinde.

2 Bu şiirin *Kendi Gök Kubbemiz* de yayınlanan son şeklinde bazı mısralar değişik olmakla beraber, şiirin bütününe hâkim olan fikir aynıdır.

mısraları konuşma ile güzellik arasındaki münasebetten başka bir daha mühim olarak coğrafya ile insanın en mahrem varlığı olan "ses"i arasındaki münasebeti ortaya koyuyor. İnsan sesi üzerinde yapılan araştırmalar, her iklime hâs bir "ses çeşidi" bulunduğunu göstermektedir. Bazı renk ve perdeler muayyen iklimlerde bulunuyor. Bunun fizik ve fizyolojik sebepleri tasavvur olunabilir. Musıkînin, bihassa insan sesine dayanan müsikinin coğrafî şartlarla olan münasebeti, üzerinde durulması gereken bir mevzudur. Zira bu mesele kültürü yakından alâkadar eder. Yabancı filimlerdeki artistlerin şarkılarını taklide kalkan tenorlarımızın millî sesimizi ne kadar bozduklarını her gün kulaklarımızda tecrübe ediyoruz. İnsan sesi insanın aynası olduğu gibi musıkî de bir milletin aynasıdır. Biz musıkîmizi işitince Yahya Kemal'in sevgilisine söylediği gibi:

İstanbul'u duydum, daha bir kerre sesinde.

diyebilmeliyiz. Bugün ancak halk türkülerimizi ve eski büyük bestelerimizi işittiğimiz vakit böyle söyliyebiliyoruz[3]. Yeni musıkî bize henüz kendi sesimizi değil, Avrupa'nın, Amerika'nın, sesini duyuruyor. Onu ne kadar beğenirsek beğenelim, yadırgıyoruz.

Şiirin ikinci kıtası da birincisi kadar zengin fikirler telkin ediyor. Evvelki kıtada coğrafya temini işleyen şair, burada tarih temini ele alıyor.

Irkın seni tarihine benzer yaratırken.

mısraı bu kıtanın ana fikrini taşımaktadır ve bu oldukça vazıhtır. Biz sadece coğrafyamızın değil tarihimizin de eseriyiz. Yahya Kemal burada ırk kelimesini hangi mânada kullanmıştır? Şairin tarih ile ırkı birbirine bağladığı aşikârdır. Müteakip mısralar bu hususta tarihin aktif yaratıcı rolünü belirtiyor. Irkçılar "safkan" ararlar. Böyle bir şeyin vehimden ibaret olduğunu anlamak için biraz tarih

3 "Kar musıkîsi" adlı şiirde Yahya Kemal Slav musıkîsi ile Türk musıkîsinden aldığı ayrı ihsasları çok güzel ifade eder.

karıştırmış olmak kâfidir. Yer yüzünde insan cinsi var olalıdanberi muhtelif ırklar birbirine karışmışlar. Binlerce yıldanberi Çin seddi ile Viyana kapıları arasındaki geniş coğrafya arasında çalkanan Türk ırkının, Tanrı'nın elinden çıktığı gibi kaldığına inanmak için bütün tarihî hakikatlere gözleri yummak lâzım gelir. İlim, bugün ancak "tarihî veya içtimaî ırklar"dan bahsediyor, "saf ırklar"dan değil. "Tarihî ırk"dan maksat şudur: Bir kavim, muayyen bir coğrafya üzerinde asırlar boyunca yaşar; oranın iklimi ve orada bulduğu insanlarla, kaynaşır, halihamur olur. Bundan bir terkip doğar: Bu yeni bir ırktır. İşte bu mânada bir İngiliz, bir Fransız, bir Alman ırkı olduğu gibi bu topraklar üzerinde teşekkül etmiş bir Türk ırkı vardır. Tarih ve coğrafyanın zamanla en karışık unsurları dahi yeni bir ırk haline getirdiğini görmek için Amerika misal olabilir. Bu sahada araştırma yapanlar, yeni bir Amerikan ırkının teşekkül etmekte olduğunu söylüyorlar. Türkiye, İngiltere, Fransa gibi tarih ve coğrafyası çok eski çağlarda insan mukadderatını şekillendirmiş milletlerin ırkı, karakterleri şüphesiz belirli ve muayyendir. Ancak ilmî mânada "safkan ırk" yoktur. Yalnız "tarihî ırklar" bir realitedir. Müspet bir milliyetçilik bu manadaki ırkı inkâr etmez[4].

İkbâlini aksettirebilsin diye çehren,
Kaç fâtihin altın kanı mermerle karışmış.

mısraları tarih ile ırk arasındaki münasebetleri daha şairane bir şekilde anlatıyor. İnsan sadece nüfus kütüğünde annesinin ve babasının çocuğudur. Gerçekte bizi yaratan asırlardır. Her birimizin içinde atalarımızın saf kanı ve huyu vardır. İnsan annesinden, babasından çok muhitine benzer, sözünü insan tarihine ve coğrafyasına benzer, diye düzeltmek yerinde olur. Yahya Kemal şiirleriyle bu tashihi pek mükemmel yapıyor. Bu şiirini merkez yaparak şairimi-

4 Tarihî ırklar hakkında Prof. Dr. Z. Fahri Fındıkoğlu'nun, Dr. Keslcr'den tercümc ettiği *İçtimaiyat* (1938) adlı cscrc bakınız.

zin diğer eserlerine bakarsak yepyeni ufuklar göreceğiz. Vazıh bir şair zannedilen Yahya Kemal, üzerinde düşünüldükçe derinleşen bir sanatkârdır.

BÜYÜK DAİRE*

Mesnevi şevkini eflâke çıkarmış nâyız
Haşredek hem-nefes-i Hazret-i Mevlâna'yız
Sine sürâh-be-sûrâh kanar vecdinden
Teşne-i zevk-i ezel leb-be-leb-î sahbayız
Şeb-i lâhûtda manzûme-i ecrâm gibi
Lâfzı bişnev'le doğan debdebe-i mânayız
Mey-i peymâne-be peymâne döken sâkiden
Yine peymâne diler neşve-i ser-tâ-pâyız
Şems-i Tebrîz hevâsıyla sema' üzre Kemâl
Dâhîl-î dâire-i bâl ü per-î Monlâyız.

YAHYA KEMAL

Bugünkü medeniyetin hâkim çizgisi, sonsuza kadar uzatılabilecek açıklık ve süratin sembolü, ufkî veya şakulî düz çizgidir. Bunu Amerika'nın "gökleri tırmalayan" yapılarında, modern uçakların uzun, acayip yılan balıklarına benzeyen şekillerinde, tren yollarında, dağları ve bayırları dümdüz aşan telgraf direklerinde, gecenin karanlıklarını tarıyan projektör ışıklarında görebilirsiniz.

Eski medeniyetlerde, bilâhare Şark-İslam medeniyetinde en

* Bu yazı, Yahya Kemâl'in "İsmâil Dede'nin Kâinatı" adlı şiiri üzerinde çok serbest bir tefsirin mahsulüdür. Bundan dolayı, yazıya çıkış noktası teşkil eden şiiri vermeyi faydalı bulduk.

çok sevilen şekil, içe kapanmanın, dış âlemle ilgiyi kesmenin, murakabenin, huzur ve sükûnun sembolü kubbe ve dairedir. Onu da alabildiğine büyütmek mümkündür. Bir merkezin etrafında, pergelin açık ucunu istediğiniz kadar geniş tutabilirsiniz; tabii pergelin büyüklüğü müsait ise! Burada mühim olan dairenin büyüklük veya küçüklüğünden ziyade, çizginin bir "merkez" etrafında dönüşü ve kapalı bir mekân vücute getirmesidir.

Mevlâna'nın temsil ettiği mânayı hiçbir söz, Yahya Kemal'in

Şems-i Tebriz hevâsıyla sema' üzre Kemâl
Dahîl-î dâire-i bâl ü per-î Monlâyız.

beyti kadar güzel ve derin bir şekilde ifade etmez. Batılılar, Mevlevîleri "dönen dervişler" diye adlandırırlar. Sema'da aslî hareket, insanın kendi etrafında dönüşüdür. Hareketin hızıyla etekler açılınca bu dönüş daha belirli hale gelir. Fakat raks edenler sadece etraflarında dönmezler; bir ucunda pirin oturduğu büyük çizgi de bir daire teşkil eder. Sema' baş döndürücü hızına rağmen, bir "kaos" değil bir "kozmos"tur. Onu tefsir edenler daima kâinatın nizamı ile münasebet kurmuşlardır.

Yahya Kemal de bir kıt'asında bunu söyler:

Seyreylediğin sema'ı Mevlâna'dır
Devreyliyen ecrâm-ı cihân-ârâdır.

İslam dininde anafikir "vahdet"dir. Her şey Tanrının etrafında döner. Daire, kubbe veya sema' İslam düşüncesinin temelinde vardır. Mimarî veya başka sahalarda görülen şekiller, aslî düşüncenin objektif ifadeleridir. Bunların mânasını anlayabilmek için insanoğlunun yeryüzündeki durumunu göz önüne almak lâzımdır. İnsanoğlunun yarattığı bütün düşünce sembollerinin arkasında dünya ile kendisi arasında kurmaya çalıştığı münasebet ve muvazene gizlidir.

Şimdi modern filozof ve edebiyatçıların açıkça gördükleri üze-

re insan bu karmakarışık dünyada kendi akibetine terkedilmiştir. Yeryüzünde bizim aslî durumumuz abestir. Bu durumu bir şekil ile sembolize etmek isterseniz canı sıkılan çocukların karaladıkları karmakarışık çizgileri örnek alabilirsiniz. Şekilsizliğe dayanan modern resim, ne yapacağını bilmeyen insanoğlunun çırpınışlarını çok iyi anlatır. Burada ne merkez, ne daire, ne de düz çizgi vardır. Modern şiir, hikâye ve romanda da aynı karışıklığı bulursunuz.

Bir merkez etrafında dönen daire, Tanrı'ya veya şeyhe bağlanış, insanoğlunu içinde başıboş dolaştığı, yolunu ve kendisini kaybettiği bu abes dünyadan kurtarır. Daima merkeze bağlı kalmak şartiyle, istediğiniz gibi dairenizi genişletebilir ve hareket edebilirsiniz.

Sema'da, dairenin bir noktasında oturan şeyh, herkesi ve herkes onu görür. Burada kaybolma korkusu yoktur; bilâkis sabit bir nizama göre beraberce hareket etmenin emniyet, huzur ve neşesi vardır.

Bir merkez etrafında dönen dairenin "kozmos"un sembolü olarak görüldüğüne işaret etmiştim. Maddî varlıkların bir merkeze ve birbirlerine bağlanmaları kâinat nizamının temeli olduğu gibi, organik sosyal bünyelerin de esasıdır. Dağılmak, kopmak ve ayrılmak "kaos"a, şekilsizliğe, yalnızlığa, boşluğa dönmek demektir.

İsmail Dede'nin Kâinatı şiirinde dikkati çeken şeylerden biri de kafiyenin "biz" kavramını ihtiva etmesidir. Bütün şiir:

Dâhîl-î dâire-i bâl ü per-î Monlâyız.

mısraının ihtiva ettiği bir merkez etrafında dönme, bir merkeze bağlı olma fikrine dayanıyor. Böyle bir merkeze bağlı olmadan "bizlik şuuru" teşekkül etmez. Birbirinden kopmuş, istikametini şaşırmış, her kımıldadıkça birbirine çarpan, birbirini ezen veya yaralıyan "ben"ler yığını organik bir bütün değildir.

İslamiyetin temelinde olan "vahdet" fikrinin toplayıcı, birleştirici ve bağlayıcı tesirini, Mevlâna ve Yunus Emre'de bütün insanlığı içine alan büyük bir sevgi ve aşk dairesi şeklinde görürüz. Onların varlıkları etrafında toplanan ruhların çemberi bugüne kadar genişliye genişliye gelmiş, fakat son çağda Batının düz çizgisi tarafın-

dan bozulmuştur. O dairenin tekrar toplanması bana imkânsız gibi gözüküyor. Çünkü insanlık kendisini çeviren dünyanın abesliğini görmüş ve onun kıvrım kıvrım çizgilerinin içine dalmıştır. Şimdi o kurtuluşunu ufkî ve şakulî düz çizgide süratle, araştırmada, macerada arıyor. Descartes şöyle diyordu: "Bir ormanda yolunu şaşıran bir insanın ondan çıkabilmesi için yapacağı şey, muayyen bir istikamet tutturarak, hep aynı yönde ilerlemektir. Yoksa aynı dar çember içinde döner durur."

Daire eski Yunan filozoflarının söylediği gibi en güzel ve en mükemmel şekildir. O, karışıklığın tam zıddıdır. İnsana huzur ve sükûn verir. Derler toplar, nizam altına alır. İslam âlemi, onu medeniyetinin, yaşayış tarzının ve sanatının temeli yapmıştır. Onda ebediyete benzer bir taraf vardır. Karanlık kâinatın ortasında tek bir merkezin etrafında toplanan ve dönen yıldızlar ve insanlar, "debdebe-i mâna" ile parıldayan bir "manzume", bir "kozmos" teşkil ederler. Fakat daire, ister maddî, ister mânevî sahada olsun, kendi içine kapalı bir âlem teşkil eder. Kapalılık onun varlığının temelidir. Kâinatta ve yeryüzünde kapalı şekiller olmakla beraber, onu sonsuz bir karışıklıklar âlemine çevirir. Her şeyin kendinden çıktığı meçhul kuvvet, büyük gecenin içinde bayram fişekleri gibi patlarken binbir şekil alır. Bugünkü insanlık şimdi bu infilâk manzarasından hoşlanmıyor. Onun yeryüzünde ve gökyüzünde sevdiği şey "kozmos" değil, "kaos"dur.

MEVLÂNA*

Bugün Şark ve Garb'ın en büyük mistiklerinden biri olarak tanınan Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin 685. ölüm yıldönümüdür. Buna ölüm yıldönümü demek onun ölüm telakkisine aykırı olduğu için, kendi tabiri ile söyliyelim: "Şeb-i arûs" (düğün gecesi) dur. Yunus Emre gibi Mevlâna da "ölüm" diye bir şey tanımaz. Onlara göre ölüm, insanın vücut ve dünya perdesini yırtarak ebedî hayatta, en büyük sevgiliye kavuşmasadır. Bundan dolayı asla keder verici değil, bilâkis neş'e verici bir vâkıadır. Mezara giren ve orda çürüyen sadece vücuttur, ruh ölmez.

Mevlâna sadece öbür dünyada değil, bu dünyada da ebediyete ulaşmış insandır. Zira, onun hatırası, eserlerinde yaşıyan büyük ruhu, hiçbir zaman ölmemiş, bugüne kadar yaşamıştır. Türkiye'de ve İslam âleminde Mevlâna 685 yıldan beri yaşayanlar üzerinde müessir olan en diri ruhlardan biridir. Son yıllarda onun mâneviyatının yalnız Şark'a değil, Garb'a da feyiz saçmağa başladığını görürüz. Eserlerini ve şahisiyetini tanıdıktan sonra, Hıristiyanlık âlemi de onu insanlığın en büyük şairlerinden biri olarak yüceltmeğe başlamıştır. 1953 Yılında Paris'te yapılan bir Mevlâna gününe Garblı mütefekkirler de katıldı ve onun hatırasını andı. Bu münasebetle Hıristiyanlık âleminin önünde saygı ile baş eğdiği papa, yollamış

* 17 Aralık 1958'de Atatürk Üniversitesi Halk Konferansları serisinde verilmiştir.

olduğu mesajda bakınız ne diyor: "Büyük İslâm mütefekkiri Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin mânevî huzurunda bütün Hıristiyanlık adına saygı ile eğilirim"[1].

Mevlâna öldüğü zaman, arkasında yalnız müslümanlar değil hıristiyanlar ve yahudiler de vardı. Bugün de onun karşısında her dinden olan insanlar saygı ile eğiliyorlar. Bu müşterek tebcil gösteriyok ki, Mevlâna'da bütün insanlığa hitab eden, dinleri, dilleri ve ırkları aşan bir kudret var. Kelimenin en hakikî mânasiyle o, beşerî bir şairdir. İnsanlık onda derin bir hakikati bulduğu için tebcil mevzuu yapıyor. Bizim için ne büyük bir iftihar vesilesidir ki, insanlığın bu büyük şairi, bir rubaisinde söylediği gibi aslen Türk'tür. Türkiye'de yaşamış, Türkiye'de ölmüştür. Feyizlerini her yerden önce Türkiye'de göstermiştir. Mevlâna'nın açtığı iman yolu altın bir nehir gibi, 700 yılın ötesinden bugüne kadar geliyor. Biliyorsunuz. Mevlâna öldükten sonra adını taşıyan ve hatırasın yaşatan tarikat, bir ruh mektebi olmuş, milyonlarca insana ebedî hakikati, sevmeği, hayatın ve ölümün mânasını öğretmiştir. Mevlâna'nın izinde giden bir çok Türk şairi ve sanatçısı vardır. O, bugün de bize ilham vermekte devam ediyor.

Anadolu'nun fethinden iki asır sonra Türkiye'de çok kuvvetli bir kültür faaliyeti başlamıştır. Türkiye tarihî bakımından bu hadise son derece ehemmiyetlidir. Türkler bu toprakları sadece maddî olarak değil, mânevî olarak da fethetmişlerdir. Bu mânevî fâtihlerin başında hiç şüphesiz XIII. asırın başında yaşamış olan Mevlâna ile Yunus Emre gelir. Alpaslan'lar bize nasıl üzerinde yaşadığımız bu toprakları vermişlerse, Mevlâna ve Yunus Emre de ruhumuzu, mâneviyatımızı bahşetmişlerdir. Biz bu topraklarla o büyük ruhların eseriyiz. Bu bakımdan Mevlâna bizim için başkalarından daha fazla bir mâna ve değer taşıyor.

Anadolu Türk tarihi ve medeniyetini yakından tetkik etmiş olan bir Amerikalı âlim, bu devlet ve medeniyetin yapısına o kadar

1 Mehmed Önder, "Mevlâna'da doyumsuz sevgi", *Çağrı* dergisi, 1958, Sayı 12, s. 1.

hayran oluyor ki, Eflâtun'un meşhur devlet ütopyasiyle mukayese ederek, ondan da üstün buluyor[2]. Türkler Anadolu'da Eflâtun'un hayal ettiği devletten daha üstün bir devlet kuruyorlar. Amerikalı âlim, bunu, Türk devlet adamlarının Eflâtun'u okumaları ve ondan ilham almalarıyla izaha çalışıyor. Gerçi İslam filozofları vasıtasiyle Eflâtun'un fikirleri Türk aydınları arasına yayılmış ve hayata da tesir etmiştir. Fakat hiçbir devlet bir kitaptan doğmuş değildir. Hadise çok daha karışıktır.

Amerikalı âlimi hayret ve hayranlığa sevkeden sebep, Türklerin bu topraklar üzerinde, imkânsız olan bir terkibi, madde ve ruh sentezini gerçekleştirmiş olmalarıdır. Eflâtun mükemmeliyeti bu sentezde buluyordu.

Mânevî değerleri hiçe sayan bir cemiyetin ne kadar korkunç hale gelebileceğini biliyoruz. Bugün dünyada sadece maddeyi tanıyan fertler ve cemiyetler insanın başına belâ kesiliyorlar. Sadece maddeye ehemmiyet vermek, fertleri ve cemiyetleri hayvanlaştırıyor, hayvanlardan korkunç bir hale getiriyor. Sadece ruh olmak ise, bu maddî dünyada imkânsızdır. İnsanoğlu maddî ve mânevî varlıktan mürekkep karışık bir mahlûktur. Onun için saadet birbirine zıt olan bu iki kutup arasında bir ahenk ve muvazene kurmakla mümkündür. Türkler Türkiye'de işte bu terkibi gerçekleştirdiler.

Acaba bu nasıl oluyor? Türkler XI. asırdan önce Asya'da dünyanın en kuvvetli akıncıları olarak yaşıyorlardı. Anadolu'ya da müthiş bir fırtına gibi geldiler. İslamlıktan öncesine ait Türk destanlarında maddî kuvvetin, dünyaya hakimiyetin en üstün kıymet olarak tanındığını görüyoruz. XII.-XIII. Asırlarda Türkiye'ye yerleşmiş Türkler ise, maddî kuvvetle beraber derin bir mânevî hayata da sahiptirler. Bu asırlarda içtimaî hayatın her sahasına yüksek, ulvî kıymetler hakim oluyor. Bu muazzam bir değişmedir. Asya'da korkunç bir maddî kuvvet kütlesi olan Türk, Anadolu'da maddî ve mânevî kuvveti birleştiren çok medenî bir devlet haline geliyor. Bu

2 Halide Edib Adıvar, *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan tesiri*, s. 37.

madde ve ruh birleşmesini Anadolu Türk medeniyetinin her sahasında görüyoruz. Meselâ bugün, mâneviyatla, ruhla hiçbir alâkası yokmuş gibi görünen ticaret ve zanaat, XII.-XIII. asırdan itibaren Türkiye'de mânevî bir hüviyete bürünüyor. Hayrete şayan bir içtimaî müessese olan *Ahîlik* ve *Lonca* teşkilâtı Türkiye'de bütün ticaret ve zanaat erbabını, esnafı, mânevî değerlere bağlı teşekküller haline getiriyor. Keza bir maddî kuvvet teşkilâtı olan ordu da Türkiye'de en yüksek mânevî kıymetlerle benzeniyor. Eski Türk tarihini inceliyen, bitaraf Avrupalıları hayrete düşüren şey, işte bu terkiptir.

Bu terkip Mevlâna ve Yunus Emre gibi veliler tarafından gerçekleştirmiştir. Onlar ve onların yolunda gidenler, bu millete asırlarca, ta köylere kadar ulvî kıymetleri aşılamışlardır. Türkiye'yi asırlardan beri yaşatan ruh, işte bu terkiptir.

Mevlâna bu terkibi yapanların başında geliyor. Hayatını ve eserlerini tetkik ettiğimiz zaman, onda bugün için de değerli olan fikirler buluyoruz. Diğer Türk mistikleri gibi Mevlâna da insanı maddî ve mânevî varlıktan mürekkep karışık bir mahlûk telakki ediyor. İnsan hayvanî tabiatı icabı maddeye daha düşkün olduğu için onlar mütemadiyen, insanda hayvanı aşan bir ruh olduğu fikrini telkin ediyorlar. Yunus:

Bir ben vardır bende benden içeri.

mısraı ile insanın özünü hülâsa ediyor. İnsan sadece vücuttan, maddeden ibaret değildir. İnsanın içinde ulvi bir ruh vardır. Ve bu ruh Allah'ın ışığıdır. İnsan onu unuttu mu hayvan seviyesine düşer ve dünyayı, hakikati göremez. İnsan kendi içinde ulvî ve ebedî bir cevher taşıdığını bilmelidir. İşte bu yüksek doktrin, büyük veliler ve şairler tarafından, Türkiye'de şüphe edilmez bir hakikat olarak, asırlarca tekrarlanıyor. Velilerin rolü, dünya işine, maddeye dalan insanları uyandırmak, kendi içlerine döndürerek ebedî ışığı göstermek oluyor.

İnsanların âdileşmelerinin, kötü olmalarının başlıca sebebi ken-

di kendilerini unutmaları, kendileri üzerinde düşünmemeleri, varlıklarının sırrını ve sebebini araştırmamalarıdır. Mevlâna, Yunus ve daha başka Türk şair velileri, insanları kendi varlıkları ve kâinat üzerinde düşünmeğe sevkediyorlar. İnsanoğlunun günlük işlere dalınca kolayca unutuverdiği ebedî hakikatleri hatırlatıyorlar. Türkiye'de XII.-XIII. asırlarda yaşıyan ve tesirleri asırlarca devam eden bu fikir hareketine en derin mânasiyle hümanizm, insanın kendisine dönüş ve kendisini buluş hareketi diyebiliriz. Bu hareketin arkasında çok derin bir felsefe vardır. XII.-XIII. Asırlarda Türkiye, dünyanın en kültürlü memleketlerinden biriydi. Moğol istilâsından kaçan Asya'nın en büyük âlim, şair ve filozofları Türkiye'de toplanmışlardı. Muhyiddin-i Arabî ta Endülüs'den kalkarak Konya'ya geliyor ve burada felsefesini yayıyordu.

Türklerin Anadolu'da ve Balkanlarda asırlarca süren büyük ve medenî bir imparatorluk kurmaları sadece maddî kudretle izah olunamaz. Bu imparatorluğun çok zengin bir iç hayatı ve mânevî cephesi vardır. Denilebilir ki bu imparatorluğu iki büyük insan tipi kurmuştur. Bunlardan biri, Türk tarihinde İslamiyetten sonra yetişen Erenlerdir. Bunların sentezinde doğan Alp-Eren tipleri, fetihlerin öncüleri olmuşlardır. Alp tipi maddî planda bütün insanlığı bir devlet içinde toplamağa çalışırken, veliler bu insanları ruhen birleştirme gayesini güdüyorlardı. Mevlâna ve Yunus Emre'lerin müdafaa ettikleri doktrin İslamlıktan sonraki Türk imparatorluğunun ruhu olmuştur. Yunus Emre "yetmiş iki millete bir göz ile bakmadan" bahseder. Türk imparatorluğu Yunus'un dediği gibi yetmiş iki millete bir göz ile bakıyor, onları birleştirmeğe ve kaynaştırmağa çalışıyordu. Mevlâna aynı doktirini en güzel, en tesirli şekilde ortaya koyanların başında gelir.

Binlerce mısra yazmış bu büyük ruh mimarının hayatını ve eserini burada bütünüyle anlatmağa imkân yoktur. Bundan dolayı ben onun hayatının ve eserlerinin belli başlı noktaları üzerinde durmak istiyorum.

Mevlâna 1200 yıllarında Belh şehrinde doğmuştur. Babası Ba-

haüddin Veled, Belh'in tanınmış ailelerinden idi. Ona Sultanü'l-ülemâ (âlimlerin sultanı) adı veriliyordu. Rivâyete göre Harzemşahlar ailesine mensup bir prenses ile evlenmişti[3]. Saray ile arası açılan Bahaüddin Veled Belh'den göç etmeğe mecbur kalmış, yanında âilesi ve üç yaşındaki Mevlâna ile beraber, muhtelif memleketlerde dolaştıktan sonra nihayet Türkiye'ye gelmiş, yedi sene kadar Lârende'de kalarak, Selçuk hükümdarı Alâüddin Keykubad'ın ısrarlı dâveti üzerine Konya'ya yerleşmiş idi. Bu tarihte Mevlâna 30-32 yaşındadır. İlk fikir terbiyesini babasından, devrin büyük adamlarından ve uzun zaman devam ettiği Şam ve Halep medreselerinden alan Mevlâna, Konya'da ölen babasının yerine müderris olmuştur. Ana dili olan Türkçeden başka Arapça, Farsça İbranice ve Yunancayı da bilen Mevlâna devrinin en geniş bilgisine sahip bir müderrisdi.

Halep'te talebe iken bir kere karşısına çıkan garip bir adam, daha sonra Konya'ya gelerek Mevlâna'nın hayatını altüst etmiştir. Bu adam Mevlâna bütün şiirlerinde adını andığı Tebrizli Şems'dir. Hayatı hakkında pek az şey bilinen Şems, bir vecd adamı idi. Tanınmış Fransız edibi Maurice Barres, Mevlâna ile Şems'in karşılaşmalarını Sokrat'la Eflâtun'un karşılaşmalarına benzetiyor. Şems ile tanışmadan önce Mevlâna kitabî bilgilere değer veren bir âlim, hayatını takvâ ile geçiren bir zâhid, Şems ise son derece hür fikirli, akıldan çok duyguya, yaşamağa değer veren bir dervişti. Bir mecliste söylemiş olduğu bir söz Şems'in karakterini ve hayat görüşünü çok iyi gösterir: "Bir gün birçok şeyhlerin ve âlimlerin hazır bulundukları bir mecliste konuşuluyordu. Muhtelif ilim bahisleri münakaşa ediliyor, herkes fikrini teyid için hadisler nakletdiliyor, büyük âlim ve mutasavvıların sözleri ortaya atılıyordu. Bir köşede murakebe halinde duran Şems, bu sırada birdenbire yerinden fırlayıp şöyle bağırıyor:

"Ne zamana kadar başkalarının sözlerini naklederek eğlenecek-

3 Asaf Halet Çelebi, *Mevlâna ve Mevlevîlik*, 1957, s. 10.

siniz? İçinizden bir kişi çıkmıyor ki, Rabbimden kalbime öyle ilham olundu, diye söze başlasın. Bu hadis, tefsir ve hikmete dâir söylediklerinizo zamanın büyük insanlarının sözleridir. Onlar, kendilerine aid hal ve makamdan bahsetmişlerdir. Siz bu zamanın adamlarısınız, sizin söyliyeceğiniz bir söz yok mudur?"[4]

Bu fikir hem o devir, hem de bu devir için ehemmiyetli bir görüşü ihtiva ediyor.

Eski medresede nakil, yani eski üstadların sözlerini olduğu gibi benimsememek ve tekrar etmek çok mühim bir yer tutuyordu. Skolastik denilen şey de budur. Burada şahsî düşüncenin ve şahsî tecrübenin hiçbir rolü yoktur. Kara kitaplar karşısında fert kendi varlığını unutur. Şems bu çıkışı ile skolastik zihniyete karşı, ancak modern zamanlarda değeri anlaşılan şahsî tecrübeye ehemmiyet veriyor.

Şems ile karşılaşıncaya kadar Mevlâna da kitaplarda okuduklarını tekrar ediyor, bilgisiyle öğünüyordu. Şems ona kendine göre yaşamasını ve düşünmesini öğretiyor. Tasavvufa göre insan Tanrı'nın aynasıdır. Onun içinde bulunan düşünceler ve duygular ilâhî kaynaktan gelir. Şu halde hakikate ulaşmanın yolu insanın kendi kendisini bilmesidir. Şems ve Şems'in arkasından Mevlâna naklî bilgilere karşı, şahsî duygu ve düşünceye değer veriyorlar. Bugünün felsefesi olan egzistansiyalizm ve sistematik mücerret düşünceye karşı şahsî tecrübeyi ön plana alıyor, insana ehemmiyet veriyor. Bugünün felsefesinde "ben", hakikatin kaynağı gibi görülüyor. Dünyayı gören, anlıyan, ıstırap ve neş'eyi duyan benim. Ben olmasam bu dünya var mıdır, yok mudur, bilemem. İnsan varlığa ve hakikate kendinden gidiyor.

Tasavvuf, bu fikri çok daha derin bir şekilde ele alıyor. Ona göre insan kâinatın hülâsasıdır. Vücut, madde bakımından tabiatin bütün unsurlarını ihtiva eder. Vücut, maddî varlığın bir terkibidir. İnsanın içindeki idrak, şuur, ruh ve can ise maddeden gelmez. Onu

4 *Aynı eser*, s. 23.

bugünkü ilim dahi ölü ve şuursuz madde ile izah edemiyor. Mutasavvıflara göre can veya ruh maddî âlemden değil, mânevî âlemden gelmiştir. Bu suretle insan hem maddî, hem mânevî âlemi birleştiren bir varlık oluyor. İnsan ile kâinat ve Tanrı büyük bir birlik içinde birleşiyor.

Mevlâna'nın şiirlerinde bu birlik fikri çok mühim bir yer tutar. Bir şiirinde bu görüşü şöyle ortaya koyuyor:

Ben seherin nuru, akşamın nefhasıyım.
Ben ormanın iniltisi, dağların sesiyim.
Ben direk, dümen, süvari ve gemiyim.
Ben geminin parçaladığı kayayım.
Ben kuşçu, kuş ve tuzağım.
Ben resim, ayna, ses ve aks-i sadayım.
Ben sükut, düşünce, dil ve sesim,
Ben neyin sadasıyım;
Ben insanın ruhuyum;
Ben taşlarda kıvılcımım.
Ben madenlerdeki altın damarıyım.
Ben gül ve gülün hayran bıraktığı bülbülüm,
Ben tabip ve hasta, zehir ve tiryakim, tatlılık ve
acılık bal, ve zakkumum,
Ben şehir ve muhafızı, muhasırı ve duvarıyım.
Ben bütün varlıkların zinciri, âlemlerin dâiresi,
yaratılmışların mertebesiyim.
Ben Hubut ve Urucum[5].

Bu harikulâde şiir, insanla kâinat arasında derin bir münasebet kuruyor. Gerçekten de insan kâinatın meyvesi, bütün varlığın özü ve kalbidir. İnsanı kâinattan, kâinatı insandan ayırmağa imkân yoktur. Alelâde insan, kendisini kâinattan ve insanlardan ayrı görür ve

5 *Aynı eser*, s. 48.

yalnızlık içinde yaşar. Hakikatte insan kendi kendisini yaratmamıştır. Biz kâinatın ve Tanrı'nın eseriyiz. Kendinde kâinatı ve Tanrı'yı bulan Mevlâna, kendi benliğini artık yalnız değil, bütün varlığın içinde, onun bir parçası olarak görüyor. Tasavvufda kendini aşmanın mânası budur. İnsan kendisini kâinatın ortasına koyduğu ve kâinatı Allah'a bağladığı zaman dar benlik fikrinden kurtuluyor. Tasavvufta çok kullanılan ben'i öldürmenin, ben'den geçmenin mânası budur. Ben kâinatın ve Tanrı'nın bir parçası, bir görünüşü olduğuna göre, onun kendisine ben demesi bir aldanıştan ibârettir. Ben diye kâinattan ayrı birşey yoktur. Bu şuura yükseliş, insanın bütün davranışını, hayat görüşünü değiştiriyor. İnsan artık kendi dar benliği içinde hapsolmuyor; bütün varlıkla, kâinatla, bütün insanlarla ve Tanrı ile dost oluyor. Mevlâna bütün şiirlerinde bu hakikatı söyler. Bir rubâîsinde şöyle diyor:

Vücudumun her uzvunda sevgilimin nişanı var.
Her parçam sevgilinin dilidir.
Ben onun göğsüne yaslanmış bir çalgı gibiyim;
Bu nâlelerim sevgilimin parmaklarından geliyor[6].

Başka bir rubâîsinde ise şöyle diyor:

Beni benden boşaltarak Dost ile doldurdu.
Vücudumun bütün uzuvlarını Dost kapladı.
Benden bana ancak bir isim kaldı ve gerisi hep O oldu[7].

Tanrı kâinatın ve insanın içine gizlenmiş gibidir. Biraz uyanınca onun varlığını hissediyoruz. Bir şiirinde Mevlâna bu yakınlığı ve birliği şöyle ifade ediyor:

Burada gizlenmiş birisi var, eteğimi tutuyor.
Kendini gizlemiş, beni öne sürmüş.

6 Asaf Hâlet Çelebi, *Mevlâna'nın Rubâîleri*, 1944, S. 117.
7 *Aynı eser*, s. 109.

Burada gizlenmiş birisi var, can gibi hattâ candan
da güzel.
Bana bir bahçe gösteriyor ve sayvanımı kaplıyor.
Burada gizlenmiş birisi var, gönlümden geçen hayal
gibi gizli.
Ama yüzünün nuru bütün vücuduma aksediyor.
O, öyle bir gözbağcıdır ki, kimsenin gözleri onu
görmemiştir;
Gülbeşeker gibi biribirimizin içinde yoğrulmuşuz.
Ben onun huyunu almışım, o da benimkini...[8].

İnsan kendisini kâinata, kâinatı Allah'a bağladıktan sonra varlığı kâinat kadar, Allah kadar genişliyor... O artık kendisini küçük bir fert olarak değil, kâinat ve Allah'la bir telakki ediyor. Bir rubâîsinde Mevlâna şöyle diyor:

Biz Allah'ın sırlarının hazinesiyiz.
Biz inciler dolu sonsuz deniziz,
Ayda balığa kadar her şeyin içinde olan biziz.
Padişahlık tahtında oturan da biziz[9].

Kendinde kâinatı ve Tanrı'yı bulan mistik şair, hayretler içinde kalarak şöyle diyor:

Ne ben ben'im, ne sen sensin; ne sen bensin.
Hem ben ben'im, hem sen sensin; hem sen benim
Ey Hoten güzeli, ben sininle o hale geldim ki
Sen ben misin, yoksa ben sen miyim diye yanılıyorum[10].

İnsan kendi varlığını büyük varlığa bağlayınca kâinat onun oluyor. Biz, küçük günlük hayatımızda dünyanın nimetlerinden ufacık

8 A. H. Ç., *Mevlâna ve Mevlevîlik*, s. 92.
9 A. H. Ç., *Mevlânâ'nın Rubâîleri*, s. 53.
10 A. H. Ç., *Mevlevîlik*, s. 93.

bir parçayı alıyor ve hodgâmca bağrımıza basıyoruz. Bilmiyoruz ki, bütün kâinat bizimdir. Tanrı bize hem kendi varlığımızı, hem de kâinatı bağlamıştır. Mevlâna bu fikri çok güzel bir rubâîsinde şöyle anlatıyor:

> Koşarak bahçeden bir gül kopardım. Bahçıvanı
> görmekten korkuyordum.
> Birden bahçıvanın tatlı sesini işittim. Diyordu ki;
> Bir gülden ne olacak, ben sana bütün bançeyi bağışladım[11].

Alelâde insan, büyük kâinat bahçesinde hırsızlamadan bir gül çalana benzer. Halbuki ona bütün kâinat verilmiştir. İnsanları, darlığa sıkıntıya, ıstıraba, kine, kıskançlığa sevkeden, kendi dar benlikleri içinde kalmaları, bakışlarını sonsuz kâinata ve Tanrı'ya çevirmemeleridir. İnsanlar kâinat ve Tanrı ile olan bağlarını unutmuşlardır. Mevlâna onlara kendilerini aşamalarını, büyük varlıkla birleşmelerini, ancak bu suretle ebedî saadete ulaşabileceklerini öğretiyor.

Mevlâna aşk ve neş'e şairidir. O şiirleriyle, insanları günlük hayatlarını hodgâmca endişelerden kurtararak, ebedî sevince ulaştırmak istiyor. Bu bakımdan o, İslamiyette, yine İslam dininin ruhuna uygun olarak büyük bir inkılâp yapmıştır. İslam dinini sevgi ve neş'e dini haline getirmiştir. O, insanlara ölümü bile güzel gösteriyor. Çünkü ölüm diye bir şey yoktur. Hayat, var oluşun sadece bir şeklinden ibarettir. Dünyada iken, dünyanın ötesini göremiyoruz. Zannediyoruz ki, var olan sadece görünenden ibarettir. Duyularımız bizi aldatıyor. Halbuki içimizde nasıl maddeyi aşan bir ruh varsa, bu görünen âlemin ötesinde de görünmiyen bir âlem var. İnsan bakışlarını hep dışa çevirdiği için dışı, maddeyi görüyor. Halbuki kendi içine dönse, orada, maddî olmıyan acayip bir âlem görecek.

Bizi aldatan şeylerden biri de akıldır. İnsanların çoğu hakikate yalnız akılla ulaşabileceğini zanneder. Halbuki içimizde akıldan

11 A. H. Ç., Rubâîler, s. 141.

başka bir bilme hassası vardır ki, o da duygudur. İçimizde ulvî bir ruhun varlığını ancak vecd anlarında, duygunun büyük bir sevinçle parladığı zamanlarda hissedebiliyoruz. Mistiklerin tabiriyle, aşk ve sevgi, bizi akılla kavranılmayan hakikatlere götürüyor. Şems Mevlâna'ya hakikati kitaplarda değil, bizzat kendi hayatında bulabileceğini öğretmişti. Onun gösterdiği yollardan biri de güzellik yoludur. Güzellik karşısında sevgi neş'e ile beraber, alelâde hayatı aşan bir ahengin varlığını idrak ederiz. İnsanoğlu içinde öyle duygular hisseder ki, bunları günlük konuşma dili anlatamaz, başka vasıtalara başvurur. Mevlâna duyduğu hisleri alelâde dille anlatamıyacağını görünce Tanrı'ya şöyle yalvarıyor.

"Yarabbi, diyor, bu dilden başka bana ruhanî bir dil ver. Birliğe ulaşmak için geçtiğim yollarda ayaklarıma bağ olan fikirlerim gevşesin; kendimden yükseleyim"[12].

Musıkî, insan ruhunun derin hislerini alelâde dilden daha iyi anlatır. Onda ulvî âlemlere yükselten bir kudret vardır Mevlâna bundan dolayı musıkîye büyük değer veriyor. Bir rubâîsinde şöyle diyor:

"Biliyor musun, bu rübâbın musıkîsi ne diyor; beni takip ederek yolu öğren, çünkü bazan hata gibi gördüğün bir şeyle doğru yola gidebilirsin ve ancak sual sormak suretiyle cevap alabilirsin"[13].

Musıkînin içinde konuşan insan ruhudur. Musıkî insan ruhunun ve kâinatın sırlarını ifşa eder. Mevlâna başka bir rubâîsinde bu derin fikri şöyle anlatıyor:

> Ey rübâb'ın hazin nağmesi, nerelerden geliyorsun?
> Çok ateşli, fitneci ve heyecanlı gibisin.
> Sen kalbin casusu ve sahranın habercisisin
> Senin bütün söylediklerin gönlümün sırlarıdır[14].

12 A. H. Ç., *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 57.
13 A. H, Ç., *Rubâîler*, s. 189.
14 *Aynı eser*, s. 249.

İnsan hakikati sadece akılla bulduğu ve sözle ifade edebileceği çok kökleşmiş yanlış bir kanaattir. Bilhassa Türkiye'de zengin bir musıkî an'anesi bulunmamıştır. Ona bir eğlence gözü ile bakanlar vardır. Bizi aldatan şeylerden biri kötü piyasa ve meyhane musıkîsidir. Mevlâna'nın bahsettiği musıkî, ruhları Tanrı'ya ulaştıran yüksek ve derin musıkîdir. Bu musıkînin ne kadar ulvî olabileceğini bize, Mevlevî musıkîşinaslar; Dede Efendi'ler ve Itrî'ler göstermişlerdir. Günlük konuşmanın yanında büyük şiir ne ise, alelâde musıkînin yanında ulvî musıkî odur. Musıkîye üstün değer vermekle Mevlâna bugün için de ileri bir görüşü temsil ediyor. Bir şiirinde çalgıcıyı şöyle öğüyor:

"Çalgıcı, mızrabının telleri vurdukça şu yola düşüp tembelleşenleri işe güce çekiyorsun"[15].

Mevlâna ruhunun sonsuzluğunu musıkî ile gideriyor. Yine bir şiirinde şöyle diyor:

"Ey mâna çengini çalanlar, gönülleri size susamış olanları güzelim nağmelerle bir hayli suvardınız.

Can ebedî bir susuz. Bu susuzluk da haddi aştı; Ey bezenmiş, süslenmiş Zühre, şu iki perdeden çal; ya rehavî peşrevinden ya kurtuluş perdesinden.

Çengi bozuk düzen çalarsan, gamın kederin tırnakları altında erir, yok olur gidersin, iyi çal, hoş söyle, yoksa azıksızlıktan, musıkîsizlikten öldün gitti"[16].

İnsanoğlunun bütün ıstırabı, hayattaki bütün karışıklıklar, ruhlardaki nizamsızlıktan ve ahengsizlikten geliyor. Musıkî insan ruhuna vermiş olduğu nizam ve ahengle onu huzura ve sükûna kavuşturur. İnsanlar içlerinde aheng tesis edebilselerdi, hayatları da ahenkli olurdu. Fakat bu ahengi musıkîden ve şiirden başka ne te-

15 Abdülbaki Gölpınarlı, *Divan-ı Kebir*, C. I, 1957 s. 324.
16 *Aynı eser*, s. 386.

min edebilir? Akıl, muhakeme, alelâde konuşma, nasihat, asla şiir ve musıkînin yarattığı ahenge ulaşamaz. Mevlâna çok derin görüyor; insan madem ki duygulardan ibarettir ve duygular alelâde hayatta daima karışıktır, şu halde ilk iş, duygulara çekidüzen vermektir, bu da akılla değil, sanatla olur.

Bilindiği gibi, Mevlâna şiir ve musıkîyle beraber raksa da değer vermiştir. Onun, şiir ve musıkî gibi raks hakkında da derin görüşleri vardır. Raks, bütün vücutun bir ahenge uymasıdır. Vücut, insan için taşınması daima güç bir ağırlıktır. Onun hafiflemesi, nizama girmesi lâzımdır. Mevlâna'nın sevdiği raks, alelâde dans değil, insanı göklere yükselten sema'dır.

Bu, yeryüzünü alelâde hayatın zincirlerini koparark uçma, göklere yükselme temi Mevlâna'nın şiirlerinde mühim bir yer tutar. Tıpkı musıkî gibi sema'da insanı alelâde hayattan kurtararak büyük uçuşa hazırlayan bir vasıtadır.

Sema' tavır ve hareket olarak da uçuşun, yerden kopuşun bir taklididir. Bir şiirinde Mevlâna "Sema'a girdiğin zaman iki cihanın da dışındasın" diyor. Sema' neş'enin ve çoşkunluğun tezahürüdür. Bir şiirinde Mevlâna çocuklar gibi sevinerek şöyle diyor:

> Bugün sema' var, sema' var, sema' var.
> Nur var, ışık var, ışık var.
> Bu aşk bir meta'dır. Akla veda var, veda var, veda var[17].

Uçmak ve göklere yükselmek. "Biz, diyor Mevlâna, yukarıdan geldik, yukarıya gideriz. Biz denizden geldik, denize gideriz. Nuh tufanında biz bir Nuh gemisiyiz, şüphesiz elsiz ayaksız gideriz"[18].

Bizi sıkıntıya boğan, ayaklarımızı tökezleten bu dünyanın karışık işleri değil mi? Biz bu dünyanın içinde boğulmuşuz. Ferahlamak için kuşlar gibi uçmalıyız, alelâde hayatın üstüne yükselmeliyiz. Mevlâna bir şiirinde insanın durumunu şöyle anlatıyor:

17 A. H. Ç., *Mevlevîlik*, s. 97.
18 *Aynı eser*, s. 77

"Bugün biz varız, bir de siz varsınız; bir boğucu suya düşmüşüz. Hele bakalım kim yüzme biliyor. Dünyayı seller kaplasa ve her dalga deve kadar büyük olsa, suda yüzen kuşlara ne gam! Gökyüzüne uçan kuş, tutar da bunu düşünür mü?"[19].

İnsan ruhu suların üzerinde uçan bir kuş gibi olduğu zaman dünyanın sıkıntılarından kurtulur. Sema' insanı uçan kuşlar gibi hafifletiyor. "Her an, diyor, Mevlâna, her an gökyüzünden vahiy gelmede, tortu gibi niceyedek yeryüzünde kalacaksınız, göğe yükselin demede. Ancak ağır canlardır ki tortu gibi yere çökerler"[20].

Mevlâna, insanları, şiir, musikî ve sema' vasıtasiyle kendi vücutlarının ağırlıklarından, dünyanın sıkıntılarından, günlük hayatın bağlarından kurtararak, ebedî neş'eye, Tanrı'ya yüceltmek istiyor. Onun zühd ü takva yolunu bırakarak; sevgi, neş'e, sanat ve güzellik yoluna gitmesi, İslam âleminde yepyeni bir çığırdır. Bugün bunun mânasını çok daha iyi anlıyoruz.

Mevlâna asık suratlı, daima cehennemden bahseden bir softa değil, bilakis neş'e ve sevinç adamıdır: "Bizi ararsan, diyor, sevinçlerin içinde ara. Biz sevinçler diyarında haz ve saadet içinde oturuyoruz"[21].

Başka bir yerde de şöyle sesleniyor: "Yanımıza defsiz gelme! Bizim düğünümüz var, kalk davulları çal"[22].

Bir şiirinde o, bütün varlığı rakseder bir halde görüyor:

> "Ey gönül yüksel! Zerreler raks ediyor.
> Ruhlar vecd içinde, başsız ve ayaksız raksediyor.
> Bu gök kubbesindekiler hep O'nun için raksediyor.
> Gel senin kulağına onların böyle raksederken nereye gittiklerini söyleyeyim."[23].

19 *Divan-ı Kebir*, C. I, s. 17.
20 *a. g. e.* C. I, 2. 46.
21 A. H. Ç., *Mevlevîlik*, s. 91.
22 *Aynı eser*, s. 97.
23 A. H. Ç., *Rubâîler*, s. 57.

Geçenlerde Çıpak köyünde bir ilkokul açılırken, köylüler bizi çalgı çalarak, raksederek karşıladılar. Bu âdet hiç şüphesiz eskiden de vardı. Erzurum'daki Bar'lar, mâzisi çok uzaklara giden bir an'anenin devamıdır.

Denildiğine göre Mevlâna'ya şiir, musıkî ve raksın mânasını öğreten Şems, Mevlâna ile tanışmadan önce Erzurum'da kalmış ve burada ilkokul hocalığı yapmış[24]. Pek muhtemeldir ki Şems, şiir, musıkî ve raksın değerini buralarda öğrenmiş olsun. Bir yerde Mevlâna şiir zevkini Anadolu'ya geldikten sonra öğrendiğini söyliyor: "Belh'de kalmış olsaydım, diyor, belki de kuru bir âlik olurdum. Anadolu halkı şiiri sevdiği için ben de söylemeğe başladım"[25].

Ben öyle zannediyorum ki; Mevlâna'nın şiir, musıkî ve raksa değer vermesi, İslamlıktan önceki şiir an'anesinin, İslam dini ve felsefesi içinde orjinal bir tezahürüdür. İslamlıktan önceki dünyayı fethetme ideali, İslamlıktan sonra nasıl mistik bir mâna ile dolarak ruhların birleşmesi haline gelmişse, eski Türk sanat zevki de mistik bir mâna ile Anadolu'da teşekkül eden tarikatler içinde devam etmiştir.

Mevlâna'nın düşünceleri ve sanatı hakkında daha pek çok şey söylenebilir. Ben burada onun açtığı yolu kısaca göstermeğe çalıştım. Bu yol sevgi ve neş'e yoludur. Konuşmama onun fikirlerini çok güzel anlatan bir mısra ile son vereyim:

"Bizim peygamberimizin yolu aşk yoludur.
Aşk annemizdir, biz aşktan doğduk"[26].

"Natanel, Allah'ı bütünden başka bir yerde arama! Her varlık Allah'ı işaret eder; lâkin hiçbiri onu âyan etmez. Kendisine bağlandığımız her varlık bizi Allah'tan uzaklaştırır." Gide pekçok delikanlının aklını çelen o müthiş kitabına, *Dünya Nimetlerine* böyle başlar.

Biz bu fikri çok iyi biliriz. Zira o Kur'an da, İslamlığın en yaygın formüllerinde de vardır. Müezzin günde beş defa insanlara "Tanrıdan başka yoktur tapacak" diye ihtar eder. Bu da, yeryüzünde bağlandığımız hiçbir şeyin Tanrı olmadığı mânasına gelmez mi?

Terk, "terk-i dünya, terk-i ukbâ, terk-i terk" fikri tarikatların içinde söz ve hareket temi olarak çok işlenmiştir.

Bu düşüncenin insan hayatı için hakikî değeri nedir? O nasıl bir ruh halinin eseri, neyin cevabıdır?

Bana, yaşadığımız günlük meselelerle hiçbir alâkası yokmuş gibi görünen bu fikrin kalbimizdeki ebedî yara ile çok yakından ilgili bulunduğunu Yunus öğretti. Yunus bizim en eski şairlerimizden biridir. Onun düşünceleri kadar bugünkü hayata aykırı bir şey tasavvur olunamaz sanılır. Fakat ben Yunus'un birçok bakımlardan Gide kadar modern olduğunu gördüm. Nitekim yukarıda aldığım cümlenin, aynı mânaya gelen çok daha güzel ifade edilmiş şekillerini Yunus Emre'de bulmak mümkündür. Çağımıza ait en mühim meselelerin Yunus tarafından da bahis mevzuu edildiğini ve bir hal tarzına varıldığını görmek için onun sözleri üzerinde biraz düşün-

mek ve mukayeseler yapmak kâfidir.

Çağımızın en mühim meselesi nedir? Çağımız maddeye inanıyor, maddeye tapıyor. Neş'e ve saadeti maddede arıyor. İlim maddenin birçok sırlarını çözdü. Teknik maddeyi işledi, binbir şekil ve kalıba soktu. Madde modern felsefenin temel taşıdır. Materyalizm kâinatta maddeden başka bir şey olmadığını, ortaya koyuyor. Büyük sanayi devresinde yaşıyoruz. Büyük sanayi demek, maddenin en son imkânlarına kadar işlenmesi ve insanın emrine âmâde kılınması demektir. Fakat bir müddettenberi farkına varılıyor ki maddeye bu kadar tapış, maddeyi Tanrı yapış insanoğlunu mesut edemiyor. Bilâkis maddenin insanlığı bedbaht ettiği düşüncesi gittikçe zihinlere hâkim oluyor. Büyük sanayinin ferdî ve içtimaî hayatımızda yaptığı tahripler üzerinde son zamanlarda pek çok şey yazıldı. Paul Valéry'nin, Andre Siegfried'in modern medeniyete ait derin tenkitlerini hatırlıyorum. Tortunat Strovski, *L'Homme Moderne* adlı eserinde XX. asrın nasıl bir çıkmaza saplandığını çok güzel ortaya koyuyor. Çağımızın ana meselesini kısaca formüle etmek lâzım gelirse şöyle diyebiliriz: Madde makine haline getirildi, makina büyük sanayi kurdu, büyük sanayi insanı kendine esir etti ve içtimaî sefaleti doğurdu. İçtimaî sefalet ancak devletçilik sayesinde ortadan kalkabilir. Devletçilik ise insanlığın köleleşmesine doğru bir gidiştir. Büyük sanayî ile hürriyeti nasıl telif edebiliriz? Komünizm böyle bir telif yapılabileceğine inanmıyor. İnsanları eşit surette bahtiyar etmek hülyası ile hürriyeti feda ediyor. Kapitalizm sermaye ile eşitlik fikirleri arasında bocalıyor. Dünyayı temelinden sarsan bu tez ve antitez nasıl bir sentez ile hallolunacaktır.

Komünizm ile kapitalizm maddeyi esas tutmaları bakımından birleşirler. Çağımızın ıstırabı belki de meselelerin sadece maddî bakımdan ele alınmasından ileri geliyor. Fransa'da felsefî ve ebedî bir cereyan olarak meydana çıkan egzistansiyalizm asrın hastalığını bütün vuzûhu ile belirtiyor. Egzistansiyalizm, her türlü kıymet hükümlerinden soyunmuş bir kâinat tasavvuru karşısında duyulan dehşetin ifadesidir. Sadece varlık vardır ve varlığın hiçbir mânası

yoktur. Biz bir abesler dünyası içinde yaşıyoruz. Madde, varlık, bugünkü insanlığı bir hapishane duvarı gibi çevirmiştir. Bundan müthiş bir iç sıkıntısı doğuyor. Egzistansiyalizmin iç sıkıntısına bu kadar ehemmiyet vermesi mânasız değildir. Çünkü o bu asrın en büyük hastalığıdır. Hiçbir şey bu iç sıkıntısını gideremiyor. Asrımızın eğlence düşkünlüğüne bakınız. İnsanlık, öyle sanıyorum ki hiçbir çağda asrımızda olduğu kadar eğlenmemiştir. Fakat eğlenceyi tetkik ediniz. Arkasında korkunç can sıkıntısı bulacaksınız.

Gide, yukarıda zikrolunan cümlesinde Tanrı'yı arar gibi bir tavır alıyorsa da asıl maksatı insanı dünya nimetleri içinde dolaştırmak suretiyle teselli etmektir. Seçmemek, daima başka bir şey peşinde koşmak, hiçbir şeye bağlanmamak, asla tatmin olunmamak, kaba bir tabir kullanmam müsaade olunursa edebî serserilik diyeceğim. Gide'nin bulduğu hal tarzı budur. Fakat bu hal tarzı bizi askıda bırakır. Hiçbir şeye bağlı olmıyan insanın hali fecîdir. Gide'nin arkasından egzistansiyalizm çıkması gayet tabiidir.

"Teşennüç" kelimesi insanlığın bugünkü halini çok iyi anlatır. Vücut durmadan sarsılıyor. Hareket ediyoruz. Fakat insan bu hareketinden ne kazanıyor? Bu meselelerle Yunus Emre'nin ne alâkası var diyeceksiniz. Fakat o bizim ıstırabımızı çok yakından biliyor. Şu mânada asrımızın, belki bütün asırların meselesini ne güzel hülâsa ediyor:

Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı.

Bu mısraı tekrar ettikçe çağımızın esas meselesinin burada toplandığını hissediyorum. Buradaki "varlık" kelimesini, ister iktisadî plânda zenginlik mânasına, ister felsefî olarak existeme mukabili anlayınız. Neticede değişmez. Gide'nin tavsiye ettiği gibi muhtelif varlıklar arkasından koşarsak ıstırabımızı dindirebilecek miyiz? Bu mütemadî bir aldanıştır. Yunus Emre açık olarak madde varlık plânında kalındıkça meselenin halledelmiyeceğini söylüyor. Bugünkü kapitalizme taraftar değildir. Fakat o kapitaliste kızmaz, acır. Zira onun nasıl bir çıkmaza düştüğünü çok iyi bilir:

Batmış dünya malına bakmaz ölüm haline
Ermiş Karun malına zihî iş düşvarlığı.

Maddeci asrımıza Yunus'un gözü ile bakar isek meselelerimizi başka bir şekilde ele almamız, belki de yeni bir hal tarzı bulmamız mümkündür.

MUKADDES UÇURUM

Yunus bir uçurumda yatar. Onun yattığı yere yüksek tepelerden inilir. Gece yarısı yaylı araba, korkulu yollardan sarsıla sarsıla düşerken, uzakta, tâ derinlerde bir ışık gösterdiler: "İstasyon" dediler, "Yunus'un türbesi onun yanındadır."

Çocuk gözlerimle ona baktım ve ürperdim. Kulaklarımda bir efsanenin uğultusu vardı. Dağlar, taşlar, ağaçlar mânasını bilmediğim bir ilâhî söylüyorlardı.

Köy yerleştikten sonra, uçurum, Yunus, istasyon ve ben, birbirimize kaynaştık. Zamanla orkestramıza daha başka sesler de karıştı. Yakıcı yaz güneşinde sıtmadan toprağa uzanmış köylüler gördüm: Toprak yüzlerinde, ruh yarığı gibi elâ gözleri daima bir velîyi hatırlatan köylüler. Çatlak dudakları ile güldükleri zaman, taşlar canlanıyormuş hissiyle insanı korkutan köylüler ve akşam güneşi bataklıkta yanarken milyonlarca zehirli sineğini göklere salıveren Porsuk.

Gece, ellerimizde ayran bakraçları, trene çıkardık. Issız bozkır karanlığında, seyyar, ışıklı saraylar gibi, birden karşımızda duruveren vagonlar bizi büyülerdi. Pencereden, uyku içinde donmuş veya bir rüyadan bakar gibi çehreler uzanır, ölü gözler ile soğuk boşluğu yoklar, tekrar kayıtsız içeri çekilirlerdi. Bir şey göremezlerdi. Orada, uçurumun içinde, Yunus'u ve bizim bulunduğumuzu fark etmezlerdi. Nereden fark edeceklerdi? Etseler ne yapacaklardı sanki?

Bu aydınlık, masal kâşaneleri uzaklarda eriyince, biz yine ma-

ğaramıza dönerdik: Kerpiç damlarımıza, uykularımıza, hastalığımıza ve sefaletimize. Yıllar var, bu uçurumdan nasıl çıktığımı bilmiyorum. Arabalar, evler, istasyonlar, şehirler, mektepler, kitaplar ve insanlar beni uzun bir vâdiden geçirdiler. Bu vadide asırlarca yürümüş gibiyim. Bir daha dönmedim.

Bir daha oraya dönmedim. Fakat uçurum benimle her yeri doldurdu. Ne zaman içime baksam, karşıma onun karanlık boşluğu, titreyen istasyon ışığı, Yunus, köylüler ve Porsuk çıkar. Milyonlarca sivrisineğin yüzüme hücum ettiğini hissederim.

Yaylı, tıpkı ilk gecede olduğu gibi, yüksek tepeden iner; kulaklarımda anne sesiyle söylenen bir efsane uğuldar; dağlar, taşlar, ağaçlar, kuşlar, o zaman mânasını bilmediğim, fakat şimdi çok iyi anladığım ilâhîler söylerler:

Ben Yunus-u bîçareyim,
Dost elinden âvâreyim.
Baştan ayağa yareyim.
Gel gör beni aşk neyledi.

Bu uçurum şarkısı beni her zaman ürpertti. Ben onu Yunus'un kendi ağzından dinledim. Ben "bîçare, baştan ayağa yare ve dost elinden âvâre" Yunus'u gördüm. Ben bu uçurum türküsünü toprak yüzlerinde, ruh yarığı gibi elâ gözleri Yunus'unkinin tıpkısı olan insanlardan duydum.

Bunaltıcı bozkır öğlesi Porsuk sularını kaynattığı zaman, onlar, toprağa uzanırlar, sıtmalı, çatlak ve yorgun sesleri ile bu türküyü mırıldanırlardı. Harap türbesinde yatan Yunus da onlara karışırdı.

Yıllar geçti. Türlü şarkılar dinledim. Mesut evlerin pencerelerinden sızan şarkılar, meyhane şarkıları, ıssız sokaklarda söylenen külhanbeyi şarkıları, güzel kadınların, çirkin kadınların, çocukların, yaşlıların, artistlerin ve vatmanların şarkılarını dinledim. Ağlayan, gülen, söğen ve okşayan şarkılar. Fakat hepsi de kulaklarımda kaldı. Ruhuma girmedi. Ama Yunus'un, Yunus'ların şarkılarını hiç unutmadım. Kaç sabah Yunus ölmemiş, Yunus çoğalmış, köyler

Yunus'la dolmuş hissi ile uyandım.

Uyandım, fakat etrafımda şehir vardı; şehirli vardı. Asfalt yolları pırıl pırıl, apartmanları göklere tırmanan, meydanları, otomobil, kamyon, otobüs, tramvay, dilenci, fahişe, bey, işsiz, hamal ve talebe ile tıklım tıklım dolu şehir. Her biri kendi içine kapanmış körler gibi dolaşan insanlar. Kendimi onlar arasında buldum.

Yıllar var, büyük, sonsuz karışık bir labirentin içinde, çıkacak bir yer bulmak için uğraşıyorum. Zaman zaman içimdeki uçurum beni çağırır ve "Çıkış yeri benim, der. Haydi, atlayıver, korkma!". Ve kalbim kendi kendine şöyle söylenir: Bir yaylıya binsem, kırbacı elime alsam, atlara "deh!" desem, yollardan geri dönsem, o mukaddes uçuruma insem...

MEHMETÇİK

Mehmetçik, vatan hizmeti için, tarlasını, sabanını, annesini, karısını çocuğunu terkederek, ordunun hizmetine girmiş, devletin emirlerine mutlak surette itaat eden, onun gösterdiği gaye uğrunda ölen Türk köylüsünün müşterek adıdır. O, köyünde alnının teri ile ekmeğini kazanan, devlete vergisini veren, misafirperver, iyi bir vatandaş, yurt müdafaası bahis mevzuu olunca, her şeyini terkeden, kendi varlığını dahi onun uğruna feda etmekten çekinmiyen bir kahramandır. Bu iki büyük hususiyeti ile Mehmetçik, Türk milletinin gerçek ve üstün kuvvetini temsil eder. O hem reel, hem ideal bir varlıktır. Ona baktığınız zaman, Türk köyünün ve köylüsünün bütün ağır ve meşakkatli hayat şartlarını bulacaksınız. Fakat bu hayat şartları, onu ezmemiş bozmamıştır. Mehmetçik, köy veya ordu hayatının en zor durumları, ortasında, sakin, iradeli, asil kahramandır. Türkiye'yi ayakta tutan en büyük kuvvet, şüphesiz, Mehmetçik'in temsil ettiği bu kıymetlerdir.

Mehmetçik, varlık şartları ve davranış tarzı ile, bize: "Tabiat ne kadar sert ve haşin olursa olsun ekmeğini ondan çıkaracaksın; seni besliyen o; bir aile ancak toprak ve insanın çalışması sayesinde yaşar; fakat devlet ve vatan, aileden de, senin şahsî varlığından da üstündür; o tehlikeye düştüğü zaman vazifeni ibadet eder gibi yapacaksın ve icabettiği zaman kahramanca öleceksin" der. Bu ders, Mehmetçik'in konuşması kadar çok basit olmasına rağmen, en büyük hakikati apaçık ifade eder.

Bu milleti, bütün mazisi, halihazırı ve istikbali ile, bütün gerçeği, ideali ve hayat felsefesi ile temsil eden müşterek, gerçekten millî bir sembol varsa, o, Mehmetçik'tir. Türk bayrağı da mânalı ve güzeldir. Tarihimizde yetiştirdiğimiz yüzlerce kahramanın şahsında da biz millî varlığımızı ifade eden meziyetler buluruz. Fakat bunlardan hiçbiri, Mehmetçik kadar derin mânalı olmayışı, milyonların örneğini nefsinde toplaması, bu toprakla derin alâkası, temsil ettiği meziyetler, sabır, gösterişsizlik, asalet ve kahramanlık, onu bütün sembollerden üstün kılar. Türk milletini en iyi temsil eden odur. Bize bir kült lâzımsa, bu Mehmetçik kültü olmalıdır.

Marşlar onun için söylenmeli, şiirler onun için yazılmalı, merasimler, onun şehit kardeşleri için olmalıdır. Şunu da bir an hatırdan çıkarmamalıyız: Mehmetçik dindardır. Şehit Mehmetçik'in bizden istediği, içten veya dıştan söylenilmiş bir Fatiha'dır; onun istediğini ondan esirgemek ne kadar hazin bir şey olur! Onun düşünce dünyasında, buğdayını veren tabiat, vatan, millet, Tanrı, mukaddes insanlar, kendi ruhu, hepsi, hepsi bir terkip teşkil eder. Mehmetçik'in hayat felsefesini parçalamanız pek de güzel bir netice vermez. Bunun tehlikeli, bizzat Mehmetçik ve vatan için tehlikeli olduğunu zannediyorum. Bu memlekete Mehmetçik'ten hiçbir zarar gelmemiştir. Bilâkis, bize ekmeği, bize en büyük ruh asâletini veren odur. Bu memlekctin başına belâ, Mehmetçik'in mânasını ve felsefesini anlamayanlar olabilir. Bunun için onu anlamak ve sevmek icabeder.

Sevgilerimizin başına onu koysak, onun tabiat ve vatan karşısında gösterdiği sabır, irade ve kahramanlığı gösterebilsek, onun kadar gösterişten, şarlatanlıktan uzak kalsak, biz kötü münevverler, biz kafası ve ruhu binbir zehirle bozulmuş zavallılar bütün hastalıklarımızdan, dalâletlerimizden ve küfürlerimizden kurtulabilirdik.

Mehmetçik şüphelerden uzaklarda, köylerde yaşar. Mehmetçik, kışlalarda, dağlarda, tepelerde yaşar. Mehmetçik cephelerde, kar ve ateş içinde yaşar. Mehmetçik, milyonlarca Mehmetçik, her gün Türkiye'yi o nasırlı elleriyle tutar, onarır ve yapar. Şu iğrenç fahişelerin çiğnediği fahişe ruhunun tâ gazetelere, kitaplara, masum ço-

cukların dimağlarına kadar yayıldığı şehirlere Mehmetçik'in asaletinden bir parça gelebilse, ben eminim ki, insanlar, diriltici bir hava hissedecekler, damarlarında kanın, kafalarında düşüncenin değiştiğini görecekler, hayat varmış, diye şaşacaklar.

Mehmetçik, seni tutsam şehirlere gelmezsin. Şehir seni korkutur ve ürkütür. Askerden, pazar günleri, kaybolmaktan korkar gibi arkadaşlarının elinden tutarak dolaşmanı gördüğüm zamanlar, içim bir tuhaf olur; sevmek ve ağlamak isterim.

Bir heykeltraş olsaydım Mehmetçik, şöyle kuvvetli, usta bir heykeltraş, şehirlerin büyük meydanlarına, dağlardan, senin hür dolaştığın dağlardan kayalar getirir; onlardan senin, yavuklunun, annenin, babanın, çocuğunun heykellerini yapar; öyle sarmaş dolaş yanyana koyardım. Bir kardeşin uzakta şehit düşerken sen beride, diri, dimdik durur, etrafa sakin ve gösterişsiz bakardın. Kayalar ortasında terkedilmiş Mehmetçik, hayatına karışmış, kaya gibi sağlam vücutlu, sağlam ruhlu insan, seni ancak kayaların dili ile anlatmak mümkün. Eğer kuvvetli, usta bir heykeltraş olsaydım, para için değil, şan için değil, ruhumun asil şarkısını söylemek için, seni söylemek için. Türkiye'nin bütün büyük şehirlerinin meydanlarında senin heykellerini yapardım. Tâ ki sokaktan geçen fahişeler ve fahişe ruhlu insanlar, senin taş vücutundan esen bir rüzgârla sarsılsınlar, ürpersinler; sana karşı daima unuttukları saygıyı hatırlasınlar. Sen sükûtun ve yalnızlığın adamı değil misin Mehmetçik? Çocukları düşünüyorum, ruhları sana benziyen, temiz ve kahraman çocukları. Eğer şehirde senin heykellerin olsaydı, seni onlar anlarlar ve severlerdi. Ve senin canlı kardaşların geçerken onlara karşı koşarlar, ellerinden tutarlar, biz de sizinle beraber dolaşalım, biz de sizin gibi olmak istiyoruz, derlerdi.

KALABALIK VE MİLLET

Ben, Orta Anadolu'nun eski, tarihî bir kasabasında, Sivrihisar'da doğdum. Birkaç kuşak önce, yakın köylerden gelmişim. Zaten, benim çocukluğumda, Sivrihisar da yarı köy sayılırdı. Kasaba civarında herkesin tarlası, bağı, bahçesi vardı. Akşam üzerleri, kanlı ışıklar toz bulutları içinde, sürülerin ve sırtları "Şabla" denilen bir çeşit yakacak otla yüklü dönen heyulâ gibi kadınların kasabaya girişlerini efsanevi bir tablo gibi hâlâ hatırlarım.

Halk şarkılarını, türkülerini, masallarını, ben ilkin kitaplardan, plâklardan değil, anamdan, ablamdan, komşu kızlardan dinledim. Bayramları sokağın ortasına kalın bir direk dikilir, üstüne, içi oyuk, dik direğe geçmiş başka bir direk konulur, bir yana kızlar, bir yana oğlanlar asılır, bağıra çağıra döner dururlardı. Yine sokağın ortasında kocaman taştan bir dibek vardı. Herkes onun içinde birşeyler döğerdi.

Kabilesinden çok uzak kalmış bir "vahşi" gibi o günleri hatırladıkça bugün yaşadığım hayata bakar şaşar kalırım. Tarihin bütün safhalarını geçmiş bir insana benziyorum. Baudelaire gibi, ben de "bin yıl yaşamış kadar hatıralarım var" diyebilirim. Bahar başlarken, tepelerde son karlar erimeden, bütün mahalle çocukları "Gâvur küfürü" denilen büyük bir ateş yakarak, üzerinden atlardık: Bu oyun, belki de çok eski çağlardan kalma bir ateş merasimiydi.

Günlük hayatın her ânı en ince teferruatına varıncaya kadar, di-

nî, sihrî merasimlerle örtülmüştü. Bunlar arasında çok garipleri olduğu kadar, çok güzelleri ve derin mânalıları da vardı.

O zamanlar harp yıllarıydı. Ben Yunanlıların kasabamızı nasıl yaktıklarını gözlerimle gördüm. Eli silâh tutan erkeklerin hepsi askerdeydi. Kasabada yaşlı dedelerle, kadınlar ve çocuklar kalmıştı. Ekseriyet fakirdi. Ben, en yüksek, en ulvî merhamet ve yardım duygusunu o yıllarda tanıdım. Bir sabah, yaşlı bir komşunun elinde keser ve çivi ile kapımızın sarkan söğesini tamir ederken gördüm. İyilik, hayatın içinde hava gibi, su gibi karışıyordu.

Sonra, büyük şehirlere gittim. Oralarda okudum ve oralarda yerleştim. Orhan Veli, Boğaziçi Türküsü'nde, yanık yanık seslenir:

> İstanbul'un orta yeri sinema
> Garipliğim, yoksulluğum duyurmayın anama.

Sinemada insan eğlenir, ama perdeye bakarak. Etrafında kalabalık vardır. Bu kalabalığı teşkil eden insanlar arasında hiçbir hissî münasebet yoktur. Bu kalabalık ortasında, eğlenirken bile insan kendisini yalnız ve garip hisseder. Büyük şehirler de böyledir. Milyonlar ortasında, herkes, tek başına, kendi kendisine.

İstanbul'da tam otuz yıl bir tünelde yaşar gibi yaşadım. Tren, vapur, sokak, meydan... İnsan dolu kalabalık. Fakat herkes Leibniz'in mondları gibi kendi içine kapalı.

Erzurum'a gidince yıllar ve yıllar ötede kalan, çocukluğuma en ıstıraplı günlerde bile renk, neş'e, sıcaklık ve sevgi katan asil örf ve âdetleri, şarkıları, türküleri, masalları, yiğitliği, insanlığı hâsılı bizi "millet" yapan herşeyi tekrar buldum. Bu bende tarifi güç bir saadet hissi doğurdu. Sürekli, sağlam, diriltici bir saadet. Kara kalabalıkların karanlık yalnızlığından kurtulmuş, "milet"in "milletim"in içine tekrar dönmüştüm. Artık gurbette değildim.

Davulların tok sesleri ile kalbim güm güm öttü. Zurnalarla içimin neş'elerini haykırdım. Dadaşların barlarını seyrederken atlı akıncılarla beraber ufuklardan ufuklara koştum.

Bu kitapta Türkiye'nin eskimeyen meselelerini bulacaksınız. Memleketimizin medeniyet, kültür, sanat, din, dil meseleleri ile her adımda karşı karşıya gelecek, düşünecek ve yakın mâzi ile hâl arasında sürekli bir mukayese, değerlendirme imkânına sahip olacaksınız.

Cumhuriyetten önceki neslin, Cumhuriyete yön veren neslin, Cumhuriyet neslinin yani bugünkü neslin duyuş ve düşüncelerinin nabzını, günah ve sevaplarını önünüze seren *Nesillerin Ruhu* dünkü buhranlarımızdan bugünkü buhranlarımıza geçişi anlatıyor. Batı medeniyeti karşısında aldığımız tavrın, menşei Doğulu olan kıymetlerimizin, Anadolu'nun iç dünyasını vücuda getiren kudretlerin muhasebesini yapıyor.

ISBN 978-975-7462-21-7

Bir kış, güneş gözlüğüm bozulmuştu. Taş Mağazalarda bir kuyumcuya tamir ettirdim: "Borcum ne kadar" diye sordum. Asil çehreli usta "Bunun için de para alınır mı bey?" dedi. Otuz yıldanberi duymadığım bir hisle ürperdim. Bu, benim çocukluğumda sesini çok iyi tanıdığım ulvî ruhlu Anadolu insanının sesiydi.

Burada, sizi, uzaktan, gün ışığı gibi sevgisiyle saran kalpler vardı. Burada insanlar, binbir gizli bağlarla birbirine bağlıydı. Burada, tıpkı benim eski, tarihî kasabamda olduğu gibi "kalabalık" değil, "millet, benim milletim" vardı. Onun içinde, onun ortasında yaşamaktan mesuttum. O insanın kalbini öyle bir sevgiyle dolduruyor ki, bu sevgi bir kuvvet oluyordu. Ve bu kuvvetle insan gece gündüz iyi şeyler yapmak için çalışıyordu. Palandöken eteklerinde yükselen Üniversiteye onun şarkılarından, türkülerinden, masallarında yiğitlik ve insanlığından birşeyler katılarak ve orada Batı'dan getirilmiş bilginin ışıkları ile karışarak, yeni birşeyler, yalnız Doğu Anadolu, yalnız Türkiye için değil, belki bütün insanlık için yeni birşeyler doğacaktı. Bunu kuvvetle hissediyordum.